

Egenförsörjning eller bidragsförsörjning?

Invandrarna, arbetsmarknaden och välfärdsstaten

Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen

Stockholm 2004

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2004:21

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 1993.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:
Information Rosenbad
Regeringskansliet
103 33 Stockholm
Fax: 08-405 42 95
Telefon: 08-405 47 29
www.regeringen.se/propositioner/sou/pdf/remiss.pdf

Tryckt av Elanders Gotab AB
Stockholm 2004

ISBN 91-38-22092-X
ISSN 0375-250X

Förord

Integrationspolitiska maktutredningen tillsattes efter ett regeringsbeslut den 7 september 2000 och har i uppdrag att beskriva och förklara fördelningen av makt och inflytande mellan invandrare och infödda – till viss del även mellan infödda personer med invandrade respektive infödda föräldrar – i det svenska samhället. Resultaten är avsedda att ge underlag för en fördjupad diskussion om integrationspolitikens förutsättningar och framtida utformning och redovisas successivt i de rapporter utredningen publicerar. Som brukligt är i vetenskapliga sammanhang är författarna ensamma ansvariga för innehållet.

Arbetslöshet minskar möjligheterna att försörja sig själv och påverkar den egna vardagen. Denna brist på makt försvårar med all sannolikhet övrig integration och deltagande i det svenska samhället. Sedan 1980-talets början har invandrarnas ställning på arbetsmarknaden blivit allt sämre, även om en viss återhämtning skett sedan slutet av 1990-talet.

Denna bok redovisar ingående analyser av den rådande situationen och dess orsaker. Författarna uppmärksammar skillnader mellan olika invandrargrupper, deras deltagande i det offentliga transfereringssystemet och risken att utsättas för diskriminering. De pekar också på misstag i integrationspolitiken.

Till följd av deras försämrade ställning på arbetsmarknaden har invandrarnas bidragsförsörjning ökat. Utvecklingen har flera orsaker. Det finns indikationer på såväl sysselsättningsdiskriminering som systemfel i integrationspolitiken. Vidare framkommer en tydlig koppling mellan svårigheter på arbetsmarknaden å ena sidan och social ofärd och politisk fattigdom å den andra. Slutligen tenderar en svag position på arbetsmarknaden i en invandrargrupp att återkomma bland deras barn födda i Sverige. Det finns därmed en risk för att även den sociala ofärden och den politiska fattigdomen går i arv.

Boken har redigerats av Jan Ekberg, professor i nationalekonomi och verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO) vid Växjö universitet. Bland författarna finns nationalekonomer, ekonomhistoriker och sociologer verksamma vid Göteborgs, Lunds, Stockholms och Växjö universitet samt vid Malmö högskola och Socialstyrelsen. Carita Ytterberg på utredningens kansli och Kerstin Brodén på informationssekretariatet vid Växjö universitet har

bistått med det tekniska redigeringsarbetet. Vi vill rikta ett varmt tack till samtliga medverkande för deras insatser.

Uppsala i februari 2004

Anders Westholm
Särskild utredare

Karin Borevi
Utredningssekreterare

Per Strömblad
Utredningssekreterare

Innehållsförteckning

1.	Inledning <i>Jan Ekberg</i>	7
2.	Invandrades arbetsmarknadssituation – översikt och nya siffror <i>Björn Gustafsson, Mats Hammarstedt och Jinghai Zheng</i>	15
3.	Ursprung och förtidspension <i>Björn Gustafsson och Torun Österberg</i>	57
4.	Invandrare och socialbidragstagare – ett liv i ofärd <i>Eva Franzén</i>	103
5.	Regionala variationer i sysselsättning för män <i>Pieter Bevelander och Christer Lundh</i>	133
6.	Ekonomisk position bland invandrades barn och intergenerationell rörlighet bland olika invandrargrupper <i>Mats Hammarstedt och Märten Palme</i>	159
7.	Kan diskriminering förklara skillnader i position på arbetsmarknaden mellan invandrare och infödda <i>Carl le Grand, Ryszard Szulkin och Jan Ekberg</i>	185
8.	Bemanningsföretag: Ett sätt för invandrare att nå den reguljära arbetsmarknaden? <i>Pernilla Andersson och Eskil Wadensjö</i>	221
9.	Platsförmedling för arbetslösa invandrare – utvärdering av ett försök med samverkan mellan bemanningsföretag och arbetsförmedling <i>Lars Behrenz, Lennart Delander, Jonas Månsson och Erik Nyberg</i>	263
10.	Systemfel i politiken <i>Jan Ekberg</i>	281
	Författarpresentation	293

1. Inledning

Jan Ekberg

En av de stora frågorna är den internationella migrationens orsaker och dess politiska, kulturella, ekonomiska och sociala effekter. Även Sverige har i hög grad berörts av dessa befolkningsomflyttningar. Ännu 1940 var endast cirka 1 procent av Sveriges befolkning född utomlands. Andelen ökade sedan till cirka 4 procent 1960, till cirka 7 procent 1970 och till cirka 11 procent vid 2000-talets början. I absoluta tal är numera cirka 1 miljon utrikes födda personer bosatta i Sverige. Dessutom finns ett växande antal som är födda i Sverige med en eller båda föräldrarna födda utomlands. För närvarande uppgår gruppen till drygt 800 000 personer. Mer än hälften har en förälder som är född i Sverige. Denna stora andel beror på att många i den tidiga efterkrigsinvandringen var ensamstående personer som senare bildade familj i Sverige. I senare invandring är andelen mindre.

Invandringens struktur har förändrats starkt. Efter flyktinginvandringen under krigsåren övergick invandringen till att i huvudsak bli en arbetskraftsinvandring från Europa. Det förekom också viss flyktinginvandring från Ungern i slutet av 1950-talet och från Polen och Tjeckoslovakien i slutet av 1960-talet. Flyktinginvandringen var dock liten jämfört med den övriga invandringen. Efterkrigstidens första invandringsvåg varade fram till ungefär mitten av 1970-talet. Därefter övergick invandringen alltmer till att bli en flykting- och anhöriginvandring, en invandring som fortfarande pågår. Invandrarna i den andra invandringsvågen har ofta utomeuropeiskt ursprung. Flyktinginvandringen från Bosnien under första halvan av 1990-talet innebar dock en viss återgång till invandring från Europa.

Under senare år har integrationsfrågorna fått allt större uppmärksamhet. Ett uttryck för detta är att Regeringen tillsatt utredningen *Fördelningen av makt och inflytande ur ett integrationspolitiskt perspektiv* även kallad *Integrationspolitiska maktutredningen*. Dessutom blev frågan om invandrares integration i det svenska samhället en av de stora frågorna i valrörelsen 2002. Frågan blev också central i 2002 års rapport från SNS Valfärdspolitiska råd. I de två sistnämnda fallen

fokuserades starkt på invandrarnas svaga anknytning till arbetsmarknaden. Speciellt gäller detta invandrare med utomeuropeisk bakgrund. Hög arbetslöshet ger små möjligheter till egenförsörjning. Besluten om individens försörjning flyttas från individen själv över till tjänstemän inom det offentliga transfereringssystemet vilket vanligtvis både ger lägre inkomster och reducerar möjligheterna att påverka den egna vardagen jämfört med egenförsörjning från arbetsmarknaden. Mindre makt över den egna vardagen är sannolikt också en hindrande omständighet för övrig integration och deltagande i det svenska samhället. Efter valet har den socialdemokratiska regeringen menat att frågan om invandrades integration är en av huvudfrågorna under den innevarande mandatperioden.

Enligt direktiv 2000:57 skall *Integrationspolitiska maktutredningen* ta fram ”fakta om fördelningen av maktresurser och inflytande mellan invandrare och befolkningen i övrigt inom olika samhällsområden. Vidare skall utredaren uppmärksamma vilka skillnader i makt och inflytande som kan finnas mellan personer födda i Sverige med invandrade föräldrar och andra personer födda här i landet. Beskrivningen och analysen skall avse såväl politiskt deltagande, inflytande och makt som ekonomiska resurser och inflytande [...] hur individen kan påverka sin situation i vardagen. Särskild fokus bör riktas på vilken betydelse tillgång till ekonomiska och andra resurser har.”

Full sysselsättning och jämn inkomstfördelning har varit viktiga mål för den ekonomiska politiken i Sverige under efterkrigstiden. Målen omfattar också invandrare. Det finns samband mellan de båda målen. På individnivå är förvärvsarbete det vanligaste sättet för att erhålla ekonomiska resurser och att därmed uppnå egenförsörjning. En ojämn fördelning av förvärvsarbete mellan olika befolkningsgrupper ger en ojämn fördelning av ekonomiska resurser. Även många ersättningar från det offentliga välfärdssystemet (exempelvis pensioner, sjukersättningar och arbetslöshetsersättningar) bestäms av tidigare förvärvade arbetsinkomster. Små eller inga tidigare arbetsinkomster gör att individen hänvisas till välfärdssystemets ”ytterområden” med individuella och kanske som förnedrande upplevda behovsprövningar för socialbidrag och/eller bostadsbidrag. På makronivå bidrar full sysselsättning till skapandet av en stor nationalprodukt, vilken också underlättar uppnåendet av de fördelningspolitiska målen. Det är sannolikt lättare att med politiska beslut genomföra omfördelningar av en stor nationalprodukt än av en liten sådan.

Mot denna bakgrund finns det behov av beskrivningar och analyser av invandrarnas situation på arbetsmarknaden och hur denna har för-

ändrats över tiden med åtföljande förskjutningar i invandrarnas försörjning mellan egenförsörjning och försörjning genom det offentliga transfereringssystemet. Av intresse är också att belysa orsaker till den nuvarande situationen inklusive eventuella missgrepp i integrationspolitiken.

Denna antologi omfattar tre avdelningar. Den första ger oss kunskaper om hur invandrarnas sysselsättningssituation och arbetsinkomster har förändrats under efterkrigstiden. Dessutom får vi kunskap om invandrarnas position i det svenska välfärdssystemet. Den andra och tredje avdelningen behandlar orsaker till den uppkomna situationen. Avdelning två behandlar frågor kring lönediskriminering och sysselsättningsdiskriminering. I den tredje avdelningen kommer vi in på integrations- och arbetsmarknadspolitikens roll. Finns det brister inom dessa policyområden som har försvårat för invandrarna på arbetsmarknaden?

Den första avdelningen innehåller bidrag av professor Björn Gustafsson och forskarassistent Torun Österberg socialt arbete, Göteborgs universitet, ekonomie dr Jinghai Zheng nationalekonomi, Göteborgs universitet, fil.dr Eva Franzén vid Socialstyrelsen, professor Christer Lundh ekonomisk historia, Lunds universitet, fil.dr Pieter Bevelander ekonomisk historia, Högskolan i Malmö samt professor Mårten Palme och fil.dr Mats Hammarstedt nationalekonomi och verksamma vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO) vid Växjö universitet.

Björn Gustafsson, Mats Hammarstedt och Jinghai Zheng inleder med ett bidrag som beskriver och analyserar invandrarnas arbetsmarknadsläge och dess förändring under efterkrigstiden samt därmed åtföljande förändringar i deras egenförsörjning. Det konstateras att under en lång period var sysselsättningsläget mycket bra för invandrarna. Även den tidens flyktingar kom väl in på arbetsmarknaden. Periodvis var sysselsättningsgraden till och med högre för invandrare än för infödda och egenförsörjningsgraden var också mycket hög. Dessutom var skillnaderna i sysselsättningsläge mellan invandrare i olika regioner och mellan olika invandrargrupper tämligen små. Från slutet av 1970-talet kunde en försämring observeras. Den blev allt tydligare under 1980-talet. Dessutom fick vi större skillnader i sysselsättningsläge mellan invandrare i olika regioner och mellan olika invandrargrupper. Detta är förvånande bland annat mot bakgrund av de integrationspolitiska målsättningarna och att 1980-talets invandrare var relativt välutbildade samt den långvariga högkonjunkturen i Sverige under 1980-talet. Vid slutet av 1980-talet rådde brist på arbetskraft inom praktiskt taget alla delar av svensk

arbetsmarknad. Ändå hade många invandrare som anlät redan i början av 1980-talet ännu inte i slutet av 1980-talet kommit ut på arbetsmarknaden. Under 1990-talet förvärrades situationen ytterligare. Någon förbättring skedde dock i slutet av 1990-talet men fortfarande är sysselsättningsgraden mycket lägre och arbetslösheten mycket högre bland invandrare än bland infödda. Stora skillnader finns dock mellan olika invandrargrupper.

Den försämrade arbetsmarknadspositionen för invandrarna har betydelse för deras deltagande i välfärdssystemet. Bidrag kring denna fråga lämnas av Björn Gustafsson och Torun Österberg samt Eva Franzén. Deras bidrag är främst fokuserade på skeendet under 1990-talet och behandlar dels invandrarna i förtidspensionering, dels kopplingarna mellan å ena sidan invandrarnas ställning på arbetsmarknaden och å andra sidan deras deltagande i olika delar av det totala offentliga välfärdssystemet, graden av segregerat boende och självskattad ohälsa samt politisk fattigdom. Det konstateras att i flera invandrargrupper finns numera en hög andel förtidspensionärer men med stora variationer mellan olika grupper. Stora förändringar har skett sedan början av 1980-talet. En specialstudie görs av invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet som anlände under 1980-talet. Undersökningstillfället var vid mitten av 1990-talet och de studerade invandrarna hade då en genomsnittlig vistelsetid i Sverige på cirka 10 år. Mot bakgrund av deras långa vistelsetid i landet och 1980-talets högkonjunktur samt de integrationspolitiska målsättningarna borde dessa invandrare vara väl integrerade på arbetsmarknaden. Detta var dock inte fallet. Det framkommer mycket tydligt att det finns en nära koppling mellan svag anknytning till arbetsmarknaden och ansamling av välfärdproblem av flera slag samt politisk fattigdom. Med politisk fattigdom menas att man inte kan överklaga ett myndighetsbeslut och att man inte heller vet någon som kan hjälpa till med detta. Politisk fattigdom indikerar således att man har svårt att bevaka sina rättigheter.

Det finns tydliga samband med varifrån man får sin försörjning. De som får sin försörjning från det offentliga välfärdssystemets ytterområden med behovsprövning d.v.s. socialbidrag har den klart svagaste anknytningen till arbetsmarknaden, de största ekonomiska svårigheterna, högst andel med självskattad ohälsa, mest segregerat boende och högst andel politiskt fattiga. Orsakssambanden kan dock gå i flera riktningar. En bättre position har de som har sin huvudsakliga försörjning genom det egentliga och ej behovsprövade välfärdssystemet. Dessa har således tidigare varit på arbetsmarknaden och är fortfarande delvis där. I jämförelse med förstnämnda grupp har de mindre ekonomiska svårigheter, mindre andel med självskattad ohälsa, mindre andel

med segregerat boende och mindre andel politiskt fattiga. Den bästa positionen i samtliga dessa avseenden har de som har god anknytning till arbetsmarknaden och vars inkomster därmed i huvudsak består av arbetsinkomster. Skillnaderna mellan de båda sistnämnda grupperna är dock tämligen små. Sammanfattningsvis finns det således starka kopplingar mellan invandrarnas position på arbetsmarknaden och deras makt över sin egen vardag både i form ekonomiska resurser och i form av förmåga att bevaka sina rättigheter.

I den första avdelningens tredje bidrag behandlar Christer Lundh och Pieter Bevelander frågan om regionala olikheter i invandrades sysselsättningsläge. Deras bidrag knyter an till om strukturella förändringar i svenskt näringsliv har påverkat invandrarnas möjligheter på arbetsmarknaden negativt. Det har ofta hävdats att övergången från traditionell tillverkningsindustri till tjänsteproduktion har skapat sådana svårigheter för invandrare. Anledningen skulle vara att arbetsmarknadens krav på "Sverige-specifika" kunskaper (t.ex. goda kunskaper i svenska språket) är större i ett tjänsteproducerande samhälle. Det är dock svårt att hålla isär olika förändringar över tiden. Strukturella förändringar i svensk ekonomi sker samtidigt med andra förändringar som konjunkturvariationer och förändringar i invandringens sammansättning. Lundh och Bevelander väljer därför en annan ansats. Med hjälp av ett omfattande geografiskt tvärsnittsmaterial undersöks om regionala skillnader i näringslivsstruktur har betydelse för invandrades möjligheter till att få arbete. Sammanfattningsvis framträder stora regionala skillnader i invandrarnas sysselsättningsnivå. Detta gäller även inom samma invandrargrupp. För invandrare från Norden, Väst och Sydeuropa är chansen att få arbete störst i storstäderna. För invandrare från Östeuropa och från länder utanför Europa är chansen att få arbete störst i sekundära centra och i småregioner. Dessutom finns visst stöd för att näringslivsstrukturen har betydelse. För flertalet invandrargrupper, och speciellt för de med stor andel flyktingar, är sannolikheten att få arbete större i regioner med traditionell tillverkningsindustri än i storstads och universitets-orterna.

Detta skulle vara ett stöd för nämnda hypotes att de sedan länge pågående strukturella förändringarna av svensk ekonomi negativt har påverkat invandrades möjligheter på arbetsmarknaden.

I den första avdelningens fjärde bidrag studeras inkomstposition över generationer. Författare är Mats Hammarstedt och Märten Palme. Föräldrarna i undersökningen utgörs av personer som invandrade före 1970, d.v.s. under en period då invandrare hade lätt att komma in på arbetsmarknaden. 16 olika invandrargrupper undersöks. Med barn-

generationen menas personer födda i Sverige med utrikes födda föräldrar. Författarna finner att de olika gruppernas relativa inkomstposition både inbördes och relativt infödda som återfinns i föräldragenerationen tenderar att återfinnas i barngenerationen. Det finns dock några undantag. Exempelvis försämrar män med bakgrund i Grekland sin relativa inkomstposition när vi går från föräldragenerationen till barngenerationen. För personer med bakgrund i Baltikum är förloppet det motsatta, d.v.s. den relativa inkomstpositionen förbättras över generationerna.

Den andra avdelningen innehåller bidrag av professorerna Carl le Grand och Ryszard Szulkin sociologi, Stockholms universitet samt professor Jan Ekberg nationalekonomi, CAFO, Växjö universitet som undersöker förekomst av etnisk differentiering av löner, sysselsättning och yrkestillhörighet. Efter att hänsyn tagits till humankapitalvariabler och vistelsetid i Sverige finner man att löneskillnaderna är ganska begränsade mellan infödda och utrikes födda. Speciellt för invandrar kvinnor försvinner löneskillnaden gentemot infödda kvinnor. För utrikes födda män kvarstår dock även på sikt ett visst underläge gentemot infödda män. Dessutom finner man att utlandsfödda personer som invandrat till Sverige i unga år och som gått i svensk skola har ungefär samma lönenivå som infödda med samma utbildning. Även om några av resultaten kan tyda på viss statistisk diskriminering är ändå huvudslutsatsen att det knappast finns något starkare stöd för förekomst av preferensbaserad etnisk lönediskriminering. Bidragande kan vara att Sverige har en central lönebildningsmodell vilken reducerar utrymmet för lönediskriminering. En annan förklaring är sannolikt den höga arbetslösheten bland invandrare vilken förmodligen medfört att det främst är invandrare som är resursstarka i de icke observerade variablerna som har arbete och därmed lön medan resurssvaga saknar arbete. Bilden är betydligt mörkare när det gäller etnisk differentiering av sysselsättning. Även efter att hänsyn tagits till olika observerade humankapitalvariabler och vistelsetid i Sverige har speciellt den utomeuropeiska gruppen låg sysselsättningsnivå och hög arbetslöshet. Denna grupp har en oförmånlig position inte enbart när gäller möjligheterna att komma in på arbetsmarknaden utan också när det gäller inflöde till arbetslöshet. Forskning antyder att företag och fack avviker från senioritetsreglerna till invandrades nackdel och speciellt till utomeuropeiska invandrades nackdel. Även när det gäller yrkestillhörighet är situationen dyster för utomeuropéer. Bland de som är sysselsatta finns en hög andel av invandrade akademiker från länder utanför Europa i s.k. arbetaryrken.

Den tredje avdelningen innehåller bidrag från professor Eskil Wadensjö och doktorand Pernilla Andersson nationalekonomi, SOFI, Stockholms universitet samt professor Jan Ekberg, fil.dr Lars Behrenz, fil.lic. Lennart Delander, fil.dr Jonas Månsson och fil.kand. Erik Nyberg nationalekonomi, CAFO, Växjö universitet. Denna avdelning innehåller bidrag som behandlar policyinsatser för invandrare och förekomst av alternativa vägar för invandrare ut till arbetsmarknaden.

Det första bidraget av Pernilla Andersson och Eskil Wadensjö undersöker frekvensen av sysselsatta invandrare som rekryteras genom rekryteringsföretagen. Ett alternativ till att gå via arbetsförmedlingarna för nå ut på arbetsmarknaden kan vara att gå genom rekryteringsföretagen. Det kan finnas flera förklaringar till att underlag finns för rekryteringsföretagens verksamhet. En är att reguljär rekrytering är kostsam för ett företag. Det finns kostnader för annonsering, intervjuer och utbildning. Dessa kostnader har mindre betydelse när anställningen kan förväntas vara länge men kan vara hindrande vid förväntad kort anställning. När en företagare använder ett rekryteringsföretag står rekryteringsföretaget för rekryteringskostnaden och denna fördelas ut på samtliga företag som anlitar rekryteringsföretaget. En andra förklaring är att anställning via ett rekryteringsföretag kan fungera som en försöksanställning om osäkerhet föreligger om den anställdes kompetens. Båda dessa omständigheter kan ha betydelse vid anställning av invandrare. Vi vet att många invandrare planerar att återvända till sitt hemland vilket kan skapa osäkerhet i ett företag om hur länge invandraren kan förväntas stanna. Dessutom finns i många fall också osäkerhet om den kompetens som förvärvats i ett annat lands utbildningssystem. Föreligger sådana osäkerheter blir det mer lönande för företaget att rekrytera med hjälp av rekryteringsföretag. Man borde således förvänta sig att en större andel av sysselsatta invandrare rekryteras via rekryteringsföretag än bland sysselsatta infödda. Detta är också vad Andersson och Wadensjö finner. Speciellt gäller detta för invandrare från Asien.

Det andra bidraget av Lars Behrenz, Lennart Delander, Jonas Månsson och Erik Nyberg redovisar en utvärdering av insatser för att reducera arbetslösheten bland invandrare. Vid utvärderingen jämförs tre projekt. Det ena var det sk Pilotprojektet i Södertälje med resurstillskott för samverkan mellan bemanningsföretag och arbetsförmedling. Det andra var ett projekt i Malmö med resurstillskott för den reguljära arbetsförmedlingsverksamheten. Det tredje projektet var reguljär arbetsförmedlingsverksamhet utan resursförstärkning i Göteborg. Vid jämförelsen är det viktigt att beakta skillnader i allmänt

arbetsmarknadsläge mellan de olika regionerna. Detta görs med hjälp av de sk UV-kvoterna och deras förändring över tiden. Utvärderingen visade att resursförstärkningen i Södertälje för samverkan mellan bemanningsföretag och arbetsförmedling inte gav någon snabbare utströmning från arbetslöshet till arbete för invandrare jämfört med de båda övriga projekten.

I antologins sista bidrag diskuterar Jan Ekberg förekomst av systemfel i politiken. Systemfel kan bestå i att myndigheter använder medel eller skapar regelverk som oavsiktligt försvårar för invandrare på arbetsmarknaden. Författaren lyfter fram två exempel på vad som kan betecknas som systemfel. Det ena är den sk "Hela Sverige Strategin" vilken var en strategi för geografisk utplacering av flyktingar. Strategin var i bruk från mitten av 1980-talet till mitten av 1990-talet. Vissa inslag i strategin har förekommit även därefter. Forskning visar att strategin har försämrat flyktingars möjligheter att komma in på arbetsmarknaden och därmed också deras möjligheter till egenförsörjning. Det andra exemplet visar att det finns inslag i arbetsmarknadspolitiken som verkat i samma riktning. Målet för arbetsmarknadspolitiken är att underlätta för individer att komma in på arbetsmarknaden och därmed undvika permanent beroende av det offentliga transfereringssystemet. Enligt måldokument skall speciellt grupper med hög arbetslöshet få ta del av de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Ändå finner vi att det finns invandrargrupper med mycket hög arbetslöshet men som ändå finns i relativt liten utsträckning i sådana insatser.

2. Invandrares arbetsmarknads- situation – översikt och nya siffror

*Björn Gustafsson, Mats Hammarstedt och
Jinghai Zheng**

Inledning

Under efterkrigstiden har full sysselsättning och jämn inkomstfördelning varit centrala mål för den ekonomiska politiken. Tillgång till arbete är centralt för en individs inkomster och möjligheter till försörjning. Förutom att individen i regel erhåller sin försörjning via arbetsinkomsten är individens ställning på arbetsmarknaden i hög grad avgörande för utfallet i det offentliga trygghetssystemet. Det är via arbetsinkomsten personen kvalificerar sig för exempelvis ersättning från erkänd arbetslöshetskassa, och det är bristande arbetsinkomster som gör att personen blir berättigad till behovsprövade bidrag. En ojämn fördelning av sysselsättningen mellan infödda och invandrare bidrar till ojämn fördelning av inkomsterna mellan invandrare och infödda. Vidare leder en ojämn fördelning av sysselsättningen mellan invandrare och infödda till att dessa grupper i olika grad blir beroende av olika delar av det offentliga trygghetssystemet. Därigenom påverkar sysselsättningsnivån i de båda grupperna också i vilken utsträckning den offentliga sektorn omfördelar inkomster mellan invandrare och infödda. Om infödda härvidlag vinner eller förlorar ekonomiskt på invandringen beror således i hög grad på sysselsättningsnivån i den invandrade befolkningen.

Mot bakgrund av ovanstående kan målsättningarna om full sysselsättning och jämn inkomstfördelning kopplas till invandrarnas villkor på svensk arbetsmarknad. Av olika politiska dokument om invandring och integration framgår att invandrare bör ta del av nämnda målsättningar i samma utsträckning som infödda. De invandrapolitiska målsättningarna om jämlikhet, valfrihet och samverkan formulerades av

*Arbetet av Björn Gustafsson och Jinghai Zheng ingår i forskningsprojektet "Invandrares inkomstassimilering på den svenska arbetsmarkanden" som stöds ekonomiskt av Socialvetenskapliga Forskningsrådet numera Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap.

Riksdagen redan år 1975. Jämlikhetsmålet innebär bl. a. att invandrare (även flyktingar) skall beredas samma levnadsvillkor och ha samma möjligheter på arbetsmarknaden som den infödda befolkningen. Invandrare skall således ha samma möjligheter till egenförsörjning som infödda. Liknande formuleringar återkommer i t.ex. SOU 1996:55 samt Regeringens proposition 1995/1996:22.

Det är således intressant att studera invandrades position på arbetsmarknaden under efterkrigstiden jämfört med inföddas. En sådan jämförelse kan göras på olika sätt. I denna artikel begränsar vi oss till sysselsättningsgrad, d.v.s. hur stor del av en befolkningsgrupp som förvärvsarbetar, och genomsnittliga årsinkomster från förvärvsarbete.

Med invandrare avses utrikes födda individer. Vi betraktar hela denna grupp av personer i yrkesaktiv ålder, men gör även uppdelningar efter kön, härkomst samt tidpunkt för ankomsten till Sverige. Kapitlet baseras på såväl tidigare som nya forskningsresultat.

Den bild vi visar av invandrades situation på den svenska arbetsmarknaden är i huvudsak dystert eftersom huvudintrycket är en långsiktig försämring av invandrarnas situation. Många har kommit att sakna förvärvsarbete och de genomsnittliga inkomsterna från förvärvsarbete är låga. Men begränsas blicken till situationen sedan mitten av 90-talet framträder ändå vissa ljusa inslag.

I fortsättningen är kapitlet disponerat på följande sätt: Först görs en kort beskrivning av hur invandringen till Sverige sett ut under efterkrigstiden. Därefter analyseras utvecklingen av sysselsättning jämfört med infödda. Uppsatsens mellersta del består i en mer ingående ny analys av genomsnittliga årliga arbetsinkomster bland invandrare satt i förhållande till infödda, och uppdelat efter ursprung samt ankomsttillfälle. Efter denna följer ett avsnitt som diskuterar tänkbara förklaringar till den uppkomna situationen och uppsatsen avrundas med några sammanfattande kommentarer.

Invandringen till Sverige under efterkrigstiden

Sverige blev ett nettoinvandringsland redan under 1930-talet men det var först under 1940-talet som invandringen till Sverige började anta betydande proportioner. Under andra världskriget kom flyktingar till Sverige från dels de nordiska gränsländerna dels från Östeuropa.

Under 1950- och 1960-talet blev invandringen till Sverige än mer omfattande, och de utrikes föddas antal ökade till cirka 300 000, eller fyra procent av befolkningen år 1960. Invandringen hade under dessa

årtionden karaktären av arbetskraftsinvandring. Från krigsslutet till mitten av 1970-talet rådde ett efterfrågeöverskott på arbetskraft i Sverige, en följd av den ekonomiska och industriella expansionen. Under dessa årtionden fanns dessutom ett tydligt samband mellan invandring och konjunkturläge. Den totala invandringen var stor när efterfrågan på arbetskraft var hög, liten när arbetskraftsefterfrågan var låg. Arbetskraftsinvandringen under 50- och 60-talet möjliggjordes, förutom av arbetskraftsefterfrågan, i huvudsak av tre institutionella förändringar: beslutet om en gemensam nordisk arbetsmarknad 1954, vilket innebar att den svenska arbetsmarknaden stod öppen för nordiska invandrare, en allmän liberalisering av invandringspolitiken, vilken innebar att invandrare fick uppehålla sig i Sverige om de hade anställning, samt den kollektiva överföringen av arbetskraft med hjälp av värvningskampanjer i Europa.

Många av 50- och 60-talets invandrare kom från de andra nordiska länderna med Finland som det viktigaste ursprungslandet. Under 1950-talet förekom dessutom arbetskraftsinvandring från framförallt sydeuropeiska länder som Italien och Grekland men även från Väst-europa med Västtyskland som det dominerande invandringslandet. Under 50-talet förekom även flyktinginvandring från Östeuropa i samband med revolten i Ungern 1956. Även under 60-talet kom majoriteten av invandrarna från de nordiska länderna, dock ökade antalet invandrare från Jugoslavien markant under första halvan av 60-talet sedan de jugoslaviska myndigheterna ändrat sin politik i utvandringsfrågor. Även under 60-talet förekom flyktinginvandring från Östeuropa.

I mitten av 60-talet kom det försämrade arbetsmarknadsläget att framföras som argument för att reglera den utomnordiska invandringen och det kom att leda till högst avsevärt restriktivare regler för invandring till Sverige. Utomnordiska invandrare blev i princip tvungna att ha arbetstillstånd och bostad klart vid inresan, och få personer fick sådana tillstånd. Detta gjorde att den utomnordiska invandringen minskade i slutet av 60-talet. Den totala invandringen minskade dock inte. En stark högkonjunktur 1969–70 gjorde att invandringen från Finland nådde sin topp. År 1970 fanns 540 000 utrikes födda i Sverige och deras andel av totalbefolkningen var knappt 7 procent.

Sambandet mellan konjunkturläge och den totala invandringens storlek började upplösas under 70-talet. Från 70-talet och framåt kom arbetskraftsinvandringen att ersättas av invandring av flyktingar. Många av dessa nya invandrarna kom dessutom från mer avlägsna platser än tidigare invandrare. Ett stort antal flyktingar kom från Latinamerika till följd av militärkuppen i Chile. Under 80-talet kom

ett stort antal flyktingar från framförallt Mellanöstern men även från andra delar av Asien och Afrika förekom flyktinginvandring. Dessutom förekom under hela 1980-talet anhöriginvandring från framförallt Mellanöstern och Latinamerika.

I början av 90-talet förbyttes den kraftiga högkonjunkturen i en kraftig lågkonjunktur. Detta satte dock inga spår i den totala invandringens storlek vilken fortsatte att ligga på en hög nivå. Det handlar om flyktingar och deras anhöriga från främst f.d. Jugoslavien och Mellanöstern men även från länder som Somalia. Antalet utrikes födda personer bosatta i Sverige uppgick i slutet av år 2002 till 1 053 000 och utgjorde närmare 12 procent av totalbefolkningen.

Sysselsättningsgrad bland utrikes födda

Det finns en hel del statistik och forskning om arbetsmarknaden för utrikes födda vid en viss tidpunkt (s.k. tvärsnittsstudier). Statistik finns exempelvis i folk- och bostadsräkningarna, i arbetskraftsundersökningarna i SCB:s undersökning om levnadsförhållanden, och i SOFI:s levnadsnivåundersökningar. Inom forskningen kring utrikes föddas arbetsmarknadssituation kan nämnas Wadensjö (1973); Ohlsson (1975); Jonung (1982); Reinans (1982); Ekberg (1983, 1999); Gustafsson, Zamanian och Aguilar (1990); Ekberg och Gustafsson (1995); Rooth (1999); Scott (1999); Bevelander (2000); Hammarstedt (2001a) samt Edin och Åslund (2001).

I tabellerna 1–3 görs en beskrivning av utvecklingen för av sysselsättningen utrikes födda. Ibland avser uppgifterna utländska medborgare och ibland utrikes födda. Tabell 1 är bearbetningar av uppgifter från tidigare forskning. Tabell 2 och tabell 3 är nya beräkningar baserade på data från Statistiska Centralbyrån. I samtliga tabeller jämförs andelen sysselsatta bland invandrare med andelen sysselsatta i den infödda befolkningen. Om värdet på index är högre än 100 är invandrarnas sysselsättningsgrad högre än för infödda och om värdet på index är lägre än 100 är invandrarnas sysselsättningsgrad lägre än för infödda.

En sammanfattande iakttagelse från tabellen är att de utrikes föddas sysselsättningsgrad minskat över tiden jämfört med infödda. Detta är en utveckling som försiggått fram till några år in på 1990-talet. Speciellt stora är förändringarna för utländska medborgare. Naturaliserade invandrare (d.v.s. invandrare som erhållit svenskt medborgar-

Tabell 1. Index för sysselsättningsgrad bland utrikes födda i ålder 16–64 år (för 1967 gäller åldern 16–66)

År	Med utländskt medborgarskap	Naturaliserade	Samtliga
1950	120	–	–
1960	105	102	104
1967	110	–	–
1975	99	102	100
1978	94	102	98
1987	83	96	90
1992	74	95	84
1994	61	91	75
1999	69	87	76
2000	70	87	77
2002	71	86	77

Anmärkning: Individerna är standardiserade med hänsyn till ålders- och könssammansättning. Följande exempel illustrerar hur index avläses. År 1960 var index för utländska medborgare 105 vilket betyder att utländska medborgare med samma ålders- och könssammansättning som infödda i åldersintervallet 16–64 år hade 5 procent högre sysselsättningsgrad än infödda. År 2000 var index för utländska medborgare 70 vilket betyder att de utländska medborgarna detta år hade 30 procent lägre sysselsättningsgrad än infödda. Genom att index är ett relativt index kan det påverkas av variationer i de infödda sysselsättningsgrad. Minskningen i sysselsättningsgrad under 1970-talet beror på en kombination av lägre absolut sysselsättningsgrad bland invandrare och högre absolut sysselsättningsgrad bland infödda kvinnor under detta årtionde. Efter 1980 förklaras nedgången i index helt av minskningen i invandranas absoluta sysselsättningsgrad.

Källa: Ekberg (1999), Wadensjö (1973), SCB Folk- och bostadsräkningarna 1950, 1960 och 1975, specialbearbetningar av AKU 1987, 1992, 1994, 1999, 2000 och 2002.

skap) har legat närmare inföddas sysselsättningsgrad och försämringen för naturaliserade är också mindre än för utländska medborgare. Bidragande till det sistnämnda är sannolikt att naturaliserade invandrare har längre vistelsetid i landet och därmed också hunnit förvärva de ”Sverigespecifika” kunskaper som kan vara av betydelse för framgång på arbetsmarknaden.

På 50- och 60-talen samt i början av 70-talet var invandranas sysselsättningsläge mycket gott. Detta var under en period då invandringen i huvudsak bestod av arbetskraftsinvandring. Index översteg då värdet 100. Sysselsättningsgraden var således under långa perioder högre än bland infödda. 1950 var index för utländska medborgare 120, d.v.s. deras sysselsättningsgrad var hela 20 procent högre än bland

infödda. Index låg på värdet 100 eller däröver fram till mitten av 70-talet. Även den tidens flyktingar (d.v.s. flyktingar som kom vid krigsslutet, samt flyktingar från Östeuropa på 50- och 60-talet) kom väl in på arbetsmarknaden (Ekberg 1985, 1994; Hammarstedt 2001b, 2003). Av tabell 2 framgår att för vissa invandrargrupper låg index i slutet av 1960-talet på en nivå runt 120. Detta gäller invandrare från Finland och Jugoslavien. Under denna period hade utländska medborgare också högre sysselsättningsgrad än naturaliserade, vilket kan förklaras med att nyinvandrare då ofta var direktrekryterade till svensk arbetsmarknad.

Bilden av invandrades arbetsmarknadsposition ändrades dock i mitten av 70-talet. Sedan dess har invandrarnas sysselsättningsläge trendmässigt försämrats trots 80-talets långvariga högkonjunktur i Sverige med stor efterfrågan på arbetskraft. Av tabell 1 framgår att vid slutet av 80-talet hade index för utländska medborgare fallit till 83, d.v.s. utländska medborgare hade 17 procents lägre sysselsättningsgrad än infödda.

Den nedåtgående trenden förstärktes ytterligare under 80-talet och första delen av 90-talet. Tabell 1 visar att år 1994 hade index sjunkit till 61 för utländska medborgare och 75 för samtliga utrikes födda. Försämringen under 1990-talets första hälft slog dock mycket olika mot olika invandrargrupper. För att studera hur sysselsättningsgraden förändrades för olika invandrargrupper under 1990-talet har vi med hjälp av data från Statistiska Centralbyrån beräknat skillnader i andelen sysselsatta mellan olika invandrargrupper och infödda vid olika tidpunkter under 1990-talet. Vi koncentrerar oss på åren 1990, 1995 och 1999.¹

Beräkningarna av skillnader i andelen sysselsatta mellan infödda och olika invandrargrupper presenteras i tabell 2. De invandrargrupper vi studerar är födda i Norden, Västeuropa, Östeuropa, Sydeuropa, Afrika, Latinamerika samt Asien.² När vi beräknat skillnaderna har vi

¹ Att var sysselsatt innebär att individen var förvärvsarbetande i november det aktuella året.

² Regionerna är definierade efter personernas födelseland på följande sätt: *Norden*: Finland, Norge, Danmark, Island. *Västeuropa*: Australien, Belgien, Frankrike, Irland, Israel, Kanada, Luxemburg, Monaco, Nederländerna, Nya Zeeland, Schweiz, Storbritannien, Tyskland, USA, Österrike. *Östeuropa*: Albanien, Bulgarien, Danzig, Estland, Lettland, Litauen, Polen, Rumänien, Ryssland, Sovjetunionen, Tjeckien, Tjeckoslovakien, Ukraina, Ungern, Vitryssland, Östtyskland. *Sydeuropa*: Bosnien-Hercegovina, Cypern, Grekland, Italien, Jugoslavien, Kroatien, Malta, Portugal, Slovenien, Spanien. *Afrika*: Invandrare från afrikanska länder. *Asien*: Invandrare från asiatiska länder. *Latinamerika*: Invandrare från Latinamerikanska länder.

Tabell 2. Index för andelen sysselsatta för olika grupper av utrikes födda i åldern 16-64 år 1969-1980

År	Region									
	Nor- den	varav Fin- land	Väst- europa	varav Tysk- land	Syd- europa	varav Jugo- slavien	Östeu- ropa	Afrika	Latin- amerika	Asien
1969 ^a	–	120	–	103	–	120	–	–	–	–
1978 ^b	–	100	–	89	–	105	–	–	–	–
1980 ^c	–	99	–	93	–	101	–	–	–	–
1990 ^d	93	97	86	95	81	87	83	76	82	70
1995 ^d	85	94	79	91	54	55	72	56	69	57
1999 ^d	85	93	77	89	67	71	73	62	74	62

Anmärkning: Individerna är standardiserade med hänsyn till ålders- och könssammansättning.

^a Baserat på Wadensjö (1969). Individerna är standardiserade med hänsyn till ålders- och könssammansättning. I Wadensjö's undersökning har en del blivit naturaliserade. Merparten torde dock ha kvar sitt utländska medborgarskap.

^b Baserat på AKU (1977). Individerna är standardiserade med hänsyn till ålders- och könssammansättning. I AKU framgår andelen sysselsatta för jugoslaviska, grekiska och tyska medborgare endast för åldersklassen 16–74 år. Andelen sysselsatta i åldersklassen 16–64 år uppskattades med ledning av andelen över 64 år i respektive grupp och att andelen sysselsatta i åldern 65–74 år i respektive grupp var densamma som för samtliga utländska medborgare.

^c Baserat på AKU (1980). Individerna är standardiserade med hänsyn till ålders- och könssammansättning. I AKU framgår andelen sysselsatta för jugoslaviska, grekiska och tyska medborgare endast för åldersklassen 16–74 år. Andelen sysselsatta i åldersklassen 16–64 år uppskattades med ledning av andelen över 64 år i respektive grupp och att andelen sysselsatta i åldern 65–74 år i respektive grupp var densamma som för samtliga utländska medborgare.

^d Som sysselsatt definieras personer som var registrerade som sysselsatta respektive år. Individerna är standardiserade med avseende på ålder, kön och utbildningsnivå. I gruppen Västeuropa ingår även invandrare från USA, Kanada och Oceanien.

Källa: Ekberg (1983) samt egna bearbetningar av data från Statistiska centralbyrån 1990–1999.

standardiserat för skillnader i ålder, kön och utbildningsnivå mellan individerna. Av tabellen framgår att skillnaden i andelen sysselsatta mellan invandrare födda i Norden och infödda var 7 procent år 1990 och hade ökat till 15 procent, samma nivå som år 1999. Utvecklingen för invandrare från Västeuropa respektive Östeuropa är liknande även om nivåerna är något lägre.

Bland invandrare från Sydeuropa är dock nedgången mellan 1990 och 1995 hela 27 procentenheter. Även om för dessa finns klara tecken på förbättringar år 1999 är ändå gapet till infödda hela 33 procentenheter. Bakom dessa kraftiga förändringar finns den stora invandringen på grund av inbördeskriget i f.d. Jugoslavien. Även för invandrare från Afrika, Latinamerika och Asien förbättrades det relativa sysselsättningsläget mellan 1995 och 1999. Trots detta är talen det senaste mätåret anmärkningsvärt låga och anger en mycket dålig sysselsättningssituation för utomeuropeiska invandrare.

Av tabell 1 och tabell 2 framgår att en viss förbättring av arbetsmarknadsläget skett sedan mitten av 90-talet. Tabell 1 anger dock att förbättringen ligger på de utländska medborgarna. Bland naturaliserade har ingen återhämtning skett under 90-talet men nivån på sysselsättningsgraden är fortfarande klart högre bland naturaliserade än bland utländska medborgare.

Att positionen för den naturaliserade gruppen inte förbättrats under 90-talet kan tyckas förvånande. Ett tänkbart skäl är att många av 1980-talets flyktingar naturaliserats under 90-talet, d.v.s. att den naturaliserade gruppen fått ett tillskott av individer med svagare position på arbetsmarknaden än tidigare naturaliserade. Men det kan även handla om försämrad situation bland utrikes födda som varit här ganska länge, något vi kommer att kasta mer ljus över längre fram i kapitlet.

Vi kan sålunda konstatera att arbetsmarknadspositionen varierar mellan invandrare från olika regioner. Vi studerar också hur andelen sysselsatta i olika invandrarkohorter (d.v.s. kategorier bildade efter när i tiden invandringen skedde) utvecklades under 90-talet. Detta framgår av tabell 3. Siffrorna i tabellen är standardiserade för skillnader i ålder, kön och utbildningsnivå.

Tabellen kan läsas på flera sätt. Börjar vi att studera talen kolumnvis framgår att vid varje mätår finns ett positivt samband mellan hur länge kohorten bott i Sverige och dess sysselsättningsvärde. Läser vi siffrorna radvis finner vi ett mönster som anger att såväl nedgången i sysselsättningsindex mellan 1990 och 1995 som den följande uppgången var större ju kortare tid kohorten varit i Sverige. Det betyder alltså att ju kortare tid personerna levt i Sverige desto känsligare var deras sysselsättning för konjunkturen.

Tabell 3. Index för andelen sysselsatta för utrikes födda med olika invandrings-tidpunkt i åldern 16-64 år 1990-1999

År	Invandringstidpunkt:					
	Före 1976	1976- 1980	1981- 1985	1986- 1990	1991- 1995	1996- 1999
1990	92	86	81	69	-	-
1995	89	82	74	60	34	-
1999	91	85	76	66	61	51

Anmärkning: Grupperna är standardiserade med hänsyn till ålders- och könssammansättning.

Källa: Egna bearbetningar av data från Statistiska centralbyrån 1990-1999.

Observera i tabell 3 särskilt utvecklingen för dem som invandrat under andra hälften av 80-talet. Deras sysselsättningsindex sjönk med så mycket som 9 procentenheter från 1990 till 1995. Visserligen skedde därefter en ökning, men 1999 var gapet till den infödda befolkningen ändå hela 34 procentenheter, vilket är betydligt mer än vad noterats lika länge efter ankomsten för de som invandrade under 80-talets första hälft. Att en betydande del av 80-talets invandrare inte kommit in på arbetsmarknaden under 90-talet framgår också av andra studier (Ekberg och Rooth 2000; Edin, Lalonde och Åslund 2000; Edin och Åslund 2001). Märk att siffrorna i tabell 3 även anger att situationen för nyanlända hade förbättrats 1999 även om den var sämre än 1990.

Arbetsinkomster – den översiktliga bilden

Framställningens fokus flyttas nu till årliga arbetsinkomster, d.v.s. lön från anställning och inkomst som egenföretagare. Ett viktigt skäl till variation i årsinkomster mellan grupper är hur stor andel som är sysselsatt och på så sätt ger en beskrivning av genomsnittliga årsinkomster i mycket samma bild som beskrivningen av sysselsättning. Men måttet genomsnittlig årlig arbetsinkomst fångar även upp variation i arbetad tid bland de som har förvärvsarbete. Det handlar om hur stor del av året personen arbetar och om personerna arbetar deltid eller heltid. Till detta kan i och för sig läggas skillnader i lön per arbetad

tid. Men resultat av flera studier anger att sådana skillnader mellan infödda och invandrare är liten på den svenska arbetsmarknaden.³ Detta innebär att skillnader i genomsnittliga årsinkomster mellan invandrare och infödda främst beror på skillnader i om och hur mycket grupperna förvärvsarbetar.

Analysen bygger på nya siffror om årliga arbetsinkomster från en större databas, the Swedish Income Panel, SWIP.⁴ Uppgifterna avser personer i åldern 16–64 år och varje år 1978 till 1999, alltså en period om drygt två decennier. Den beskrivande analysen har inspirerats av några tidigare studier såsom Aguilar och Gustafsson (1994), Ekberg och Gustafsson (1995) och Edin och Åslund (2001).⁵

Vi kommer att se hur medelvärden beräknade för alla (oberoende av sysselsatt eller inte) i den studerade gruppen varierar från 1978 – 1999 för alla utrikes födda män och kvinnor, men även för olika kategorier invandrare. När resultat om förändringar över tiden tolkas är det viktigt att veta att dessa hänförs till s.k. öppna populationer. Det är inte alltid samma individer som återfinns i den studerade populatio-

³ Se Bantekas (1992), le Grand och Szulkin (1999), Vilhelmson (2002). Några skattningar från Statistiska Centralbyråns urvalsundersökning HINK (numera HEK) för åren 1993–94 kan belysa situationen för heltids- och helårsarbetande. Medan infödda män förtjänade 225 790 kr (i 1994 års priser) var motsvarande tal för utrikes födda män 223 930 eller alltså nästan identiskt hög. Infödda kvinnor förtjänade 177 910 kr att jämföra med 174 130 för utrikes födda kvinnor. Från bilden av att utrikes födda helårs- och heltidsanställda i genomsnitt förtjänar likar mycket som infödda helårs- och heltidsanställda finns dock undantag. Personer med en bakgrund i länder utanför Europa och Nordamerika har arbetsinkomster som är ca 20 procent lägre än för de infödda. (Gustafsson 1997)

⁴ SWIP tillskapades genom att i Registret över totalbefolkningen (RTB) för år 1978 dra ett 1-procentigt urval av infödda personer, vilket gav en urvalsstorlek om ca 77 000 personer samt ett 10-procentigt urval av utrikes födda personer vilket gav en urvalsstorlek om ca 60 000 personer. Tilläggsurval (10 procentiga) drogs bland personer som invandrat år 1979, 1980, [...] till och med år 1998. Storleken av dessa urval varierar naturligtvis med invandringen storlek och är mellan 3 000 och 7 000 personer. För år 1999 har vi tillgång till uppgifter för alla nyanlända invandrare, men för jämförbarhet drar vi i denna studie ett 10-procentigt urval.

Variabler i SWIP omfattar en del demografiska uppgifter hämtade från RTB. Det handlar om årliga uppgifter för perioden 1978–1999. För invandrare känner vi till födelseland (kod för de större ursprungsländerna samt koder för grupper av länder) och invandringsår. De flesta variabler har hämtats genom samkörning vid SCB med inkomstregister fram till och med år 1999.

⁵ Analysen i Aguilar och Gustafsson (1994) och Ekberg och Gustafsson (1995) avser perioden 1978–1990, den i Edin och Åslund (2001) perioden 1990–1999. Ingen av de tidigare studierna delar som här upp arbetsmarkanden efter personens ålder. Tidigare studier har inte haft möjlighet att särskilja invandrare anlända före 1968 efter invandringsår. Även om tidigare studier delat upp invandrare efter enstaka ursprungsländer, eller kategorier av ursprungsländer, är den kategoriindelning som tillämpas här ny.

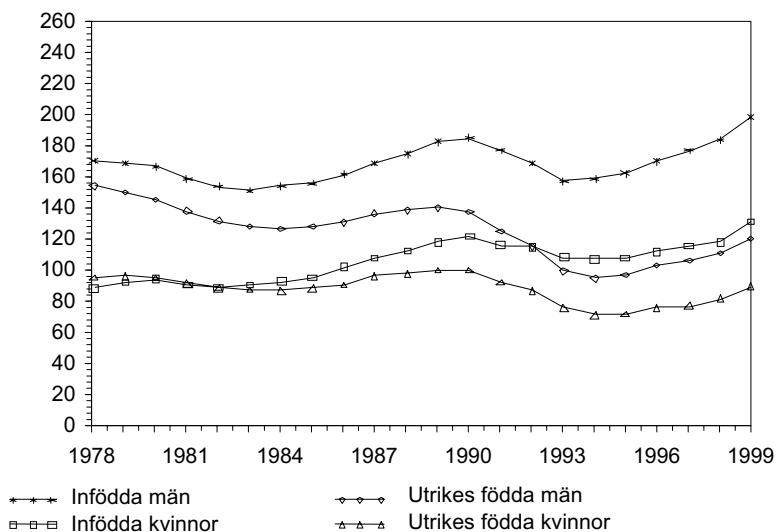
nen. Varje år får populationen tillskott av såväl ungdomar som kommer över 16-årsgränsen som av nyanlända invandrare. Ut ur den studerade populationen försvinner personer som avlidit, emigrerat eller blivit äldre än 64 år. När genomsnittliga arbetsinkomster betraktas kan sådana förändringar i populationens sammansättning vara väsentliga.

Figur 1 visar de årliga medelvärdena för infödda män respektive kvinnor och för utrikes födda män respektive kvinnor i 1997 års priser. Föga förvånande har infödda män de högsta arbetsinkomsterna och dessa har förändrades i takt med konjunkturen. De sjönk under periodens första fem år men steg årligen från 1983 fram till och med 1990 för att sjunka med totalt 15 procent tills att botten för hela perioden nåddes 1993. Perioden därefter skedde en återhämtning och då särskilt under dess två sista år. Detta gjorde att vid studieperiodens slut uppgick de infödda männen genomsnittliga arbetsinkomster till 198 000 SEK vilket var 25 procent högre än vid periodens början.

Kurvan för utrikes födda män i figur 1 ligger för hela perioden under den för infödda män. Även den sistnämnda visar ett konjunkturmönster men dess utveckling skiljer sig ändå från den för infödda män. En skillnad är att återhämtningen under de goda åren under 80-talet var svagare, en annan att nedgången vid 90-talets början var mycket mer dramatisk. Den senare består i en minskning om hela 32 procent från toppåret 1988 till bottenåret 1994 och minskningen var alltså mer långvarig än för infödda. Däremot utvecklades arbetsinkomsterna för utrikes födda män under 90-talets senare hälft inte sämre än för infödda män. År 1999 uppgick utrikes födda mäns arbetsinkomster till 121 000 SEK. Sett över hela studieperioden var perioderna med inkomstsänkningar så långa och utdragna att arbetsinkomsterna för utrikes födda män faktiskt sjönk med 15 procent.

När vi övergår till att studera kurvan för infödda kvinnor finner vi att 80-talet innebar en högst påtagligt bättre inkomstutveckling än för infödda män, något som främst speglar ett ökat arbetskraftsdeltagande bland infödda kvinnor. Konjunkturedgången i början av 80-talet innebar bara några procents inkomstförlust för de infödda kvinnorna. Nedgången i början av 90-talet var något mindre allvarlig än för infödda män och arbetsinkomsterna sjönk med 12 procent mellan 1990 och 1994. Sedan 1992 har de infödda kvinnorna högre genomsnittliga årliga arbetsinkomster än utrikes födda män. Vid periodens slut var de infödda kvinnornas arbetsinkomster så mycket som 43 procent högre än vid periodens början och uppgick till 131 000 SEK.

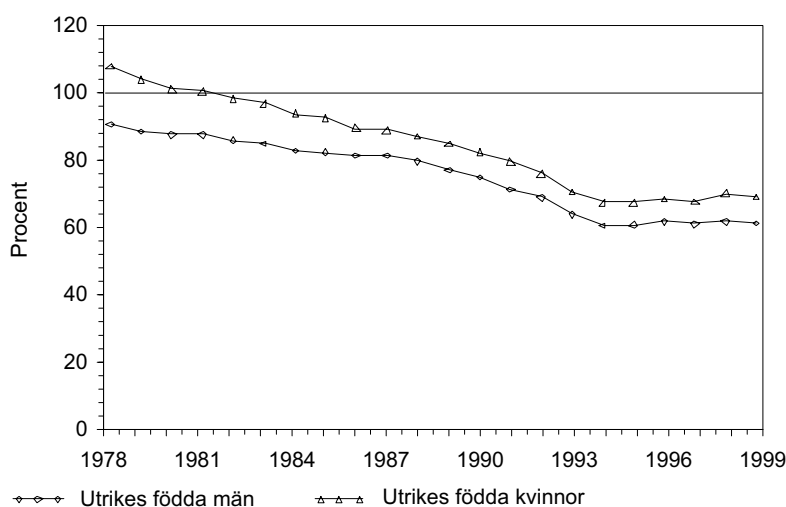
Figur 1. Genomsnittliga arbetsinkomster 1978–1999 bland utrikes födda respektive infödda män och kvinnor i åldern 16–64 år. Tusentals kronor i 1997 års priser

Det är intressant se att arbetsinkomsterna för utrikes födda kvinnor vid periodens början faktiskt var högre än för infödda kvinnor. Skillnaden uppgick till 9 procent och betingades av ett högre arbetskraftsdeltagande än bland infödda kvinnor. Liksom för utrikes födda män innebar 80-talet en svag inkomstutveckling för utrikes födda kvinnor och allt sedan 1982 är utrikes födda kvinnors arbetsinkomster lägre än för infödda kvinnor. Under 90-talets arbetslöshetschock sjönk arbetsinkomsterna för utrikes födda kvinnor kraftigt. Det handlar om 28 procent från 1989 till 1994 eller nästan lika mycket som för utrikes födda män. Även om 90-talet innebar en återhämtning för utrikes födda kvinnors arbetsinkomster var dessa 10 procent lägre vid periodens slut än vid dess början och uppgick då till 91 000 SEK.

Figur 2 har konstruerats från figur 1 för att direkt visa hur arbetsinkomster för utrikes födda män respektive kvinnor förhåller sig till dem för motsvarande infödd könsgroup under samma år. Invandrades relativa arbetsinkomster är under hela den studerade perioden något högre bland kvinnor än bland män. Invandrades relativa arbetsinkomster faller från observationsperiodens början fram till mitten av

Figur 2. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utrikes födda män och kvinnor i åldern 16–64 år. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

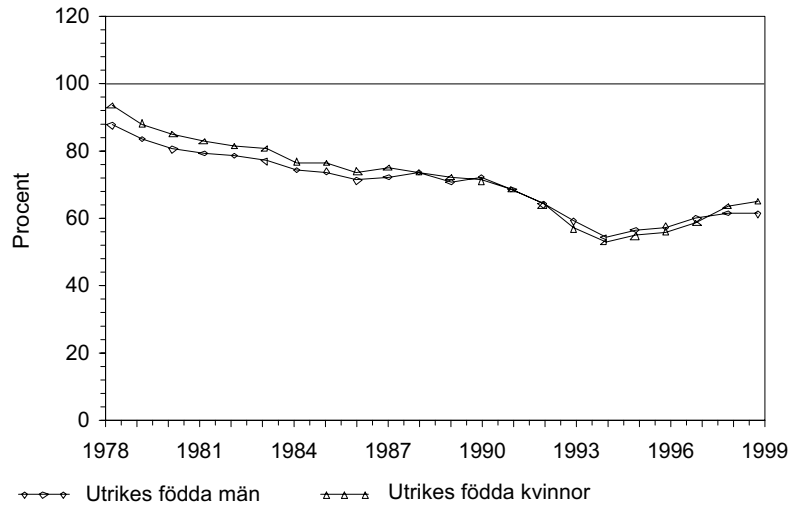

90-talet för att därefter plana ut. Det handlar alltså om samma utveckling som för sysselsättningsindex i tabell 1. Vid studieperiodens slut är relativinkomsterna bland invandrade män 61 procent och de bland invandrade kvinnor 69 procent.

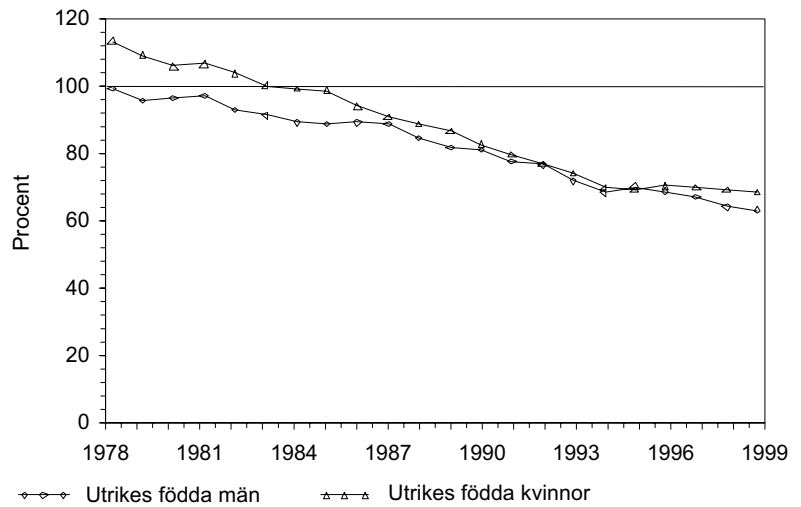
Nästa steg i analysen är att dela upp befolkningen i tre åldersgrupper, en uppdelning vi även kommer att utnyttja i nästa avsnitt när arbetsinkomster för invandrare med olika ursprung studeras. Analysen visar på stora skillnader mellan de yngsta och de äldsta.⁶ Vi börjar med situationen för de unga vilka är definierade som personer under 30 år. I denna ålder är många fortfarande i utbildning. En allt senare etablering på arbetsmarknaden innebär att alla studerade grupper har lägre arbetsinkomster vid periodens slut jämfört med dess början. Arbetslöshetschocken vid 90-talets början hade mycket stora inkomstkonsekvenser för de unga och återhämtningen därefter har varit ofullständig. Återhämtningen har faktiskt varit något bättre bland utrikes födda av båda könen än för infödda. På så sätt skedde en minskning av

⁶ Figurer för personer 30–54 år är tämligen lika dem för personer 16–64 helt naturligt eftersom den förra utgör en stor andel av den senare. Av denna anledning redovisas de inte här.

Figur 3. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utrikes födda män och kvinnor i åldern 19-29 år. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

Figur 4. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utrikes födda män och kvinnor i åldern 55-65 år. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

inkomstgapet till infödda under 90-talets senare år vilket framgår av figur 3. Data visar även att allt sedan 1983 har unga infödda kvinnor högre årliga arbetsinkomster än unga utrikes födda män. Inkomstgapet mellan infödda och invandrare var under hela perioden lika stort för båda könen.

Många personer i åldersgruppen 55–65 år har lämnat arbetslivet genom pension. Data visar att 80-talets nedgång och 90-talets djupa lågkonjunktur betydde anmärkningsvärt lite för arbetsinkomsternas utveckling för de flesta studerade grupperna. Den djupa lågkonjunkturen påverkade nästan inte alls de genomsnittliga arbetsinkomsterna bland infödda kvinnor men så var fallet bland män och då särskilt bland utrikes födda män. Av figur 4 framgår att återhämtningen under 90-talets senare år var kraftig bland infödda, och gapet i arbetsinkomster mellan infödda och invandrade tenderade att fortsätta att öka under studieperiodens slutår.

Ursprung och arbetsinkomst

Det finns stora skillnader i arbetsmarknadsläget mellan olika invandrargrupper.

Det finns flera skäl till detta. Invandringsströmmarna från vissa länder har dominerats av arbetskraftsinvandrare och deras närmaste. Från andra länder har invandringsströmmarna dominerats av flyktingar och deras familjer. Det finns länder vars ekonomi, kultur, sociala förhållanden och politisk ordning liknar Sverige och vars invånare har lätt att lära sig det svenska språket. Det finns också länder som i ovanstående avseenden skiljer sig från Sverige. I vissa invandringsströmmar har många personer en hög utbildning, i andra har utbildningsnivån genomgående varit lägre. Invandrare från somliga länder går knappast att utseendemässigt skilja från den infödda befolkningen men motsatsen gäller i andra fall.

När vi delar upp invandrare efter ursprungsland finner vi det ändamålsenligt att arbeta med tre kategorier. En kategori består av personer från de nordiska länderna, från länder i norra och västra Europa, Nordamerika, Australien och Nya Zeeland.⁷ Många invandrare från dessa länder har kommit av arbetsmarknadsskäl och det finns relativt många högutbildade bland dessa. Ofta är invandring till Sve-

⁷ Följande födelseländer ingår i kategorin: Australien, Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Irland, Island, Kanada, Luxemburg, Nederländerna, Norge, Nya Zeeland, Schweiz, Storbritannien och Nordirland, Tyskland, U.S.A. samt Österrike.

rige temporär (Klinthäll 2003). Bland många som stannat kvar ligger invandringstillfället långt tillbaka i tiden och därigenom har den invandrade en lång Sverige-erfarenhet. Invandrare som förs till denna kategori har ofta förhållandevis lätt att lära sig det svenska språket och de kommer från länder som i många avseenden liknar Sverige. Personer från dessa länder är dessutom till utseendet ofta lika ursprungsbefolkningen. I det fortsatta benämner vi denna kategori som ”nord/västliga invandrare”.

En annan grupp är invandrare med ursprung utanför Europa eller Nordamerika, Australien och Nya Zeeland. Det handlar om migranter från utvecklingsländer och andra länder med inkomstnivå klart lägre än den svenska. Invandrare från dessa länder kom ofta som flyktingar eller anhöriga till flyktingar. Ofta har sådana migranter ingen möjlighet att återvända till sina ursprungsländer. Merparten av dessa invandrare har anlänt under vår observationsperiod och har alltså en förhållandevis kort erfarenhet av att leva i vårt land. Dessa ursprungsländer skiljer sig i många avseenden kraftigt från Sverige. Det handlar om religion, politiskt styrelsesätt och sociala förhållanden. Ofta är invandrare från dessa länder med sitt utseende urskiljbara från den infödda befolkningen. I den fortsatta diskussionen kallas denna kategori för ”utomeuropeiska invandrare”.⁸

Den tredje gruppen intar i de flesta avseenden en mellanställning till de två första. Till denna grupp räknas invandrare från södra och östra Europa. Här finns både flyktingar och arbetskraftsinvandrare. Flyktingar kom dels vid krigsslutet, dels i slutet av 50- och 60-talen, dels under 90-talet från Jugoslavien. Omfattande arbetskraftsinvandring därifrån förekom främst under 60-talet. Fortsättningsvis kallar vi denna kategori för ”syd/östliga invandrare”.

Antalsmässigt har det skett mycket stora förändringar i de tre kategorierna under vår studieperiod, detta främst som ett resultat av de invandringsströmmar vi beskrivit i avsnitt 2. I början av vår studieperiod dominerade de nord/västliga invandrarna och de utomeuropeiska var få, se tabell 4. Vid studieperiodens slut hade de nord/västliga invandrarnas antal sjunkit något medan de syd/östligas antal hade ökat. Även om det senare handlar om mer än en fördubbling var den

⁸ Invandrare från Turkiet förs till gruppen. Vår kategori ”Utomeuropeiska invandrare” överensstämmer i allt väsentligt med en av FN-organ föreslagen kategori ”Mindre utvecklade länder”. Den enda skillnaden är att våra data inte gör det möjligt att till kategorin föra det lilla antal invandrare med ursprung i de republiker som tidigare utgjorde Sovjetunionens asiatiska del.

Tabell 4. Antal utrikes födda kvinnor och män från olika ländergrupper efter ålder 1978, 1989 och 1999

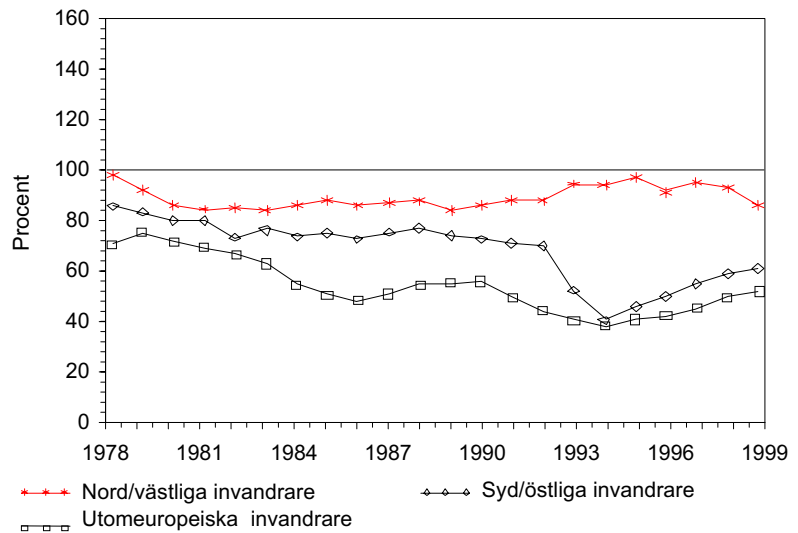
Ålder och år	Kvinnor			Män		
	Nord/ väst	Syd/ öst	Utom- europa	Nord/ väst	Syd/ öst	Utom- europa
19 – 29 år						
1978	42 900	12 860	6 630	37 140	11 430	10 420
1989	29 650	10 590	25 550	32 450	10 260	28 690
1999	14 390	18 410	47 460	13 210	16 350	37 910
30 – 54 år						
1978	108 640	30 150	7 860	96 930	39 880	13 460
1989	111 830	43 240	34 000	103 900	44 880	49 410
1999	97 340	68 250	86 650	90 520	60 000	103 340
55 – 65 år						
1978	25 130	6 820	1 390	17 720	7 170	1 470
1989	37 530	10 260	4 990	27 460	11 760	4 600
1999	39 740	16 400	7 450	35 250	20 060	9 350

Källa: Bearbetningar av SWIP.

antalsmässiga och procentuella tillväxten bland utomeuropeiska invandrare avsevärt större.

När vi studerar de tre åldersgruppernas sammansättning efter ursprung kan även andra intressanta observationer göras i tabell 4. Den stora dramatiken finns bland de unga. Antalet unga nord/västliga invandrare minskade mycket kraftigt medan de utomeuropeiska invandrarnas antal växte mycket kraftigt för att vid studieperiodens slut vara större än de två andra kategorierna tillsammans. Bland invandrare i åldrarna 30–55 år är utvecklingen delvis annorlunda. Det handlar om att antalet nord/västliga invandrare förblivit förhållandevis konstant, de syd/östliga ökade och de utomeuropeiska invandrarnas antal ökade kraftigt. Vid studieperiodens slut var antalet nord/västliga invandrare respektive utomeuropeiska invandrare ungefär detsamma. Till sist har vi den äldsta åldersgruppen. Trots en snabb tillväxt har under hela perioden få sådana personer ett utomeuropeiskt ursprung, medan de nord/västliga under hela tiden varit i antalsmässig majoritet.

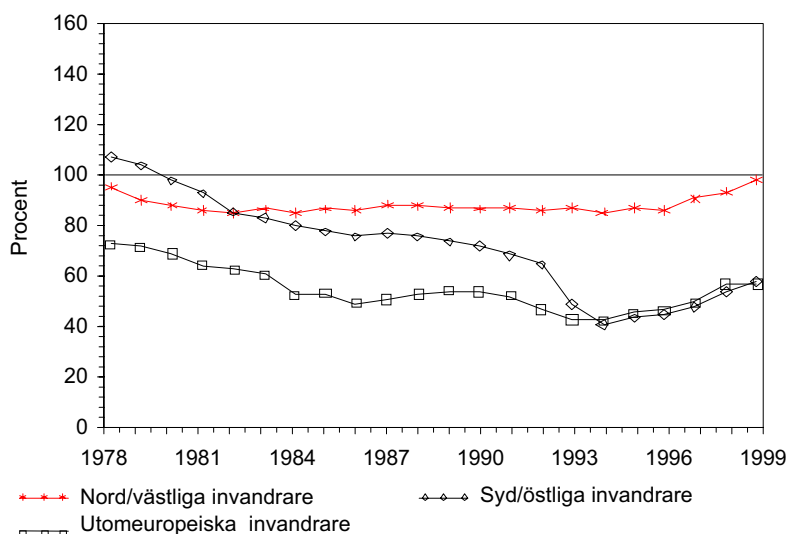
Figur 5. Relativa arbetsinkomster 1978-1999 för utrikes födda män med olika ursprung i åldern 19-29 år. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

Kan invandrarnas sjunkande relativinkomst förklaras av den konstaterade stora förändrade sammansättningen av invandrargruppen eller handlar det om förändrade relativinkomster för personer av visst ursprung? Vi studerar nu hur relativa arbetsinkomster utvecklats för de tre ursprungsgrupperna bland personer i olika åldrar och börjar med den yngsta. Figur 5 för män respektive figur 6 för kvinnor ger i allt väsentligt samma bild. Ett intressant resultat är att även om arbetsinkomsterna för unga nord/västliga invandrare är något lägre än för infödda visar dessa inte någon som helst tendens till långsiktig försämring. I stället är det de två andra kategoriernas relativa inkomster som sjunkit kraftigt sett över hela perioden.

Det är intressant se att det finns ett tydligt konjunkturmönster i nedgången av relativinkomsterna för syd/östliga och utomeuropeiska invandrare. Nedgången var kraftig under 90-talets lågkonjunktur. Återhämtning skedde under konjunkturuppgången i slutet av 90-talet. T.ex. steg relativinkomsterna för utomeuropeiska män/kvinnor från att vara så lågt som 38/42 procent av inkomsten för infödda år 1994 (bottenåret) till att vara 51/55 procent år 1999. Den snabba uppgången innebar att nivån var tillbaka till den som gällde under 80-talets första hälft. Den mycket snabba nedgången i relativinkomsterna bland syd/

Figur 6. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utrikes födda kvinnor med olika ursprung i åldern 19–29 år. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

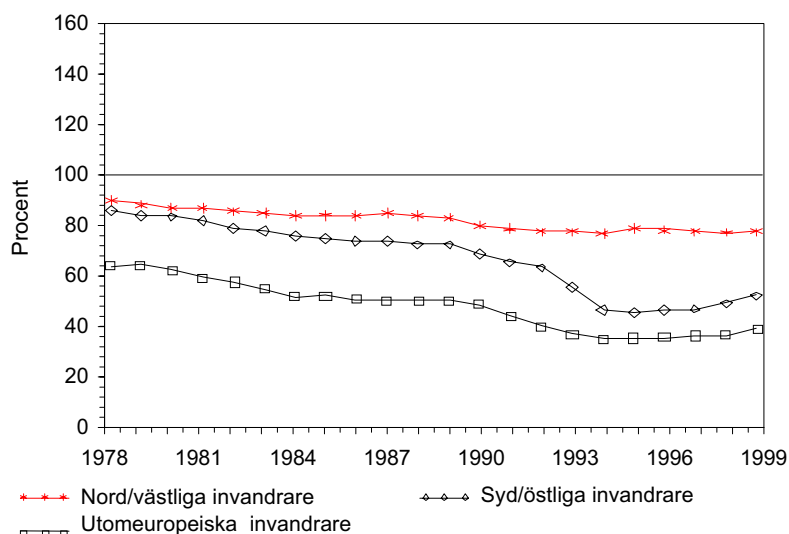

östliga invandrare mellan 1992 och 1994 (från 69/64 till 39/40 procent bland män/kvinnor) torde i allt väsentligt kunna förklaras av den stora invandringen från inbördeskrigets Jugoslavien.

Under studieperiodens första år hade den yngsta gruppen utrikes födda män (alla ursprung) arbetsinkomster som uppgick till 90,8 procent av inkomsterna för infödda män vid periodens slut hade dessa sjunkit till 74,5 procent av de inföddas inkomster. Vi har kunnat spåra skäl till fallet. Det handlar dels om förändrad ländersammansättning bland invandrarna, men även om fallande relativinkomster bland de syd/östliga och de utomeuropeiska invandrarna. Frågan är då vilken av dessa två krafter som har varit viktigast?

Utgå från att sammansättningen vad gäller de tre ursprungskategorierna hade förändrats som skett i verkligheten, men antag att relativinkomsterna för varje kategori varit kvar vid det första årets nivå. Beräkningar från de data som redovisas i figurerna anger att i så fall skulle relativinkomsterna för hela kategorin unga invandrare ha sjunkit till 84,6 procent. Minskningen skulle i detta fall inte varit mer än 6,2 procentenheter vilket kan jämföras med den verkliga minskningen om 16,3 procentenheter. Även om den förändrade ländersammansättningen bidrar till att förklara minskningen i relativinkomst mellan

Figur 7. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utrikes födda män med olika ursprung i åldern 30–54 år. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

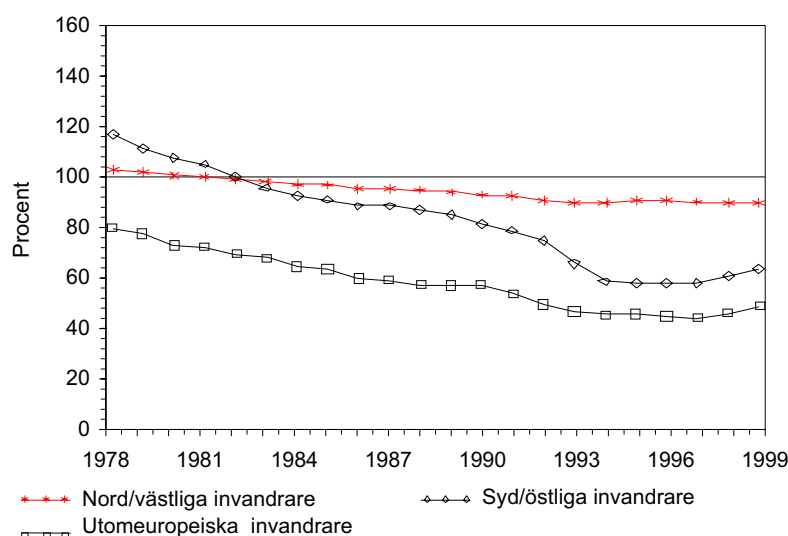

1978 och 1999 för unga manliga invandrare är detta inte den huvudsakliga förklaringen till utvecklingen. Den huvudsakliga förklaringen är istället försämrade relativinkomster bland unga syd/östliga och utomeuropeiska invandrare.⁹

När vi istället studerar relativinkomster för personer av olika ursprung i åldern 30–55 år återkommer väsentliga delar av mönstret från den yngsta gruppen men det finns även skillnader. En skillnad är att vi finner en svag men ändå tydlig tendens för inkomster bland nord/västliga invandrare att falla under perioden som helhet. Vid studieperiodens slut har nord/västliga invandrarkvinnor arbetsinkomster som ligger 11 procent under inkomsterna för infödda. Detta kan jämföras med en skillnad på 3 procent till de utrikes föddas fördel vid studieperiodens början. Bland nord/västliga invandarmän handlar det om

⁹ Denna slutsats är robust med avseende på variation i den hypotetiska situationen. Utgår beräkningarna från de verkliga relativinkomsterna som noterades 1999 för de tre kategorierna och beräknar en hypotetisk relativinkomst år 1978 finner vi att för hela kategorin unga invandrare är den hypotetiska relativinkomsten 76,5 procent. Försämrade relativinkomst för grupperna står alltså för en minskning om 14,3 procentenheter av den verkliga minskningen om 16,3 procentenheter.

Figur 8. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utrikes födda kvinnor med olika ursprung i åldern 30–54 år. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

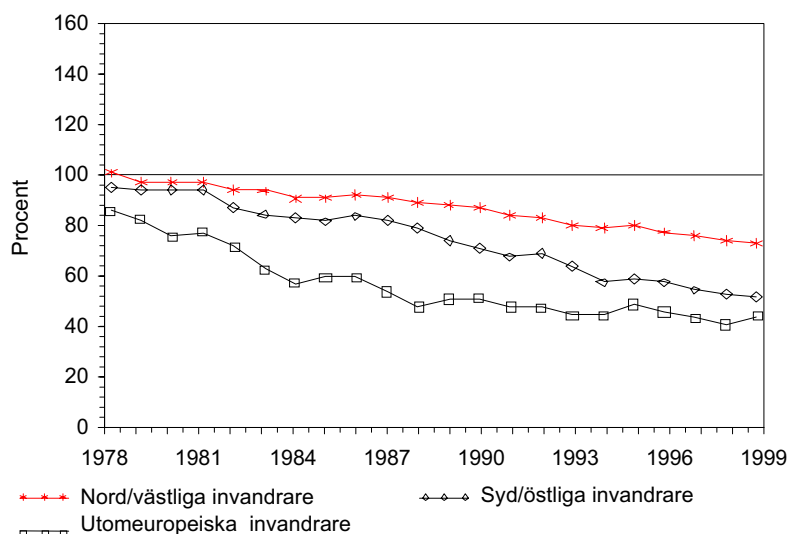
ett gap till deras nackdel om 24 procent vid periodens slut vilket kan jämföras med 10 procent vid periodens början.

Ett nedslående resultat är att relativinkomsterna bland utomeuropeiska invandrare i åldern 30–55 år endast återhämtades marginellt efter nedgången i samband med arbetslöshetschocken vid 90-talets början. Vid studieperiodens slut var de relativa arbetsinkomsterna för utomeuropeiska invandrare så låga som 40 procent för män respektive 44 procent för kvinnor, d.v.s. relativinkomster som är lägre än deras motsvarighet i de yngsta åldersgrupperna.

När vi kommer till bilden av relativinkomster bland invandrare i åldern 55–64 år finner vi att den odelat utvecklats nedslående. Det handlar om att gapet till infödda har ökat under hela studieperioden för alla de undersökta kategorierna. Vi rapporterade om försämringar såväl under 80-talets goda år som under den följande djupa lågkonjunkturen. Dessutom saknas tydliga tecken på att återhämtning skett under studieperiodens slut.

I början av studieperioden hade nord/västliga och syd/östliga invandrarkvinnor i åldern 55–65 år arbetsinkomster som var högre än de bland jämgamla infödda kvinnor. För de syd/östliga invandrarna handlar det om en skillnad på hela 30 procent under periodens första

Figur 9. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utrikes födda män med olika ursprung i åldern 55-64 år. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

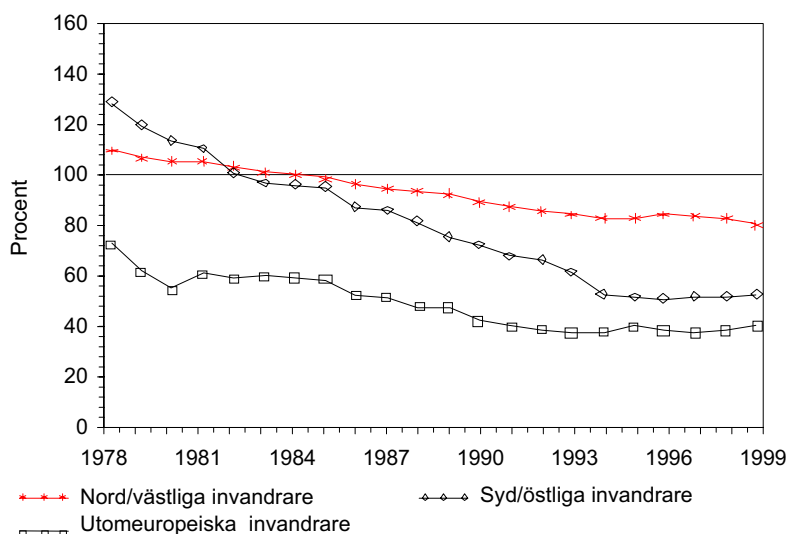

år. Men vid studieperiodens slut är arbetsinkomsterna för gruppen så låg som 51 procent av de för infödda av samma ålder. Här har vi den trendmässigt mest dramatiska nedgången bland de 18 invandrarkategorier vi studerat. Även bland utomeuropeiska kvinnor är nedgången i relativ arbetsinkomst dramatisk och år 1994 är dessa nere i så lite som 38 procent av inkomsterna för infödda. Därefter har inkomsterna planat ut. Även om nedgången för nord/västliga invandrare inte är lika dramatisk som för de två andra grupperna innebär den ändå att gapet i arbetsinkomsterna till infödda vid periodens slut är 20 procent bland kvinnor och 28 procent bland män.

Vi har alltså funnit mycket dramatik i relativinkomsterna i den äldsta gruppen och vid studieperiodens slut är sannolikt stora delar av de utrikes födda helt utan arbetsinkomst, de har lämnat arbetskraften. Särskilt bekymmersamt är att det inte går finna tecken på återhämtning under 90-talets senare hälft.

Uppdelningen av invandrare efter tre ursprungskategorier har i många fall visat på betydande skillnader. Kan uppdelning på enskilda ursprungsländer ge ytterligare intressant information? Vårt data-material gör det möjligt att för periodens slutår redovisa relativinkomster för 23 större ursprungsländer. Dessa redovisas i Tabell 5.

Figur 10. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utrikes födda kvinnor med olika ursprung i åldern 55–64 år. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

En intressant information i tabell 5 är att samtidigt som skillnader mellan ursprungsländer är stor är oftast relativinkomsterna för män och kvinnor från samma land mycket lika. Men det finns undantag. Kvinnor från Finland, Ungern, Polen, Chile, Eritrea och Etiopien har alla högre relativinkomster än män från samma land. Det enda tydliga exemplet på relativinkomster klart högre bland män än bland kvinnor från samma land är bland invandrarna från USA.

Lägg i tabell 5 även märke till de mycket låga relativinkomsterna för invandrare av båda könen från Libanon, Syrien, Irak och Somalia. Extremvärdena är för män respektive kvinnor från Somalia vilka har genomsnittliga årliga arbetsinkomster på endast 31 000 kronor respektive 22 000 kronor för år 1999. Det handlar om belopp så små att infödda personer av samma kön i genomsnitt tjänar dessa under en period om två månader. Värdena för invandrare från Irak är visserligen något högre men väl så bekymmersamma eftersom de hänförs till den antalsmässigt enskilt största landsgruppen bland de utomeuropeiska invandrarna.

Tabell 5. Antal invandrare 16–64 år och deras relativinkomster år 1999 efter ursprungsland och kön

Ursprungsland	Antal (tusental)		Arbetsinkomster	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Sverige			197 600 kr	129 500 kr
Index			100	100
Nord/väst				
U.S.A.	6	4	96	80
Tyskland	12	12	94	88
Storbritannien	8	4	92	92
Norge	12	15	88	93
Danmark	14	12	84	92
Finland	72	89	82	101
Syd/Ost				
Ungern	5	5	71	87
Rumänien	4	5	68	73
Polen	12	22	66	79
Grekland	7	4	51	53
Ryssland ^a	4	9	48	49
Jugoslavien	32	30	48	52
Bosnien	19	19	43	44
Utomeuropa				
Indien	4	5	57	52
Chile	13	12	55	68
Eritrea	1	1	52	63
Iran	24	19	43	42
Etiopien	6	5	42	59
Turkiet	14	12	38	39
Libanon	10	9	31	29
Syrien	5	5	30	28
Irak	20	16	21	16
Somalia	5	4	16	17

^a Inklusiva de asiatiska republiker som tidigare ingick i Sovjetunionen.

Källa: Bearbetningar av SWIP.

Vistelsetid och arbetsinkomst

På samma sätt som tidigare forskning pekar på att ursprungsland har stor betydelse för invandrares arbetsinkomster återkommer vistelse-tidens längd i litteraturen som en synnerligen viktig faktor. Det är lätt förstå att den nyanlände invandraren inte tjänar lika mycket som sin infödde kollega. Ofta är det svårt att som ny i ett land finna ett arbete och då särskilt ett som motsvarar de yrkeskvalifikationer den nyanlände har. Invandrarens utbildning och dennes yrkeskunskaper kan vara mindre överförbara från ett land till ett annat. Förmågan att läsa, tala och skriva det språk som dominerar i det nya landet förutsätts i en del arbeten. Med ökad vistelsetid i landet får många invandrare bättre kunskaper om det nya landet och skaffar sig yrkeserfarenheter. När vi studerar samband mellan antal år i landet och relativinkomst genom att betrakta medelvärden speglar dessa inte enbart denna s.k. assimileringprocess. Det handlar även om förändringar i de studerade populationens sammansättning som består i att personer kommer upp i yrkesaktiva åldrar men även av att andra avlider, emigrerar eller blivit äldre än 64 år.

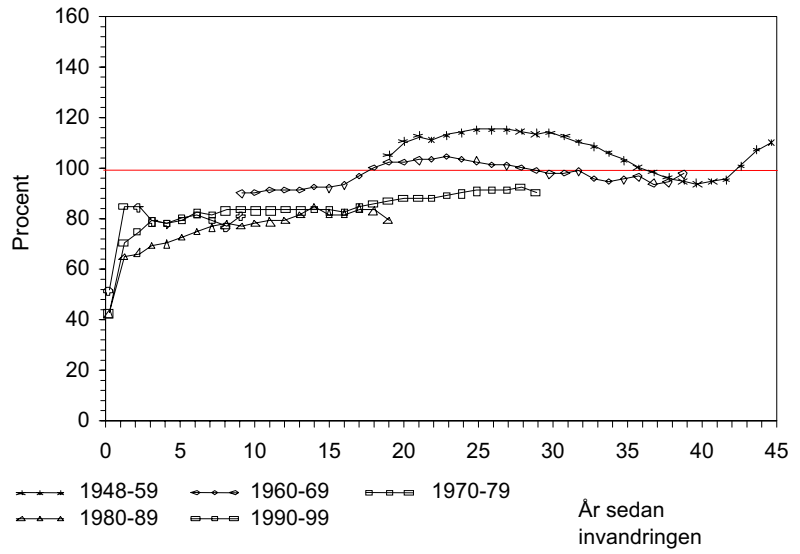
Det är intressant se hur sambandet mellan vistelsetid och relativinkomst ser ut för de tre invandrarkategorierna. Vi delar dessutom upp personerna efter om de kom under åren 1948–59, 1960–69, 1970–79, 1980–89 samt 1990–99 och redovisar medelvärden.¹⁰ Lägg märke att vi har möjlighet att redovisa resultat för personer som anlänt under perioden 1948–59 respektive för de som anlände åren 1960–69.¹¹

Figur 11 visar bilden för nord/västliga manliga invandrare och figur 12 för nord/västliga kvinnliga invandrare. Vi finner en tendens till att män anlända 1948–59 med samma vistelsetid i Sverige hade kommit upp i högre relativinkomster än män med samma vistelsetid i Sverige anlända under 60-talet. De män som anlände under 60-talet hade i sin tur högre relativinkomster än de som anlände under 70-talet. Några sifferuppgifter kan illustrera detta. 25 år efter invandringen till Sverige hade 1948–59 års nord/västliga invandrare inkomster som

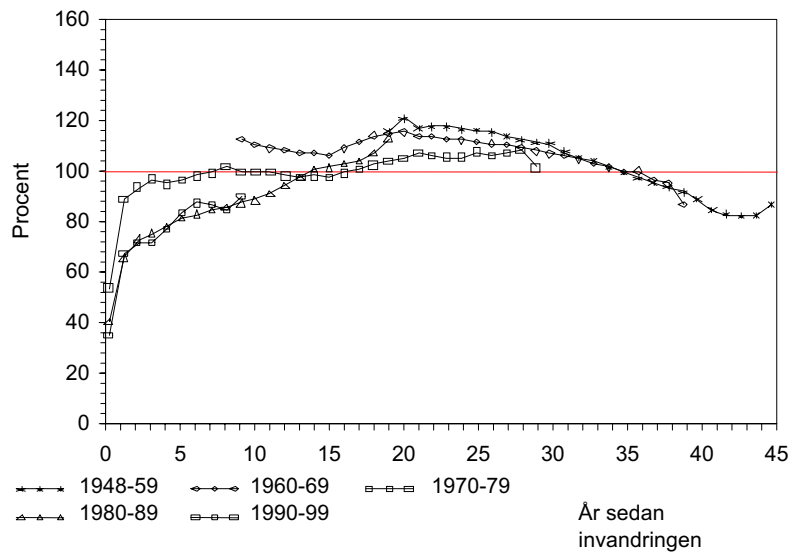
¹⁰ Information för personer anlända år 1948 utnyttjas för medelvärdet beräknat för 30, 31, [...], år efter invandringen för de som anlände under perioden 1948–59, information för de som ankom 1949 ingår i medelvärdet beräknat 29, 30, [...] år efter invandringen etc.

¹¹ Tidigare svenska studier har inte haft möjlighet urskilja ankomstår före 1968 eftersom detta inte förts på folkbokföringsregistren när dessa datoriserades. Men under senare år har RTB kompletterats med sådan information för tidigt anlända invandrare (och som enligt RTB angavs vara i livet samt bosatta i Sverige vid tidpunkten för kompletteringen).

Figur 11. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för nord/västliga invandrade män i åldern 16–64 år efter invandringstidpunkt. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

Figur 12. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för nord/västliga invandrade kvinnor i åldern 16–64 år efter invandringstidpunkt. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

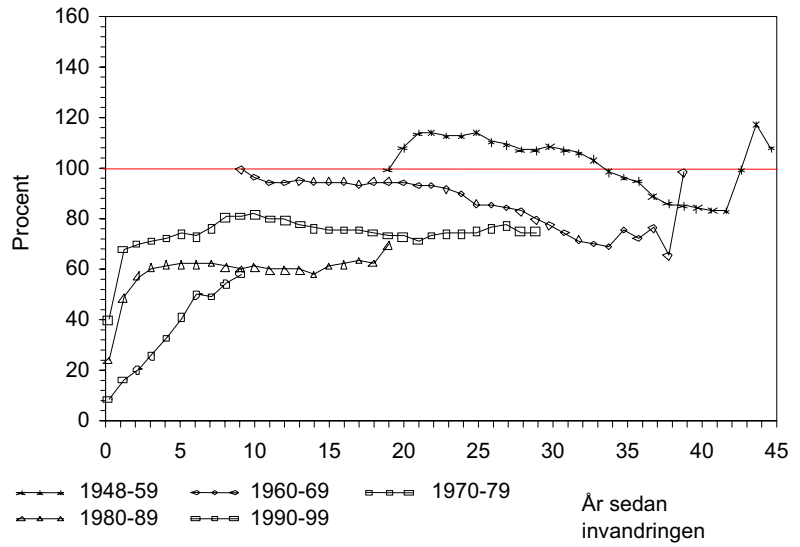
översteg inkomsterna för infödda med 16 procent. Lika länge efter invandringen var motsvarande tal för 60-talets invandrare 4 procent men för de som invandrat på 70-talet var arbetsinkomsterna vid samma tid efter invandringen 8 procent lägre än för infödda. Det handlar alltså om tydliga försämringar.

När vi studerar bilden av infasningen för syd/östliga invandrare (figur 13 och figur 14) finner vi att senare anlända invandrare, med ytterst få undantag, har lägre relativinkomster än tidigare anlända. Vi kan illustrera med några exempel på kraftiga försämringar. Efter 25 års vistelse i Sverige hade 1948–59 års manliga syd/östliga invandrare arbetsinkomster som översteg de inföddas med 15 procent, för 60-talets invandrare var det frågan om en negativ skillnad om 14 procent. För 70-talets invandrare var den negativa differensen 24 procent. Medan syd/östliga invandrarkvinnor som levt i Sverige 10 år och som anlände under 60-talet tjänade 33 procent mer än infödda kvinnor hade det inkomstmässiga försläppet för 70-talets invandrare med samma vistelsetid i Sverige sjunkit till 10 procent och för kvinnor invandrade på 80-talet förändrats till en negativ skillnad på 23 procent.

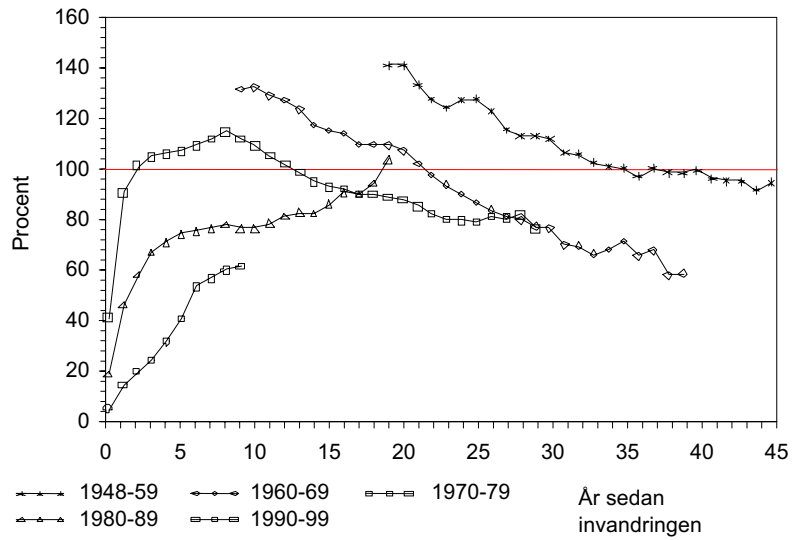
Lägg i figur 14 även märke till de synnerligen höga relativinkomsterna i studieperiodens början bland syd/östliga invandrarkvinnor som anlände under 50- och 60-talen. Dessa föll dock snabbt med antal år sedan invandringen. Särskilt stort är fallet bland kvinnor som anlände under 60-talet för vilka det handlar om mer än en halvering av relativinkomsten under vår studieperiod.

Vi har alltså kunna belägga en bekymmersam utveckling bland syd/östliga invandrare. Mer positiv blir bilden om vi ser på 90-talets invandrare från denna region. Visserligen var denna grupps relativinkomster de första åren efter ankomsten lägre än bland de som anlände under 80-talet. Men det finns tydliga tecken på att gapet till de tidigare invandrarna av samma ursprung minskade med tiden. Bland män hade gapet faktiskt slutits vid studieperiodens slut. Vår data anger att bakom denna positiva utveckling ligger främst en förhållandevis snabb inkomstutveckling bland invandrare från inbördeskrigets Jugoslavien.

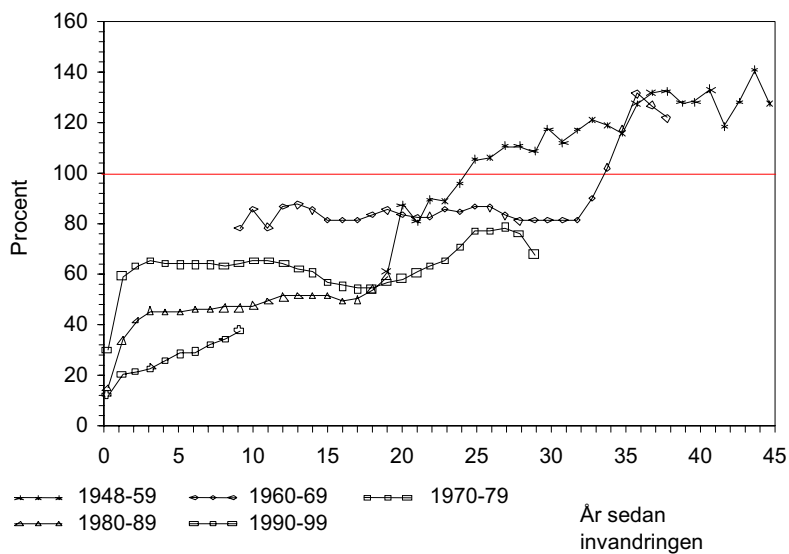
Figur 13. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för syd/östliga invandrade män i åldern 16–64 år efter invandringstidpunkt. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

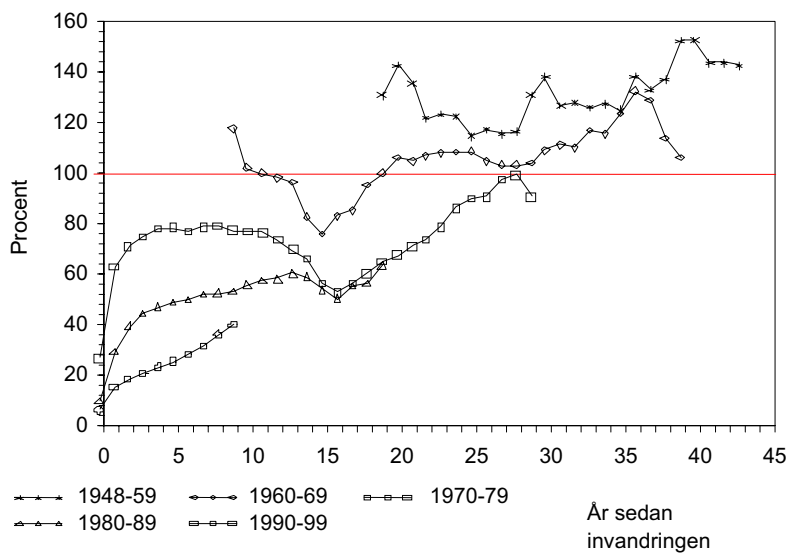
Figur 14. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för syd/östliga invandrade kvinnor i åldern 16–64 år efter invandringstidpunkt. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

Figur 15. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utomeuropeiska invandrade män i åldern 16–64 år efter invandringstidpunkt. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

Figur 16. Relativa arbetsinkomster 1978–1999 för utomeuropeiska invandrade kvinnor i åldern 16–64 år efter invandringstidpunkt. Procent av arbetsinkomst för infödda med samma kön och ålder

Figur 15 och figur 16 visar på stora förändringar för invandrare från länder utanför Europa.¹² Utomeuropeiska kvinnor som anlände under 60-talet tjänade tio år efter invandringen 3 procent mer än infödda kvinnor. För utomeuropeiska kvinnor som anlände under 70-talet var det frågan om en skillnad på 28 procent i negativt riktning jämfört med infödda kvinnor. Bland de som invandrade under 80-talet uppgick motsvarande skillnad till hela 44 procent. Motsvarande skillnader för män av samma ursprung och samma vistelsetid i Sverige var – 14 procent, – 35 procent respektive – 53 procent. Det handlar alltså om kraftiga försämringar mellan kohorterna bland de utomeuropeiska invandrarna.

Arbetsinkomster – den sammansatta bilden

I de föregående avsnitten har nya uppgifter om hur genomsnittliga årliga arbetsinkomster för invandrare och infödda män och kvinnor utvecklats under perioden 1978 till 1999 redovisats. Vi skall nu sammanfatta dessa resultat och påminna om att skillnader i genom snittliga årliga arbetsinkomster mellan invandrare och infödda speglar främst skillnader i förekomst av förvärvsarbete samt arbetad tid.

Sifferserierna bekräftar de stora dragen i den redan kända bilden av att invandrars situation på den svenska arbetsmarknaden började försämrans redan under 80-talet och att försämringen accelererade när 90-talets arbetslöshets- och sysselsättningschock inträffade. Detta är helt i överensstämmelse med den bild av sysselsättningen som redovisades i avsnitt 3.

Vi har belagt att sedan mitten av 90-talet har situationen bland unga invandrare, numera främst personer av utomeuropeiskt ursprung, förbättrats snabbare än för unga infödda. Men vi har också visat på ett motsatt mönster bland invandrade personer i åldern 55–65 år, en kategori som antalsmässigt domineras av europeiska och nordamerikanska invandrare.

Under vår studieperiod har den invandrade gruppen inte bara ökat i antal utan även deras sammansättning efter ursprung har förändrats. Personer med ursprung i nord- och västeuropeiska länder och Nordamerika har blivit mycket färre till antalet bland de i åldrarna 16–29 år men betydligt fler bland de i åldern 55–65 år. Genom stor invandring

¹² Den tidiga utomeuropeiska invandringen var liten, vilket innebär att kurvorna för personer anlända åren 1948–59 baseras på förhållandevis få observationer och skattningarna är därför mindre tillförlitliga.

av flyktingar och deras anhöriga har antalet personer med ursprung i länder utanför Europa eller Nordamerika vuxit snabbt och utgör vid periodens slut huvuddelen av de unga invandrarna. De utgör ungefär två av fem av invandrare i åldern 30–55 år men bara ungefär 1 av 7 bland de i åldern 55–65 år.

Våra beräkningar visar att även om det skett stora förändringar i invandrargruppens sammansättning efter ursprung är detta knappast huvudförklaringen till att invandrades situation på arbetsmarknaden försämrades kraftigt under en stor del av vår studieperiod. Istället är skälen att söka i allt sämre inkomster för personer med givet ursprung. Vi har funnit att detta gäller för de flesta av de kategorier som vi bildat efter personens ursprung, ålder och kön.

Det främsta undantaget från försämrad situation under de studerade två decennierna är kategorin unga nord/västliga invandrare. Det saknas tecken på att nyanlända nord/västliga invandrare fått svårare att ta sig in på den svenska arbetsmarknaden. Men ser vi till de nord/västliga invandrare som invandrade betydligt tidigare finns dock tecken på en försämrad situation.¹³

Vi har kunna visa mycket klara tecken på försämrad inkomstsituation bland invandrare från södra och östra Europa respektive från länder utanför Europa. Nyare grupper invandrare från sådana länder har vid givet antal år sedan invandringen noterats för lägre relativa inkomster jämfört med tidigare anlända av samma ursprung. Vi har rapporterat anmärkningsvärt låga arbetsinkomster bland vissa landsgrupper av utomeuropeiska invandrare vid periodens slut. Det handlar om invandrare av båda könen från Libanon, Syrien, Irak och Somalia. Vi har även påvisat att kvinnor från södra och östra Europa invandrade på 50-, 60- och 70-talen i början av vår observationsperiod hade arbetsinkomster högre än bland infödda men att dessa sjunkit kraftigt med antal år i landet.

För att summera: Huvudintrycket av den empiri som redovisats är kraftiga försämringar av arbetsmarknadssituationen bland invandrare från södra och östra Europa och från länder utanför Europa. Till detta kommer försämringar bland nord-västliga invandrare andra än de yngsta, försämringar som inträffat för personer vars invandringstillfälle kan ligga ganska långt tillbaka i tiden. Invandrarnas försämrade situation på arbetsmarknaden handlar alltså inte enbart om ökade svå-

¹³ Det visade sig nämligen att efter samma antal år i Sverige hade 1950-talets och 1960-talets invandrare kommit upp i arbetsinkomster som var högre än dem bland personer som anlänt senare. Dessa resultat är konsistent med fyndet att för personer i åldrarna 30–55 och 55–65 år har inkomstutvecklingen bland nord/västliga invandrare varit mindre gynnsam än för infödda.

righeter att ta sig in på arbetsmarknaden för invandrare från många länder. Det handlar även om ökade svårigheter att vara kvar på arbetsmarknaden. Enligt vår bedömning har det senare inte nått samma allmänna uppmärksamhet som det förra. Men enligt våra resultat finns även ljuspunkter, och dessa hänför sig till unga invandrare. En handlar om brist på tecken för att det blivit svårare för unga nord/västliga invandrare att komma in på den svenska arbetsmarknaden. En annan ljuspunkt dyker upp under studieperiodens sista år då inkomstutvecklingen för unga syd/ostliga och utomeuropeiska invandrare förbättras snabbare än för infödda.

Varför har det blivit så här, och vad kan göras?

Framställningen hittills har beskrivit situationen för invandrare på arbetsmarknaden, om hur denna har förändrats och om hur den varierar mellan invandrargrupper. Vilka förklaringar finns till det beskrivna mönstret och hur kan dessa värderas? Att ha en rimlig uppfattning om orsaker är centralt för politiska åtgärder syftande till förändringar. Vår ambition här är inte att uttömmade gå igenom aktuell forskning som syftar till att belysa skälen till invandrarnas arbetsmarknadsproblem i Sverige utan snarare att ge några tentativa svar. För utförligare diskussion om orsakskomplexet, och om tänkbara åtgärder hänvisar vi till antologins övriga bidrag. I förklaringsresonemangen kan tyngdpunkten läggas på skilda aktörer. Skilda resonemang behöver inte vara ömsesidigt uteslutande utan de kan komplettera varandra.

Ganska många studier har sökt skälen till invandrades allt sämre situation på den svenska arbetsmarknaden bland observerbara egenskaper såsom ålder och utbildning (Grossman 1984; Scott 1999; Bevelander 1999, 2000; Bevelander och Skyt Nielsen 2001; Hammarstedt 2003). Vår läsning av resultaten av dessa studier är att de undersökta egenskaperna knappast uttömmade kan förklara att många invandrargrupper lyckats sämre på den svenska arbetsmarknaden än infödda. T.ex. har nyanlända invandrare generellt sett knappast haft lägre utbildning än den infödda befolkningen. Av detta följer att ökad formell utbildning knappast kan vara ett universalmedel för att förbättra arbetsmarknadssituationen för invandrare till Sverige.¹⁴

¹⁴ Däremot kan ökad allmän utbildning vara viktig för vissa invandrargrupper. Ett exempel är kvinnor från Turkiet som invandrade under 80-talet. Majoriteten av dessa hade en mycket kort formell utbildning och det är svårt tänka annat än att ökad formell utbildning är ett nödvändig förutsättning för att dessa kvinnor skall kunna hitta arbete på svensk arbetsmarknad.

Men den formella utbildningen är enbart en aspekt på invandrades kompetens. Viktiga förmågor är att förstå, tala, läsa och skriva det svenska språket.¹⁵ Därtill kommer att formell utbildning kan ha skiftande överförbarhet från utlandet till Sverige. En läkarutbildning från ett västerländskt universitet behöver bara en kort komplettering, men motsatsen är fallet för t. ex. en juristexamen från ett avlägset land med helt annat rättssystem. Det ligger nära till hands att anta att bristande språklig förmåga och dålig överförbarhet i utbildning från hemlandet är viktiga skäl till att många utomeuropeiska invandrare lyckats dåligt på den svenska arbetsmarknaden. Men det finns tecken på att även om invandraren har genomgått en svensk universitetsutbildning är dennes arbetsmarknadssituationen ändå sämre än för infödda med samma utbildning.¹⁶

Den bild som framträder från den tillgängliga forskningen är att anställningsdiskriminering verkar vara ett mycket allvarigare problem än lönediskriminering bland redan anställda.¹⁷ Denna beskrivning motiverar att arbetsgivarnas anställningsbeteende sätts i fokus. En naturlig följdfråga blir då: Om anställningsdiskrimineringen kommit att vara omfattande under 80- och 90-talen, varför var den inte det under 50- och 60-talen? Försök att besvara denna fråga finns ett antal publikationer (Bevelander, Carlson och Rojas 1997; Bromé m.fl. 1996; Bromé och Bäcklund 1998).

Om vi anlägger ett långsiktigt tidsperspektiv kan vi komma ihåg att den ekonomiska tillväxten under 1800-talets slut och 1900-talets början till stort byggde på att arbetskraft flyttade från primärnäringarna (jordbruket) till sekundärnäringarna (industrin) där många arbetsuppgifter standardiserades. Språkkunskaper och social kompetens var inte särskilt viktiga för många arbeten. Men sedan en tid växer de tertiära näringarna (tjänstesamhället), och inom industrisektorn har löpandebandsproduktion blivit mindre vanlig. Utvecklingen har gått mot allt mindre specialiserade arbetsuppgifter och av de anställda fordras kompetens inom ett allt bredare spektrum. Han eller hon måste ha datorvana, behärska det svenska språket (liksom i viss utsträckning

¹⁵ Empirisk forskning som syftar till att belägga betydelsen av sådana förmågor finns för flera länder. Dock verkar den svenska litteraturen begränsas till Larsson (1999).

¹⁶ Se Wadensjö (1992).

¹⁷ Det är intressant se att denna bild är konsistent med invandrarnas självupplevda diskriminering. Till exempel i ett sampel av invandrare som anlände under 80-talet och som undersöktes 1996 angav majoriteten av invandrare från Iran att de upplevt diskriminering av potentiella arbetsgivare, men på frågor om hur de behandlats av arbetsgivare och arbetskamrater svarade majoriteten att de behandlades likvärdigt (Socialstyrelsen 1998).

även det engelska språket) och dessutom den sociala kompetens som värdesätts i det nya landet. Eftersom det inte går att förutsätta att invandrad arbetskraft besitter dessa egenskaper i samma utsträckning som infödda kommer de sist i arbetskön. Att så också är fallet berättas ofta i massmedia där invandrare vittnar om att de inte kallas till anställningsintervjuer trots att de besvarat ett mycket stort antal anställningsannonser.

Detta resonemang är tilltalande som förklaringsmönster eftersom övergången till tjänstesamhälle inte är unikt för Sverige utan har ägt rum och äger rum i alla andra liknande länder och det verkar som om invandrades försämrade situation på arbetsmarknaden knappast är något unikt för Sverige.¹⁸ Utifrån detta sätt att resonera följer att vi bör förvänta att diskrimineringen vid anställningsbesluten hänger ihop med egenskaper som kan fungera som markörer för språkliga kunskaper och social kompetens i värdlandet. Synliga egenskaper såsom hudfärg och namn är exempel. Av Arai, Regnéer och Schröder (1999) framgår att både invandrare och infödda anser att utseende och namn har betydelse för möjligheterna på den svenska arbetsmarknaden.

Vi har alltså sett att skäl till invandrades försämrade arbetsmarknadssituation kan sökas till såväl utbudet på arbetskraft som efterfrågan. Men härtill finns fler tänkbara skäl. Det går att föra resonemang som utgår från hur utbudet möter efterfrågan inom en ram av svenska arbetsmarknadsinstitutioner och offentliga trygghetssystem. Lönerna i Sverige med hög anslutning till fackföreningar och kollektivavtal är sett utifrån utländskt perspektiv jämnt fördelade. Den svenska välfärdsstaten tillhandahåller förhållandevis generösa förmåner. Som ett resultat av detta finns förhållandevis få lågavlönade arbeten, och incitamenten att förvärvsarbeta kan vara låga för den som har en stor försörjningsbörda. Det senare eftersom exempelvis socialbidragets storlek, men inte lönen, ökar med antalet minderåriga barn.

Enligt detta resonemang är invandrades arbetsmarknadsproblem en oönskad bieffekt som följer av hur det svenska samhällssystemet är uppbyggt. Små löneskillnader har eftersträvat såsom attraktiva i sig, men utslagning av lågavlönade arbeten har även setts som ett sätt att gynna teknisk utveckling och ekonomisk tillväxt. Att tillhandahålla socialförsäkringsförmåner som inte enbart är rudimentära har även uppfattats som mycket positivt. Ökade löneklyftor och nedskärningar i trygghetssystemen med syftet att förbättra invandrades arbetsmarknadssituation är troligen inte politiskt möjligt.

¹⁸ Se t.ex. Stromback (1986) om Australien, Richmond (1992) om Kanada och Coleman och Wadensjö (1999) om Danmark.

Stängs invandrare ute från den svenska arbetsmarknaden genom att låglönearbeten inte erbjuds? Det finns ett fenomen som tyder på att så är fallet. Bland många invandrargrupper, särskilt bland utomeuropéer, har egenföretagande kommit att bli en vanlig försörjningsstrategi. Ofta handlar det om att starta eget i servicesektorn eller inom detaljhandeln. Det handlar typiskt om restauranger eller affärer. Många sådana egenföretagare har mycket långa arbetsdagar. Verksamheten gör det möjligt att skapa en försörjning som är blygsam om den sätts i relation till arbetsdagens längd.

Skäl till den försämrade situationen på arbetsmarknaden kan även sökas i politiskt beslutsfattande. Med en mer restriktiv invandringspolitik under 80- talet och 90-talet hade det funnits betydligt färre invandrare med arbetsmarknadsproblem i Sverige. Resultat av en komparativ studie av arbetsmarknadssituationen för invandrare till Schweiz dit många anlät inom ramen för gästarbetsystem och Sverige pekar även åt detta håll.¹⁹ Med andra kriterier för vem som tillåts bosätta sig i Sverige hade följt annan arbetsmarknadssituation för invandrare. Invandring av flyktingar och deras anhöriga leder till större utmaningar för värdlandet än om invandringen koncentreras till personer som har en arbetsplats som väntar på dessa.

Men det finns tecken på att andra länder har varit mer lyckosamma med att integrera flyktingar än Sverige. Under 1990-talet mottog Israel fler flyktinginvandrare än Sverige i en värdbefolkning till antalet mindre än den svenska. Tillgängliga uppgifter tyder på att dessa invandrare lyckades bli bättre integrerade i värdlandet än vad fallet var för flyktingar i Sverige.²⁰ Detta leder till att sökarljuset till slut riktas mot den integrationspolitik som bedrivits i vårt land. Det kan mycket väl hända att med en annan integrationspolitik skulle invandrarnas arbetsmarknadssituation ha varit bättre. Det finns numera forskning vars resultat pekar åt detta håll.

Vid mitten av 1980-talet flyttades ansvaret för mottagandet av flyktingar från AMS till Statens Invandrarverk. Så länge AMS hade ansvaret gällde arbetslinjen. När Invandrarverket tog över kom invandrades sociala integrering i Sverige alltmer att betonas (i de poli-

¹⁹ Bloss m.fl. (1997) visar att år 1991 var sysselsättningsläget för nyanlända invandrare till Schweiz liknande den för den infödda befolkningen, medan motsvarande situation i Sverige överensstämmer med vad som visats här i tidigare avsnitt.

²⁰ Se Weiss (2000). Varför arbetsmarkandsintegreringen av invandrare till Israel verkar ha gått bättre än för invandrare till Sverige är knappast klarlagt. Lägg märke till att etniskt och religiöst hade de nyanlända invandrarna till Israel mycket gemensam med värdlandets befolkning men motsvarande var knappast fallet med många invandrare till Sverige. Dessutom var många av invandrarna till Israel högutbildande.

tiska dokumenten kvarstod dock arbetslinjen). Det förefaller sannolikt att omläggningen fördröjde tiden mellan ankomst till Sverige och den första kontakten med svensk arbetsmarknad. Detta torde ha försvårat invandrarers arbetsmarknadsintegrering. Studier har understrukt betydelse av en snabb första kontakt med arbetsmarknaden för invandrare.²¹

Även andra brister i integrationspolitiken kan ha bidragit till den uppkomna situationen. Ett sådant inslag är den "Hela Sverige-strategin", en strategi för geografisk utplacering av flyktingar som började användas i mitten av 1980-talet. Strategin var i bruk framförallt till början av 1990-talet men i praktiken fanns den delvis kvar även senare. Syftet med strategin var att placera ut nyanlända flyktingar över hela landet. Genom att undvika geografisk koncentration av flyktingarna förväntades förvärv av svenskkunskaper underlättas, vilket i sin tur antogs förbättra chanserna på arbetsmarknaden. I praktiken blev det dock annorlunda. Flyktingar fördelades ofta ut till olika kommuner mer efter var bostäder fanns och mindre efter var sysselsättningsmöjligheter fanns. Detta kan antas negativt ha påverkat flyktingarnas möjligheter att få arbete. Olika undersökningar visar att arbetsinkomster och sysselsättningsgrad för flyktingar blivit lägre genom strategin samt att inkomster, sysselsättningsgrad och beroende av försörjningsstöd varierar kraftigt mellan flyktingar som placerats på olika orter.²²

Ett annat inslag i integrationspolitiken är den arbetsmarknadspolitik som riktats till invandrare. Syftet med arbetsmarknadspolitiska åtgärder är att underlätta inträdet på arbetsmarknaden. I en studie visade Ekberg och Rooth (2000) att det finns inslag i de arbetsmarknadspolitiska insatserna för invandrare som kan tyckas förvånande. Enligt officiella dokument, exempelvis Riksdagens Revisorer 1995/1996:222, skall svaga grupper prioriteras till arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Grupper som nämns är ungdomar och invandrare. Innebörden av att en grupp prioriteras är att gruppens andel av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna skall vara högre än deras andel av samtliga arbetslösa. Även i detta fall har verkligheten blivit annorlunda. Den ovan nämnda studien visade att det finns grupper som är klart prioriterade men det finns också grupper med mycket hög arbetslöshet som inte alls är prioriterade. Exempel på den förstnämnda gruppen är de bosnier som anlände under 1990-talet. Exempel på den

²¹ Se Rooth (1999).

²² Se Edin, Fredriksson och Åslund (2000); Ekberg och Ohlsson (2000) samt Hammarstedt (2002).

sistnämnda gruppen är invandrare från Mellanöstern. Det är möjligt att denna ojämnheter delvis kan förklara de skillnader som observerats i sysselsättningsgraden mellan olika invandrargrupper under 1990-talet.

Sammanfattande kommentarer

Det har under flera årtionden producerats politiska dokument som betonar att invandrare (även flyktingar) skall ha samma möjligheter som infödda på arbetsmarknaden. Redan 1975 formulerades de invandrarpolitiska målsättningarna om jämlikhet, valfrihet och samverkan. Dessa målsättningar har varit återkommande även i senare års politiska dokument. Dessutom har under hela efterkrigstiden målsättningarna om full sysselsättning och jämn inkomstfördelning varit viktiga för den ekonomiska politiken. Dessa målsättningar omfattar både invandrare och infödda. Under stor del av efterkrigstiden har målsättningen om full sysselsättning uppnåtts. Fram till mitten av 70-talet var invandrarna väl integrerade på arbetsmarknaden. Detta gällde även för de flyktingar som då hade kommit till Sverige. Målsättningen om full sysselsättning uppnåddes både för invandrare och infödda. Snarare förekom under denna tid ofta en oro över att vissa invandrare arbetade för mycket och dessutom ofta i tunga jobb och i påfrestande arbetsmiljöer. På sikt skulle detta kunna leda till belastnings- och förslitningsskador. Detta är konsistent med att vi har presenterat siffror som visar att under 90-talet har arbetsmarknadssituationen kraftigt försämrats för vissa grupper av invandrarna.

Under slutet av 70-talet började invandrades arbetsmarknadsposition att försämrats. Försämringen blev allt tydligare under 80-talet trots den dåvarande kraftiga högkonjunkturen i svensk ekonomi med stor efterfrågan på arbetskraft. Målet om full sysselsättning nåddes nu enbart för infödda. Detta trots att 80-talets invandrare var bättre utbildade än tidigare invandrare och trots att ovan nämnda invandrarpolitiska målsättningar formulerats på 70-talet.

Under 90-talets lågkonjunktur förstärktes dessa tendenser ytterligare och för vissa invandrargrupper måste 90-talets arbetsmarknadsläge betraktas som katastrofalt dåligt. Från mitten av 90-talet är bilden sammansatt. Det positiva är att vi har kunnat konstatera att situationen för unga invandrare förbättrats snabbare än för infödda så att gapet mellan grupperna kommit att minska. Det negativa är att utvecklingen varit den motsatta bland personer i övre medelåldern. Perioden efter arbetslöshetschocken visar alltså tecken på såväl en bättre arbetsmarknadsintegrering för invandrare som en ökad arbets-

marknadsexkludering av invandrare. Förbättringarna bland de unga skall heller inte skymma att för flera grupper av utomnordiska invandrare var arbetsmarknadssituationen vid ingången till det nya millenniet mycket dålig.

Vår genomgång av vad som kan ligga bakom utvecklingen pekar mot att det finns förklaringsresonemang som verkar vara tillämpbara på invandringen till många andra västländer. Många nya invandrare till västländerna kommer från avlägsna och i många avseenden annorlunda länder. En stor andel av dessa invandrare kan antas ha förhållandevis stora problem med bristande överförbarhet av formell utbildning och bristande kunskaper i värdlandets språk. Vi har refererat till resonemang som utgår från organisatoriska förändringar i samband med övergången till tjänstesamhälle och som har gjort det svårare att finna arbetsuppgifter för den som kommer från ett land med annan kultur. En utbredd uppfattning är att invandrare som genom utseende och namn tydligt skiljer sig från den infödda befolkningen diskrimineras när de söker arbete. Därtill har vi även tagit upp resonemang om att välutvecklade välfärdsstater som den svenska kan försvåra möjligheten att finna ett låglönearbete och att för en del är incitamenten till förvärvsarbete små.

Samtidigt tyder mycket på att det finns förklaringar till den dåliga arbetsmarknadssituationen bland invandrare som är specifika för Sverige. Om Sverige hade tillämpat en annan invandringspolitik skulle invandrarbefolkningen haft annan storlek och annan sammansättning. Om integrationspolitiken genomförts på annat sätt skulle sysselsättningsproblemen för en del invandrare ha kunnat vara bättre. Det finns stöd i forskningen för synpunkten att ”Hela Sverige-strategin” var ett missgrepp och även för synpunkten att arbetsmarknadspolitiken inte har varit tillräckligt inriktad mot invandrare.

Referenser

- Aguilar, Renato och Björn Gustafsson. 1994. ”Immigrants in Sweden's labour market during the 1980s.” *Scandinavian Journal of Social Welfare* 3:139–147.
- Arai, Mahamood, Håkan Regnér och Lena Schröder. 1999. *Är arbetsmarknaden öppen för alla?* Bilaga till Långtidsutredningen 2000. Stockholm: Fakta info direkt.
- Bantekas, Apostolos. 1992. *Three essays on discrimination and factor demand*. Uppsala: Uppsala universitet, Nationalekonomiska institutionen.

- Bevelander, Pieter. 1999. "The employment integration of immigrants in Sweden." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25:455–468.
- Bevelander, Pieter. 2000. *Immigrant employment integration and employment change in Sweden*. Lund: Lunds universitet.
- Bevelander, Pieter och Helena Skyt Nielsen. 2001. "Declining employment success of immigrant males in Sweden: Observed or unobserved characteristics." *Journal of Population Economics* 14:445–471.
- Bevelander, Pieter, Benny Carlsson och Mauricio Rojas. 1997. *I krusbärsländets storstäder, Om invandrare i Stockholm, Göteborg och Malmö*. Stockholm: SNS förlag.
- Bloss, Michael, Peter Fischer och Thomas Straubhaar. 1997. "The impact of migration policy on the labour market performance of migrants: A comparative case study." *New Community* 23:511–535.
- Broomé, Per, Ann-Katrin Bäcklund, Christer Lundh och Rolf Ohlsson. 1996. *Varför sitter brassen' på bänken? Eller varför har invandrare så svårt att få jobb?* Stockholm: SNS förlag.
- Broomé, Per och Ann-Katrin Bäcklund. 1998. *S-märkt. Företagets etniska vägval*. Stockholm: SNS-förlag.
- Coleman, David och Eskil Wadensjö. 1999. *Immigration to Denmark. International and national perspectives*. Aarhus: Aarhus University Press.
- Edin, Per-Anders, Peter Fredriksson och Olof Åslund. 2000. "Settlement policies and the economic success of immigrants." i Olof Åslund. *Health, immigration and settlement policies*. Uppsala: Nationalekonomiska institutionen. Uppsala universitet.
- Edin, Per-Anders, Robert Lalonde och Olof Åslund. 2000. "Emigration of immigrants and measures of immigrant assimilation: Evidence from Sweden." *Swedish Economic Policy Review* 7:163–204.
- Edin, Per-Anders och Olof Åslund. 2001. "Invandrare på 1990-talets arbetsmarknad." i Åke Bergmark. red. *Ofärd i välfärden*. Antologi från Kommittén Välfärdsbokslut. SOU 2001:54. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Ekberg, Jan. 1983. *Inkomsteffekter av invandring*. Lund: Lunds universitet.
- Ekberg, Jan. 1985. *Yrkeskarriär under 1970-talet. Invandrare i Stockholms län*. Rapport till Regionplanekontoret, Stockholms läns landsting. Stockholm: Regionplanekontoret.
- Ekberg, Jan. 1994. "Economic progress among immigrants in Sweden." *Scandinavian Journal of Social Welfare* 3:148–157.

- Ekberg, Jan och Björn Gustafsson. 1995. *Invandrarna på arbetsmarknaden*. Stockholm: SNS förlag.
- Ekberg, Jan. 1999. "Immigration and the public sector. Income effects for the native population in Sweden." *Journal of Population Economics* 12:411–430.
- Ekberg, Jan och Mikael Ohlsson. 2000. "Flyktingars arbetsmarknad är inte alltid nattsvart." *Ekonomisk Debatt* 28:431–439.
- Ekberg, Jan och Dan-Olof Rooth. 2000. *Arbetsmarknadspolitik för invandrare*. Rapport till Riksdagens Revisorer. Växjö: School of Management and Economics, Växjö Univ.
- Grossman, Jean Baldwin. 1984. "The occupation attainment of immigrant women in Sweden." *Scandinavian Journal of Economics* 86:337–351.
- Gustafsson, Björn. 1997. "Invandranas försörjning." i Ulf Ebbeson och Brita Linebäck. red. *Mångfald och ursprung. Rapport från ett multietniskt Sverige*: Norrköping: Statens invandrarverk (SIV).
- Gustafsson, Björn, Max Zamanian och Renato Aguilar. 1990. *Invandring och försörjning*. Göteborg: Daidalos.
- Hammarstedt, Mats. 2001a. *Making a living in a new country*. Växjö: Ekonomihögskolan, Växjö Univ. Press.
- Hammarstedt, Mats. 2001b. "Disposable income differences between immigrants and natives in Sweden." *International Journal of Social Welfare* 10:117–126.
- Hammarstedt, Mats. 2002. *Ett steg bakåt? Kommunernas kostnader för försörjningsstöd för flyktingar m.fl. som mottogs år 1998*. Norrköping: Integrationsverket.
- Hammarstedt, Mats. 2003. "Income from work among immigrants in Sweden." *Review of Income and Wealth* 49:185–203.
- Jonung, Christina. 1982. *Migrant women in the Swedish labour market. Report to OECD on the integration of migrant women into the labour market*. Stockholm: Liber Förlag/Allmänna förlaget.
- Klinthäll, Martin. 2003. *Return migration from Sweden 1986–1996*. Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Larsson, Torun. 1999. "Språkets roll som en ekonomisk integrationsfaktor." i Socialstyrelsen. *Social och ekonomisk förankring bland invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- le Grand, Carl och Ryszard Szulkin. 1999. "Invandrades löner i Sverige. Betydelse av vistelsetid, invandringsland och svensk skolgång." *Arbetsmarknad och arbetsliv* 5:89–110.
- le Grand, Carl och Ryszard Szulkin. 2000. *Permanent disadvantage or gradual integration: Explaining the immigrant-native earnings gap*

- in Sweden*. Stockholm: Institutet för social forskning, Stockholms univ.
- Ohlsson, Rolf. 1975. *Invandrarna på arbetsmarknaden*. Lund: Studentlitteratur.
- Regeringens proposition. 1995/1996:22, *Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000*.
- Reinans, Sven Alur. 1982. *Utlänningar på arbetsmarknaden. En undersökning av utländska medborgare i arbetskraften och arbetslösheten enligt AKU åren 1977–1979*. Stockholm: Liber Förlag/Allmänna förl.
- Richmond, Anthony. 1992. "Immigration and structural change. The Canadian experience 1971–1986." *International Migration Review* 26:1200–1221.
- Rooth, Dan-Olof. 1999. *Refugee immigrants in Sweden. Educational investments and labour market integration*. Lund: National-ekonomiska institutionen. Lunds universitet.
- Scott, Kirk. 1999. *The immigrant experience*. Lund: Institutionen för ekonomisk historia, Lunds universitet.
- Socialstyrelsen. 1998. *Levnadsförhållanden hos fyra invandrar-grupper födda i Chile, Iran, Polen och Turkiet*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Stromback, Thorsten. 1986. *Migrants in the Australian labour market*. Canberra: Bureau of Labour Market Research.
- SOU 1996:55, *Sverige, framtiden och mångfalden*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Ulrich, Ralf. 1994. "The impact of foreigners on public course." i Sarah Spencer. red. *Immigration as an economic asset*. Staffordshire: Trentham books.
- Wadensjö, Eskil. 1973. *Immigration och samhällsekonomi*. Lund: Studentlitteratur.
- Wadensjö, Eskil. 1992. "Earnings of immigrants with higher education in Sweden." Uppsats presenterad vid EALES fjärde konferens, Warwick, England.
- Weiss, Yoram. 2000. "High skill immigration: some lessons from Israel." *Swedish Economic Policy Review* 7:127–155.

3. Ursprung och förtidspension*

Björn Gustafsson och Torun Österberg

Inledning

Att vara förtidspensionär innebär att en person i arbetsför ålder regelbundet mottar pensionsinkomst. Att få en sådan socialförsäkringsförmån fordrar ansökan och godkännande av försäkringskassan. Typiska skäl för att vara berättigad till förtidspension är sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan. Nedsättningen skall kunna anses vara varaktig och påverka förmågan att ha ett arbete och därigenom försörja sig. Den typiske förtidspensionären förvärvsarbetar inte och denne mottar förtidspension från såväl de offentliga socialförsäkringarna som från avtalsförsäkringar.

Skälen till att ett högt antal förtidspensionerade upplevs som problem är flera. För det första uttrycker antalet förtidspensionerade ett produktionsbortfall i samhällsekonomin jämfört med en situation då den förtidspensionerade hade förvärvsarbetat. För det andra lägger förtidspensionering en börda på de offentliga finanserna genom pensionsutbetalningarna och andra förmåner den pensionerade kan få tillgång till samt mindre inkomstskatter.

Produktionsbortfallets och den finansiella bördans storlek är långtifrån liten. Till exempel uppgick de offentliga utgifterna för förtidspension i Sverige vid 2000-talets ingång till inte mindre än två procent av BNP.

Sett ur individens perspektiv kan förtidspension upplevas som ett dåligt tillstånd men detta gäller inte nödvändigtvis. Dåligt eftersom att bli förtidspensionerad ofta är en nästbästa lösning. Vid förvärvsarbete skulle den privata konsumtionen ha kunnat vara högre än vad en låg

* Uppsatsen baseras på forskning som bedrivs med ekonomiskt stöd ifrån Riksförsäkringsverket och Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap. Vi tackar Eskil Wadensjö för synpunkter på ett tidigare utkast. Vi tackar även Birgitta Jansson för arbetet med Appendix 1 som innehåller en beskrivning av förtidspensionserings-systemet.

förtidspension möjliggör. Men om förvärvsarbetet sliter på kroppen och fritiden värderas högt kan tillståndet att vara förtidspensionerad upplevas som bra. Naturligtvis spelar möjlighet till privat konsumtion in när individen värderar tillståndet att vara förtidspensionerad. Även om förtidspension från de offentliga systemen som regel innebär lägre inkomst än lön från arbete kan gapet minskas när den förtidspensionerade kan vara berättigad till andra ersättningar (avtalspensioner, bostadsstöd) och behandlas fördelaktigt när inkomstskatten beräknas.

Det finns en omfattande litteratur om förtidspensionering och förtida uttag från arbetskraften. Mycket har skrivits om invandrades situation på arbetsmarknaden. Men det finns få studier som kombinerat perspektiven för att undersöka förtida pension bland invandrare. Detta är ämnet för denna studie. Vi ställer därvid ett antal frågor. En grupp av frågor handlar om förloppet att bli förtidspensionerad, och om konsumtionsmöjligheter före och efter förtidspensioneringen. Hur ser den förtidspensionerades väg in i förtidspensionering ut, och skiljer sig den mellan infödda och invandrade? Hur vanligt är det att förtidspensionering föregås av sjukfrånvaro och sjukersättning, arbetslöshet och arbetslöshetsersättning respektive socialbidrag? Hur förändras den förtidspensionerades disponibla inkomster från perioden före pensioneringen tills efter förtidspensioneringen?

En andra grupp av frågor har att göra med hur vanlig förtidspension är bland infödda och invandrare och hur förtidspensionering varierar bland invandrare. Hur utvecklades andelen förtidspensionerade bland män och kvinnor under perioden 1981 till 1999? Hur varierar andelen förtidspensionerade män respektive kvinnor med antal år sedan invandringen, utbildning och ursprungsland? Vi är intresserade veta i vilken utsträckning skillnader mellan infödda och invandrare i sådana faktorer förklara skillnader i relativa frekvenser förtidspensionerade mellan invandrare och infödda.

Tidigare studier får oss förmoda att invandrare till Sverige har högre andelar förtidspensionerade än infödda. En bakgrund är att allt sedan första hälften av 80-talet har sysselsättningsgraden varit lägre bland invandrare än bland infödda, och detta gap ökade fram till mitten av 90-talet. (Se t.ex. Ekberg och Hammarstedt 2002). Även om högre arbetslöshet bland invandrare står för en del av sysselsättningsgapet är det rimligt att förmoda att skillnader i förtidspensionering är en annan del.

En naturlig utgångspunkt när förtidspensionering bland invandrare diskuteras är hälsa. Hälsa är ett sammansatt fenomen och resultat av många faktorer varav en del är påverkbara av individen. En del invandrare är flyktingar från krigssituationer och har genomlevt pres-

sade situationer som fått hälsokonsekvenser. Andra invandrare har kommit som arbetskraft och under de första åren i Sverige arbetat mycket vilket kan ha påverkat kroppen. Ytterligare andra invandrare har gått arbetslösa långa tider och detta kan ha fått psykiska och fysiska konsekvenser. Tillgängliga studier pekar mot att många invandrare i Sverige i yrkesaktiva åldrar har dålig hälsa. (Hjern 1995; Sundquist och Johansson 1997; Vogel m.fl. 2002; Iglesias m.fl. 2003) Därtill kan läggas ett resonemang om att arbetsmarknadskonsekvenserna av dålig hälsa skiljer sig åt mellan invandrare och infödda. Den som inte till fullo behärskar det svenska språket eller saknar andra Sverigespecifika kunskaper har mer begränsade möjligheter att finna vägen tillbaka till ett förvärvsarbete efter det att hälsan sviktat.

Hög andel förtidspensionerade bland invandrare av visst ursprung kan även förväntas utifrån ett delvis annorlunda resonemang. Antag att den förväntade livslängden är kortare bland personer av visst ursprung. För att uppleva en lika lång pensionstillvaro som en infödd person måste den invandrade träda ut ur arbetslivet vid en lägre ålder.

Det kan även tänkas att invandrare i större utsträckning än infödda företrar ett tidigt utträde ur arbetslivet på grund av att ett deltagande i det svenska arbetslivet inte värderas lika högt som av den infödda befolkningen. Föreställningen att så många som möjligt skall vara yrkesverksamma är vitt utbredd i Sverige men i många andra länder är normerna annorlunda. T.ex. är tvåförsörjaridealet inte alls lika utbrett i sydeuropeiska länder där gifta kvinnors förvärvsdeltagande är lågt. Många invandrare kan även ha kvar sociala relationer till personer i ursprungslandet och sätter värde på att odla dessa, vilket försvåras av förvärvsarbete som utförs i Sverige.

Förutom den försäkrade finns det flera aktörer vars bedömningar kan påverka ett pensionsbeslut. Det handlar om den försäkrades familj, om arbetsgivare, om potentiella arbetsgivare, om läkare som kan intyga hälsotillståndet och om försäkringskassans handläggare. Det finns en spridd uppfattning att arbetsgivare i Sverige anställningsdiskriminerar personer efter ursprung så att personer som verkar främmande (genom utseende, namn etc.) har svårare att bli anställd. Är sannolikheten låg för en individ att finna ett arbete kan detta påverka de professionellas bedömning av individens hälsa och därmed rätt att få förtidspension. T.ex. Jonsson (1998) anger baserat på en empirisk studie av handläggare vid försäkringskassan att dessa uppfattar invandrare som en problemgrupp av flera skäl; bristande språkkunskaper och kulturella skillnader m.m.

Resten av denna uppsats disponeras på följande sätt: I nästa avsnitt redogör vi kortfattat för litteraturen om förtida pensionering bland

invandrare till Sverige och om hur vår studie kan bidra med ny kunskap till denna. Avsnitt 3 handlar om det regelverk som påverkar förtidspensionering och hur detta har förändrats. Avsnitt 4 beskriver vår forskningsstrategi med särskild tonvikt på våra data. Beskrivande resultat om hur den relativa frekvensen förtidspensionerade förändrats över tiden för olika åldersgrupper återges i avsnitt 5. Därefter följer avsnitt 6 där vi redovisar hur frekvenserna varierar med antal år sedan invandringen och ursprungsland. I avsnitt 7 återges resultaten av förloppsanalyserna genom att visa hur vägarna till förtidspensionering ter sig, och hur de disponibla inkomsterna utvecklas från före till efter förtidspensioneringen. Avsnittet 8 ägnas åt resultat av skattningar av de multivariata modellerna. Till slut summerar vi studiens huvudresultat.

Tidigare studier

Resultat från de få studier som direkt har studerat förtidspensionering bland invandrare i Sverige anger att dessa oftare är förtidspensionerade, se t.ex. Kindlund (1995 och 2001). En tidigare studie av frekvensen förtidspensionerade bland invandrare till Sverige är genomförd av Reinans (1987). Denne studerade övergången till att bli förtidspensionerad åren 1981 och 1982 genom samkörning av data från Folk- och Bostadsräkningen 1980. Resultaten visade en högre frekvens förtidspensionerade bland utrikes födda än i hela befolkningen. Särskilt hög var frekvensen bland personer födda i Grekland och Jugoslavien men för vissa grupper utrikes födda var skillnaden till totalbefolkningen liten. Även Ekberg (1996) fann ett liknande mönster. Stattin (1998) fann att risken att bli förtidspensionerad år 1988 respektive 1993 var högre för olika kategorier utrikes födda än för infödda. En sådan överrisk kvarstod även efter beaktande av variabler som ålder, civilstånd, yrke och näringsgren. Liknande resultat, att mellanliggande faktorer inte är tillräckliga för att förklara högre förtidspensionering i en invandrargrupp återfinns i en lokal studie av unga som sjukskrivits med diagnos av besvär med rygg, skuldror och nacke. (Borg m.fl. 2001).

Förutom att ursprung påverkar risken att vara förtidspensionerad visar tidigare studier på starka samband mellan hur länge invandraren befunnit sig i Sverige och risken att vara förtidspensionerad. Förtidspensionering är synnerligen ovanlig bland nyanlända invandrare, för många av dessa är istället socialbidrag och arbetslöshetsstöd viktiga

inkomstkällor. Men med ökad tid i landet ökar risken att vara förtidspensionerad mycket tydligt (Gustafsson 1997 och Hammarstedt 2000).

Vår studie skiljer sig från föregående analyser av förtidspensionering bland invandrare på flera sätt. Vi känner inte till någon tidigare studie som visar hur de disponibla inkomsterna förändras från före till efter förtidspensioneringen. Vår studie är den första som redovisar andelar förtidspensionerade bland män och kvinnor i olika åldrar bland invandrare och infödda för en period som omfattar nästan två decennier. Genom att rapportera andelar förtidspensionerade och nya förtidspensioneringar åren 1981 till 1999 kan vi se på förändringar över tiden. Slutligen beaktar våra multivariata analyser av att vara i tillståndet förtidspensionerad tänkbara förklaringsfaktorer som inte tagits med i tidigare studier.

Förtidspensionering och förtidspension

Socialförsäkringarna är komplicerade och ständigt stadda i förändring. För en genomgång av regelverket angående förtidspension se Appendix 1. Under denna undersöknings studieperiod från 1981 till 1999 har reglerna för förtidspension och deras tillämpning förändrats på fler sätt. Under början av vår studieperiod ökade den förtidspensionerade andelen av befolkningen. Enligt Marklund (1994) som studerade perioden 1980–1993 var en bidragande faktor till expansionen att de förhållanden som kan betraktas som sjukdom gradvis kom att utvidgas. Även i prövningen av i vilken mån sjukdom sätter ner arbetsförmågan skedde en uppmjukning.

Början av 90-talet innebär dock en vändning. En explicit hänvisning till arbetsmarknadsskäl som grund för förtidspensionering och som infördes i regelverket 1972 avskaffades år 1991. Kravet hade varit att den pensionerade hade fyllt 60 år och mer eller mindre uttömt sina rättigheter till arbetslöshetsersättning. I samband med att ambitionerna på rehabiliteringsområdet höjdes år 1992 ökade antalet förtidspensionerade mycket starkt på bekostnad av antalet långa sjukfall. Denna engångsökning ledde i sin tur till att antalet som förtidspensionerades påföljande år var lågt. Parallellt med att arbetslösheten exploderade och som en konsekvens av detta det offentliga budgetunderskottet ökade kraftigt infördes förändringar i regelverket som trädde i kraft juli 1993, oktober 1995 och januari 1997 som alla innebar begränsningar till rätten att uppbära förtidspension. År 1999 mildrades dock kravet på att få hel förtidspension något, det skall räcka med i närmast helt nedsatt arbetsförmåga.

Under den period vi här studerar kunde förtidspension inom de offentliga socialförsäkringarna utgå som folkpension och som allmän tjänstepension (ATP). Medan förmånerna i det förra systemet var orelaterade till tidigare inkomst var de senare inkomstrelaterade. En förtidspensionerad med liten eller utan ATP kunde erhålla pensionstillskott. I regelverket finns få explicita särbehandlingsregler av invandrare som sådana. Men bosättningstidens längd är styrande för storleken av flera förmåner.

Utöver ersättning som folkpension och ATP utgår vanligtvis också ersättning från avtalspension. Nästan samtliga förvärvsarbete i Sverige är anslutna till avtalspension. Denna är inkomstrelaterad.

Den försäkrade kan själv ansöka om förtidspension. Försäkringskassan kan även uppmana en försäkrad till att söka förtidspension. Försäkringskassan kan även byta ut sjukersättning till förtidspension om den försäkrade varit sjukskriven under en längre period och läkaren anser att den försäkrade kommer att fortsätta att vara sjuk under en avsevärd framtid, vanligen mer än ett år. Accepterar inte personen förtidspension avskrivs den ur försäkringskassan. En handläggare vid försäkringskassan gör en utredning vilken omfattar läkarutlåtande om hälsotillståndet, försäkringshistoria, redovisning av arbetsförhållanden samt bisysslor och uppdrag. Socialförsäkringsnämnden, vilken är politiskt sammansatt, fattar sedan beslut om förtidspension utifrån försäkringsläkarens bedömning och försäkringskassans utredning. En handläggare beräknar det aktuella förtidspensionsbeloppet men tar inte med eventuella ersättningar från avtalspensioner eller pensioner från annat land. Beräkningen är helt lagstyrd och beräkningen av beloppet ett tjänstemannaärende. Pensionsbeloppet redovisas för den försäkrade. Försäkringskassans förtidspensioneringsbeslut ligger sedan till grund för den avtalsstyrda förtidspensioneringsbeloppet som administreras av respektive försäkringsbolag.

Forskningsstrategi

I vårt forskningsarbete har vi studerat lagregler men även intervjuat föredragande och handläggare på försäkringskassan. Studiens kvantitativa del grundas på stora longitudinella stickprov "The Swedish Income Panel, SWIP". Dessa drogs ursprungligen för att studera arbetsmarknadssituationen i Sverige för personer som invandrat i vuxen ålder. Det handlar om stora stickprov av utrikes födda personer och personer födda i Sverige. Dessa drogs från Registret över Total-

befolkningen (RTB). Detta register uppdateras ofta och innehåller alla personer folkbokförda i landet. Därmed ingår inte asylsökande.

Till RTB skall rapporteras när en person emigrerar eller avlider. Det anses allmänt att RTB har en hög kvalitet i många men inte alla avseenden. Ett problem är att det finns goda grunder förmoda att utvandring till länder utanför Norden är underrapporterad. Det betyder att ett antal (oklart hur många) personer som är registrerade i RTB i verkligheten har lämnat landet.

SWIP tillskapades genom att i RTB för år 1978 dra ett 1-procentigt urval av infödda personer, vilket gav en urvalsstorlek om ca 77 000 personer samt ett 10-procentigt urval av utrikes födda personer vilket gav en urvalsstorlek om ca 60 000 personer. Tilläggsurval (10 procentiga) drogs bland personer som invandrat år 1979, 1980, [...] till och med år 1998. Storleken av dessa urval varierar naturligtvis med invandringen storlek och är mellan 3 000 och 7 000 personer. För år 1999 har vi tillgång till uppgifter för alla nyanlända invandrare, men för jämförbarhet drar vi i denna studie ett 10-procentigt urval.

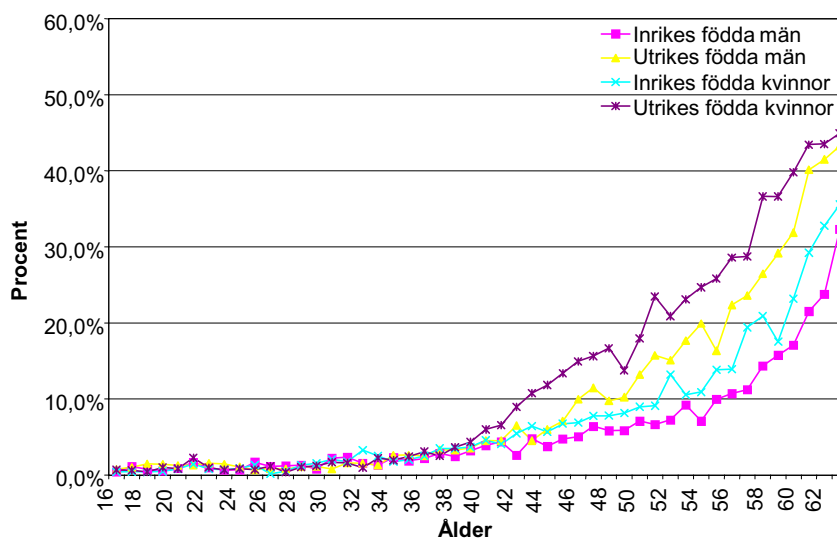
Variabler i SWIP omfattar en del demografiska uppgifter hämtade från RTB. Det handlar om årliga uppgifter för perioden 1978–1999. För invandrare känner vi till födelseland (kod för de större ursprungsländerna samt koder för grupper av länder) och invandringsår. De flesta variabler har hämtats genom samkörning vid SCB med inkomstregister fram till och med år 1999. Härigenom har vi tillgång till årlig information om arbetsinkomster, arbetslöshetsersättning, sjukersättning, inkomster i form av pension och annat.

Vi har dragit ett underurval från SWIP omfattande personer i ålder 16–64 år. Förtidspensionär är den person som mottar förtidspension eller får sjukbidrag till minst 50 procent. Skälet till att vi börjar år 1981 är att vi innan dess inte kan skilja på egen förtidspension och änkepension. Invandrare är i denna studie personer som fötts utomlands oavsett dennes medborgarskap. I kategorin infödda ingår även personer med en eller två utrikes födda föräldrar. Under vår studieperiod har få av dessa uppnått de åldrar där förtidspensionering är vanlig.

Andelar i förtidspensionering

I detta avsnitt rapporterar vi våra skattningar av andelen förtidspensionärer och andelen nya förtidspensionerade bland invandrare och

Figur 1. Andel förtidspensionerade efter ålder 1999

infödda samt resultat om förtidspensionens storlek.¹ Risken att vara förtidspensionerad är mycket starkt åldersrelaterad, vilket kan ses i figur 1 som visar andelen förtidspensionerade per ålder: Vi kommer därför fortsättningsvis oftast att bryta upp redovisningen i fyra åldersgrupper, vilket framgår i tabell 1 som visar situationen 1981, 1990 och 1999

Det framgår från både Tabell 1 och Figur 1 att en mycket liten andel män och kvinnor under 40 år är förtidspensionerade, och detta gäller för infödda respektive invandrade för hela studieperioden. Det betyder att när vi fortsättningsvis talar om förtidspensionerade talar vi nästa uteslutande om personer i åldern 40–64 år.

Vi kan dock se i Tabell 1 att bland utrikes födda kvinnor under 50 år var det under 10 procent som var förtidspensionerade 1981, denna grupp har dock ökat sin andel förtidspensionerade under studieperioden och 1990 och 1999 är att andelarna nu är tvåsiffriga. Skillnaden i andelen förtidspensionerade mellan inrikes och utrikes födda kvinnor

¹ Som förtidspensionerad räknar vi den som har mottagit en pensionsutbetalning som gäller förtidspension eller sjukbidrag ett visst år. Som nybliven förtidspensionär räknar vi de som är förtidspensionärer ett visst år men inte var det året före.

Tabell 1. Andelar förtidspensionerade för olika år, ursprung och åldersgrupper (procent)

	1981		1990		1999	
	Inrikes födda	Utrikes födda	Inrikes födda	Utrikes födda	Inrikes födda	Utrikes födda
Män						
16–39 år	1,4	0,7	1,4	1,3	1,5	1,8
40–49 år	3,4	4,7	3,6	5,7	4,7	7,4
50–59 år	10,2	15,4	10,3	21,7	9,6	19,5
60–64 år	24,8	33,3	34,6	46,2	24,8	39
Kvinnor						
16–39 år	1,2	1,0	1,3	1,8	1,6	1,7
40–49 år	3,7	6,1	4,5	9,7	6,4	11,8
50–59 år	10,6	17,2	14,5	27,0	13,5	25,9
60–64 år	22,3	32,0	30,2	43,5	29,7	42,8

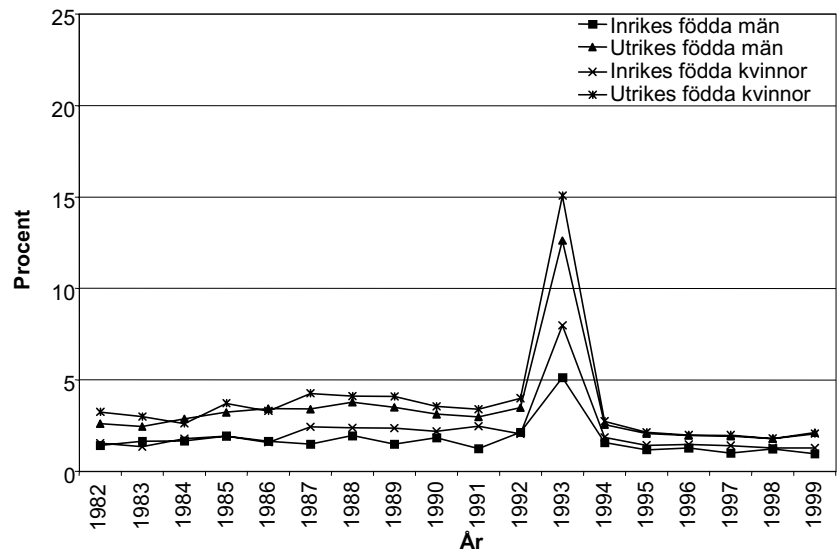
verkar ha ökat under studieperioden. Motsvarande skillnaden för män är dock mindre.

Går vi till åldern 50–59 år finner vi stora skillnader i andelen förtidspensionerade mellan invandrare och infödda bland såväl män som kvinnor. Högst är andelen bland utrikes födda kvinnor, därefter kommer utrikes födda män. Vi finner en kraftig expansion i andelen förtidspensionerade utrikes födda kvinnor från studieperiodens början.

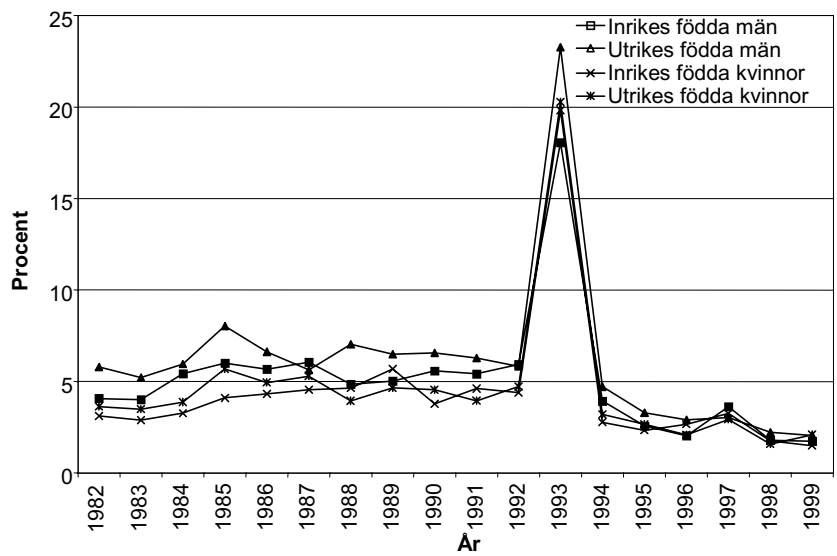
Vid observationsperiodens slut var i åldern 50–59 år 10 procent av infödda män och 14 procent av infödda kvinnor förtidspensionerade medan motsvarande tal för utrikes födda män respektive kvinnor var 20 respektive 26 procent.

Utvecklingen i andelen förtidspensionerade bland personer 60–64 år liknar den för gruppen 50–59 år. Frekvenserna ökar fram till början av 90-talet och därefter följer minskningar. En skillnad är dock att nivåerna är betydligt högre för alla grupper. År 1999 var 43 procent av de utrikes födda kvinnorna respektive 39 procent av de utrikes födda männen förtidspensionerade att jämföra med 30 procent av de infödda kvinnorna respektive 25 procent av de infödda männen.

Figur 2a. Procent nya förtidspensionärer i åldern 50-59 år

Figur 2b. Procent nya förtidspensionärer i åldern 60-64 år

Tabell 2. Medelpensionsinkomst för förtidspensionerade för olika år, ursprung och åldersgrupper (SEK 1995 års priser)

	1981		1990		1999	
	Inrikes födda	Utrikes födda	Inrikes födda	Utrikes födda	Inrikes födda	Utrikes födda
Män						
16–39 år	48600	57300	56400	69200	55800	69000
40–49 år	83800	88300	82400	94600	86000	90400
50–59 år	89500	94100	94500	99600	96600	100900
60–64 år	94900	99300	99400	100000	104800	103300
Kvinnor						
16–39 år	47600	56400	48700	65400	47500	64300
40–49 år	61800	70300	65800	77200	66200	77300
50–59 år	66900	67900	70500	81700	73700	83600
60–64 år	54100	59800	67400	73400	77800	86200

För att få större förståelse för förändringarna redovisar vi i Figur 2 andelen nya förtidspensionerade, d.v.s. andelar icke pensionärer som blev förtidspensionerad varje år under studieperioden. Engångsökningen år 1993 är mycket tydlig i de äldre grupperna och innebar att så många som ungefär var femte icke-pensionär i åldern 60–64 år förtidspensionerades. Det är tydligt att i denna åldersgrupp blev tillströmningen av nypensionerade efter 1993 mindre än före engångsökningen, och motsvarande kan även ses bland dem 50–59 år även om nedgången inte är lika tydlig. Vi visar inte figurerna för de yngre åldersgrupperna men för gruppen 40–49 år fick engångsökningen år 1993 störst utslag bland utrikes födda kvinnor.

Skiljer sig pensionsinkomsterna åt mellan invandrare och infödda? Tabell 2 visar resultaten i form av medelvärden. Ett intressant resultat är att genomgående har medelpensionen för utrikes födda kvinnor varit högre än för infödda kvinnor. En orsak till detta kan vara att de utrikes födda kvinnorna har haft högre arbetsinkomster och därmed har högre ATP poäng än infödda kvinnor. Österberg (2000) visar på att utrikes födda kvinnor under slutet av 70-talet och början på 80-talet i många fall hade långt högre arbetsinkomster än infödda kvinnor, troligtvis kan detta förklaras av de invandrade kvinnorna i snitt arbetat fler timmar per vecka. En annan förklaring till att utrikes födda kvin-

nor har högre förtidspensionsinkomster än infödda kvinnor kan vara att de i högre utsträckning är heltidsförtidspensionärer. Att de utrikes födda har högre medelpensionsinkomster än inrikes födda gäller även män och framförallt i de två yngsta åldersgrupperna, för de två äldre grupperna är medelvärden snarlika för infödda och invandrade. I tabell 2 kan vi även se att medelpensionsinkomsten är lägst bland de yngsta, något högre för dem i åldern 40–49 år medan skillnaderna mellan de två äldsta grupperna är ganska liten. Medelpensionsinkomsten har dock inte ökat i någon nämnvärd utsträckning över tiden förutom för kvinnor mellan 60–64 år, man kan anta att detta beror på att kvinnors förvärvsarbete har ökat under perioden.

Förtidspensionering och antal år i landet, utbildning och ursprung

Vi övergår nu till att redovisa hur förtidspensionering relateras till antal år i Sverige, personens utbildning samt ursprung. I enlighet med vad som framkommit i tidigare studier visar Tabell 3 på starka samband mellan antal år i Sverige och andel förtidspensionerade. Nästan inga av de nyanlända invandrarna är förtidspensionerade. Bland de som vistats i Sverige mellan sex och tio år är förtidspensioneringsfrekvensen kring 5 procent, bland dem med 11–15 års vistelse 7–8 procent bland män och ca 10 procent bland kvinnor.

För invandrare som varit i Sverige mellan 21 och 25 år är andelen förtidspensionerade hög, men har även varierat över åren. T.ex. kan vi se nedgångar under slutet av observationsperioden. Enligt Tabell 3 var vid periodens slut 1999 så många som var fjärde utrikes född kvinna som levt i Sverige minst två och ett halvt decennium förtidspensionerad och motsvarande bland män var en av fem.

Andel förtidspensionerade efter utbildning (sex kategorier) år 1999 återges i Figur 3.²

Vi kan rapportera synnerligen starka samband mellan utbildningens längd och förtidspensionering bland såväl infödda som utrikes födda. Högst är förtidspensioneringsfrekvenserna bland dem med kort utbildning, lägst bland dem med lång utbildning. Som regel är vid given längd av utbildningen förtidspensioneringsfrekvensen högre bland utrikes födda än bland infödda.

² Eftersom det finns få förtidspensionerade personer i åldern 16–39 i vårt datamaterial gör vi ingen uppdelning för denna grupp.

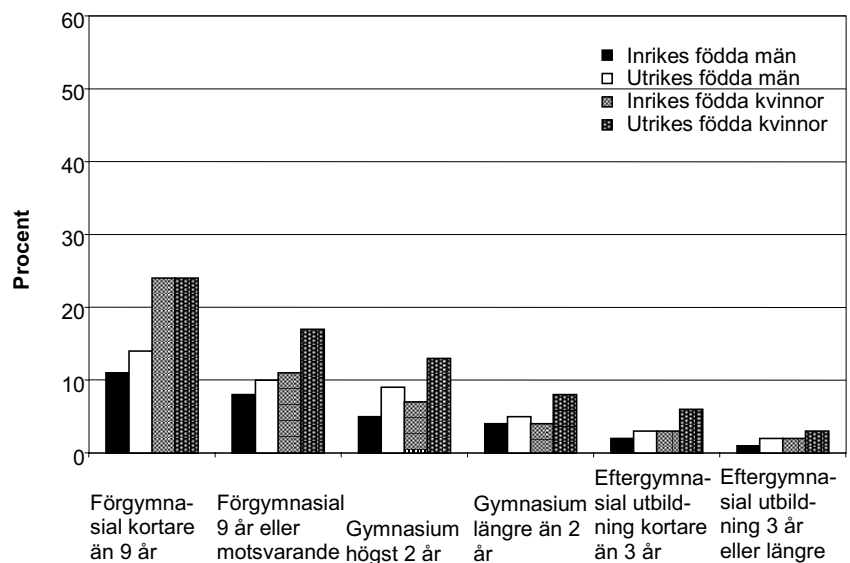
Tabell 3. Andel förtidspensionerade bland utrikes födda efter antal år i landet och år (procent)

Kön och tid i landet	1981	1990	1999
Män			
0–5 år i landet	1	1	2
6–10 år i landet	3	5	3
11–15 år i landet	8	7	8
16–20 år i landet		11	10
21–25 år i landet		15	13
26 år eller mer i landet			20
Kvinnor			
0–5 år i landet	1	1	2
6–10 år i landet	3	6	3
11–15 år i landet	10	9	9
16–20 år i landet		15	12
21–25 år i landet		20	17
26 år eller mer i landet			26

Vi har alltså funnit att hur länge personen levt i Sverige liksom vilken utbildning denne har ger tydliga utslag på risken att vara förtidspensionerad. Invandrare från olika länder till Sverige skiljer sig åt efter såväl hur länge personerna varit här som deras utbildning. Det får oss förmoda att de högsta frekvenserna förtidspensionerade återfinns decennier sedan och som arbetskraftsinvandrare. Detta bekräftas då vi bland ursprungsgrupper bland vilka många kom till Sverige för några decennier sedan och som arbetskraftsinvandrare. Detta bekräftas då vi undersöker andel förtidspensionerade år 1999 efter ursprung (se tabell A1 i Appendix 2). Eftersom ursprungsgrupperna skiljer sig kraftigt åt vad gäller ålder är den mest intressanta informationen den som visar andelen förtidspensionerade för given ålder.

Invandrare från Grekland har allt sedan mitten av 80-talet de allra högsta andelarna förtidspensionerade. Så många som var annan man född i Grekland och i åldern 50–59 år var förtidspensionerad år 1999.

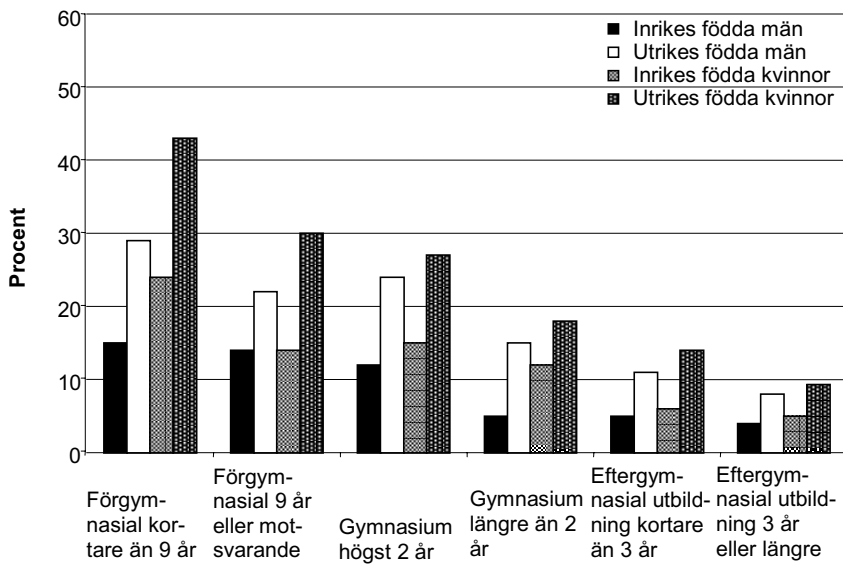
Figur 3a. Andel förtidspensionerade efter utbildningsnivå i åldern 40-49 år

Andelen förtidspensionerade bland kvinnor från Grekland är vid studieperiodens slut extremt hög enligt våra skattningar. Redan i åldern 40-49 år är 43 procent förtidspensionerade, bland dem 50-59 år är tre fjärdedelar förtidspensionerade och bland dem 60-64 år så få som 15 procent *inte* förtidspensionerade. Även invandrare från (f.d.) Jugoslavien och Turkiet har mycket höga andelar förtidspensionerade. Det handlar om att var tredje man respektive kvinna i åldern 50-59 år med sådant ursprung är förtidspensionerad.

De högsta förtidspensioneringsfrekvenserna finner vi alltså bland invandrare från östra medelhavsländerna men även bland personer från Finland som ju ofta är arbetskraftsinvandrare är andelen förtidspensionerade hög. Det handlar om frekvenser som vid studieperiodens slut är ungefär dubbelt så höga som för den infödda befolkningen. Eftersom invandringen från Finland varit stor, och många numera befinner sig i åldrar där förtidspensionering är vanlig är Finland det vanligaste ursprungslandet bland förtidspensionerade invandrare i Sverige. Tillsammans med förtidspensionärer från Jugoslavien, den näst största gruppen av invandrade förtidspensionärer, utgör de

Figur 3b. Andel förtidspensionerade efter utbildningsnivå i åldern 50-59 år

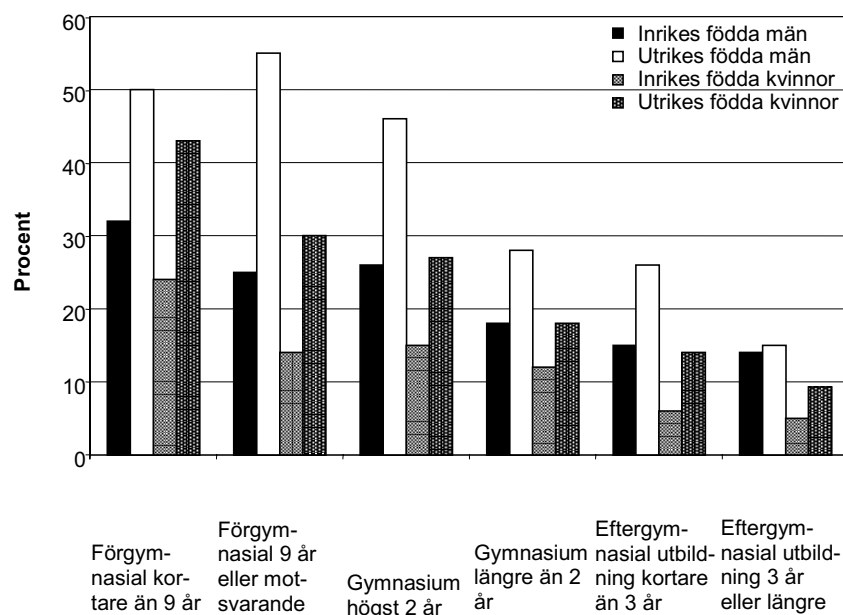

Finlandsfödda förtidspensionärerna ungefär hälften av alla invandrade förtidspensionärer.

För andra ursprungsländer kan vi notera andelar förtidspensionerade som genomgående är högre än för infödda. Det handlar om invandrare från Danmark, Norge, Polen och Ungern. Vi redovisar även förhållandevis höga frekvenser förtidspensionerade vid studieperiodens slut bland kvinnor i åldern 50–59 år och med ursprung från Libanon och Syrien.

Endast för några få ursprungsländer redovisar vi andelar förtidspensionerade som är lägre än för infödda. Det handlar om män och kvinnor från USA och Storbritannien och i viss utsträckning män från Tyskland kategorier där det finns många med lång utbildning, men även den stora gruppen av personer från Bosnien-Hercegovina vilken ju kom som flyktingar i början av 90-talet.

Figur 3c. Andel förtidspensionerade efter utbildningsnivå i åldern 60-64 år

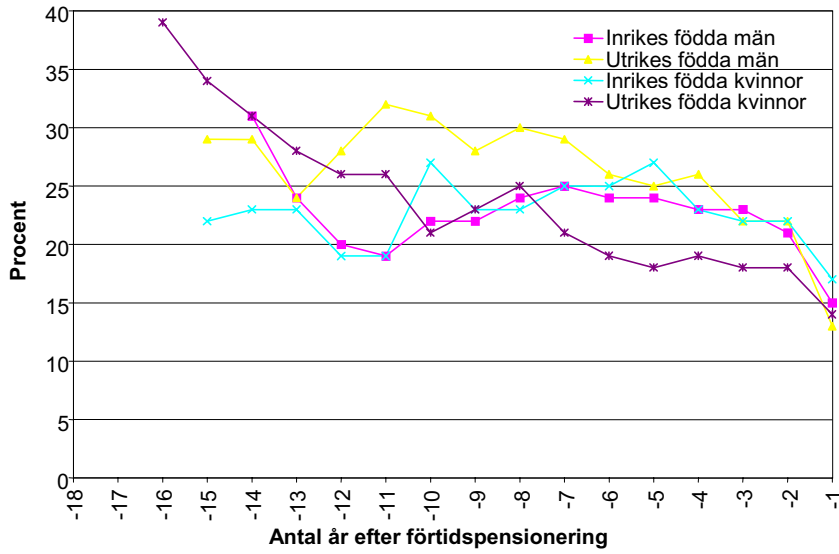

Vägar in i förtidspensionering

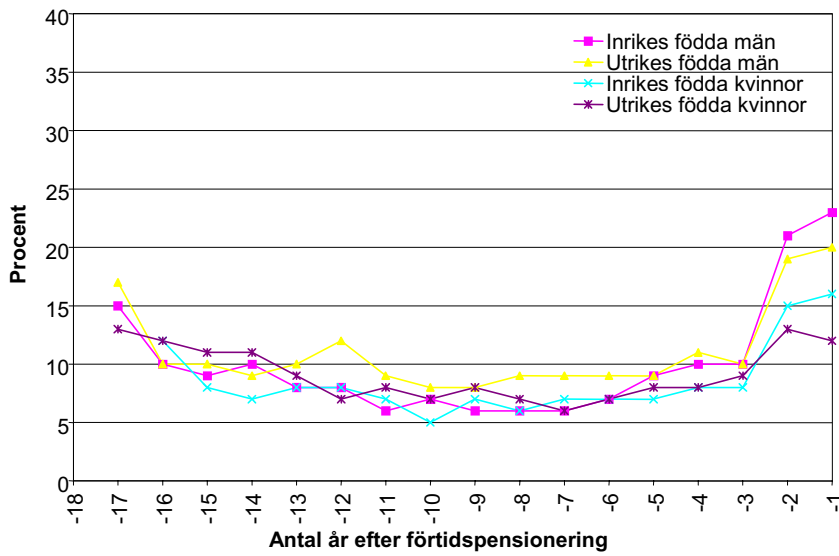
Syftet med detta avsnitt är att beskriva vägar in i förtidspensionering men även hur de disponibla inkomsterna utvecklas från före till efter pensioneringen. Den första frågan studerar vi genom att se på hur vanliga olika transfereringar är åren före pensioneringen och koncentrerar oss på arbetsmarknadsstöd, sjukersättning och socialbidrag. Palme och Svensson (2002) studerar också vägar in i förtidspensionering men till skillnad från dessa författare gör vi skillnad mellan personer som fötts inom respektive utanför Sverige.³ Vi koncentrerar vår analys på att givet tillståndet att man är förtidspensionerad ett visst år, till

³ Palme och Svensson koncentrerar sig också på de ekonomiska incitamenten att utträda ur arbetskraften och ser på vilka slag av inkomster individer uppbär efter de att de lämnat arbetskraften. De ser bara på individer över 50 år medan vi även är intresserade av förtidspensionering bland yngre åldersgrupper efter vi tror att de olika grupperna har skilda förtidspensioneringsbeteenden.

Figur 4a. Andel som fått arbetslöshetsunderstöd med minst 100 kronor åren före förtidspensionering i åldern 16–39 år

Figur 4b. Andel som fått arbetslöshetsunderstöd med minst 100 kronor åren före förtidspensionering i åldern 60–64 år

vilka slags inkomster och bidrag personen har uppburit åren innan dess, oavsett om personen varit kvar i arbetskraften eller ej.

Analysen av inkomstkällor är retrospektiv. Det betyder att vi utgår från personer som blivit förtidspensionerade och studerar förekomst och storlek av en inkomstkälla ett år, två år, tre år, [...] före inträdet i förtidspensionering. Analystekniken innebär att skattningar för året före förtidspensioneringen grundas på många observationer i data-materialet, men på allt färre observationer ju tidigare före debuten skattningen gäller.

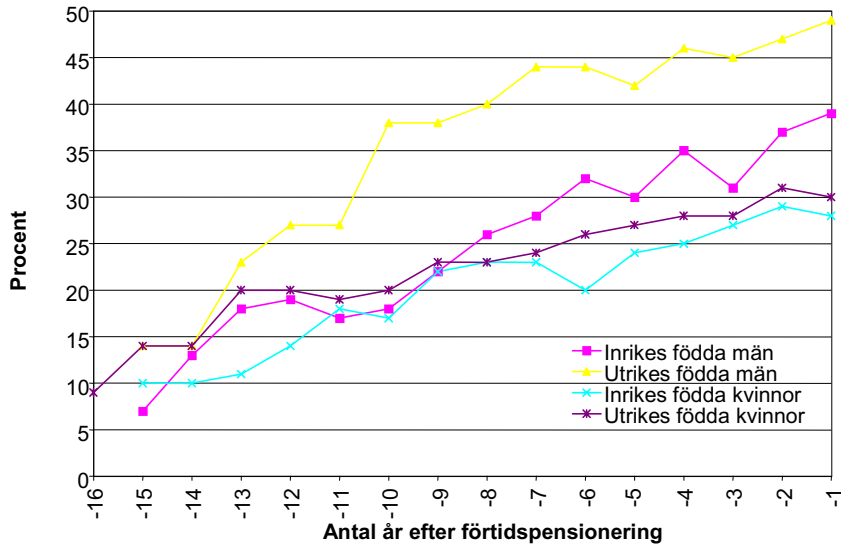
Hur vanligt är arbetslöshetsunderstöd som inkomstkälla före förtidspensioneringen? Figur 4 som har kurvor för personer av olika ursprung och kön är ägnad att ge svaren.⁴ En första observation från figuren är att det är bara för en minoritet som uppbärande av arbetslöshetsunderstöd föregår förtidspensioneringen. Ser vi t. ex till personer i åldern 60–64 år handlar det om mindre än ca en av tio ett antal år före förtidspensioneringen. Vi finner även att mönstret är ganska likt mellan könen och efter ursprung. Däremot visar figuren på betydande ålderskillnader.

Det är bland de yngsta respektive de äldsta som uppbärande av arbetslöshetsunderstöd är vanligast före förtidspensioneringen. Men det verkar vara helt olika processer bland de äldsta och de yngsta. Flera år före förtidspensioneringen var andelen med arbetslöshetsunderstöd förhållandevis hög, omkring en fjärdedel, bland de yngsta. Bland äldre förtidspensionärer däremot uppbar synnerligen få arbetslöshetsunderstöd flera år före förtidspensioneringen. Att vi kan observera en ökning bland de äldre just före pensioneringen kan högst troligen föras tillbaka på regelverket. D.v.s. att för en del äldre har arbetslöshetsunderstöd betalats i väntan på förtidspensionering. De utrikes födda yngsta männen uppbär dock i något högre grad arbetslöshetsunderstöd än de infödda. Även infödda kvinnor uppvisar ett liknande mönster. Utrikes födda kvinnor skiljer sig dock i ett avseende ifrån de övriga grupperna, skillnaden i andel som fått arbetslöshetsunderstöd mellan de olika åldersgrupperna är mindre.

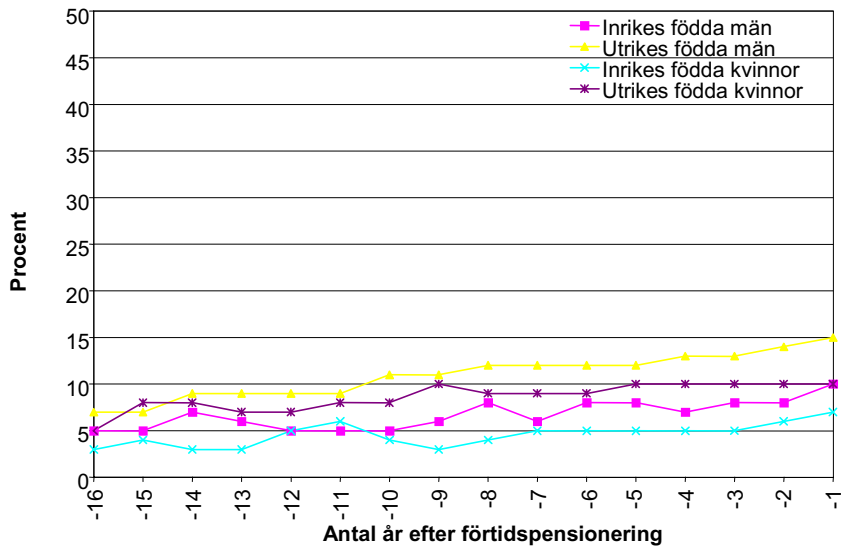
Huvudandelen av dem som blir förtidspensionerade har alltså inte uppburit arbetslöshetsunderstöd. Är det vanligare finna f.d. socialbidragstagare bland de förtidspensionerade? Figur 5 är konstruerad för att ge svar. Vi har här räknat ut hushållets sammanlagda socialbidrag,

⁴ Vi har för varje inkomstkälla gjort fyra figurer, en för varje åldersgrupp. Vid resultatredovisningen koncentrerar vi oss på ett urval av dem som vi funnit intressanta.

Figur 5a. Andel hushåll som mottagit socialbidrag med minst 100 SEK under ett år i åldern 16–39 år

Figur 5b. Andel hushåll som mottagit socialbidrag med minst 100 SEK under ett år i åldern 50–59 år

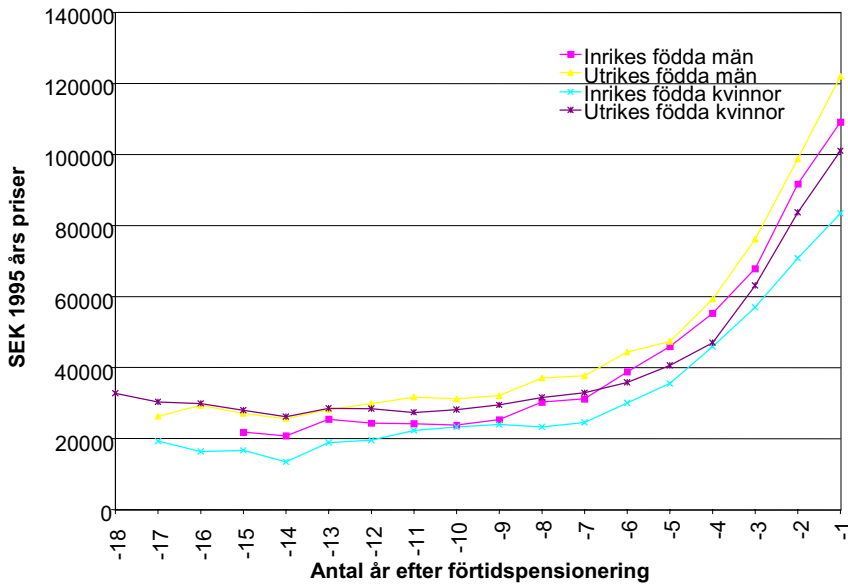
d.v.s. socialbidrag till såväl urvalspersonen som dennes sambeskatade. Även här är huvudsvaret att de flesta inte har varit aktuella. I likhet med arbetslöshetsunderstöd är kurvorna för infödda och utrikes födda ganska lika dock har utrikes födda män i de två yngsta ålderskategorierna högre frekvenser än infödda män.

Även i likhet med arbetslöshetsunderstödet finner vi dock stora skillnader mellan förtidspensionerade vid olika åldrar. Många unga förtidspensionärer har uppburit socialbidrag åren före förtidspensioneringen. Det handlar om så många som 40 eller 48 procent av infödda respektive utrikes födda män. Andelen är väsentligt lägre bland personer i åldern 40–49 år men är ändå inte försumbar eftersom det handlar om ungefär en av fyra bland männen. Lägg även märke till att socialbidrag som inkomstkälla blev allt vanligare åren före pensioneringen i dessa två åldersgrupper, särskilt i den yngsta gruppen. Men när vi ser till de två äldre klasserna är andelen som uppbar socialbidrag efterpensioneringen låg, t ex inte högre än 8 procent för dem i åldern 60–64 år.

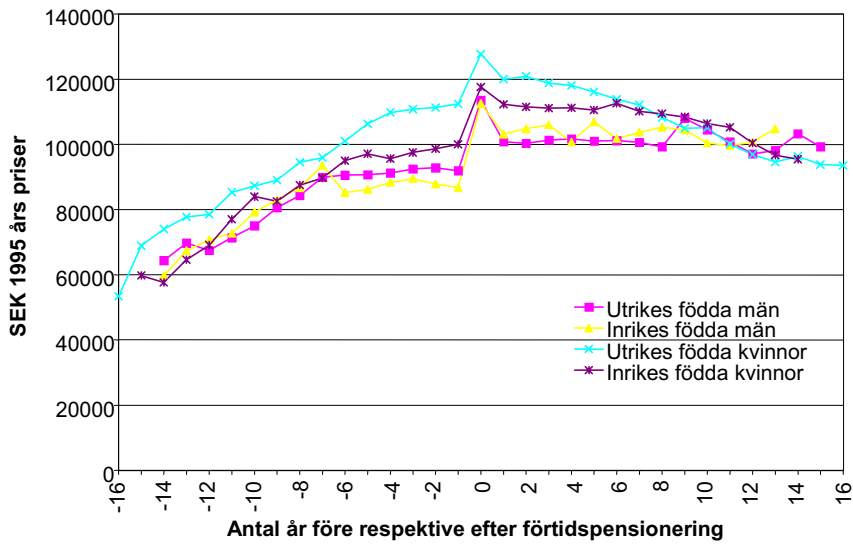
Enligt vad som visas i Figur 6, där vi undersöker storleken på sjukpenningen åren före förtidspensionering, föregås förtidspensionering av uppbärande av sjukersättning. Detta gäller för kvinnor såväl som män och för infödda såväl som invandrade. Andelen som fått minst 100 SEK sjukpenning under åren före förtidspensionering ligger i storleksordningen 70–85 procent och ökar inte nämnvärt de närmaste åren före förtidspensioneringen. Därför redovisar vi inte dessa resultat i figurer. Den genomsnittliga sjuk ersättningen är ganska oförändrad flera år före förtidspensioneringen, men ungefär fyra år före att denna inträder börjar beloppen öka kraftigt. Skillnaderna i detta mönster mellan invandrare och infödda respektive män och kvinnor är inte så stora. Vi visar här bara resultaten för åldersgruppen 40–49 år. Ett åldersmönster som är tydligt är att sjukersättningarna är större, särskilt i ett tidigt skede, bland de två yngsta åldersklasserna.

Vår analys av förtidspensioneringsförloppet har hittills pekat mot att det finns betydande skillnader avhängigt vid vilken ålder förtidspensioneringen sker och att jämfört med detta är skillnader i ursprung och kön av underordnad betydelse. Denna slutsats återkommer när vi nu skall se hur de genomsnittliga disponibla inkomsterna förändras

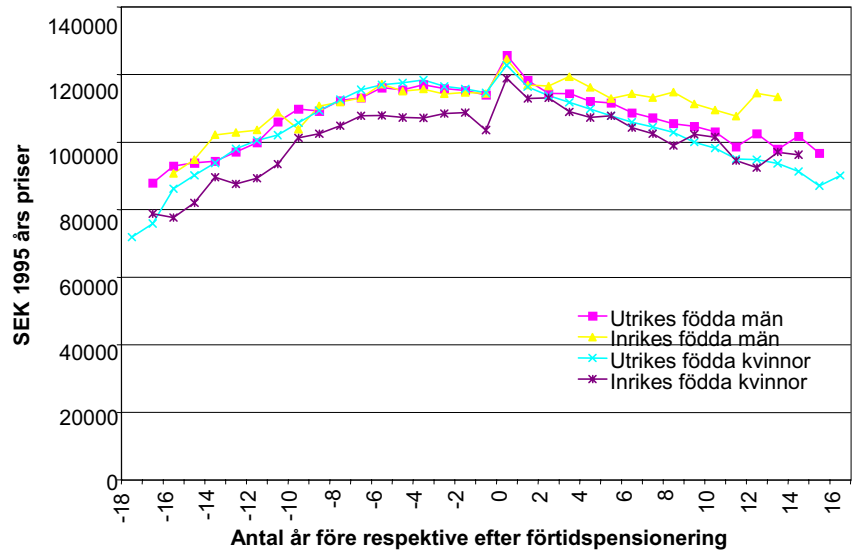
Figur 6. Storleken på den sammalagda årliga sjukpenningen bland de som fått sjukpenning i åldern 40–49 år

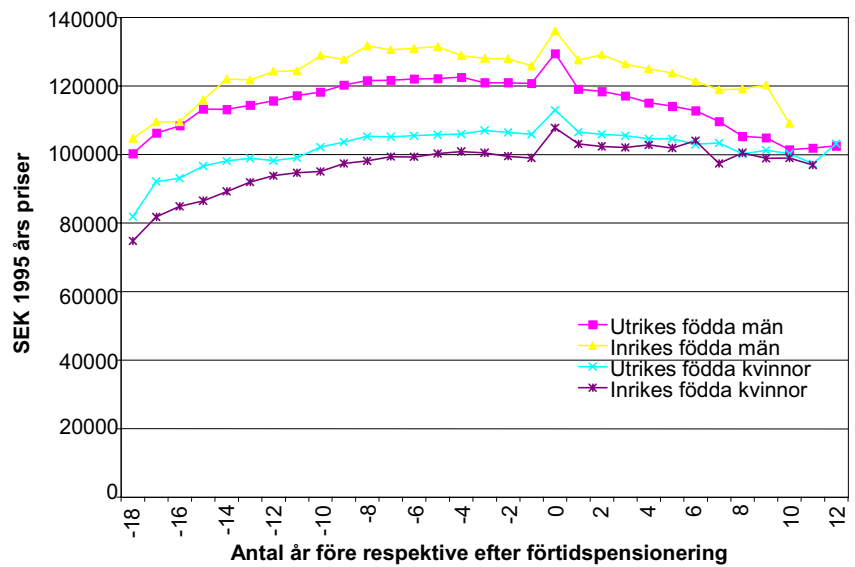
Figur 7a. Utveckling av disponibel inkomst för förtidspensionärer i åldern 16–39 år

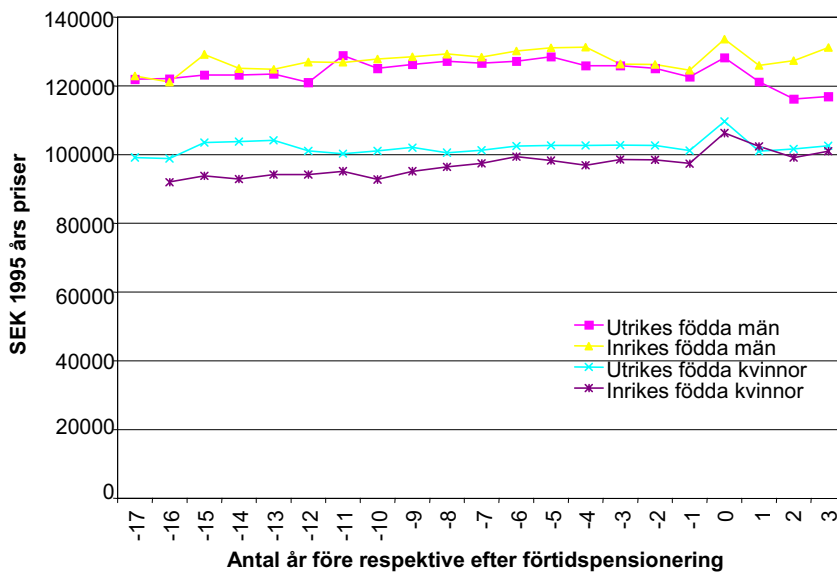
Figur 7b. Utveckling av disponibel inkomst för förtidspensionärer i åldern 40–49 år

Figur 7c. Utveckling av disponibel inkomst för förtidspensionärer i åldern 50–59 år

Figur 7d. Utveckling av disponibel inkomst för förtidspensionärer i åldern 60–64 år

från före till efter förtidspensioneringen. Vi har räknat med disponibel inkomst på individnivå och inte på hushållsbasis.⁵

Enligt information i Figur 7 innebär förtidspensionering faktiskt en varaktig ökning av de genomsnittliga disponibla inkomsterna för de unga förtidspensionärerna. Unge förtidspensionerade män, d.v.s. mellan 16–39 år, har dock lägre genomsnittliga disponibla inkomster än andra förtidspensionerade män åtminstone de första åren efter pensioneringen medan motsatsen gäller unga förtidspensionerade kvinnor.⁶ Intressant att notera är att för den yngsta åldersgruppen har de utrikes födda kvinnorna den högsta disponibla inkomsten, skillnaderna mellan utrikes födda kvinnor och män är små i åldern 40–49 år men i de

⁵ I den disponibla inkomsten ingår som plusposter lön, företagarincome, skattepliktiga transfereringar, inkomster ifrån näringsverksamhet, men även icke-skattepliktiga transfereringar såsom barnbidrag och socialbidrag. Som minusposter ingår framförallt skatt men även eventuellt underhållsbidrag och återbetalning av studielån.

⁶ Det är intressant se att bland unga förtidspensionärer kan vi finna ett ovanligt exempel på att kvinnors genomsnittliga inkomster är högre än mäns. Men vi skall inte övertolka detta resultat eftersom vi inte tagit hänsyn till personernas försörjningsbörda.

äldsta åldersgrupperna har utrikes födda kvinnor lägre disponibla inkomster än männen. För alla grupper finner vi att de disponibla inkomsterna har en topp under det år personen pensioneras något som kan bero på att t.ex. intjänade förmåner som t.ex. semesterersättning utbetalas.

Intressant är att även om det finns en viss tendens för de genomsnittliga disponibla inkomsterna att vara lägre efter pensioneringen än före är skillnaderna små och uppgår till bara några procent. För de allra flesta förtidspensionärer innebär alltså pensioneringen ingen väsentligt förändrad möjlighet till privat konsumtion.

Utrikes- och inrikesfödda män skiljer sig knappt åt alls vad gäller utvecklingen av disponibel inkomst före och efter förtidspensioneringen. Utrikes födda kvinnor har dock överlag något högre disponibel inkomst än infödda kvinnor.

Vi har visat att den disponibla inkomsten i genomsnitt ökar efter pensioneringen för många ålderskategorier, men för hur stora andelar är det sant att man får en förbättrad ekonomisk situation efter förtidspensioneringen? För att ta reda på detta har inkomsten 3 år före och 3 år efter förtidspensioneringen mätts och jämförts. Man kan då se att många, omkring 60 procent, av infödda män och kvinnor mellan 16–39 år har fått en förbättrad disponibel inkomst och motsvarande gäller för omkring 50 procent av de utrikes födda. För de äldre åldersgrupperna är det inte längre en majoritet som får en förbättrad ekonomisk situation men dock 30–48 procent. Värt att notera är också att relativt många får en ökning av den disponibla inkomsten på 155 procent eller mer, bland de yngre åldersgrupperna gäller det här ofta över en femtedel.

Förtidspensionens bestämningsfaktorer

I detta avsnitt undersöker vi hur olika faktorer påverkar risken att vara förtidspensionerad, och om ursprungsland har en självständig effekt givet de förhållanden vi beaktar. Analyserna görs för år 1981, 1990 och 1999 för att se om determinanternas påverkan på vilka som är förtidspensionärer har förändrats över åren. Resultaten av de logistiska regressionerna visar vi i Appendix 2 (tabell A2–A5). Vi har skattat modeller där vi kontrollerar för ålder, födelseland, utbildningsnivå, civilstånd, boendelän och om personen har barn mellan 0–17 år eller ej. För barn och utbildningsnivån har interaktionsvariabler skapat för att se om utbildningseffekten och effekten av att ha barn varierar för invandrare respektive infödda. Samma modell har estimerats för tre

olika år, en för år 1981 då vår observationsperiod börjar, en 1990 och en 1999 som är slutet på perioden.

Effekterna av utbildning på risken att vara förtidspensionerad är starka. Ju högre utbildning en individ har desto mindre risk löper han eller hon att bli förtidspensionerad. Då risken att bli förtidspensionerad estimeras för år 1981 är effekterna av lång utbildning något mindre för invandrare än för infödda men för åren 1990 och 1999 är det svårt att skilja effekten av utbildning för invandrare och infödda. Detta gäller både män och kvinnor. ”Skyddseffekten” av att ha barn under 17 år verkar vara något svagare för invandrare än för infödda. Varför föräldraskap innebär minskad risk att vara förtidspensionerad är inte självklart. Det kan handla om att aktivt föräldraskap gör att personen får svårare att bli sjukskriven/förtidspensionerad, om att individer som har skaffat sig barn har överlag bättre hälsa än barnlösa personer men även om att föräldrar kan ha arbeten som är mindre hälsoberoende.

Intressant är att effekten av ursprungsland är relativt svag för året 1981 då endast män och kvinnor ifrån Jugoslavien och kvinnor ifrån Grekland och Ungern har mer än en dubbelt så stor risk att vara förtidspensionärer i jämförelse med infödda. Däremot finns stora effekter av ursprungsland både för år 1990 och 1999. För invandrare ifrån Jugoslavien minskar dock risken att vara förtidspensionerad mellan 1990 och 1999, från en 9 gånger högre risk än motsvarande infödda 1990 till en 4 gånger så hög risk 1999 för kvinnor. Den minskade risken beror troligtvis på att en stor grupp Jugoslaver anlände under 90-talet och då de var nyanlända är de inte berättigade till förtidspension, andelarna förtidspensionerade i gruppen minskar därmed. Man kan dock se andra starka effekter av ursprungsland, grekiska kvinnor har hela 11–13 gånger så stor risk att vara förtidspensionär som infödda med samma egenskaper och flertalet andra födelselandeffekterna är statistiskt signifikanta och starka, detta trots att vi i den skattade modellen kontrollerar för i ålder, utbildning, civilstånd, bostadslän och förekomst av barn. Det verkar alltså som om invandrarskapet i sig blivit allt viktigare för att vara förtidspensionerad i Sverige.⁷

Då vi antar att vägen in i förtidspension skiljer sig åt något beroende på hur gammal personen är då förtidspensioneringen blir aktuell har vi för år 1999, estimerat olika modeller beroende på vilken åldersgrupp (16–39 år, 40–49 år, 50–59 år och 60–64 år) personen tillhör.

⁷ Orsaker till grekiska kvinnors höga frekvenser av förtidspensionering har bl.a. studerats av Gerner (1994).

Vi har ju tidigare sett att vägarna in i förtidspensionering ser något olika ut för dessa olika ålderskategorier. Kvarstår statistiskt signifikanta skillnader mellan olika födelseländer om vi ser till när förtidspensioneringen sker, hur varierar dessa eventuella över- eller under-risker över de olika åldersgrupperna?

Om vi först ser till den yngsta åldersgruppen, de mellan 16–39 år, vet vi redan att det överlag är låga andelar förtidspensionärer i denna ålders kategori och i modellskattningen framkommer relativt små effekter av ursprung, både bland män och kvinnor. Finns det några skillnader mellan utrikes och inrikes födda är det snarare så att de utrikes födda i mindre grad är förtidspensionerade än de infödda. En förklaring till detta kan vara att viktiga skäl till att vara förtidspensionerade i den yngsta gruppen är något medfött handikapp och att sådana handikapp försvårar internationell migration. Det är rimligt att förmoda att nyanlända invandrarna är i det här avseendet positivt selekterade. Däremot är effekterna av utbildning mycket stora, återigen kan det ju vara så att ett svårt handikapp gör det svårt att genomgå en längre utbildning. För invandrarna är dock utbildningseffekten mindre stark, om än positiv, än för infödda i den yngsta åldersgruppen och detta gäller framförallt män. Ett tecken på att det inte framförallt är arbetsrelaterade skador som är orsaken till förtidspensionering i den yngsta gruppen är att risken för att vara förtidspensionär är nästan 9 gånger så hög för inrikes födda där vi saknar information om utbildningsnivån, som för grundskoleutbildade. Det är alltså en mycket hög risk att en infödd individ som vi saknar utbildningsinformation för är förtidspensionerad, troligtvis handlar det om socialt utslagna människor.

När vi ser till den nästföljande åldersgruppen d.v.s. 40–49 åringar finner vi få statistiskt signifikanta effekter av ursprungsland för män. Men män födda i Turkiet eller Grekland är 3 respektive 2 gånger så ofta förtidspensionerade som infödda män med i övrigt lika egenskaper. För kvinnorna börjar dock ett ganska stort antal ursprungseffekter att synas, grekiska kvinnor har nu en 8 gånger så hög risk att vara förtidspensionerade, trots att vi kontrollerar för ett flertal faktorer. När vi går vidare till åldersgruppen 50–59 år är effekten av ursprungsland extremt hög för vissa födelseländer. För en kvinna född i Grekland är överrisken hela 28 gånger, för grekiska män är motsvarande överrisk 8 gånger. Även invandrare, både män och kvinnor, med ursprung i Jugoslavien, Polen och Turkiet avviker med mycket höga risker i åldersgruppen 50–59 år. Höga överrisker av ursprungsland återfinns även i åldersgruppen 60–64 år för särskilt turkiska

kvinnor (hela 30 gångers överrisk) och grekiska kvinnor (nu ”bara” en överrisk om 14 gånger).

Utbildningseffekterna skiljer sig inte åt mellan utrikes- och inrikesfödda kvinnor. För männen är dock utbildningseffekterna svagare för de utrikes födda än för infödda män, ett liknande mönster gäller även för åldersgruppen 50–59 år. Om vi däremot ser till den äldsta åldersgruppen börjar även högutbildade i allt högre utsträckning förtidspensioneras och utbildningseffekter är svårare att belägga för infödda.

Sammanfattningsvis kan sägas att för att undvika förtidspensionering är lång utbildningen viktigare ju yngre personen är. Däremot finns det mindre att orda om vad gäller skillnader mellan invandrare och infödda vad gäller effekter av utbildningens längd på att vara förtidspensionerad.

Slutsatser

Denna studie har undersökt förtidspensionering bland infödda och invandrare åren 1981–1999 med hjälp av information från stora stickprov. Förtidspensionering upplevs som ett problem eftersom detta indikerar produktionsbortfall i ekonomin och belastar den offentliga sektorns budget.

Studien har bl.a. behandlat förtidspensioneringens omfattning. Vi har visat att invandrare har klart större andelar förtidspensionerade än infödda och att detta gäller bland såväl män som kvinnor och för hela den studerade perioden 1981–1999. Början av 90-talet markerar kulmen för den relativa frekvensen förtidspensionerade bland personer över 50 år och detta gällde infödda såväl som invandrare, men så är inte fallet bland personer 40–49 år där andelen förtidspensionerade bland utrikes födda kvinnor fortsatt att ligga kring 10 procent av befolkningen och var något lägre bland utrikes födda män. Vid vår studieperiods slut 1999 var 26 procent av utrikes födda kvinnor i åldern 50–59 procent förtidspensionerade att jämföra med 14 procent av kvinnor födda i Sverige. Motsvarande tal för män var 19 procent bland de utrikes födda och 10 procent bland de födda i Sverige.

En andra grupp av frågor som vi har ställt handlar om förloppet att bli förtidspensionerad och om konsumtionsmöjligheterna före och efter förtidspensioneringen. Resultat indikerar att processen och inbörden av att bli förtidspensionerad är olika beroende på vid vilken ålder personen pensioneras. För en avsevärd andel av de få personer som förtidspensioneras före 40 års ålder har pensionärsstatus föregåtts av socialbidragssuppbärande och även uppbärande av arbetslöshets-

understöd var ganska vanligt i denna grupp. Låg utbildning är en stark prediktor för att vara förtidspensionerad i unga år. Pensioneringen i unga år innebar genomsnittligt sett en inte oväsentligt höjd disponibel inkomst.

Vägen till förtidspension går för de flesta förtidspensionerade genom sjukfrånvaro och stor sjukersättning. De disponibla inkomsterna får genom pensioneringen en engångshöjning och det finns en viss tendens till att de sjunker efter pensioneringstillfället. Men ändå är nog huvudintrycket att inkomstmässigt innebär förtidspensionering knappast en omvälvande förändring vad gäller möjlighet till privat konsumtion. Ett intressant resultat är att bland kvinnor har den genomsnittliga förtidspensionen under hela perioden varit högre bland invandrare än bland infödda.

Ser vi till vilka invandrare som blir förtidspensionerade i större utsträckning än andra har vi funnit ett mönster. Det handlar i mycket stor utsträckning om invandrare som varit i Sverige förhållandevis länge och varit starkt förankrade på arbetsmarknaden, medan förtidspensionering är däremot synnerligen ovanlig bland helt nyanlända invandrare. Ser vi till ursprung har vi rapporterat anmärkningsvärt höga frekvenser förtidspensionerade bland personer från nord-östra delen av medelhavet (Grekland, Jugoslavien och Turkiet) men även bland personer från Finland. Därtill har vi kunna belägga förhållandevis höga förtidspensioneringsfrekvenser bland personer från Danmark, Norge, Polen och Ungern.

Resultat av våra multivariata analyser pekar mot att faktorer som utbildning, civilstånd etc. i många fall inte är tillräckliga för att förklara invandrades höga överrisker att vara förtidspensionerade. Skattningarna anger även att ursprung har kommit att bli en allt viktigare självständig förklaring till att vara förtidspensionerad.

Referenser

- Borg, Karin, Gunnel Hensing och Kristina Alexanderson. 2001. "Predictive factors for disability pension – An 11-year follow up of young persons on sick leave due to neck, shoulder, or back diagnoses." *Scandinavian Journal of Public Health* 29:104–112.
- Ekberg Jan. 1996. "Invandrare i pensionssystemet." *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 4.
- Ekberg, Jan och Mats Hammarstedt. 2002. "20 år med allt sämre arbetsmarknadsintegrering för invandrare." *Ekonomisk Debatt* 30:343–352.

- Gerner, Ulla. 1994. *Förtidspensioner bland grekiska kvinnor bosatta i Grekland. En kartläggning och intervjuundersökning*. Stockholm: Försäkringskassan i Stockholms län, utlandsavdelningen.
- Gustafson, Björn. 1997. "Invandrades försörjning." i Ulf Ebbeson och Britta Linebäck. red. *Mångfald och ursprung. Rapport från ett multietiskt Sverige*. Norrköping: Statens invandrarverk (SIV).
- Hammarstedt, Mats. 2000. "The receipt of transfer payments in Sweden." *International Migration* 38:239–268.
- Hjern, Anders 1995. *Migrationsmedicinsk forskning. En översikt*. Stockholm: Medicinska forskningsrådet (MFR).
- Inglesia, Edgard, Eva Robertson, Sven-Erik Johansson, Peter Engfeldt och Jan Sundquist. 2003. "Women, international migration and self-reported health. A population-based study of women of reproductive age." *Social Sciences & Medicine* 56:111–124.
- Jonsson, Tola B. 1998. "Institutionalized strategies in face-to-face encounters: Focus on immigrant clients." *International Journal of Social Welfare* 7:27–33.
- Kindlund, Hannelotte. 2001. *Invandrades förtidspensionering under 1990-talet*. Stockholm: Riksförsäkringsverket.
- Kindlund, Hannelotte. 1995. "Förtidspensionering och sjukfrånvaro 1990 bland invandrare och svenskar." i Socialstyrelsen. *Invandrades hälsa och sociala förhållanden*. Stockholm: Socialstyr.: Fritze.
- Marklund, Staffan. 1994. *Varför ökar antalet förtidspensionärer? Regelförändringar, yrkesförändringar och arbetslöshet 1980–1993: en underlagsrapport till Riksdagens Socialförsäkringsutskott*. Stockholm: Sveriges Riksdag.
- Palme, Mårten och Ingemar Svensson. 2002. *Pathways to retirement and retirement incentives in Sweden*. Stockholm: Institute for Future Studies.
- Reinans, Sven Alur. 1987. "Förtidspensionering bland invandrare." i Sven Alur Reinans och Harald Swedner. *Förtidspensionering bland invandrare. Två seminarieuppsatser*. Stockholm: Delegationen för invandrarforskning.
- Stattin, Mikael. 1998. *Yrke, yrkesförändring och utslagning på arbetsmarknaden – en studie av relationen mellan förtidspensionering och arbetsmarknadsförändring*. Umeå: Umeå universitet.
- Sundquist, Jan och Sven-Erik Johansson. 1997. "Long-term illness among indigenous and foreign-born people in Sweden." *Social Science and Medicine* 44:189–198.

- Vogel, Joachim, Mikael Hjern och Sven-Erik Johansson. 2002. *Integration till svensk välfärd? Om invandrares välfärd på 90-talet*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Österberg Torun. *Economic perspectives on Immigrants and Inter-generational Transmissions*. Göteborg: Nationalekonomiska Institutionen, Handelshögskolan.

Appendix 1

Den ordinarie pensionsåldern i Sverige är 65 år, för både kvinnor och män, men arbetstagaren har rätt att arbeta fram till 67 år om han eller hon så önskar. Från 61 år har arbetstagaren möjlighet att göra förtida uttag av ålderspensionen.

En pensionsreform genomfördes i januari 2001. Den nya pensionen består av tre delar: garanti-, inkomst- och premiepension. Appendix tar dock upp det ”gamla” systemet.

Pensionen i det system som gällde för vår analysperiod bestod av fyra olika delar: allmän folkpension, allmän tilläggspension, avtalspension och eventuell privat pensionssparande. Den allmänna folkpensionen utgår till alla boende i landet. Pensionstillskottet, som även det är en folkpensionsförmån, utgår till personer vilka saknar eller har haft låga inkomster. Den allmänna tilläggspensionen och avtalspensionen är s.k. intjänade pensioner och grundar sig på personens inkomsthistoria.

Förtidspension ges till arbetstagare som har fått sin arbetsförmåga nedsatt med minst en fjärdedel på grund av sjukdom eller annan nedsättning i den fysiska eller psykiska prestationsförmågan och därför inte kan försörja sig själv. Om nedsättningen av arbetsförmågan anses vara permanent löper förtidspensioneringen fram till ordinarie pensionsålder. Om arbetsförmågan inte anses vara permanent nedsatt men bedöms vara nedsatt under en längre tid kan den försäkrade få sjukbidrag.

Som framgår av figur A1 nedan har reglerna för att vara berättigad till förtidspension genomgått ett antal förändringar.

Den formella beslutsprocessen som leder fram till förtidspensionering startar med att den försäkrade själv ansöker hos försäkringskassan om att erhålla förtidspension eller sjukbidrag och till vilken grad (hel, $\frac{3}{4}$ -del, halv, $\frac{1}{4}$ -del). Försäkringskassan kan också uppmana den försäkrade att söka förtidspension. Försäkringskassan kan även byta ut sjukersättning till förtidspension om den försäkrade varit sjukskriven under en längre period och om läkaren anser att den försäkrade kommer att fortsätta att vara sjuk under en avsevärd framtid, vanligen mer än ett år. Accepterar inte personen förtidspension avskrivs personen ur försäkringskassan. Till ansökan bifogas läkarutlåtande om hälsotillstånd. Det finns inget krav om att sjukpenning skall ha betalats ut innan ansökan inges, men sjukskrivning är en vanlig väg in i förtidspensionering.

Figur A1. Regelförändringar som påverkar rätten till förtidspension

Period	Medicinska skäl	Arbetsmarknads-skäl	Medicinska skäl kombinerat med arbetsmarknads-skäl
Före 1970	Ja	Nej	Nej
1970–1972 (juli)	Ja	Nej	Ja, 63–65 år
1972–1974 (juli)	Ja	Ja, 63–65 år	Ja, 63–65 år
1974–1976 (januari)	Ja	Ja, 60–65 år	Ja, 63–65 år
1975–1991 (juli)	Ja	Ja, 60–64 år	Ja, 60–64 år
1991–1997 oktober)	Ja	Nej	Ja, 60–64 år
1997– (januari)	Ja	Nej	Nej

Andra viktiga regelförändringar gällande rätten till förtidspension

Möjligheten att få förtidspension för dem som hade nedsättning av arbetsförmågan på grund av alkohol- och narkotikamissbruk infördes

Strängare prövning av arbetsförmågan som måste vara helt nedsatt för att hel förtidspension skulle beviljas (tidigare krävdes att arbetsförmågan var nedsatt med minst fem sjättedelar)

Rätten till ompröva förtidspensionen infördes (i form av nytt läkarintyg, rehabiliteringsåtgärd etc.) när förtidspension beviljades.

För att få hel förtidspension krävs nu att arbetsförmågan är ”helt eller i det närmaste helt nedsatt”. Tidigare krävdes att arbetsförmågan var helt nedsatt.

Källa: Lidwall U. och Skogman Thoursie P.: Sjukfrånvaro och förtidspension. RFV 2000:2:43

Inom försäkringskassan bereds ärendet av tjänstemän som gör en utredning. Denna omfattar medicinskt underlag, försäkringshistoria, redovisning av arbetsförhållanden samt bisysslor och uppdrag. Bedömning av arbetsförmågan ska göras stegvis enligt en steg-för-steg-modell. Om det efter utredning visar sig att individens arbetsförmåga är varaktigt eller för avsevärd tid är nedsatt ska det enligt lagen om allmän försäkring (AFL) prövas om sjukpenningen ska bytas ut mot förtidspension/sjukbidrag. Försäkringskassan föreslår då individen att söka förtidspension/sjukbidrag. Socialförsäkringsnämnden fattar sedan beslut utifrån försäkringsläkarens bedömning och försäkringskassans utredning (Allmänna råd RFV 1997:4:13). Socialförsäkringsnämnden är politiskt sammansatt. En tjänsteman vid försäkringskassan beräknar det aktuella pensionsbeloppet.

Beslut om förtidspension gäller tills vidare och betalas ut varje månad och vanligtvis fram tills det att personen blir ålderspensionär.

Försäkringskassan kan besluta om en efterkontroll för att utreda om individens arbetsförmåga eller möjligheter till rehabilitering har förbättras. Pensionen kan bli vilande, minskas eller dras in. Den förtidspensionerade kan själv begära att få sin pension vilande under högst tre år.

Försäkringskassan administrerar det offentliga socialförsäkrings-systemet och fungerar ofta även som grindvakt till förmåner från avtalsförsäkringarna. Härtill kommer att invandrare kan få pension från annat land (vanligen ursprungsland) som i vissa fall kan vara avhängiga det pensionsbeslut som den svenska försäkringskassan gör. Har hemlandet en lägre pensionsålder kan ålderspension utgå därifrån utan att personen är pensionerad i Sverige. Förtidspensionärens ekonomiska situation påverkas även av att den kan dra nytta av förmåner inom det inkomstprövade bostadsstöd (BTP tidigare KBT) och särskilt bostadsstöd för pensionärer samt av särskilda avdrag vid inkomstbeskattningen som är tillämpliga på dem med låg eller medellåg förtidspension. Har personen ingen eller mycket låg ATP utgår ett pensionstillskott på maximalt 112,9 procent av prisbasbelopp.

När handläggaren på försäkringskassan fastställer pensionsbelopp för en blivande förtidspensionär används två modeller – folkpensionsmodellen och ATP-modellen. Beräkningar från dessa två modeller läggs samman och ger pensionsbeloppet. Avtalspensionen beräknas av respektive försäkringsbolag och utgår från inom vilket avtalsområde personen arbeta inom och blir ett tillägg till den allmänna pensionen.

Beräkningen av folkpension utgår från antalet bosättningsår. För att få full folkpension krävdes t.o.m. år 1992 fem års bosättning i landet. Detta gällde för alla oavsett medborgarskap. 1993 ändrades beräkningen och för att få full folkpension krävs 40 års bosättning i Sverige.⁸ Har personen färre bosättningsår reduceras beloppet med 1/40del för varje år som saknas. För att öppna rätten till folkpension krävs en minimitid på tre års bosättning. För de invandrare som kommer från länder med vilka Sverige har konventioner gäller att de kan tillgodräkna sig tid i hemlandet eller annat EU/EES-land om personen har en kortare bosättningsstid i Sverige än tre år men längre än ett år. För flyktingar finns särregler och då räknas tid i hemlandet som bosättningsstid i Sverige, detta grundat på antagandet att de inte kan återvända till sitt hemland.

⁸ Nya regler gäller från och med januari 2003 men reglerna för bosättningskraven (40-dels beräkningen) kvarstår.

Vid beräkning av folkpensionsnivån för förtidspensionärer används begreppet "framtida bosättningstid" där hänsyn tas till den tid som personen bott i landet och den tid som kvarstår tills personen går i ålderspension. Den tid en person maximalt har kunnat bo i Sverige från det att individen fyllt 16 år till året före förtidspensioneringen har betydelse för beräkningen av den framtida bosättningstiden. För att få tillgodoräkna sig all framtida bosättningstid måste personen ha varit bosatt minst 4/5 delar av den möjliga tiden, annars görs en proportionering.

Den allmänna folkpensionen utgår till alla personer som bor i landet oavsett om de förvärvsarbetat eller ej. Har personen förvärvsinkomster är han/hon berättigad till allmän tilläggspension, ATP. Detta är en intjänandepension och nivån för ATP utgår från personens inkomsthistoria. Förutom arbetsinkomst är sjukpenning, sjukbidrag och ersättning från arbetslöshetskassa pensionsgrundande, medan tex socialbidrag inte är pensionsgrundande. För att vara berättigad till full ATP måste personen ha 30 intjänandeår med pensionsgrundande inkomst. Vid färre än 30 år reduceras beloppet med 1/30 för varje år som saknas. För individen beräknas varje år en pensionspoäng genom att dividera den pensionsgrundande inkomsten minus ett förhöjt basbelopp med ett förhöjt basbelopp.⁹

En individs historia av pensionspoäng påverkar hur stor ålderspension denne är berättigad till, men även förtidspensionens storlek. Formeln för förtidspensionsförmånen från ATP utgår från s.k. antagandepoäng, vilket är en prognos om hur många pensionspoäng den förtidspensionerade skulle ha intjänat fram till ålderspensioneringen om denne inte blivit förtidspensionerad. Dessa antagandepoäng beräknas enligt det fördelaktigaste av följande två alternativ; antingen på medeltalet av de två högsta pensionspoängen under de fyra åren närmast före pensionsåret eller medeltalet av pensionspoängen under samtliga år fr.o.m. det år man fyllt 16 år t.o.m. året närmast före pensionering. Vid det sista beräkningsalternativet bortses från hälften av de år som finns där poängen är lägst eller helt saknas. Den av dessa två beräkningar som ger den högsta pensionspoängen används sedan vid beräkning av ATP för varje år till och med det 64:e året.

Förutom folkpension och ATP har nästan samtliga som förvärvsarbetar i Sverige en obligatorisk avtalspension som är individ- och

⁹ Inkomster under ett basbelopp var fram till år 1998 inte pensionsgrundande. Från 1999 är golvet för pensionsgrundande inkomst en viss procentandel av basbeloppet. 1999 utgjorde det 24 procent av basbeloppet. Detta har sedan höjts successivt till att år 2003 motsvara 42.3 procent av basbeloppet (16 400 kr/år). Inkomster över 7.5 basbelopp är inte pensionsgrundande.

inkomstrelaterade. En förtidspensionerad ersätts för en viss del av inkomstbortfallet utifrån vilket avtalsområde personen arbetat inom. De fyra största områden där avtalspension finns är SAF-LO, SAF-PTK samt de kommunala och statliga avtalsförsäkringarna.

Om en förtidspensionerad person flyttar från Sverige har han/hon rätt att ta med sig sin ATP och avtalspension då dessa grundas på intjänanderätter. Detta gäller även ålderspensionärer och invandrare oavsett medborgarskap. Folkpensionsdelen får personen enbart ta med sig om denne flyttar till ett land inom EU/EES och är medborgare i något land inom EU/EES. Svenska medborgare och konventionsmedborgare kan ta med sig folkpension i 30-delar oavsett landet man flyttar till. Däremot har man inte rätt att ta med sig pensionstillskottet utanför EU/EES. Bostadsstöd kan enbart uppbäras om personen bor i Sverige.

Sverige har konventioner med bestämmelser inom pensionsområdet med länderna inom EU/EES, USA, Israel, Montenegro, Bosnien-Herzegovina, Kroatien, Serbien, Slovenien, Kanada, Kap Verde, Marocko, Quebec, Turkiet och Chile.

Förutom förtidspension finns det andra vägar ur arbetskraften före ordinarie pensionsålder. Dessa är/har varit: deltidspensionering (fram till 2001), arbetsskadeförsäkringen, lägre pensionsålder genom avtal för vissa yrkesgrupper samt olika former av avtalslösningar mellan fack och arbetsgivare.

Referenser

- Allmänna råd. RFV. 1996:4. *Förtidspension enligt lagen om allmän försäkring (AFL). Beräkning av pensionens storlek*. Stockholm: Försäkringskassaförb.
- Allmänna råd. RFV. 1997:4. *Förtidspension enligt lagen om allmän försäkring (AFL). Bedömning av rätt till förtidspension/sjukbidrag*. Stockholm: Försäkringskassaförb.
- Edebalk Per Gunnar, Ann-Charlotte Ståhlberg och Eskil Wadensjö. 1996. *Avtalsrelaterade trygghetssystem vid sjukdom, arbetskada och förtidspension*. Stockholm: Univ., Institutet för socialforskning.
- Lidwall Ulrik och Peter Skogman Thoursie. 2000. *Sjukfrånvaro och förtidspension. En beskrivning och analys av utvecklingen under de senaste decennierna*. Stockholm: Riksförsäkringsverket.

Wadensjö Eskil och Gabriella Sjögren. 2000. *Arbetslinjen för äldre i praktiken. En studie för Riksdagens revisorer*. Stockholm: Univ., Institutet för social forskning.

Appendix 2

Tabell A1. Förtidspensionerade efter födelse land och ålder 1999 (procent).

a) Män

Födelse land	Alla	Uppskattat antal förtids- pensionärer i befolkningen	Ålder			
			16– 39	40– 49	50– 59	60– 64
Sverige	5	125 000	2	5	10	25
Danmark	11	1 600	3	9	16	32
Finland	17	13 000	4	10	22	46
Norge	8	1 000	1	8	15	25
Grekland	27	1 900	3	12	49	73
Jugoslavien	16	5 200	1	12	33	62
Polen	10	1 100	2	9	20	36
Tyskland	8	1 000	1	3	10	15
Ungern	16	800	3	8	19	30
Östeuropa	11	400	4	18	17	24
Sydeuropa	12	900	1	7	18	44
Västeuropa	5	500	1	4	8	20
Etiopien	2	100	2	4	–	–
Arabländer	12	1 000	2	12	30	–
Sub-Sahara	3	200	0	3	13	–
USA	2	100	2	0	6	–
Chile	5	700	1	6	18	–
Latinamerika	4	400	1	2	14	28
Kanada, Australien och Nya Zeeland	2	40	1	4	–	–
Irak	5	800	2	6	17	–
Iran	4	1 000	2	4	15	–
Turkiet	11	1 500	2	16	32	57
Övriga Asien och Oceanien	4	800	1	6	12	27
Sovjetunionen inkl de baltiska staterna	5	200	0	4	11	–
Bosnien-Hercegovina	–	–	–	–	–	–
Somalia	1	100	1	3	–	–
Eritrea	2	30	1	–	–	–
Storbritannien	3	200	1	2	9	–
Estland	1	200	–	–	13	23
Rumänien	7	300	3	2	13	–
Libanon	5	500	2	5	22	–
Syrien	6	300	–	2	7	15
Indien	7	200	3	7	25	–

b) Kvinnor

Födelseland	Alla	Uppskattat antal förtids- pensionärer i befolkningen	Ålder			
			16– 39	40– 49	50– 59	60– 64
Sverige	7	168 000	2	6	13	30
Danmark	13	1 300	2	8	23	38
Finland	20	14 900	3	12	26	48
Norge	11	1 500	1	11	17	38
Grekland	40	1 300	4	43	74	85
Jugoslavien	24	6 400	2	27	56	67
Polen	13	2 600	2	12	23	50
Tyskland	12	1 100	1	6	15	31
Ungern	18	700	2	12	28	47
Östeuropa	13	500	4	8	24	–
Sydeuropa	14	500	1	8	32	62
Västeuropa	7	400	1	5	17	26
Etiopien	3	100	1	12	–	–
Arabländer	8	300	1	19	–	–
Sub-Sahara	4	200	1	7	–	–
USA	3	70	0	6	4	–
Chile	8	800	1	10	27	33
Latinamerika	6	700	2	7	24	–
Kanada, Australien och Nya Zeeland	4	60	1	–	–	–
Irak	2	200	1	5	6	–
Iran	5	900	1	11	18	17
Turkiet	15	1 700	5	27	46	68
Övriga Asien och Oceanien	4	1 000	1	7	15	23
Sovjetunionen inkl de baltiska staterna	5	300	0	3	11	29
Bosnien-Hercegovina	2	300	0	2	5	4
Somalia	1	60	1	–	–	–
Eritrea	1	10	1	–	–	–
Storbritannien	4	100	1	3	4	36
Estland	15	200	0	–	17	26
Rumänien	8	300	2	9	20	28
Libanon	5	300	2	11	38	–
Syrien	6	300	1	12	30	–
Indien	4	200	2	8	–	–

Tabell A2. Logistisk regression – Oddskvoter för risken att vara förtidspensionerad: Kvinnor 16–64 år

Variabler	1981	1990	1999
Ålder	1,103	1,113	1,109
Födelseland Referens: Sverige			
Danmark	0,785	1,346	1,689
Finland	1,247	2,245	2,044
Norge	0,981	1,327	1,378
Grekland	3,019	11,327	12,621
Jugoslavien	2,855	9,431	3,891
Polen	1,539	2,417	2,987
Tyskland	0,848	1,381	1,172
Ungern	2,536	3,922	2,820
Östeuropa	1,166	1,469	2,533
Sydeuropa	1,537	3,626	2,319
Västeuropa	0,738	1,154	1,176
Turkiet	1,097	4,770	1,476
Asien	0,302	1,142	1,476
Sovjetunionen	1,015	1,243	1,097
Övriga länder	0,359	0,634	1,882
Utbildningsnivå: Referens: Grundskola			
Infödd och			
Gymnasium 2 år	0,569	0,668	0,676
Gymnasium 3 år	0,560	0,242	0,423
Universitet 3 år	0,358	0,246	0,287
Universitet mer än 3 år	0,173	0,157	0,204
Ingen information	0,631	6,291	3,362
Utrikes född och			
Gymnasium 2 år	0,590	0,513	0,653
Gymnasium 3 år	0,699	0,346	0,327
Universitet 3 år	0,477	0,217	0,277
Universitet mer än 3 år	0,316	0,150	0,185
Ingen information	0,915	0,533	0,237

Anmärkning: Signifikant på 0,05-nivån anges med fet stil.

Tabell A2. Fortsättning

Variabler	1981	1990	1999
Civilstånd: Referens: Ensamstående			
Gift	0,591	0,663	0,578
Skild	1,292	1,192	3,362
Boendelän: Referens: Stockholms län			
Göteborgs län	1,740	1,238	1,310
Malmö län	0,811	1,058	1,100
Skogs län	1,448	1,240	1,353
Övriga län	1,291	1,188	1,257
Barn: Referens: inga barn mellan 0–17 år			
Infödd och			
1–2 barn mellan 0–17 år	0,375	0,624	0,759
3 eller fler barn mellan 0–17 år	0,257	0,687	0,405
Utrikes född och			
1–2 barn mellan 0–17 år	0,590	0,602	0,610
3 eller fler barn mellan 0–17 år	0,491	0,430	0,361
Antal individer	48 842	55 445	64 864
Varav förtidspensionerade	2 556	4 395	5 653

Anmärkning: Signifikant på 0,05-nivån anges med fet stil.

Tabell A3. Logistisk regression – Oddskvoter för risken att vara förtidspensionerad: Män 16–64 år

Variabler	1981	1990	1999
Ålder	1,125	1,139	1,113
Födelseland Referens: Sverige			
Danmark	0,508	1,064	1,359
Finland	1,278	2,005	1,627
Norge	0,786	0,843	0,999
Grekland	1,283	5,902	5,082
Jugoslavien	2,317	4,414	2,434
Polen	0,994	2,383	2,605
Tyskland	0,564	0,880	0,759
Ungern	1,459	2,247	1,798
Östeuropa	0,712	1,503	1,640
Sydeuropa	0,621	1,852	1,508
Västeuropa	0,428	0,803	0,721
Turkiet	0,685	3,300	3,549
Asien	0,302	1,044	1,476
Sovjetunionen	0,908	1,062	1,097
Övriga länder	0,369	0,876	1,589
Utbildningsnivå: Referens: Grundskola			
Infödd och			
Gymnasium 2 år	0,541	0,641	0,662
Gymnasium 3 år	0,362	0,313	0,331
Universitet 3 år	0,364	0,288	0,271
Universitet mer än 3 år	0,221	0,239	0,205
Ingen information	0,677	4,945	4,241
Utrikes född och			
Gymnasium 2 år	0,616	0,651	0,850
Gymnasium 3 år	0,555	0,465	0,482
Universitet 3 år	0,268	0,274	0,348
Universitet mer än 3 år	0,486	0,183	0,243
Ingen information	1,089	0,706	0,613

Anmärkning: Signifikant på 0,05-nivån anges med fet stil.

Tabell A3. Fortsättning

Variabler	1981	1990	1999
Civilstånd: Referens: Ensamstående			
Gift	0,372	0,447	0,507
Skild	0,812	0,802	0,520
Boendelän: Referens: Stockholms län			
Göteborgs län	1,314	1,336	1,175
Malmö län	0,894	1,173	0,884
Skogs län	1,323	1,388	1,240
Övriga län	1,155	1,092	0,994
Barn: Referens: inga barn mellan 0–17 år			
Infödd och			
1–2 barn mellan 0–17 år	0,385	0,391	0,395
3 eller fler barn mellan 0–17 år	0,517	0,765	0,375
Utrikes född och			
1–2 barn mellan 0–17 år	0,776	0,671	0,615
3 eller fler barn mellan 0–17 år	0,926	0,769	0,587
Antal individer	50 960	58 878	67 010
Varav förtidspensionerade	2 497	3 916	4 824

Anmärkning: Signifikant på 0,05-nivån anges med fet stil.

Tabell A4. Logistisk regression – Oddskvoter för risken att vara förtidspensionerad för olika åldersgrupper: Kvinnor 16–64 år 1999

Variabler	16–39 år	40–49 år	50–59 år	60–64 år
Ålder	1,170	1,073	1,103	1,105
Födelseland Referens: Sverige				
Danmark	0,664	1,246	1,85	2,199
Finland	1,021	1,542	2,18	2,526
Norge	0,48	1,574	1,178	1,974
Grekland	1,633	8,388	28,048	12,413
Jugoslavien	0,859	3,048	5,499	4,089
Polen	1,120	2,303	2,998	4,531
Tyskland	0,234	1,076	1,211	1,598
Ungern	1,199	2,051	3,186	2,884
Östeuropa	1,725	2,033	2,624	1,945
Sydeuropa	0,426	1,352	2,949	5,384
Västeuropa	0,613	0,823	1,231	1,506
Turkiet	2,151	5,321	6,196	29,868
Asien	0,708	1,172	1,516	1,107
Sovjetunionen	0,231	0,766	1,242	1,559
Övriga länder	0,661	1,745	2,193	1,530
Utbildningsnivå: Referens: Grundskola				
Infödd och				
Gymnasium 2 år	0,433	0,586	0,700	0,818
Gymnasium 3 år	0,193	0,343	0,550	0,614
Universitet 3 år	0,134	0,297	0,251	0,470
Universitet mer än 3 år	0,010	0,169	0,239	0,381
Ingen information	8,843	1,650	1,560	0,170
Utrikes född och				
Gymnasium 2 år	0,569	0,616	0,690	0,651
Gymnasium 3 år	0,227	0,586	0,377	0,210
Universitet 3 år	0,146	0,297	0,289	0,312
Universitet mer än 3 år	0,065	0,165	0,215	0,238
Ingen information	0,640	0,232	0,187	0,075

Anmärkning: Signifikant på 0,05-nivån anges med fet stil.

Tabell A4. Fortsättning

Variabler	16–39 år	40–49 år	50–59 år	60–64 år
Civilstånd: Referens: Ensamstående				
Gift	0,615	0,610	0,555	0,668
Skild	0,737	0,861	0,599	0,570
Boendelän: Referens: Stockholms län				
Göteborgs län	1,276	1,174	1,397	1,426
Malmö län	0,896	0,904	1,238	1,382
Skogslän	1,701	1,070	1,385	1,715
Övriga län	1,394	1,251	1,252	1,257
Barn: Referens: inga barn mellan 0–17 år				
Infödd och				
1–2 barn mellan 0–17 år	0,359	0,564	0,902	*
3 eller fler barn mellan 0–17 år	0,154	0,334	*	0,59
Utrikes född och				
1–2 barn mellan 0–17 år	0,427	0,534	0,779	*
3 eller fler barn mellan 0–17 år	0,256	0,362	0,568	*
Antal individer				
	34 255	15 184	12 518	2 907
Varav förtidspensionerade				
	572	1 472	2 514	1 095

Anmärkning: Signifikant på 0,05-nivån anges med fet stil.

Tabell A5. Logistisk regression – Oddskvoter för risken att vara förtidspensionerad för olika åldersgrupper: Män 16–64 år 1999

Variabler	16–39 år	40–49 år	50–59 år	60–64 år
Ålder	1,136	1,093	1,113	1,229
Födelseland Referens: Sverige				
Danmark	0,714	1,179	1,517	1,594
Finland	0,909	1,026	1,84	2,532
Norge	0,272	0,935	1,272	1,128
Grekland	0,751	1,943	8,662	13,814
Jugoslavien	0,407	1,373	3,678	4,631
Polen	1,068	1,551	3,316	4,445
Tyskland	0,431	0,339	1,023	0,851
Ungern	1,129	1,164	2,32	1,911
Östeuropa	1,488	0,421	2,018	2,093
Sydeuropa	0,171	0,969	1,7	3,444
Västeuropa	0,201	0,483	0,930	1,023
Turkiet	0,800	2,867	5,279	5,035
Asien	0,408	1,161	1,875	2,062
Sovjetunionen	0,184	0,809	1,137	2,238
Övriga länder	0,589	0,919	2,219	2,823
Utbildningsnivå: Referens: Grundskola				
Infödd och				
Gymnasium 2 år	0,233	0,590	0,816	0,806
Gymnasium 3 år	0,105	0,382	0,329	0,561
Universitet 3 år	0,070	0,191	0,333	0,546
Universitet mer än 3 år	0,056	0,093	0,271	0,347
Ingen information	8,652	3,124	1,081	0,835
Utrikes född och				
Gymnasium 2 år	0,667	0,849	0,921	0,985
Gymnasium 3 år	0,402	0,488	0,514	0,488
Universitet 3 år	0,259	0,309	0,397	0,378
Universitet mer än 3 år	0,102	0,251	0,294	0,175
Ingen information	1,197	0,554	0,530	0,224

Anmärkning: Signifikant på 0,05-nivån anges med fet stil.

Tabell A5. Fortsättning

Variabler	16–39 år	40–49 år	50–59 år	60–64 år
Civilstånd: Referens: Ensamstående				
Gift	0,555	0,528	0,483	0,539
Skild	*	0,637	0,364	0,685
Boendelän: Referens: Stockholms län				
Göteborgs län	1,240	1,102	1,224	1,207
Malmö län	0,863	0,673	0,887	1,190
Skogs län	1,479	0,974	1,194	1,696
Övriga län	1,307	0,912	0,964	1,083
Barn: Referens: inga barn mellan 0–17 år				
Infödd och				
1–2 barn mellan 0–17 år	0,211	0,257	0,609	0,657
3 eller fler barn mellan 0–17 år	0,193	0,365	*	*
Utrikes född och				
1–2 barn mellan 0–17 år	0,325	0,661	0,609	0,937
3 eller fler barn mellan 0–17 år	0,512	0,540	0,946	0,635
Antal individer				
	34 179	15 299	13 762	3 770
Varav förtidspensionerade				
	576	971	2 067	1 210

Anmärkning: Signifikant på 0,05-nivån anges med fet stil.

4. Invandrare och socialbidragstagare – ett liv i ofärd

Eva Franzén

Inledning

1990-talets konjunkturedgång påverkade hela befolkningen. Krisen under decenniets inledande del slog både mot grupper med stark förankring på arbetsmarknaden och mot dem med svagare ställning. Invandrare var en av de grupper som drabbades mycket hårt av en krympande arbetsmarknad. Det finns idag en ansevärd mängd studier som undersökt invandras situation på den svenska arbetsmarknaden (t.ex. Ekberg och Gustafsson 1995; Rooth 1999; Scott 2000). En sammanfattande slutsats i dessa är att invandras sysselsättningsgrad är väsentligt lägre och arbetslösheten högre än för den infödda befolkningen. Framför allt är det invandrare med relativt kort vistelse-tid i landet som har en svår arbetsmarknadssituation. Dessa resultat står i skarp kontrast till de politiska mål som beslutats avseende invandras villkor i det svenska samhället. Redan 1975 formulerade riksdagen de invandrapolitiska målen om jämlikhet, valfrihet och samverkan. Jämlikhetsmålet innebär bland annat att invandrare ska beredas samma levnadsvillkor och ha samma möjligheter till självförsörjning som infödda.

En konsekvens av bristande arbetsmarknadsanknytning är högt socialbidragstagande (Franzén 2001; Hammarstedt 2001). Eftersom socialbidragsutvecklingen till stor del fungerar som en spegelbild av individernas situation på arbetsmarknaden framträder följaktligen invandras som kraftigt överrepresenterade bland socialbidragstagarna. Det är emellertid inte bara lågkonjunkturen som bidragit till denna situation. Den osedvanliga stora flyktinginvandringen under 1980 och 1990-talet satte också tydliga spår i socialbidragstagandet.

Genom att nyanlända flyktingar erbjöds socialbidrag under sin första tid i landet resulterade detta i att socialbidragets omfattning blev större. I och med att många av invandrarna står utanför arbetsmarknaden har de heller inte tillgång till de generella socialförsäkringarna (Integrationsverket 2000). Följaktligen har ett flertal faktorer bidragit till att invandrarna är överrepresenterade bland socialbidragstagarna.

Antalet socialbidragstagare ökade kraftigt i befolkningen som helhet under första delen av 1990-talet. Kostnaderna steg, bidragstiderna blev längre och bidragstagarna blev fler.¹ Denna utveckling har väckt oro på politisk nivå. Ett högt socialbidragstagande bland befolkningen har uppfattas som en indikation på ökad socioekonomisk ojämlikhet (Prop 2001/02:1). Bidragstagandet brukar också betraktas som ett tecken på otillräcklighet i de offentliga försäkringarnas förmåga att upprätthålla ekonomisk grundtrygghet för befolkningen som helhet. Men oron avser också de negativa konsekvenser ett socialbidragstagande har för den enskilde individen. Inte minst brukar ett högt socialbidragstagande bland invandrarbefolkningen anses som speciellt oroväckande. Förutom att ett bidragstagande pekar på individens försörjningssvårigheter anses ett bidragstagande bland invandrarbefolkningen dessutom indikera på bristande integration i ett vidare perspektiv. Det indikerar även bristande integration i det offentliga socialförsäkringssystemet. Frågan berör också hur välfärdsstaten skall utformas i det mångkulturella samhället (Borevi 2002).

Oron över socialbidragstagandets konsekvenser baseras bland annat på tidigare socialbidragsforskning. Där framgår att socialbidragstagare är en särskilt utsatt grupp i befolkningen. De är inte bara drabbade av ekonomiska problem utan är också drabbade på ett flertal andra områden (Socialstyrelsen 1994, 1997, 1999a; Statistiska centralbyrån 1987). Det finns studier vars resultat pekar på att ett socialbidragstagande innebär stora påfrestningar för den enskilde (Spicker 1984; Rank 1994; Jönsson och Starrin 1999). Hittills är det emellertid ovisst om detta kan generaliseras till invandrare med socialbidrag. Det finns anledning att tro att sammansättningen av invandrargruppen är annorlunda än den för socialbidragstagare i allmänhet, t.ex. genom att missbruk är mindre förekommande. Denna hypotes skulle följaktligen kunna innebära att ett socialbidragstagande för invandrarbefolkningen får andra konsekvenser än för befolkningen i övrigt. I takt med att

Jag tackar Jan Ekberg, Björn Gustafsson, Maria Roselius och Magnus Stenbeck för synpunkter och värdefull hjälp.

¹ År 1996 var socialbidragskostnaderna som högst. Då utbetalades 12,8 miljarder kronor i socialbidrag. Som jämförelse kan nämnas att 1990 var motsvarande kostnader för socialbidraget knappt 6 miljarder kronor (2001 års penningvärde).

socialbidragstagandet ökat bland invandrarbefolkningen samt att dessutom bidragstiderna blivit längre och att invandrare erhåller högre utbetalda belopp än den infödda befolkningen finns det anledning att undersöka levnadsförhållandena för de personer som har utländsk bakgrund och som mottar socialbidrag (Socialstyrelsen 1995; Statistiska centralbyrån 2002).

I denna studie analyseras sambandet mellan individernas försörjning och livet i övrigt. Syftet är att undersöka sambandet mellan socialbidragstagande och individernas levnadsförhållanden. För att undersöka detta jämförs socialbidragstagares levnadsförhållanden med två andra försörjningskategorier, nämligen de som får sin försörjning till största delen genom andra transfereringar samt de som har sin försörjning tillgodosedd till största delen genom eget förvärvsarbete. De frågor som ska besvaras är vad som bidrar till att individerna har en viss försörjning samt på vilket sätt olika former av resursbrister, d.v.s. det som också brukar kallas ofärd, är fördelade mellan de tre olika försörjningskategorierna.

En faktor som i ringa grad har behandlats i studier av socialbidragstagande är huruvida invandrarnas erfarenheter från hemlandet påverkar bidragstagandet. Inte sällan framförs argument som att motivet till invandringen har samband med den ekonomiska assimilationen (Portes 1995). Ett självvalt beslut att migrera är ofta ett resultat av en längre tids övervägande där fördelarna med flyttningen överväger. Flyktingar lämnar ofta sitt hemland efter ett beslut om migration som grundar sig på helt andra omständigheter. Andra argument som anses påverka invandrades möjligheter att hitta egen försörjning är huruvida det finns ett kontaktnät vid invandringstillfället eller ej (Portes 1995; Borjas 1999). Det antas oftast att ett uppbyggt kontaktnät är en viktig förutsättning för integration (Borjas 1999). Utan kontakter med landsmän eller med den infödda befolkningen antas integrationen försvåras. I denna undersökning ges möjlighet att analysera dessa faktorer avseende socialbidragstagandet. Här kontrollerar vi för faktorer som erfarenheter från hemlandet, invandringsskäl, ålder vid invandringen, huruvida personen invandrade tillsammans med andra anhöriga samt förekomst av socialt nätverk i Sverige.

Data kommer från Socialstyrelsens invandrarundersökning vilken omfattar 1980 personer. Undersökningen omfattar invandrare från Polen, Chile, Turkiet och Iran. Invandrare från dessa länder utgjorde tillsammans 25 procent av dem som invandrat till Sverige under 80-talet samt valdes bland annat ut för att de har olika grad av geografisk och kulturellt avstånd i förhållande till Sverige. Urvalet av invandrarna innebär dessutom att de har en gemensam erfarenhet av 1980-

talet och den då aktuella invandrings- och invandrapolitiken samt situationen på arbets- och bostadsmarknaden. De intervjuade var alla i åldrarna 20 till 44 år vid ankomsten och kom till Sverige under perioden 1980–1989. Det betyder att samtliga invandrare i undersökningen hade vid intervjutillfället 1996 varit bosatta i Sverige mellan 7 och 16 år. Dessa förhållande ger en unik möjlighet att följa upp en stor grupp invandrare som kom till Sverige under samma period och som samtliga har lämnat den s.k. introduktionsperioden bakom sig.

Artikeln inleds med en kortfattad bakgrundsdiskussion om sambandet mellan individers bristande ekonomiska omständigheter och ofärd i övrigt samt en redogörelse av tidigare studier avseende socialbidragstagarnas levnadsförhållanden. Därefter beskrivs datamaterialet och den empiriska ansatsen. Här diskuteras de kategoriseringar som görs och vad som motiverar dessa. Därpå följer en redovisning av undersökningens resultat. Denna redovisning börjar med en bakgrundsbeskrivning av de fyra olika invandrargruppernas socialbidragstagande under åren 1990–1995.² Därefter undersöks sannolikheten för personer i de fyra olika invandrargrupperna att tillhöra en av de olika försörjningskategorierna. Detta följs av en beskrivning av hur ofärden är fördelad i de tre försörjningskategorierna: socialbidragstagare, transfereringsförsörjda och förvärvsarbetande. Artikeln avslutas med en diskussion kring resultaten samt de slutsatser de leder till.

Bristande ekonomiska resurser och andra välfärdsproblem

En individs ekonomiska omständigheter kan både från ett teoretiskt perspektiv och empiriska iakttagelser sägas vara en central faktor för den enskildes levnadsvillkor. Inte minst har Amartya Sens skrifter medfört att begreppet fattigdom har utvecklats. Sen utgår från att det inte endast är individernas bristande ekonomiska tillgångar som är intressant. För att förstå individers välbefinnande eller ofärd är det också intressant att undersöka individers möjlighet att använda de resurser de har att föfoga över. Det är först när individen har haft förmågan att tillgodogöra sig resurserna välbefinnandet eller livskvaliteten kan konstitueras. Utifrån detta resonemang betraktas snarast de ekonomiska resurserna som ett medel till välfärden. Centrala kom-

² Till denna analys används SWIP-datamängden, d.v.s. 1 procent av den infödda befolkningen och 10 procent av den utrikes födda.

ponenter är således individens förmåga och frihet att uppnå de önskade levnadsförhållandena. Sen definierar frihet som *"de alternativa handlingsmöjligheter och mål som vi har makt att förverkliga"* (Sen 1992:34). Enligt detta synsätt avgörs en individs levnadsförhållanden av både förmågor och resurser.

Det finns en stor likhet mellan utgångspunkterna i den svenska välfärdsforskningen och Sens (1992) teorier avseende välfärd och välbefinnande. Begreppet välfärd har i Sverige definierats som *"individens förfogande över resurser i pengar, ägodelar, kunskaper, psykisk och fysisk energi, sociala relationer, säkerhet mm med vilkas hjälp individen kan kontrollera och medvetet styra sina livsvillkor"* (Johansson 1970:25). Det betyder, i likhet med Sens resonemang, att ett antal andra komponenter, utöver de ekonomiska villkoren, antas minst lika centrala för hur en person kan styra och kontrollera sina livsvillkor. Från den svenska välfärdsforskningen finns det också ett flertal empiriska belägg för ett påtagligt samband mellan en individs ekonomiska resurser och de övriga levnadsvillkoren (t.ex. Halleröd 1991; Eriksson och Tåhlin 1984; Fritzell och Lundberg 2000). Orsakssambanden till att en enskild individ hamnar i en socialt utsatt position är emellertid både sammansatta och komplicerade (Inghe 1960; Halleröd 1991; Salonen 1994).

Under senare tid har uppmärksamheten också riktats mot individers och grupperns förhållande över tid och i relation till andra (Silver 1995; Room red. 1995; Room 1999; Hills m.fl. 2002). Inte minst framhålls att människors bristfälliga deltagande i samhällslivet och avsaknad av integration och makt är, i likhet med den enskilda individens upplevelse av utestängningen och dess konsekvenser, centrala element i förståelsen av ofärd (Room red. 1995; Room 1999). Trots att begreppet social exklusion har blivit flitigt använt inom den internationella debatten finns emellertid ingen vedertagen definition. På uppdrag av EU har emellertid en grupp forskare nyligen presenterat ett antal centrala indikatorer för att kunna mäta och förebygga fattigdom och social exklusion (Atkinsson m.fl. 2002). De indikatorer som föreslås är ekonomisk fattigdom, inkomstojämnhhet, kort grundutbildning, arbetslöshet, ohälsa samt låg bostadsstandard. Tillsammans anses dessa indikatorer vara centrala aspekter vid studier av social exklusion.

En central fråga för välfärdsforskningen är emellertid också att utröna hur olika former av ofärd hänger samman. Att enskilda individer är drabbade av enstaka problem ter sig inte speciellt alarmerande. Välfärdsforskningen har dock visat att det finns en *"ansamlingsproblematik"*, d.v.s. att de som har en svag position inom ett område

tenderar att ha ofördelaktiga levnadsförhållanden i andra avseenden (t.ex. Eriksson och Tåhlin 1984; Socialstyrelsen 1999b; Fritzell och Lundberg 2000). Socialbidragstagare är en grupp i befolkningen där en problemansamling är vanlig (Socialstyrelsen 1997; Statistiska centralbyrån 1987; Tham 1993). Knappast förvånande framkommer att socialbidragstagare har sämre ekonomiska resurser än icke socialbidragstagare (Socialstyrelsen 1997). Detta påstående innebär å andra sidan inte att enstaka socialbidragstagare ekonomiska situation måste vara sämre än andras (Halleröd 1991, 1997, 2000; Finansdepartementet 1994; SOU 1996:46). Att socialbidragstagare vanligtvis har lägre disponibla inkomster och arbetsinkomster än andra grupper är ingen uttömmande beskrivning av deras ekonomiska situation. Man kan heller inte utgå ifrån att en viss person utan socialbidrag under ett år är mindre ekonomisk utsatt än andra (Halleröd 1991, 2000). Det är inte ovanligt att en person strax efter att han/hon har fått socialbidrag erhåller ett arbete och får en disponibel inkomst under året som överstiger det som brukar betraktas som låga inkomster. Å andra sidan finns det personer som har låga inkomster men trots detta inte är berättigade till socialbidrag. En anledning kan vara att personen har sparkapital. Dessutom finns det personer som skulle vara berättigade till socialbidrag men som ändå inte söker om hjälp (Gustafsson 1987, 2002; Oorschot 1995). Sammanfattningsvis innebär detta att alla socialbidragstagare inte är fattiga mätt över perioden ett år, och att alla fattiga inte får socialbidrag (Halleröd 1991, 2000). Trots detta kan konstateras att socialbidragstagare är en grupp i befolkningen som särskiljer sig på en rad punkter.

I Statistiska centralbyråns (1987) analyser av socialbidragstagare framgår att bidragstagarna har genomgående fler problem än övriga jämförbara grupper. De största skillnaderna mellan bidragstagare och befolkningen i övrigt är kanske föga förvånande inom det ekonomiska området. Det är vanligare att de saknar kontantmarginal och de har oftare haft svårigheter med löpande utgifter. Men socialbidragstagare skiljer sig även genom att ha sämre hälsa, färre sociala kontakter och sämre politiska resurser. De är dessutom mer utsatta för våld. Vidare finns studier som tyder på att socialbidragstagare har högre dödlighet (Socialstyrelsen 1999a).

Liknande mönster avseende socialbidragstagare redovisas i Socialstyrelsens rapport från 1997. I denna görs en jämförelse mellan socialbidragstagare och icke socialbidragstagare under två olika perioder, 1986/87 och 1994/95. Jämförelsen avser en tid av hög- respektive låg konjunktur. Där framgår att socialbidragstagares utsatta situation förstärks i tider av lågkonjunktur. Samma studie jämför

också socialbidragstagare med personer som har låga inkomster dock utan att motta socialbidrag. Jämförelsen visar dels att socialbidragstagare har sämre levnadsförhållanden, dels att livsvillkoren försämrades för såväl socialbidragstagare som låginkomsttagare i allmänhet.

Även resultat från den individorienterade forskningen visar att socialbidragstagare generellt sett har sämre sociala förhållanden än befolkningen i övrigt. Många studier framhåller att ett socialbidragstagande bidrar till en ökad psykisk press och deprivation med isolering som följd (Nilsson 1989; Gunnarsson 1983; Bergmark 1991; Socialdepartementet 1998). Missbruksproblem är också relativt vanligt förekommande bland socialbidragstagare (Bergmark 1991; Isaksson och Svedberg 1987; Jonasson 1996; Socialstyrelsen 1999a). Dessutom visas att ett socialbidragstagande ofta är förknippat med upplevelser av obehag eller skamkänslor (Puide 1985; Swärd 2000; Starrin och Kalander Blomqvist 2001).

Data och empirisk ansats

Data

Data kommer från den rikstäckande invandrarundersökningen som genomfördes av Socialstyrelsen.³ Studien omfattar fyra olika grupper invandrare, personer födda i Chile, Iran, Polen och Turkiet. Invandrare från dessa länder hör till de största invandrargrupperna i Sverige och från dessa länder har människor kommit i relativt jämn takt under de senaste decennierna. Invandrare från de här länderna utgör tillsammans 25 procent av dem som invandrat till Sverige under 80-talet,

³ Studien finansierades även av Invandrarverket, Folkhälsoinstitutet och Inrikesdepartementet. Hittills har Socialstyrelsen publicerat fyra rapporter från undersökningen: Levnadsförhållanden hos fyra invandrargrupper (Socialstyrelsen 1998:1), Social och ekonomisk förankring bland invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet (Socialstyrelsen 1999:9), Fri, trygg och vilsen (Socialstyrelsen 1999:17), samt Olika villkor, olika hälsa (Socialstyrelsen 2000:3). Invandrarundersökningen har använts av ett flertal andra forskare för studier av specifika områden. T.ex. kan nämnas Lange (2000), Corman (2001), Sundquist m.fl. (2000) och Bayard-Burfield (1999). Socialbidragstagandet behandlas i Socialstyrelsen (1999b). Denna studie visar på en stor variation mellan de fyra invandrargrupperna. De riskfaktorer som identifieras för ett bidragstagande är framförallt en bristande arbetsmarknadsanknytning och invandrarans vistelsetid i landet.

20 procent av alla utomnordiska invandrare i Sverige och utgör också 14 procent av samtliga utomlands födda.⁴ De fyra invandrargrupperna antas emellertid ha olika grad av geografiskt och kulturellt avstånd till Sverige, vilket med all sannolikhet påverkar deras möjligheter till integration.

1980 individer intervjuades vilket motsvarar 68 procent av netto-urvalet.⁵ De intervjuade var alla i åldrarna 20 till 44 år vid ankomsten och kom till Sverige under perioden 1980–1989. Det betyder att samtliga invandrare i undersökningen hade vid intervjutillfället varit bosatta i Sverige mellan 7 och 16 år. Sammanfattningsvis kan konstateras att de studerade grupperna har en gemensam erfarenhet av 1980-talet och den då aktuella invandrings- och invandrapolitiken samt situationen på arbets- och bostadsmarknaden. Perioden närmast efter 1985 är särskilt intressant eftersom nya principer i det svenska flyktingmottagandet infördes, d.v.s. den så kallade ”Hela Sverige Strategin”. Denna strategi innebar att nyanlända flyktingar utplacerades i hela landet för att motverka koncentration av flyktingar till vissa bostadsorter. Utöver denna förändring kännetecknas också andra hälften av 80-talet av en ekonomisk högkonjunktur samtidigt som etableringsproblemen för de nyanlända invandrarna visade sig vara svåra.

Statistiska centralbyråns undersökning av levnadsförhållanden (ULF) har varit en bas för frågeformuläret vilken kompletterades med invandrarspecifika frågor.⁶ Intervjuerna genomfördes av Statistiska

⁴ Undersökningspopulationen omfattade knappt 10 000 personer födda i Polen, knappt 9 000 födda i Chile, drygt 5 000 födda i Turkiet samt 16 000 personer födda i Iran.

⁵ Urvalets storlek betstämades till 3 000 personer. Stickprovet fördelar sig på 921 män och 1059 kvinnor. 315 personer var födda i Iran, 571 personer födda i Chile, 526 personer i Turkiet och 568 personer födda i Polen. Bortfallet består till ungefär lika stora delar av ej anträffade och vägrare. Den höga andelen ej anträffade antas bero på ett antal samverkande faktorer, t.ex. kan ej anmälda flyttningar ut ur landet bidragit till att många ej kunnat nås samt att en stor del av invandrarna bor i storstadsområdena där hemliga telefonnummer och portkoder gör det svårt att få kontakt med urvals-personer. På grund av bortfallet har män blivit intervjuade i mindre utsträckning än kvinnor jämfört med sin andel av urvalet. Bortfallet är betydligt större i storstadslänen än i övriga Sverige. Dessutom är personer utan inkomst kraftigt överrepresenterade i bortfallet.

⁶ Statistiska centralbyrån (SCB) har en lång tradition av välfärsmätningar. Sedan 1974 genomför SCB årliga intervjuundersökningar med stora stickprov ur befolkningen. SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden (ULF) mäter individernas och hushållens välfärd med ett stort antal sociala indikatorer inom ett tiotal levnadsnivåkomponenter. Sociala indikatorer är direkta mått på individuell välfärd. ULF beskriver i huvudsak hur olika människor objektivt sett har det såsom människornas konkreta inkomster, bostadsstandard, hälsa etc.

centralbyrån under tiden september 1996 till januari 1997. Datainsamlingen genomfördes i huvudsak vid besöksintervjuer. Intervjuerna genomfördes på svenska men vid nästan var tionde intervju tjänstgjorde en tredje person som tolk. Många uppgifter vid intervjun avser förhållanden vid det tillfället, alltså år 1996, medan andra är retrospektiva.

Kategorisering utifrån försörjningskällor

I denna undersökning analyseras tre olika försörjningssätt, d.v.s. socialbidrag, transfereringar samt förvärvsinkomster utifrån data för år 1996. Här studeras alltså situationen för individerna 7–16 år efter invandringstillfället. För en kategoriseringsprocess kan detta givetvis betyda vissa begränsningar och gränsdragningsproblem (Tilly 2000). Det kan t.ex. vara problematiskt att till samma kategori föra individer vars socialbidragstagande under observationsåret endast var enstaka och ringa tillsammans med individer vars bidragstagande var kontinuerligt och omfattande. Utgångspunkten i den här studien är emellertid huruvida individerna är socialbidragstagare eller inte under år 1996. Det innebär att oavsett socialbidragets storlek och omfattning kategoriseras personen som socialbidragstagare.⁷ Därefter konstrueras de två jämförelsegrupperna. Den ena utgörs av andra bidragstagande personer, d.v.s. individer vars inkomster domineras av transfereringar, dock ej av socialbidrag.⁸ Den andra består av de individer vars disponibla inkomster huvudsakligen består av egna förvärvsinkomster.

Välfärdsindikatorer

Intervjuformuläret för invandrarundersökningen baseras till stor del på Statistiska centralbyråns undersökning av levnadsförhållanden. Intervjuerna omfattar ett stort antal uppgifter avseende olika områden vilka bidrar till kartläggning av individernas levnadsförhållanden. Inom

⁷ Socialbidragstagare kan också ha andra former av inkomster, såväl andra transfereringar som förvärvsinkomster.

⁸ Transfereringarna kan bestå av a-kassa, kas, sjukpenning, bostadsbidrag, underhållsbidrag, barnbidrag, förtidspension etc.

Tabell 1. Områden och indikatorer som används för att studera ofärd

Områden	Indikatorer på ofärd
Arbetsmarknad	Varken sysselsatt av arbete eller studier
Ekonomi	Stora ekonomiska svårigheter: att sakna kontantmarginal (12 000 kronor) samt att ha svårigheter med löpande utgifter
Hälsa	Självskattad ohälsa: att bedöma sitt allmänna hälsotillstånd som sämre än gott, d.v.s. någorlunda, dåligt eller mycket dåligt.
Politiska resurser	Politisk fattigdom: att ej själv kunna överklaga myndighetsbeslut och känner ej någon som kan hjälpa till med detta.
Sociala relationer	Begränsat umgänge utanför familjen: att vare sig träffa släktingar (barn, föräldrar, respektive syskon) eller vänner oftare än någon gång per kvartal.
Invandrarspecifika problem	Bo i invandrartät bostadsområde, uppleva sig som diskriminerad i förhållande till den infödda befolkningen ^a eller att ha självskattad bristfällig kunskap i svenska språket. ^b

^a Frågorna som används är: Tycker du att du, jämfört med svenskar, blir bättre, sämre eller lika behandlad t.ex. när du söker arbete, på arbetet, när du söker bostad, i ditt bostadsområde, när du söker lån i bank, när du går till läkare, sjukhus, av försäkringskassan, av socialkontoret, av polisen eller när du går på restaurang? För att vara diskriminerad har personen bedömt sig vara diskriminerad genom att på ett eller flera områden uppge att han är något sämre eller mycket sämre behandlad.

^b Frågorna som använts är: Hur bra tycker du att du kan svenska när det gäller att förstå nyheter eller debatter i Tv och radio, föra fram dina synpunkter på möten eller sammanträden, förklara ditt ärende vid telefonkontakter med myndigheter, läsa böcker, svara skriftligt på en plattsannonser? För att ha personen bedömts ha en bra självskattad kunskap i svenska måste man ha svarat mycket bra eller bra på i de flesta fall av samtliga frågor.

respektive område används en mängd olika frågor för att fånga individernas faktiska förhållande eller i vissa fall individernas egna värderingar av situationen (Eriksson och Tåhlin 1984; Halleröd och Heikkilä 1999; Fritzell och Lundberg 2000). I sin helhet omfattar denna undersökning sex olika områden. Förutom arbetsmarknad, ekonomi, hälsa, politiska resurser och sociala relationer omfattar den ytterligare ett område som återspeglar en specifik invandrarproblematik. Detta område beskriver huruvida individerna bor segregerat, upplever diskriminering samt upplevelsen av kunskaperna i svenska. Ett sammanfattande intryck är att dessa aspekter avseende individernas ofärd har stora beröringspunkter med de av EU föreslagna indikatorerna avseende social exklusion (Atkinson m.fl. 2002).

Tabell 2. Deskriptiv statistik för hela populationen, fördelat på de olika försörjningskategorierna (procent)

	Social- bidrags- tagare	Bruttoinkomst består till mer än 50 % av trans- fereringar	Bruttoinkomst består till mer än 50 % av förvärvs- inkomster
Födelseland			
Polen	9,51	45,07	45,42
Chile	26,62	33,98	39,40
Turkiet	30,23	38,97	30,80
Iran	33,97	32,38	33,65
Kön			
Man	22,92	26,63	50,54
Kvinna	24,51	46,89	28,60
Ålder			
27–37 år	28,19	36,99	34,82
38–48 år	21,61	39,14	39,25
49–60 år	17,18	32,60	50,22
Invandringsperiod			
80–84	13,16	40,95	45,89
86–89	28,70	35,88	35,42
Utbildning i hemlandet			
Grundskola	31,07	39,81	29,13
Gymnasium	22,95	36,81	40,24
Högskola	15,36	37,56	47,08
Familjetyp			
Ensamst. utan barn	22,41	5,69	71,91
Ensamst. med barn	44,17	11,67	44,17
Sambo utan barn	12,80	45,20	42,00
Sambo med barn	22,23	49,69	28,08
Antal	456	719	743

Undersökningspopulationen

I tabell 2 finner vi en beskrivning av de olika försörjningskategorierna. Här utkristalliserar sig vissa intressanta mönster. Det finns en stor variation mellan hur personer från de fyra födelseländerna finner sin försörjning. Först och främst finner vi att socialbidragstagandet varierar mellan de olika invandrargrupperna. Invandrare från Polen är den grupp där socialbidragstagande är lägst medan socialbidragstagandet bland de övriga tre grupperna är väsentligt högre. I jämförelse med de polska invandrarna är bidragstagandet i genomsnitt tre gånger högre bland invandrare från Chile, Turkiet och Iran. Som en spegelbild finner vi att invandrare från Polen oftare återfinns i kategorien där huvuddelen av inkomsterna kommer från eget förvärvsarbete. Men polackerna återfinns även i högre grad än de övriga invandrargrupperna bland den transfereringsförsörjda kategorin.

Vidare finner vi i tabellen att individernas kön tenderar att vara en viktig faktor för försörjningen. I kategori tre d.v.s. där huvuddelen av inkomsten består av egna förvärvsinkomster, är andelen män överrepresenterade. Kvinnorna däremot återfinns i högre grad bland de transfereringsförsörjda. Denna skillnad återspeglar med all sannolikhet det faktum att kvinnor är de som oftast tar ut föräldraledighet och vanligtvis erhåller barnbidrag. Vidare visar åldersuppdelningen vad vi kan förvänta oss, d.v.s. att det är vanligare att ha en egen förvärvsförsörjning i den äldre åldersgruppen och att socialbidrag är vanligast bland yngre.

I enlighet med tidigare forskning finns det ett starkt positivt samband mellan egenförsörjning och vistelsetiden i landet. Vi finner även i denna undersökning att försörjningskategori tre domineras av individer som har varit en förhållandevis längre tid i landet. Tabellen visar följdriktigt att kort tid i landet istället ökar risken för att motta socialbidrag. Även utbildningsvariabeln visar ett tydligt samband med försörjningssituationen. Som förväntat har högre utbildningsnivå ett positivt samband med försörjningen genom möjligheten att ha egna förvärvsinkomster. Vidare framkommer att typ av familjebildning även samvarierar med försörjningskategorierna. T.ex. har personer som bor i hushåll utan barn i högre grad egna förvärvsinkomster.

En bakgrundsbeskrivning

Eftersom vistelsetiden i landet är en betydelsefull faktor för socialbidragstagandet är det intressant att undersöka bidragstagandet under

Figur 1: Andelen socialbidragstagare bland infödda och fyra invandrargrupper 1990–1995

Källa: Swedish Income Panel (SWIP).

en period som föregått föreliggande undersökning. Antalet socialbidragstagare ökade kraftigt i befolkningen som helhet under första delen av 1990-talet. Expansionen var som kraftigast fram till och med 1994 varefter ökningstakten minskade något. En orsak till denna utveckling är invandrarbefolkningens relativa stora andel av socialbidragstagarna. Eftersom den ökade invandringen sammanföll med en lågkonjunktur och en mycket försvagad arbetsmarknad resulterade detta i stora effekter på socialbidragstagandet (Hammarstedt 2001). I figur 1 beskrivs de fyra invandrargruppernas samt inrikes föddas socialbidragstagande för perioden 1990–1995. Dessa analyser grundas på ett stort datamaterial, den så kallade SWIP (Swedish Income Panel) som består av två stickprov ur totalbefolkningen: 1 procent av den infödda befolkningen och 10 procent av den utrikes födda.⁹

I likhet med de deskriptiva resultaten för 1996 i tabell 2 finner vi i figur 1 en stor variation mellan de olika invandrargruppernas bidragstagande. Vid periodens början, 1990, var variationen mellan de olika invandrargrupperna ännu större än vad som framkommer i slutet av perioden. Tidigare studier har visat att det föreligger ett starkt samband mellan risken att bli socialbidragstagare och det antal år invand-

⁹ Här har vi dragit ett subsampel från SWIP med samma födelseår och invandringsperiod som för de invandrare som ingår i invandrarundersökningen. Urvalet är en balanserad panel, d.v.s. omfattar inte personer som emigrerat eller avlidit åren 1990–1995.

raren bott i landet (Hansen och Löfström 1999; Franzén 2001). Även i denna studie framgår tydligt vistelsetidens betydelse för socialbidragstagandet. Men denna s.k. assimileringstakt varierar mellan olika invandrargrupper. Invandrare från Iran hade vid periodens ingång ett bidragstagande på 54 procent vilket fem år senare hade sjunkit till ungefär 30 procent. Figuren visar att bidragstagandet sjunkit även för de övriga invandrargrupperna, med undantag för invandrare från Turkiet som vid femårsperiodens slut var näst intill som vid periodens början. Men även om bidragstagandet för de iranska och chilenska invandrarna har sjunkit under femårsperioden kvarstår vid periodens slut skillnader mellan de olika invandrargrupperna.

Bidragstagandet bland de infödda är emellertid väsentligt lägre än för samtliga av invandrargrupperna. Endast fem procent av de infödda mottar socialbidrag under motsvarande period.

Med vilken försörjning?

Förekomsten av variationer i socialbidragstagande mellan olika invandrargrupper är numera ett relativt väldokumenterat fenomen (Hansen och Lofström 1999; Hammarstedt 2001; Franzén 2001). För de fyra invandrargrupperna i denna undersökning tycks skillnaderna dessutom vara relativt bestående. Eftersom de fyra grupper som ingår i denna studie har varit i Sverige under ungefär lika lång tid då de anlät under samma tidsperiod kvarstår frågan vad som bidrar till skillnader. Frågan är vilka processer det är som leder till att en del individer blir socialbidragstagare medan andra finner andra försörjningskällor.

För att skatta sannolikheten att tillhöra en av de tre försörjningskategorierna används en modell där beräkningen sker simultant. En vanlig logitmodell, i vilken två tillstånd analyseras, förefaller därmed inte lämplig. Här utnyttjas istället en multinomial logitmodell. Resultaten från modellens koefficienter är inte enkla att tolka var och en för sig. De redovisas därför utifrån ett typfall där vi med hjälp av regressionsmodellens koefficienterna beräknar sannolikheter. I en multinomial logitmodell antas att det är samma variabler som samtidigt påverkar de olika utfallsmöjligheterna. Effekterna av variablerna i en multinomial logit modell innebär att om en variabel ökar sannolikheten för ett visst utfall måste den samtidigt minska sannolikheten för något av de andra alternativen, d.v.s. om man summerar sannolikheten över utfallen blir summan ett.

Tabell 3. Sannolikheten att tillhöra en av de tre försörjningskategorierna. Beräkningarna baseras på multinomiala regressionsmodeller (se koefficienter i appendix)

Individuell profil	Social- bidragstagare	Bruttoin- komst består till mer än 50 % av transfere- ringar	Bruttoin- komst består till mer än 50 % av förvärvs- inkomster
Polen	48,3 (19,9)	15,4 (3,8)	36,2 (76,2)
Chile	67,7 (37,9)	10,5 (3,4)	21,6 (59,8)
Turkiet	69,7 (39,0)	10,0 (3,4)	20,1 (57,5)
Iran	78,0 (52,3)	9,1 (3,7)	12,8 (43,9)
Polen	48,5 (19,2)	12,8 (3,0)	38,5 (77,6)
Chile	68,1 (35,7)	8,8 (2,7)	23,0 (61,4)
Turkiet	70,1 (38,0)	8,4 (2,7)	21,4 (59,2)
Iran	78,6 (51,3)	7,6 (3,0)	13,6 (45,5)

Typfall 1: 40-årig ensamstående kvinna med barn (alternativt 40-årig man utan barn), kom från en stad i sitt hemland, grundskoleutbildad från hemlandet, hade arbetat innan invandringen till Sverige, invandrade till Sverige av politiska skäl i åldern 25–34 år, kom till Sverige tillsammans med andra anhöriga samt hade redan vänner/kontakter i Sverige vid ankomsten.

Typfall 2: 40-årig ensamstående kvinna med barn (alternativt 40-årig man utan barn), kom inte från en stad i sitt hemland, grundskoleutbildad från hemlandet, hade inte arbetat innan invandringen till Sverige, invandrade till Sverige icke politiska skäl i åldern 25–34 år, kom ensam till Sverige samt hade inga vänner/kontakter i Sverige vid ankomsten.

I tabell 3 redovisas resultaten från den multinomiala logitmodellen. I tabellen redovisas sannolikheterna utifrån två olika typfall som varierar utefter familjesituationen. Här beräknas sannolikheten för en 40-årig ensamstående kvinna med barn, alternativt och inom parentes en 40-årig ensamstående man utan barn, som har invandrat till Sverige. Dessa personer antas ha en viss bakgrundshistoria; d.v.s. de kommer från en stad i sitt hemland, har arbetat i sitt hemland, är gymnasieutbildade samt kom till Sverige i åldern 25–34 år. Vidare antas de ha invandrat av politiska skäl och kom hit tillsammans med andra landsmän. Vidare antar vi att de har kontakt med övriga vänner som bor i Sverige. I tabellen beräknas också hur sannolikheten varierar för samma typfall om erfarenheterna från hemlandet är annorlunda. I nedre delen av tabellen framkommer hur sannolikheten varierar när i

övrigt samma person kommer från landsbygden i sitt hemland och saknar tidigare arbetslivserfarenhet från sitt hemland. Dessutom antas att personen invandrat av andra skäl än av politiska samt att personen kom till Sverige utan andra landsmän och att det heller inte förekom några kontakter med landsmän eller med den infödda befolkningen vid invandringen.

Från beräkningarna framkommer att sannolikheten att bli socialbidragstagare, att ha sin huvudsakliga försörjning från transfereringar respektive från egna förvärvsinkomster skiljer sig kraftigt mellan invandrare från olika länder. När det gäller socialbidragstagandet kvarstår samma mönster som vi sett från de deskriptiva resultaten, d.v.s. invandrare från Iran löper en betydligt högre risk att bli socialbidragstagare än motsvarande invandrare från Polen. Vi finner att variationen mellan länderna gäller oavsett familjetyp. Däremot framkommer att sannolikheten att bli socialbidragstagare är mindre för den ensamstående mannen än för den ensamstående kvinnan med barn. Sannolikheten att ha sin försörjning ifrån andra transfereringar varierar däremot i mindre grad mellan de olika invandrargrupperna. Invandrare från Polen är dock den grupp där sannolikheten är störst att ha denna försörjningstyp. För den ensamstående mannen utan barn är sannolikheten generellt sett relativt liten att få sin försörjning genom transfereringar, något som gäller samtliga invandrargrupper.

Sannolikheten för att finna försörjningen genom ett förvärvsarbete framstår i det närmaste som en spegelbild av socialbidragstagandet. Invandraren från Polen har störst sannolikhet att ha sin försörjning från eget arbete och detta gäller oavsett familjebilden. Den är 36 procent för den ensamstående modern respektive 76 procent för den ensamstående mannen. Invandrare från Iran framstår som den grupp som har lägst sannolikhet att tillhöra denna försörjningskategori, 13 procent för den ensamstående kvinnan. Dock är sannolikheten för den iranska mannen så hög som 44 procent. Invandrare från Chile och Turkiet tycks alltså ha en relativt likartad situation avseende försörjningen. Sammanfattningsvis tycks dessa två invandrargrupper ha en något bättre försörjningssituation än de iranska invandrarna men sämre än de polska.

Vidare kan vi i nedre delen av tabellen se hur försörjningssituationen varierar för de invandrare vars erfarenheter från hemlandet och invandringen skiljer sig från de tidigare typfallen. Ett vanligt antagande är att ett uppbyggt kontaktnät är en viktig förutsättning för integration. Detta skulle innebära att det finns ett positivt samband mellan förekomst av kontaktnät i Sverige och arbetsmarknadsetablering. Denna undersökning ger emellertid inget stöd till detta anta-

gande. Resultaten pekar istället i motsatt riktning, d.v.s. förekomst av kontaktnät vid ankomsten till landet medverkar inte till att sannolikheten ökar för en arbetsmarknadsetablering.

Sammanfattningsvis framkommer tre huvudintryck. För det första kvarstår variationen mellan de olika invandrargrupperna även när hänsyn tas till flera förhållanden. För det andra framstår familjesituationen som betydelsefull för försörjningen. För det tredje har vi inte kunnat belägga att individens erfarenheter från hemlandet och från invandringen påverkar möjligheten att bli självförsörjande.

Ofärdens fördelning och ackumulering

Så här långt har redovisningen begränsats till ett antal typfall i syfte att illustrera på vilket sätt olika faktorer bidrar till hur sannolikheten varierar att ha sin försörjning från socialbidrag, från andra transfereringar eller från egna förvärvsinkomster. Resultaten leder fram till frågan om hur ojämlikheten i levnadsförhållandena gestaltar sig mellan de olika försörjningskategorierna. Finns det samband mellan invandrargruppernas försörjning och livsvillkoren i övrigt och i så fall för vilka livsvillkor finns ett samband? Tidigare forskning har visat att det oftast är en positivt korrelation mellan olika välfärdsområden (se t.ex. Halleröd och Heikkilä 1999). I det följande fokuseras på de sex olika välfärdsområden som tidigare presenterats i tabell 1 för att undersöka samband mellan ofärd och försörjningskategorierna. Med hjälp av en logistisk regressionsmodell kan risken för att drabbas av ett specifikt välfärdsproblem uppskattas. Syftet är att värdera vilken självständig betydelse olika variabler har för risken att drabbas av de olika välfärdsproblemen. Avsikten är således att försöka klargöra huruvida överrisken att drabbas av ofärd kan i statistisk mening förklaras av att kategorierna skiljer sig åt vad gäller sådana aspekter som ålder, utbildning etc. Genom regressionsmodellerna får vi också möjlighet att skatta styrkan av olika samband.

I den logistiska regressionen är den beroende variabeln dikotom, den kan således anta värdet 0 eller 1. Resultaten från den logistiska regressionen redovisas här som oddskvoter. Dessa visar inverkan av en viss faktor, ostört av annat som kan inverka. När en variabel har en oddskvot som är större än 1 innebär detta en överrisk. En oddskvot som är mindre än 1 innebär en underrisk.

I tabell 4 presenteras resultaten från de multivariata analyserna för samtliga sex utvalda välfärdsområden. Från modellerna framkommer att risken att drabbas av välfärdsproblem skiljer sig åt mellan social-

Tabell 4. Olika faktorerers betydelse att ha välfärdsproblem. Oddskvoter

	Varken sysselsatt av arbete eller studier		Stora ekonomiska problem		Självs kattad ohälsa	
	Odds-kvoter	Stan-dardfel	Odds-kvoter	Stan-dardfell	Odds-kvoter	Stan-dardfel
Födelseland						
Polen (ref)	1		1		1	
Chile	0,69 ^c	0,1620	1,58 ^b	0,1619	1,49 ^b	0,1486
Turkiet	1,49 ^b	0,1828	1,30	0,1948	1,65 ^b	0,1771
Iran	1,14 ^b	0,1869	1,64 ^b	0,1913	2,07 ^a	0,1784
Kön						
Man (ref)	1		1		1	
Kvinna	1,55 ^a	0,1241	1,07	0,1256	1,9 ^a	0,1175
Ålder	1,03 ^a	0,0093	1,02 ^b	0,0094	1,05 ^a	0,0089
År i landet	0,96 ^c	0,0226	0,95 ^c	0,0233	1,03 ^c	0,0211
Familjetyp						
Ensamstående utan barn (ref)	1		1		1	
Ensamstående med barn	0,73	0,2166	0,93	0,2094	0,71 ^c	0,2009
Sambo utan barn	0,63 ^b	0,2177	0,41 ^a	0,2251	0,6 ^b	0,2013
Sambo med barn	0,59 ^b	0,1722	0,52 ^a	0,1648	0,62 ^b	0,1572
Utbildning						
Grundskola (ref)	1		1		1	
Gymnasium	0,72 ^b	0,1607	0,86	0,1652	0,68 ^b	0,1548
Universitet	0,69 ^b	0,1357	0,56 ^a	0,1381	0,70 ^b	0,1252
Försörjningskategorier						
Socialbidragstagare (ref)	1		1		1	
Bruttoink. > 50% av transf.	0,54 ^a	0,1435	0,29 ^a	0,1462	0,46 ^a	0,1419
Bruttoink. > 50 % av förv.ink.	0,27 ^a	0,1524	0,24 ^a	0,1460	0,45 ^a	0,1404

^a Anger att oddskvoten signifikant skiljer sig från referenskategori på minst 1 % nivån.

^b 1.1%-5.0 %.

^c 5.1%-10%.

Tabell 4. Fortsättning

	Politisk fattigdom		Begränsat umgänge utanför familjen		Invandrar-specifika problem	
	Odds kvoter	Standardfel	Odds kvoter	Standardfel	Odds kvoter	Standardfel
Födelseland						
Polen (ref)	1		1		1	
Chile	1,16	0,2367	2,27 ^a	0,1420	2,27 ^a	0,1447
Turkiet	0,99	0,2867	0,95	0,1744	0,95 ^a	0,1958
Iran	1,70	0,3196	1,38 ^b	0,1736	1,38 ^a	0,2038
Kön						
Man (ref)	1		1		1	
Kvinna	1,11	0,1868	0,74 ^b	0,1118	0,74	0,1271
Ålder	1,04 ^b	0,0136	1,02 ^b	0,0085	1,02 ^c	0,0098
År i landet	0,91 ^b	0,0339	0,96 ^b	0,0206	0,96	0,0223
Familjetyp						
Ensamstående utan barn (ref)	1		1		1	
Ensamstående med barn	1,49	0,3179	1,04	0,2129	1,04	0,2251
Sambo utan barn	0,93	0,3316	1,88 ^b	0,1984	1,88 ^c	0,2150
Sambo med barn	1,00	0,2699	1,99 ^a	0,1582	1,99	0,1774
Utbildning						
Grundskola (ref)	1		1		1	
Gymnasium	0,60 ^b	0,2285	0,53 ^a	0,1535	0,53	0,1844
Universitet	0,35 ^a	0,2499	0,90	0,1191	0,90	0,1270
Försörjningskategorier						
Socialbidragstagare (ref)	1		1		1	
Bruttoink. > 50% av transf.	0,74	0,2176	0,70 ^b	0,1380	0,70 ^b	0,1684
Bruttoink. > 50 % av förv.ink.	0,62 ^b	0,2208	0,79 ^c	0,1375	0,79 ^b	0,1666

^a Anger att oddskvoten signifikant skiljer sig från referenskategorin på 0,01-nivån.

^b Anger att oddskvoten signifikant skiljer sig från referenskategorin på 0,05-nivån.

^c Anger att oddskvoten signifikant skiljer sig från referenskategorin på 0,10-nivån.

bidragstagare och de två andra försörjningskategorierna. Välfärdsproblem av olika slag är vanligare bland socialbidragstagare. Det är knappast förvånande att socialbidragstagare har större risk att ha en svag arbetsmarknadsanknytning. Likaså är det inte förvånande att socialbidragstagare är den kategori som i högre grad riskerar att ha stora ekonomiska problem. Men i de olika modellerna framträder det tydligt att socialbidragstagare dessutom har större risk att ha en självskattad ohälsa, vara politiskt fattig, att ha begränsat umgänge med familjen samt ha invandrarspecifika problem, d.v.s. bo segregerat, vara diskriminerad eller ha självskattad bristfällig kunskap i svenska språket.

Ur modellerna framkommer också andra generella mönster. Könstillhörigheten visar sig vara en viktig faktor. Att vara kvinna påverkar sannolikheten att varken vara i arbete eller i studier samt för självskattad ohälsa. Dessutom visar resultaten att sannolikheten är större att ha ett begränsat umgänge utanför familjen för kvinnor. Vidare visar ålderseffekten ett generellt mönster vad gäller samtliga av de studerade välfärdsproblemen. Sannolikheten att drabbas av välfärdsproblem ökar med ålder vid undersökningstillfället 1996. Antal år i landet har däremot negativ och signifikant effekt på nästa alla beroende variabler. Dessa resultat kan tolkas som att det finns en generell tendens för välfärdsproblem att minska med år i det nya landet samtidigt som risken för problem ökar ju äldre personen är. Vad gäller effekten av familjetyp tycks resultatet peka på att skillnaden går mellan att vara ensamstående och att vara sammanboende. För ensamstående innebär det en ökad risk avseende nästan samtliga studerade välfärdsområden. Utbildning påverkar risken att ha olika välfärdsproblem. Effekten av utbildningen varierar dock. För de flesta studerade områden är effekten enligt ett förväntat mönster, d.v.s. högre utbildning minskar risken för att ha problem. Vad gäller begränsat umgänge samt invandrarspecifika problem faller medellång utbildning ut från de två andra kategorierna. Här tycks således inte högre utbildning minska risken för dessa problem.

Resultaten från modellerna visar att den självständiga effekten av individernas ursprungsland är stor. Födelseland har statistisk signifikant självständig effekt på alla välfärdsindikatorer utom politisk fattigdom. I de fall vi rangordnar de fyra ursprungsländerna tycks de mönster vi sett tidigare kvarstå, d.v.s. risken att drabbas av välfärdsproblem är störst för individer födda i Chile och Iran medan vi finner att risken är minst för individer födda i Polen. Genomgående faller ursprung i Iran ut med höga oddskvoter. Dessa är högst vad gäller välfärdsområden som stora ekonomiska problem, ohälsa samt

politisk fattigdom och för övriga utfallsmått de näst högsta. Ursprung i Chile har de högsta oddskvoterna för bristande umgänge och invandrarspecifika problem. Att ha sitt ursprung i Polen innebär en minskad risk för ofärd. Utmärkande är att ursprung i Polen genomgående har de lägsta eller näst lägsta oddskvoterna. Endast för ursprung i Turkiet är mönstret mindre entydigt avseende de olika välfärdsindikatorerna. Här finner vi en ökad risk för att vara varken sysselsatt av arbete eller studier, för stora ekonomiska problem samt för ohälsa. Å andra sidan visar ursprung från Turkiet en minskad risk avseende övriga välfärdsproblem, d.v.s. politisk fattigdom, begränsat umgänge och invandrarspecifika problem.

Sammanfattningsvis visar resultaten från de multivariata analyserna att det finns en påtaglig skillnad mellan socialbidragstagares levnadsförhållanden och de övriga två försörjningskategorierna. Detta understryks också vid en enkel analys av andelen problem i kategorierna. Detta förhållanden kan bekräftas genom att beräkna problemen på individnivå. I tabell 5 framträder ett klart mönster. Socialbidragstagarna är i högre grad drabbade av välfärdsproblem än de två övriga försörjningskategorierna. Detta gäller samtliga av de sex välfärdsindikatorer vi studerar. Speciellt utmärker sig socialbidragstagare när det gäller svag arbetsmarknadsanknytning, stora ekonomiska svårigheter och den självskattade ohälsan. Drygt hälften av socialbidragstagarna upplevde vid undersökningstillfället någon av dessa svårigheter. Ett annat anmärkningsvärt resultat är att det är relativt liten skillnad mellan de som är försörjda genom transfereringar respektive eget förvärvsarbete. Mellan dessa två försörjningskategorier skiljer ofärden sig lite åt.

I tabellen redovisas också hur ofärdens ackumulering är fördelad på de tre försörjningskategorierna. Även här framstår socialbidragstagarna som den grupp som har det sämst. Hela 62 procent av socialbidragstagarna har tre eller fler problem. Bland de övriga två försörjningskategorierna finner vi inte alls lika stor andel problemtyngha individer eftersom de utgör 29 respektive 25 procent. De individer som endast har enstaka problem kan anses ha goda förutsättningar för social och ekonomisk förankring. För många socialbidragstagare tycks situationen däremot vara oroväckande. Att ha en svag arbetsmarknadsanknytning, att dessutom sakna stöd av närstående samtidigt som personen upplever sig ha problem med hälsan måste betraktas som en allvarlig ansamling av problem i en individs liv. De som lever med flera av dessa problem samtidigt är särskilt utsatta och riskerar att hamna i samhällets marginal.

Tabell 5. Andelen av populationen som har olika typer av välfärdsproblem (procent)

Välfärdsproblem	Social- bidragstagare	Bruttoinkomst består till mer än 50 % av transfereringar	Bruttoinkomst består till mer än 50 % av förvärvs- inkomster
Svag arbetsmarknads- anknytning	44	27	16
Stora ekonomiska svårigheter	54	19	20
Självs kattad ohälsa	48	28	29
Politisk fattigdom	14	8	7
Bristande socialt nätverk	5	4	3
Invandrarspecifika problem	83	70	72
Andelen utan problem	2,4	12,4	13,3
Andel med ett problem	12,7	30,6	33,4
Andel med två problem	22,6	28,1	28,1
Andel med tre problem	31,6	18,6	16,0
Andel med fyra eller fler problem	30,7	10,3	9,2

Avslutande kommentarer

Denna studie analyserar hur levnadsförhållanden gestaltar sig bland invandrare från Polen, Chile, Turkiet och Iran och som invandrade till Sverige under åren 1980–1989. Syftet har varit att undersöka sambandet mellan individernas försörjningssituation och förekomsten av ofärd. Tre försörjningssätt under 1996 jämförs: socialbidragstagande, transfereringsförsörjning samt förvärvsinkomster. Analyserna baseras på Socialstyrelsens surveyundersökning av 1980 invandrare.

De faktorer som bidrar till individernas varierande försörjning ingår i en komplex och mångdimensionell process. Denna studie visar på några av de dimensioner och faktorer som bidrar till sannolikheten att tillhöra en av de tre försörjningskategorierna. En iakttagelse är att

kön och familjetyp är centrala faktorer för hur individen lyckas etablera en egen försörjning. Dessa samband är i enlighet med vad som framkommit i studier som avser hela befolkningen (se t.ex. Fritzell och Lundborg 2000).

När det gäller invandrades ekonomiska assimilation finns resultat från internationella studier som pekar mot ett samband mellan individernas erfarenheter från hemlandet respektive invandringstiden och försörjningen (Portes 1995; Borjas 1999). Resultaten från denna undersökning ger emellertid inget stöd för dessa hypoteser. Förekomst av kontaktnät vid ankomsten till landet medverkar inte till att sannolikheten ökar för en arbetsmarknadsetablering avseende de invandrargrupper som här undersökts.

Den bild som framträder avseende sambandet mellan de olika försörjningskategorierna och levnadsvillkoren i övrigt är att socialbidragstagare är en särskilt utsatt grupp i befolkningen. Undersökningen ger således inget stöd för studiens hypotes, d.v.s. att ett socialbidragstagande för invandrarbefolkningen får andra konsekvenser än för befolkningen i övrigt. Istället kan här bekräftas att socialbidragstagarnas marginella position även tycks gälla de invandrade socialbidragstagarna. Även efter kontroll för ett antal faktorer som skiljer de olika kategorierna åt finner vi att det är mer vanligt bland socialbidragstagare att ha olika typer av välfärdsproblem. Det finns anledning att tro att bristande ekonomisk integration är nära kopplat till erfarenheter av bristande integration på andra centrala områden. Förutom att socialbidragstagare har svag arbetsmarknadsanknytning och ekonomiska problem visas här att de dessutom i större utsträckning riskerar att ha en självskattad ohälsa, vara politiskt fattiga, ha ett begränsat socialt nätverk samt att ha invandrar specifika problem. Resultaten visar också att socialbidragstagare har fler ackumulerade problem än övriga försörjningskategorier.

Ett annat resultat från denna studie är att socialbidragstagarnas och övriga transfereringsförsörjdas välfärdsproblematik skiljer sig åt. Den transfereringsförsörjda kategorin uppvisar i mycket större omfattning likheter med den kategori som har sin försörjning från ett eget förvärvsarbete. Förklaring till detta resultat kan sökas på flera håll. Å ena sidan kan det bland socialbidragstagarna finnas egenskaper och erfarenheter som bidragit till negativa erfarenheter redan innan de mottagit socialbidrag. Å andra sidan är inte uteslutet att det är bidragssystemet som har en negativ påverkan på individen. Individens upplevelser av att motta socialbidrag kan bidra till en för individen ansträngd psykisk- och social situation. Det går emellertid inte med hjälp av denna tvärsnittundersökning att fastslå vad som är orsaken

till socialbidragstagarnas utsatta situation. Däremot kan vi konstatera att det föreligger ett starkt samband mellan att vara socialbidragstagare och samtidigt ha flera problem samtidigt.

Ett tydligt och stabilt mönster framträder i de multivariata analyserna med avseende på ålder och vistelsetiden. En hög ålder vid intervjutillfället innebär för samtliga prövade utfallsmått att sannolikheten att drabbas av välfärdsproblem är förhållandevis stor. Antal år i landet har däremot negativ och signifikant effekt på nästa alla beroende variabler. Dessa resultat kan tolkas som att det finns en generell tendens för välfärdsproblem att minska med år i det nya landet samtidigt som risken för problem ökar ju äldre personen är.

En annat mycket tydligt resultat från de multivariata analyserna är födelselandets självständiga effekt på de allra flesta välfärdsindikatorerna. Ett genomgående mönster är att ursprung i Iran och Chile innebär stor risk för att drabbas av välfärdsproblem. Ett annat är att ursprung i Polen generellt sett innebär en betydligt mindre risk för ofärd. En förklaring till detta antas vara att olika grupper av invandrare har olika förutsättningar för att integreras i Sverige. Den sociala, kulturella och språkliga distansen till hemlandet är med all sannolikhet betydelsefull för integrationen. Det samma gäller vilken utdelning de individuella resurserna ger. Troligtvis har vissa invandrargrupper särskilt stora svårigheter med kunskapsöverföring avseende såväl yrkesmeriter som formell utbildning. En annan tolkning är att diskriminering baserat på individens etniska tillhörighet förekommer samt att detta drabbar vissa invandrargrupper i högre grad än andra.

Hur ska dessa resultat förstås i ett vidare sammanhang? De stora svårigheter som invandrare har att etablera en självförsörjning under de senaste decennierna kan inte endast tolkas som en effekt av gruppens ekonomiskt marginella position. Eftersom ett socialbidragstagande också visar sig vara en indikator på en överrisk att bli socialt exkluderad även i andra avseenden finns det all anledning att känna oro inför de senaste decenniernas socialbidragsutveckling.

Med utgångspunkt från denna undersökning kan vi inte uttala oss om vad ett långvarigt socialbidragstagande innebär för en invandrare. Ej heller kan en tvärsnittundersökning förklara hur olika problem orsaksmässigt hänger samman. Det finns emellertid stor anledning att befara att ett långvarigt och omfattande bidragstagande medför negativa konsekvenser både för den enskilde individen och för samhället i stort. Mot bakgrunden av de integrationspolitiska målen där självförsörjningen ses som en förutsättning för att invandrarna ska få möjligheter att påverka sin egen vardag, ter sig framför allt socialbidragstagares situation som mycket dystert.

Referenser

- Atkinson, Tony, Bea Cantillon, Eric Marlier och Brian Nolan. 2002. *Social indicators. The EU and social inclusion*. Oxford: Oxford University Press.
- Bayard-Burfield, Louise. 1999. *Migration and mental health*. Lund: Lund University.
- Bergmark, Åke. 1991. *Socialbidrag och försörjning*. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Borevi, Karin. 2002. *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*. Uppsala: Acta Universitatis Uppsaliensis.
- Borjas, George. 1999. *Heaven's door. Immigration policy and the American economy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Corman, Diana. 2001. "Success at work and in family life and their implications for the disruption risks of four immigrant groups in Sweden." i Diana Corman. *Success at work and in family life: Studies in selected Western fertility and family dynamics*. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Ekberg, Jan och Björn Gustafsson. 1995. *Invandrare på arbetsmarknaden*. Stockholm: SNS-förlag.
- Eriksson, Robert och Mikael Tåhlin. 1984. "Samgång mellan välfärdsproblem." i Robert Eriksson och Rune Åberg. red. *Välfärd i förändring*. Stockholm: Prisma.
- Finansdepartementet. 1994. *En socialförsäkring. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi*. Stockholm: Fritze.
- Franzén, Eva. 2001. "Socialbidrag bland invandrare: erfarenheter från Sverige." *Sociologisk Forskning* 3–4:9–39.
- Fritzell, Johan och Olle Lundberg. 2000. *Välfärd, ofärd och ojämlikhet. Levnadsförhållanden under 1990-talet. Rapport från Kommittén välfärdsbokslut*. Stockholm: Fritzes.
- Gunnarsson, Evy. 1993. *I välfärdsstatens utmarker. Om socialbidrag och försörjning bland ensamstående kvinnor utan barn*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete.
- Gustafsson, Björn. 1987. "Som ett isberg? Om underutnyttjande av socialbidrag." *Nordiskt Socialt Arbete* 7:43–51.
- Gustafsson, Björn. 2002. "Assessing non-use of social assistance." *European Journal of Social Work* 5:149–158.
- Halleröd, Björn. 1991. *Den svenska fattigdomen: en studie av fattigdom och socialbidragstagande*. Lund: Arkiv förlag.
- Halleröd, Björn. 1997. "Fattigdom och materiell derivation: En empirisk analys." i J. Vogel, och L. Häll. red. *Välfärd och ojämlikhet i*

- 20-års perspektiv 1975–1995. Örebro; Stockholm: Statistiska centralbyrån (SCB).
- Halleröd, Björn. 2000. "Socialbidragstagande och fattigdom." i Annika Puide. red. *Socialbidrag och praktik*. Stockholm: Gothia.
- Halleröd, Björn och Matti Heikkilä. 1999. "Poverty and social exclusion in the Nordic countries." i Mikko Kautto, Matti Heikkilä, Björn Hvinden, Staffan Marklund och Niels Ploug. red. *Nordic social policy. Changing welfare states*. London: Routledge.
- Hammarstedt, Mats. 2001. *Making a living in a new country*. Växjö: Växjö University Press.
- Hansen, Jörgen och Magnus Löfström. 1999. *Immigrant assimilation and welfare participation: Do immigrants assimilate into or out-of welfare?* IZA Discussion paper no 100.
- Hills, John, Julian Le Grand och David Piachaud. 2002. *Understanding social exclusion*. New York: Oxford University Press.
- Inghe, Gunnar. 1960. *Fattiga i folkhemmet. En studie av långvarigt understödda i Stockholm*. Stockholm: Stockholms Kommunalförvaltning.
- Integrationsverket. 2000. *Arbetslöshetsförsäkring – för vem? En jämförelse av skyddet vid arbetslöshet för personer födda i Sverige och utrikes född*. Norrköping: Integrationsverket.
- Isaksson, Kerstin och Lars Svedberg. 1987. *Permanent tillfällighet: om arbete och socialbidragstagande i en klientgrupp*. Stockholm: Socialförvaltning.
- Johansson, Sten. 1970. *Om levnadsnivåundersökningen*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Jonasson, Ingrid. 1996. *Långvariga socialbidragstagare*. Stockholm: Socialhögskolan, Stockholms Universitet.
- Jönsson, Leif R. och Bengt Starrin. 1999. *I socialt underläge – en explorativ studie av arbetslösa socialbidragssökande*. Lund: Socialhögskolan.
- Lange, Anders. 2000. *Diskriminering, integration och etniska relationer*. Norrköping: Integrationsverket.
- Nilsson, Gerry. 1989. *Fattigliv*. Lund: Socialhögskolan.
- Oorschot, Wim van. 1995. *Realizing rights: multi-level approach to non-take-up of means-tested benefits*. Aldershot: Avebury.
- Portes, Alejandro. 1995. *The economic sociology of immigration: Essays on networks, ethnicity and entrepreneurship*. New York: Russell Sage Foundation.
- Puide, Annika. 1985. *Klienterna och socialtjänsten*. Stockholm: Stockholms Universitet, Socialhögskolan.

- Rank, Mark R. 1994. "A view from the inside out: Recipients' perceptions of welfare." *Journal of Sociology and Welfare* 21:27–47.
- Regeringens proposition 2001/02:1, *Avstämning av målet om en halvering av antalet socialbidragsberoende mellan åren 1999 och 2004*. Bilaga 3.
- Room, Graham. red. 1995. *Beyond the threshold. The measurement and analysis of social exclusion*. Briston: The Polity Press.
- Room, Graham. 1999. "Social exclusion, solidarity and the challenge of globalisation." *International Journal of Social Welfare* 3:166–180.
- Rooth, Dan-Olof. 1999. *Refugee immigrants in Sweden. Educational investments and labour market integration*. Lund: Lunds universitet.
- Salonen, Tapio. 1994. *Välfärdens marginaler*. Stockholm: Publica.
- Scott, Kirk. 1999. *The immigrant experience, changing employment and income patterns in Sweden, 1979–1990*. Lund: Lunds universitet.
- Sen, Amartya. 1992. *Inequality reexamined*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Silver, Hilary. 1995. "Reconceptualizing social disadvantage: Three paradigms of social exclusion." i G. Gerry Rodgers, Charles Gore och José B. Figueiredo. red. *Social exclusion: Rhetoric reality responses*. Geneve: International Institute for Labour Studies (IILS).
- Socialstyrelsen. 1994. *Social rapport 1994*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. 1995. *Invandrares hälsa och sociala förhållanden*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. 1997. *Social rapport 1997*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. 1998. *Levnadsförhållanden hos fyra invandrargrupper*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. 1999a. *Långvarigt socialbidragstagande under 1990-talet*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. 1999b. *Social och ekonomisk förankring bland invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet*. Invandrarnas levnadsvillkor 2. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen. 1999c. *Fri, trygg och vilse*. Invandrares levnadsvillkor 3. Stockholm. Socialstyrelsen.

- Socialstyrelsen. 2000. *Olika villkor – olika hälsa. En studie bland invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1996:46, *Ökade socialbidrag*, Regeringskansliet. Stockholm: Nordstedts Tryckeri AB.
- SOU 1998:161, *På marginalen*. Stockholm: Fritzes.
- Spicker, Paul. 1984. *Stigma and social welfare*. London: Croom Helm; New York: St. Martin's P.
- Starrin, Bengt och Marina Kalander Blomqvist. 2001. "Det är den där skammen..skammen att inte klara sig själv" – en studie om socialbidragstagares ekonomiska, sociala och hälsomässiga förhållanden. Karlstad: Karlstads Universitet.
- Statistiska centralbyrån. 1987. *Socialbidragstagarna: Levnadsförhållanden 1983–85*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån. 2002. *Integration till svensk välfärd? Om invandrares välfärd på 90-talet*. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Sundquist, Jan, Louise Bayard-Burfield, Leena M. Johansson och Sven-Erik Johansson. 2000. "Impact of ethnicity, violence and acculturation on displaced migrants." *The Journal of Nervous and Mental Disease* 188:357–365.
- Swärd, Hans. 2000. "Ungdomar med socialbidrag." i Annika Puide. red. *Socialbidrag i forskning och praktik*. Stockholm: Gothia.
- Tham, Henrik. 1993. "Trends among social assistance recipients in Sweden since 1945." *Scandinavian Journal of Social Welfare* 2:158–166.
- Tilly, Charles. 2000. *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv förlag.

Appendix

Tabell A1. Modellsnittningar avseende tabell 3, multinomial logitmodell

Variabler	Socialbidragstagare		Bruttoinkomst består till mer än 50 % av transfereringar	
	Koeff.	Std. avv.	Koeff.	Std. avv.
Intercept	2,8833	0,8676	-2,8310	0,8758
Kön (man som ref.)				
Kvinna	0,4651	0,1855	1,7796	0,1640
Ålder	-0,1210	0,0210	-0,0335	0,0189
Födelseland (Polen som ref.)				
Chile	0,7528	0,2332	0,2879	0,1901
Turkiet	0,9426	0,2671	0,2228	0,2301
Iran	1,4180	0,2609	0,5218	0,2391
Stad i hemlandet	-0,0500	0,1774	-0,0568	0,1575
Arbetat innan ankomsten	0,1117	0,1986	0,1750	0,1917
Arbetat i hemlandet	-0,1598	0,2159	0,1106	0,2104
Utbildning (Grundskola ref.)				
Gymnasieutb.	-0,5905	0,2187	-0,3777	0,2226
Höskoleutb.	-0,1844	0,1739	0,00318	0,1507
Inv.skäl (Familjeskäl som ref.)				
Politiska inv.skäl	0,1943	0,1767	0,0291	0,1595
Andra inv.skäl	-0,4541	0,3546	-0,3776	0,2885
Invandrat ensam	-0,2141	0,1572	0,0454	0,1424
Har vänner	-0,1341	0,1485	-0,00029	0,1348
Ålder vid inv. (16–24 år ref.)				
25–34 år	0,5581	0,2104	0,0195	0,1974
34–52 år	1,2685	0,3858	0,2383	0,3373
Familjetyp (ensam utan barn ref.)				
Ensam med barn	0,9248	0,2519	1,0185	0,4159
Sambo utan barn	-0,0656	0,3115	3,1189	0,3791
Sambo med barn	0,8445	0,1987	3,6210	0,3595

Tabell A1. Fortsättning

Variabler	Socialbidragstagare		Bruttoinkomst består till mer än 50 % av transfereringar	
	Koeff.	Std. avv.	Koeff.	Std. avv.
Bor segregerat	-0,1746	0,2109	-0,1648	0,2197
Bor ej segregerat	-0,3553	0,1763	0,1960	0,1729
Självuppskattad ohälsa	0,6600	0,1515	-0,00311	0,1480
God självuppskattad. svenska	-0,03216	0,2085	-0,1436	0,2080
Politisk fattig	0,5301	0,261	0,2909	0,2421
Ej uppl. av diskriminering	0,0631	0,1895	-0,2597	0,1824

5. Regionala variationer i sysselsättningen för invandrade män år 2000

Pieter Bevelander och Christer Lundh

I denna studie undersöks det regionala sysselsättningsmönstret år 2000 för utrikes födda män. Syftet är att öka vår kunskap om regionala variationer i sysselsättningen för olika invandrargrupper, eftersom de flesta studier som hittills gjorts har gällt riket som helhet. I studien undersöks arbetsmarknadsanknytningen år 2000 för utrikes födda män från nio olika födelseregioner, i jämförelse med förhållandena för infödda män och uppdelat på sex typer av lokala arbetsmarknader (s.k. regionfamiljer). Sannolikheten för en man ur någon av dessa invandrargrupper att ha arbete 2000 beräknas med hänsyn tagen till skillnader i individuella karakteristika och på de lokala arbetsmarknaderna. Huvudresultatet är att medan chansen att ha jobb för infödda, nordbor och väst- och sydeuropéer är som störst i storstäderna, är sekundära centra och småregioner mer gynnsamma arbetsmarknader för invandrare från Östeuropa och länder i tredje världen. I dessa regioner är också skillnaden jämfört med infödda när det gäller chansen att ha jobb mindre än i storstads- och universitetsregioner (utom för västeuropéer). Mot bakgrund av resultaten förs avslutningsvis en diskussion om tänkbara förklaringsfaktorer till detta regionala sysselsättningsmönster.

Bakgrund

Det är ett väl känt faktum att den genomsnittliga andelen sysselsatta är lägre för invandrare än för infödda. I synnerhet är arbetsmarknadsförankringen svag för nyligen anlända flyktinginvandrare och anhöriga från länder i tredje världen. Men även för invandrare från Norden, Europa och Nordamerika har andelen sysselsatta sjunkit sedan 1970-talet. Andelen sysselsatta är högst bland infödda, följt av nordbor och

västeuropéer, medan arbetsmarknadsanknytningen är sämst för invandrare från tredje världens länder. Dock finns det stora variationer mellan olika nationaliteter inom dessa geografiska samlingskategorier och även mellan individer som har samma nationellt ursprung. Även om man tar hänsyn till individuella faktorer som ålder, kön, civilstånd och utbildning, vistelsetid i landet o.s.v. kvarstår emellertid i stort sett det ovan tecknade grundmönstret. (För en översikt över forskningsläget, se Lundh m.fl. 2002.)

De flesta forskare är idag eniga om att invandrades relativt infödda svagare arbetsmarknadsförankring och skillnaderna mellan olika invandrargrupper inte förklaras *enbart* av de individuella karakteristika som ryms inom en traditionell humankapitalansats (ålder, utbildning, yrkeserfarenhet, etc.). Därför är det relativt vanligt att man inom invandrarforskningen i Sverige söker kompletterande förklaringar.

För det första framhålls att många invandrare vid ankomsten till Sverige saknar *Sverige-specifika kunskaper* och *svenska nätverk* och därför har svårt att hävda sig i konkurrensen om lediga jobb (Schröder och Vilhelmsson 1998; Rooth 2001). Det genomsnittligt försämrade arbetsmarknadsanknytningen kan i sin tur tänkas bero på att sammansättningen av invandrare förändrats, från nordbor och västeuropéer som kom hit för att söka arbete till flyktingar från länder i tredje världen och Östeuropa.

För det andra pekar man på förekomsten av *etnisk diskriminering* på den svenska arbetsmarknaden (Arai, Regner och Schröder 1999; Le Grand och Szulkin 1999; Rooth 2001). Det genomsnittligt försämrade arbetsmarknadsläget för invandrare kan därmed möjligen spegla en ökad tendens till diskriminering mot invandrare i allmänhet eller mot de snabbt växande grupperna av flyktingar från länder i tredje världen och Östeuropa.

För det tredje betonas att *den ekonomiska strukturomvandling* som skett sedan 1960-talet och de snabba förändringarna i organisation och teknik i företagen under 1980- och 1990-talen har lett till ökade krav på Sverige-specifika kunskaper i arbetslivet (Lundh och Ohlsson 1994; Broomé m.fl. 1996; Scott 1999; Bevelander 2000). I kombination med att invandringens sammansättning har förändrats, har detta lett till problem för en allt större del av invandrarbefolkningen.

För det fjärde understryks i forskningen också att *organisationen av flyktingmottagandet* har stor betydelse för hur snabbt flyktingar får förankring på arbetsmarknaden (Rooth 1999, 2000; Edin, Fredriksson och Åslund 2000; Ekberg och Hammarstedt 2002; Lundh m.fl. 2002). Denna forskning har bland annat pekat på olika sidor av det svenska flyktingmottagandet som försenat flyktingars arbetsmarknadsinträde,

t.ex. prioritering av språkstudier (utan praktik) framför direkt arbetsmarknadskontakt, utplacering av flyktingar i kommuner med lediga bostäder men med liten efterfrågan på ytterligare arbetskraft, etc.

Dessa förklaringar befinner sig emellertid ännu så länge bara på hypotesstadiet – vi kan idag helt enkelt inte avgöra i vilken utsträckning som invandrades svårigheter på arbetsmarknaden beror på diskriminering respektive på bristande Sverige-specifika kunskaper och svenska nätverk (Edin och Åslund 2001). Detta beror i sin tur på att det saknas t.ex. statistik över invandrades kunskaper i svenska språket och delaktighet i formella och informella svenska nätverk. Det saknas också statistik över diskrimineringens omfattning. Vi kan notera att invandrades arbetsmarknadsintegration har försämrats över tiden, men detta kan bero såväl på ökad diskriminering som på ökad efterfrågan på Sverige-specifika kunskaper och tilltagande nytta av svenska nätverk, något som i sin tur kan ha genererats av en ekonomisk struktur-omvandling.

Det är dock möjligt att komma längre, men då måste undersökningarna läggas upp på ett annorlunda sätt än vad som vanligtvis varit fallet. För det första kan nya variabler introduceras som speglar förhållanden som normalt inte förekommer i humankapitalmodeller, men som kan bidra till en förklaring, t.ex. sysselsättningsläge, konjunktur, näringsstruktur, diskriminering, trängseffekter, etniska nätverk eller individuella faktiska språkkunskaper. För det andra kan variationen i datamaterialet ökas genom att man studerar de lokala och regionala variationer som finns när det gäller invandrades sysselsättning. På så vis kan man möjligen se i vilken utsträckning som sannolikheten för en invandrare att ha jobb sammanhänger med faktorer som speglar förhållandena på den regionala eller lokala arbetsmarknaden och näringslivets ekonomiska struktur.

Det stora flertalet undersökningar av invandrades sysselsättning har, som nämnts, gällt riket som helhet. Det fåtal undersökningar som finns av regionala förhållanden visar att det emellertid finns stora variationer mellan olika geografiska områden, t.o.m. mellan storstadsområdena (Bevelander, Carlson och Rojas 1997). Andersson (1996) visar t.ex. att möjligheten till inkomstkarriär för lågutbildade invandrare var bättre i Stockholmsregionen, där efterfrågan på lågutbildad arbetskraft i den privata servicesektorn var större än utanför. För högutbildade invandrare var däremot inkomstkarriärerna sämre i Stockholmsregionen än utanför, förmodligen beroende på stor konkurrens om sådana jobb. Ekbergs och Ohlssons (2000) studie av bosniska invandrades arbetsmarknadsintegration i olika kommuner tyder på att det finns ett samband mellan de nyanlända flyktinggruppernas integ-

rationstakt och den lokala och regionala arbetsmarknadsituationen och näringsstrukturen. I kommuner som Gnosjö och Vaggeryd i det så kallade småföretagardistriktet i Småland hade t.ex. år 1997 hela 85–88 procent av de manliga invandrarna som kommit från Bosnien fyra år tidigare sysselsättning, jämfört med 30 procent för riket som helhet. I en del kommuner, t.ex. Malmö och Landskrona, var andelen sysselsatta i denna invandrarkohort så låg som 10–15 procent. Proportionerna var likartade för kvinnor. Jämfört med övriga regioner och landet som helhet var förvärvsintensiteten betydligt högre i det småländska småföretagardistriktet och en mycket stor andel av de sysselsatta arbetade i tillverkningsindustrin.

Lundh m.fl. (2002) visar att det råder stora regionala skillnader i sysselsättningsgraden för invandrare från tredje världen. I t.ex. Stockholmsregionen och Jönköpings och Kronobergs län var andelen förvärvsarbetande män större än riksgenomsnittet för såväl infödda som för invandrare från Afrika, Asien och Sydamerika. Dock kännetecknades många län av motsatsen, att sysselsättningsgraden var lägre för både infödda och utomeuropéer. Intrycket att den regionala arbetsmarknaden är viktig för hur lyckosamma flyktinginvandrare är i att få jobb består alltså. Till detta måste dock läggas reservationen att det är långt ifrån alltid som sysselsättningsbilden är densamma för infödda och olika grupper av invandrare. I flera län med en tämligen låg förvärvsfrekvens bland infödda män (t.ex. Norrlandslänen och Värmlands och Gotlands län) var andelen sysselsatta från utomeuropeiska länder ofta över riksgenomsnittet för respektive invandrargrupp.

Data och metod

Denna studie är en tvärsnittundersökning, baserad på data hämtade från SCB:s regionala arbetsmarknadsstatistik från år 2000. Data-materialet består av individdata för alla män i åldern 25–60 år, som var bosatta i Sverige i november/december år 2000. För varje individ finns uppgift om ålder, civilstånd, utbildningsnivå, vistelsetid i landet, födelseland, bostadskommun, samt sysselsättningsstatus.

Baserat på denna population beräknas andelen förvärvsarbetande för olika grupper, samt i logistiska regressioner sannolikheten (eg. oddset) att en individ skall ha arbete vid mättidpunkten, d.v.s. i november 2000. Tabellerna över sysselsättningsgraden baseras på ett urval av 10 procent av de inrikes födda och totalpopulationen av utrikes födda, medan regressionerna baseras på ett slumpmässigt urval av 4–5 procent av de inrikes och 40–50 procent av de utrikes födda.

Tabell 1. Variabellista

Variabel	Klasser
Beroende variabel:	
Sysselsättningsstatus	Att ha jobb Att inte ha jobb
Oberoende variabler:	
Ålder	Kontinuerlig 25 – 60 år
Ålder i kvadrat	
Civilstånd	Ensamstående Någonsin gift/samboende
Utbildningsnivå (högsta)	Grundskola Gymnasium Eftergymnasial
Vistelsetid i landet	Ej invandrat (för infödda) Invandrat före 1970 Invandrat 1971 – 1980 Invandrat 1981 – 1990 Invandrat 1991 – 2000
Födelseland/-region	Sverige Norden (utom Sverige) Västeuropa (utom Norden) Sydeuropa Östeuropa Nordamerika och Oceanien Syd- och Mellanamerika Mellanöstern Asien (utom Mellanöstern) Afrika
Typ av regional arbetsmarknad	Storstadsregion Universitets- och högskoleregion Regionalt centrum Sekundärt centrum Småregion (privat sysselsättning) Småregion (offentl. sysselsättning)
Sysselsättningsgrad	Andel sysselsatta i individens bostadskommun
Arbetslöshetsnivå	Andel arbetslösa av arbetskraften i individens bostadskommun

I regressionerna är den beroende variabeln individens sysselsättningsstatus. I den logistiska regressionen beräknas chansen att individen har jobb (jämfört med att inte ha det), mot bakgrund av ett antal förklarande variabler. Av dess utgör ålder, civilstånd, utbildning och vistelsetid i landet huvudsakligen kontrollvariabler – deras effekter är kända från en rad tidigare studier. Av tabell 1 framgår hur variablerna har klassats.

Populationen har indelats i olika födelseregioner. Förutom personer som är födda i Sverige ingår individer från nio olika födelseregioner: Norden (utom Sverige), Västeuropa (utom Norden), Sydeuropa, Östeuropa, Nordamerika och Oceanien, Syd- och Mellanamerika, Mellanöstern, Asien (utom Mellanöstern), samt Afrika. Motivet att klassa individerna efter födelseregion i stället för efter födelseland, vilket ur många aspekter hade varit bättre, var att skapa grupper som omfattade ett stort antal individer, vilket var nödvändigt för att kunna göra de ekonometriska beräkningarna.

Förutom dessa variabler som är kopplade direkt till individerna, finns en del variabler som är gemensamma för individer som bor i kommuner som tillhör samma lokala arbetsmarknad. Här finns uppgifter om andelen förvärvsarbetande och om arbetslöshetsnivån, vilka tänks spegla den allmänna efterfrågan på arbetskraft på den lokala arbetsmarknaden. Förvärvsintensiteten speglar den strukturella efterfrågenivån och arbetslösheten den konjunkturmässiga efterfrågan. Man förväntar sig i enlighet med detta att en hög förvärvsfrekvens och en låg arbetslöshet ökar individens chans att ha jobb.

Möjligheten att få arbete för en invandrare kan också tänkas bero på näringsstrukturen och mer allmänna produktionsförutsättningar i regionen. Detta skulle kunna mätas på kommunnivå med hjälp av nyckeltal som t.ex. tillverkningsindustrins relativa storlek eller index skapade utifrån sådana nyckeltal. Vi har här i stället valt att utgå från Nuteks indelning av Sveriges kommuner i 81 lokala arbetsmarknadsregioner som i sin tur sammanförs till sex regionfamiljer.

Nuteks indelning av kommunerna i lokala arbetsmarknadsregioner baseras dels på pendlingsstatistik, dels på uppgifter om avstånd, arbetsmarknadens styrka och ”kedjor” av mindre kommuner kopplade till en större arbetsmarknad (Nutek 2002:77–80. Se appendix, figur A1). De på detta sätt konstruerade 81 lokala arbetsmarknadsregionerna sammanförs till regionfamiljer med likartade produktionsförutsättningar. Som kriterier vid denna kategorisering används andelen av befolkningen i yrkesverksam ålder och dess utbildningsnivå, företagartätheten, tidsavståndet till kommuncentra och till universitets-

eller högskoleort. Utifrån en sammanvägning av dessa kategorier skapas en hierarki av sex regionfamiljer (se appendix, figur A2):

1. Storstadsregioner (Stockholm, Göteborg, Malmö).
2. Universitets- och högskoleregioner (Uppsala, Helsingborg, Linköping, Örebro, Västerås, Umeå, Jönköping).
3. Regionala centra, ofta med regional högskola (exempelvis Borås, Sundsvall/Härnösand, Växjö, Gävle/Sandviken, Norrköping, Karlskrona/Ronneby, Östersund).
4. Sekundära centra (exempelvis Falkenberg/Varberg, Lidköping/Götene/Vara, Värnamo/Gnosjö/Gislaved, Olofström/Karlshamn, Oskarshamn).
5. Småregioner som domineras av privat sysselsättning (exempelvis Malung, Örnsköldsvik, Markaryd/Ljungby, Ludvika, Hultsfred/Vimmerby, Härjedalen, Söderhamn, Hagfors, Bengtsfors/Dals-Ed).
6. Småregioner som domineras av offentlig sysselsättning (exempelvis Mora/Orsa/Älvdalen, Västervik, Hudiksvall/Nordanstig, Arvidsjaur, Bollnäs/Ovanåker, Gällivare, Strömsund, Haparanda).

Med den hierarki som Nuteks klassificering skapar sammanfaller, förutom de ingående klassificeringsgrunderna, den regionala lönesumman per sysselsatt och bruttoregionprodukten (BRP). Andra förhållanden, som t.ex. förvärvsintensiteten, uppvisar dock ett helt annat mönster. Andelen förvärvsarbetande män i åldern 20–64 år var högst i sekundära centra (över 80 procent) och lägst i småregioner med offentlig sysselsättning (under 75 procent). I övriga regionfamiljer låg förvärvsintensiteten på 77–78 procent. (Nutek 2002:31.)

Av tabell 2 framgår att den ekonomiska strukturen skiljer sig mellan de olika regionfamiljerna. Storstadsregionerna kännetecknas av en relativt liten tillverkningsindustri medan handel och kommunikation, personliga och kulturella tjänster och finansiell verksamhet och företagstjänster har större betydelse för sysselsättningen. I sekundära centra och småregioner med en dominerande privat sysselsättning svarar tillverkningsindustrin för en dubbelt så stor andel av den manliga sysselsättningen som i storstäderna. I universitets- och högskoleregioner och regionala centra är tillverkningsindustrins betydelse för sysselsättningen mindre men betydligt större än i storstäderna, och handel och kommunikation och finansiell verksamhet och företagstjänster svarar för en större andel av sysselsättningen än i sekundära centra och småregionerna. Om hypotesen att den ekonomiska strukturomvandlingen bidragit till en ökad efterfrågan på arbetskraft med

Tabell 2. Sysselsättningen för män fördelad på olika näringsgrenar år 2000 i olika regionfamiljer

	Stor- stads- regio- ner	Univer- sitets- och högskole- regioner	Regio- nala centra	Sekun- dära centra	Småre- gioner, privat sysse- l-sättn.	Småre- gioner, offent- lig sys- selsättn.
Tillverkningsindustri	18,8	29,0	32,3	40,3	42,8	33,4
Byggnadsverksamhet	9,3	10,9	10,6	10,2	11,3	11,3
Handel o. kommunikation	26,0	21,3	20,1	18,0	16,8	18,0
Personliga o. kulturella tjänster	7,0	4,8	4,9	4,0	5,1	5,2
Finansiell verks. o. Ftg. tjänster	21,9	12,1	11,0	8,0	7,2	7,3
Offentlig verksamhet m.m.	4,9	4,9	6,1	3,4	3,2	4,2
Utbildning o. forskning	5,4	6,7	5,2	4,5	4,6	5,6
Vård o. omsorg	4,4	5,4	4,9	4,2	3,5	6,3
Jordbruk	1,1	3,4	3,7	5,3	4,2	7,3
Energi	1,1	1,5	1,3	2,2	1,3	1,3
Summa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Källa: Nutek 2002.

Sverige-specifika kunskaper är riktig, förväntar vi oss att möjligheterna för utrikes födda att få arbete är större i regioner där denna omvandling ännu inte gått så långt, d.v.s. framför allt i sekundära centra och småregioner med en dominerande privat sysselsättning. Sämst möjligheter att få jobb borde omvänt finnas i storstads- och universitetsregioner.

Av tabell 3 framgår att ökningen i den manliga sysselsättningen 1997–2000 varit störst inom privat service och tjänsteproduktion medan ökningstakten varit mindre i tillverkningsindustrin. Inom den offentliga verksamheten, jordbruket och energisektorn har sysselsättningen genomgående minskat. Med tanke på de regionala skillnaderna i näringsstrukturen bör detta mönster ha bidragit till ett mer gynnsamt arbetsmarknadsläge kring år 2000 framför allt i storstadsregionerna, men även i universitets- och högskoleregioner och regionala centra.

Tabell 3. Årlig procentuell ökning av antalet sysselsatta åren 1997–2000 inom olika näringsgrenar uppdelat på regionfamiljer

	Stor- stads- regio- ner	Univer- sitets- och hög- skole- regio- ner	Regio- nala centra	Sekun- dära centra	Småre- gioner, privat syssel- sättn.	Småre- gioner, offent- lig sys- sel- sättn.
Tillverkningsindustri	0,4	1,1	0,5	0,4	-1,2	0,3
Byggnadsverksamhet	2,3	1,4	0,3	1,6	1,5	0,8
Handel o. kommunikation	2,5	2,3	1,0	0,7	1,7	0,1
Personliga o. kulturella tjänster	3,7	2,8	1,8	1,6	-0,4	0,5
Finansiell verks. o. ftg. tjänster	9,9	6,3	5,0	5,2	4,8	3,6
Offentlig verksamhet m.m.	-0,7	-0,8	-1,2	-2,8	-4,9	-4,2
Utbildning o. forskning	3,3	1,6	2,5	2,5	0,4	0,4
Vård o. omsorg	2,2	2	0,4	0,9	0,5	1,0
Jordbruk	-1,3	-2,9	-2,4	-2,9	-3,0	-2,6
Energi	-1,5	-3,4	-3,4	-3,2	-9,1	-8,7

Källa: Nutek 2002.

Resultat

Tabell 4 visar att det finns stora skillnader i sysselsättningsgraden mellan infödda och invandrare och mellan olika invandrargrupper som i stort sett följer samma mönster som framkommit i en rad undersökningar på riksnivå. Störst andel förvärvsarbetande män finns bland inrikes födda, därefter följer födda i övriga Norden och Västeuropa, följt av födda i Syd- och Östeuropa, Amerika och Oceanien, Sydeuropa och Syd- och Östasien, och lägst andelar uppvisar födda i Mellanöstern och Afrika.

Men samtidigt finns det tydliga regionala variationer i sysselsättningsgraden. Av tabell 4 framgår att sysselsättningen för infödda var högst i storstadsregioner. För invandrargrupperna var, med ett par undantag (nordbor och födda i Mellanöstern), sysselsättningen högst i

Tabell 4. Andelen sysselsatta män uppdelade efter födelseregion och regionfamilj år 2000 (procent)

Födelseland/-region	Stor- stads- regioner	Univer- sitets- regioner	Regio- nala centra	Sekun- dära centra	Små- regioner, privat verks.	Små- regioner, offentlig verks.
Sverige	88	87	86	87	84	82
Norden	71	72	73	71	69	54
Västeuropa	71	73	70	75	67	66
Östeuropa	62	65	68	73	74	64
Sydeuropa	59	61	61	70	68	60
Nordamerika o. Oceanien	60	61	61	65	63	57
Mellanöstern	52	48	47	48	49	53
Övriga Asien	58	58	59	70	70	59
Afrika	55	51	55	54	61	57
Sydamerika	66	67	65	73	75	66

Källa: SCB, Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik. Se appendix, tabell A1.

sekundära centra och småregioner med dominerande privat verksamhet. För invandrare från Afrika och Mellanöstern var sysselsättningen hög även i småregioner med en omfattande offentlig verksamhet. Den lägsta andelen sysselsatta fanns för infödda i småregioner med en dominerande offentlig verksamhet, vilket också var fallet för invandrare från Norden, Västeuropa och Nordamerika/Oceanien. Däremot var sysselsättningsgraden inte den lägsta i denna regiontyp för övriga invandrargrupperna. Den lägsta andelen sysselsatta återfinns jämnt fördelad mellan storstads- och universitetsregioner och regionala centra. För invandrare från Mellanöstern var t.o.m. sysselsättningen som högst i småregioner med dominerande offentlig verksamhet.

Det finns en tydlig skillnad mellan infödda och de olika invandrargrupperna när det gäller hur mycket som sysselsättningen skiljer sig mellan olika regioner. För infödda är dock variationen i andelen sysselsatta mellan olika regionfamiljer inte särskilt stor, utan sysselsättningen varierar mellan 82 och 88 procent i åldersgruppen 25–60 år. Skillnaden mellan den högsta och lägsta andelen sysselsatta

Tabell 5. Högsta och lägsta andelen sysselsatta i olika regionfamiljer och LA-regioner uppdelat efter födelseregion

Födelseland/-region	Regionfamiljer			LA-regioner		
	Högsta andel	Lägsta andel	Skillnad mot riksgenomsnittet	Högsta andel	Lägsta andel	Skillnad mot riksgenomsnittet
Sverige	88	82	7%	92	64	32%
Norden	73	54	27%	83	32	72%
Västeuropa	75	66	13%	91	27	90%
Sydeuropa	70	59	18%	86	42	72%
Östeuropa	74	62	19%	88	43	70%
Nordamerika/Oceanien	65	57	13%	91	45	77%
Syd- o. Mellanamerika	75	65	15%	90	35	82%
Mellanöstern	53	47	12%	79	35	86%
Övriga Asien	70	58	20%	92	9	141%
Afrika	61	51	18%	86	7	144%

Anmärkning: Med "skillnaden i relation till riksgenomsnittet" avses skillnaden mellan den högsta och lägsta andelen sysselsatta (i procentenheter) dividerat med det aritmetiska medelvärdet för sysselsättningsgraden för respektive födelseland/-region. Detta mått är analogt med variationskoefficienten och visar den relativa omfattningen av den totala spridningen.

Källa: SCB, Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik.

uppgår för infödda till 7 procent av den genomsnittliga andelen sysselsatta i riket. För invandrargrupperna är variationen avsevärt större, vilket framgår av tabell 5. Störst är skillnaden mellan olika regionfamiljer för invandrare från Norden, motsvarande hela 27 procent av riksgenomsnittet för andelen sysselsatta från denna födelseregion, men den är också stor för födda i Syd- och Östeuropa och i Asien (utom Mellanöstern) och Afrika.

Om man för infödda och utrikes födda från olika födelseregioner gör motsvarande beräkning för lokala arbetsmarknader blir den regionala variationen ännu större. För infödda var sysselsättningen för män i en LA-region som högst 92 procent och som lägst 64 procent, vilket motsvarar cirka 30 procent av riksgenomsnittet. För de flesta invandrargrupperna var spridningen större, både i absoluta termer (antalet procentenheter) och i relation till den genomsnittliga andelen syssel-

satta. Det senare variationsmåttet var i allmänhet två, tre gånger större än för infödda.

Intrycket från andelarna sysselsatta i olika regionfamiljer i tabell 4 är alltså att det slags arbetsmarknad som kan förknippas med sekundära centra och småregioner med dominerande privat verksamhet erbjuder bäst jobbmöjligheter för de flesta invandrargrupper. Frågan är om detta intryck står sig om man tar hänsyn till att individerna skiljer sig åt i många avseenden och att det lokala arbetsmarknadsläget också varierar beroende på var individen bor. I två logistiska regressioner skattas sannolikheten (eg. oddset) för en invandrad man att ha jobb år 2000, mot bakgrund av en rad förklarande variabler. Dels kontrolleras för individens ålder, civilstånd, vistelsetid i landet och utbildningsnivå, dels skattas effekten av arbetslösheten och förvärvsintensiteten på den lokala arbetsmarknaden.

I tabell 6 redovisas oddskvoter från tio separata regressioner för var och en av de studerade födelseregionerna, med fokus på vad skillnader i den lokala arbetsmarknadens struktur (mätt som typen av regionfamilj) betyder för den enskilde invandrarens chans att ha jobb. Frågan är alltså vilken regionfamilj som är mest gynnsam för de olika invandrargrupperna.

För infödda svenskar, nordbor, västeuropéer och sydeuropéer är sannolikheten att ha jobb störst i storstadsregionerna. För infödda och personer födda i Sydeuropa är dock skillnaden inte särskilt stor mellan de olika regionfamiljerna. För de övriga invandrargrupperna är storstäderna inte den mest gynnsamma arbetsmarknadstypen. För invandrare från Östeuropa och länder i tredje världen är sannolikheten att ha jobb betydligt större i sekundära centra och småregioner med dominerande privat eller offentlig sysselsättning. För östeuropéer, syd- och mellanamerikaner och asiater (ej från Mellanöstern) är det småregioner med privat sysselsättning som utgör den mest positiva arbetsmarknadstypen, men även sekundära centra är mer gynnsamma än storstäderna i ett jobbchansperspektiv. För invandrare från Mellanöstern och Afrika är i stället småregioner med en dominerande offentlig sysselsättning den typ av arbetsmarknad som ger största sysselsättningschansen. Även för invandrare från Syd- och Mellanamerika är denna regionfamilj mer gynnsam än storstäderna.

Frågan är då om detta mönster kvarstår när de olika invandrargruppernas chans att ha jobb jämförs med inföddas i en och samma regionfamilj. Inom vilken regionfamilj är skillnaden i sannolikheten att ha jobb som minst jämfört med inföddas? I tabell 7 redovisas resultatet från sex separata regressioner, en för varje regionfamilj, där olika

Tabell 6. Chansen att ha arbete år 2000 för män från olika födelseregioner, med hänsyn till typen av regionfamilj

	Sve- rige	Nor- den ^a	V. euro- pa ^b	S. euro- pa	Ö. euro- pa	N. ame- rika ^c	S. o M. ame- rika	M. ös- tern	Övr. Asien	Af- rika
Storstadsregioner	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Universitetsregioner	0,88	0,95	0,95	0,98	1,08	1,06	1,05	0,88	0,98	0,93
Regionala centra	0,87	0,86	0,78	0,79	1,03	1,17	0,98	0,87	0,90	1,01
Sekundära centra	0,91	0,79	0,86	0,93	1,18	1,15	1,23	0,94	1,12	0,92
Småregioner, privat verks.	0,82	0,76	0,68	0,85	1,33	1,49	1,76	1,06	1,31	1,39
Småregioner, offentlig verks.	0,78	0,69	0,64	0,79	0,87	1,19	1,22	1,31	0,78	1,81
Arbetslöshet	0,95	0,99	0,99	0,99	1,02	0,94	0,94	0,95	0,98	0,90
Förvärvsintensitet	1,02	1,04	1,03	1,06	1,04	1,03	1,02	1,06	1,05	1,04

Anmärkning: Variablerna ålder, ålder i kvadrat, civilstånd, vistelsetid i landet och utbildning samt konstanten är utelämnade i tabellen. Urvalet består av 5 procent av den infödda och 50 procent av den utrikes födda befolkningen. Oddskvoter som är signifikanta på 5-procentsnivå är markerade fetstil, på 10-procentsnivå med fet + kursiv stil.

a Utom Sverige.

b Utom Norden.

c Inklusivt Oceanien.

Källa: SCB, Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik.

invandrargrupper jämförs med den infödda referensgruppen. I skattningarna kontrolleras för individens ålder, civilstånd, vistelsetid i landet och utbildningsnivå och liksom tidigare skattas också effekten av arbetslösheten och förvärvsintensiteten på den lokala arbetsmarknaden.

Av tabell 7 framgår att alla invandrargrupper har lägre sannolikhet att ha jobb än infödda i samtliga sex regionfamiljer, sedan man kontrollerat för individuella karakteristika och det lokala arbetsmarknadsläget. Det framgår emellertid också att jobbchansen för en viss invandrargrupp i jämförelse med inföddas skilde sig mellan regionfamiljerna.

Förvånansvärt nog var storstadsregioner inte för någon invandrargrupp den arbetsmarknadstyp där chansen att ha jobb låg närmast inföddas, och endast för västeuropéer var universitetsregioner den typ

Tabell 7. Chansen att ha arbete år 2000 för invandrare från olika födelseregioner i jämförelse med personer födda i Sverige, uppdelat efter regionfamilj (Oddsquoter)

	Stor- stads- regioner	Univer- sitets- regioner	Regio- nala centra	Sekun- dära centra	Små- regioner, privat verks.	Små- regioner, offentlig verks.
Födelseland/region						
Sverige	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Norden	0,68	0,71	0,64	0,69	0,73	0,67
Västeuropa	0,78	0,84	0,65	0,80	0,75	0,79
Sydeuropa	0,45	0,56	0,47	0,66	0,71	0,83
Östeuropa	0,43	0,53	0,47	0,64	0,75	0,68
Nordamerika o Ocean.	0,45	0,50	0,47	0,51	0,68	0,59
Syd- o. Mellanamerika	0,49	0,50	0,43	0,64	0,89	0,69
Mellanöstern	0,28	0,25	0,23	0,28	0,35	0,48
Övriga Asien	0,38	0,42	0,40	0,58	0,69	0,49
Afrika	0,32	0,28	0,27	0,29	0,41	0,58
Förvärvsintensitet	1,05	1,07	1,03	1,04	1,04	1,03
Arbetslöshet	0,99	1,02	0,95	0,96	0,96	0,99

Anmärkning: Variablerna ålder, ålder i kvadrat, civilstånd och utbildning samt konstanten är utelämnade i tabellen. Urvalet består för storstäder av 4 procent av den infödda och 40 procent av den utrikes födda befolkningen, för övriga regionfamiljer av 5 procent av den infödda och 50 procent av den utrikes födda befolkningen. Oddsquoter som är signifikanta på 5-procentsnivå är markerade fetstil, på 10-procentsnivå med fet + kursiv stil.

Källa: SCB, Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik.

av arbetsmarknad där skillnaden till infödda var som minst. För alla andra invandrargruppen var sysselsättningschansen större i sekundära centra eller småregioner av endera slaget.

För invandrare från Norden, Östeuropa, Syd- och Mellanamerika och Syd- och Östasien var oddsquoten som högst i småregioner med dominerande privat sysselsättning. För sydeuropéer och personer födda i Mellanöstern och Afrika var däremot oddsquoten som högst i småregioner med offentlig sysselsättning.

Några avslutande synpunkter

Huvudresultatet av denna studie är att det finns stora regionala skillnader i sysselsättningen för olika invandrargrupper, även efter att man har kontrollerat för skillnader i individernas karakteristiska och det lokala arbetsmarknadsläget. Medan chansen att ha jobb är som störst i storstäderna för infödda, nordbor och väst- och sydeuropéer, är sekundära centra och småregioner mer gynnsamma arbetsmarknader för invandrare från Östeuropa och länder i tredje världen. Utom för västeuropéer är skillnaden jämfört med infödda när det gäller chansen att ha jobb mindre i dessa regioner än i storstads- och universitetsregionerna.

Avslutningsvis vill vi peka på några faktorer som kan bidra till att förklara detta regionala sysselsättningsmönster. Av regressionerna framgår att förvärvsintensiteten på den lokala arbetsmarknaden har en egen, positiv effekt på sysselsättningsmöjligheterna, även sedan man tagit hänsyn till de konjunkturella förhållandenas påverkan. Detta kan dels tolkas som att det finns en allmän, långsiktig efterfrågan på arbetskraft på den lokala arbetsmarknaden som hänger samman med de lokala produktionsförutsättningarna, dels kan det tolkas som att det finns lokala värderingar och förväntningar som påverkar individens val mellan förvärvsarbete och andra möjliga aktiviteter, t.ex. studier, och bidragsmottagande.

Hypotesen att näringslivsstrukturen påverkar invandrades möjligheter att få jobb får visst stöd av dessa resultat. Att man för flertalet invandrargrupper, inte minst de med ett stort inslag av flyktinginvandring, kan konstatera att sannolikheten för en invandrad man att ha jobb är större i regioner med en mer traditionell ekonomisk struktur (större tillverkningsindustri, mindre tjänstesektor) än i storstads- och universitetsregionerna pekar i denna riktning. Det kan följaktligen inte uteslutas att ett mindre behov av Sverige-specifika kunskaper i traditionella industrijobb förklarar att sysselsättningen är högre i regioner med en traditionell ekonomisk struktur.

Men man kan också tänka sig att det finns andra lokala och regionala förhållanden som inte fångas upp i den typ av statistisk analys som vi har gjort, men som ändå kan ha stor betydelse för invandrades arbetsmarknadsintegration. Det kan t.ex. finnas lokala nätverk som inte kan observeras i statistiken. Här tänker vi oss både etniska nätverk som överbryggar informationsklyftan för nyanlända invandrare, erbjuder en väg in i det svenska samhället och som kan utgöra en kundkrets för etniskt egenföretagande. Vi tänker oss också att det kan

finnas lokala nätverk mellan kommunansvariga för integrationsfrågor, arbetsmarknadsmyndigheter och det lokala näringslivet.

En annan möjlighet som inte kan uteslutas är att det finns en lokal och regional variation i diskrimineringen av invandrare på arbetsmarknaden. Det har visats att det finns regionala skillnader när det gäller anmälningar till polisen om rasistiska och främlingsfientliga brott och till diskrimineringsombudsmannen om etnisk diskriminering i arbetslivet (Aress och Diaz 2002).

Slutligen finns det en selektion i valet av boendekommun som inte nödvändigtvis är kopplat till den lokala arbetsmarknadens förmåga att absorbera ytterligare arbetskraft. LA-regioner i Sveriges gränsområden, där det finns många nordbor bosatta som pendlar för att arbeta i sina hemländer, kan t.ex. uppvisa en låg andel sysselsatta av nordiskt ursprung. LA-regioner med universitet och högskolor drar till sig unga människor som vill studera, inte primärt arbeta, vilket också påverkar sysselsättningsgraden. Denna studieorternas attraktionskraft kan mycket väl skilja sig mellan olika invandrargrupper. Slutligen kan det finnas en selektion i bosättningsmönstret på så sätt att invandrare kan föredra att bosätta sig i kommuner där det redan bor släktingar och landsmän, även om arbetsmarknadsläget i denna kommun inte är det bästa.

Referenser

- Andersson, Roger. 1996. "The geographical and social mobility of immigrants: Escalator regions in Sweden from an ethnic Perspective." *Geografiska Annaler B* 1996:1.
- Arai, Mahmood, Håkan Regner och Lena Schröder. 1999. *Är arbetsmarknaden öppen för alla?*, Bilaga 6 till Långtidsutredningen 1999. Finansdepartementet. Stockholm: Fakta info direkt.
- Aress, Abdullahi och José Alberto Diaz. 2002. *Rasismen i länen*. Norrköping: Integrationsverket.
- Bevelander, Pieter 2000. *Immigrant employment integration and structural change in Sweden, 1970–1995*. Lund/Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Bevelander, Pieter, Benny Carlson och Mauricio Rojas. 1997. *I krusbärslandetsorstäder, Om invandrare i Stockholm, Göteborg och Malmö*. Stockholm: SNS Förlag.
- Broomé, Per, Ann-Katrin Bäcklund, Christer Lundh och Rolf Ohlsson. 1996. *Varför sitter "brassen" på bänken? eller Varför har invandrarna så svårt att få jobb?* Stockholm: SNS Förlag.

- Edin, Per-Anders, Peter Fredriksson och Olof Åslund. 2000. "Settlement policies and the economic success of immigrants." i Olof Åslund. *Health, immigration, and settlement policies*. Uppsala: Department of Economics, Uppsala University.
- Edin, Per-Anders och Olof Åslund. 2001. *Invandrare på 1990-talets arbetsmarknad*. Uppsala: IFAU.
- Ekberg, Jan och Mikael Ohlsson. 2000. "Flyktingars arbetsmarknad är inte alltid nattsvalt." *Ekonomisk Debatt*, nr 5, 431–439.
- Ekberg, Jan och Mats Hammarstedt. 2002. "20 år med allt sämre arbetsmarknadsintegrering för invandrare." *Ekonomisk Debatt*, nr 4, 343–353.
- Le Grand, Carl och Ryszard Szulkin. 1999. "Invandrarnas löner i Sverige: Betydelsen av vistelsetid, invandrarland och svensk skolgång." *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, nr 2, 89–110.
- Lundh, Christer och Rolf Ohlsson. 1994. *Från arbetskraftimport till flyktinginvandring*. Stockholm: SNS Förlag.
- Lundh, Christer, Li Bennich-Björkman, Rolf Ohlsson, Peder J. Pedersen och Dan-Olof Rooth. 2002. *Arbete? Var god dröj! Invandrare i välfärdssamhället*. Stockholm: SNS Förlag.
- Nutek. 2002. *Regionernas tillstånd 2002. En rapport om tillväxtens förutsättningar i svenska regioner*. Stockholm: Nutek.
- Rooth, Dan-Olof. 1999. *Refugee Immigrants in Sweden. Educational investment and labour market integration*. Lund: Lunds universitet.
- Rooth, Dan-Olof. 2000. "Flyktingar på arbetsmarknaden: är utbildning eller arbetslivserfarenhet det bästa 'valet'?" *Ekonomisk Debatt*, nr 5, 441–449.
- Rooth, Dan-Olof. 2001. "Etnisk diskriminering och 'Sverige-specifik' kunskap – vad kan vi lära från studier av adopterade och andra generationens invandrare?" *Ekonomisk Debatt*, nr 8, 535–546.
- Schröder, Lena och Roger Vilhelmsson. 1998. "'Sverigespecifikt' humankapital och ungdomars etablering på arbetsmarknaden." *Ekonomisk Debatt*, nr 8, 595–601.
- Scott, Kirk. 1999. *The immigrant experience: Changing employment and income patterns in Sweden, 1970–93*. Lund: Lund University Press.

Appendix

Figur A1. LA-regioner och ingående kommuner enligt Nuteks indelning

1. **Stockholmsregionen:** Upplands Väsby, Vallentuna, Österåker, Värmdö, Järfälla, Ekerö, Huddinge, Botkyrka, Salem, Haninge, Tyresö, Upplands Bro, Nykvarn, Täby, Danderyd, Sollentuna, Stockholm, Södertälje, Nacka, Sundbyberg, Solna, Lidingö, Vaxholm, Norrtälje, Sigtuna, Nynäshamn, Håbo, Gnesta, Strängnäs, Trosa.
2. **Uppsala-regionen:** Tierp, Uppsala, Enköping, Östhammar, Heby.
3. **Nyköping/Oxelösundregionen:** Nyköping, Oxelösund.
4. **Katrineholm/Flen/Vingåkerregionen:** Vingåker, Flen, Katrineholm.
5. **Eskilstunaregionen:** Eskilstuna.
6. **Linköpingsregionen:** Åtvidaberg, Linköping, Motala, Vadstena, Mjölby, Ödeshög, Boxholm, Kinda.
7. **Norrköpingsregionen:** Finspång, Norrköping, Söderköping, Valdemarsvik.
8. **Värnamo/Gnosjö/Gislavedregionen:** Gnosjö, Gislaved, Värnamo.
9. **Jönköpingsregionen:** Mullsjö, Habo, Vaggeryd, Jönköping.
10. **Nässjöregionen:** Nässjö, Sävsjö, Vetlanda, Eksjö.
11. **Tranås/Ydre/Anebyregionen:** Ydre, Aneby, Tranås.
12. **Älmhult/Osbyregionen:** Älmhult, Osby.
13. **Markaryd/Ljungbyregionen:** Markaryd, Ljungby.
14. **Växjöregionen:** Alvesta, Växjö, Uppvidinge, Lessebo, Tingsryd.
15. **Hultsfred/Vimmerbyregionen:** Hultsfred, Vimmerby.
16. **Kalmar/Ölandsregionen:** Torsås, Emmaboda, Kalmar, Nybro, Mörbylånga, Borgholm.
17. **Oskarshamnsregionen:** Mönsterås, Oskarshamn, Högsby.
18. **Västervikregionen:** Västervik.
19. **Gotlandsregionen:** Gotland.
20. **Olofström/Karlshamnsregionen:** Olofström, Karlshamn.
21. **Karlskrona/Ronnebyregionen:** Karlskrona, Ronneby.
22. **Simrishamn/Tomelillaregionen:** Tomelilla, Simrishamn.

23. **Helsingborgsregionen:** Svalöv, Örkelljunga, Bjuv, Perstorp, Klippan, Åstorp, Båstad, Landskrona, Helsingborg, Höganäs, Ängelholm.
24. **Kristianstad/Hässleholmsregionen:** Östra Göinge, Bromölla, Kristianstad, Hässleholm, Sölvesborg.
25. **Malmöregionen:** Staffanstorp, Burlöv, Vellinge, Kävlinge, Lomma, Svedala, Skurup, Sjöbo, Hörby, Höör, Malmö, Lund, Eslöv, Ystad, Trelleborg.
26. **Halmstad/Laholm/Hyltere regionen:** Hylte, Halmstad, Laholm.
27. **Falkenberg/Varbergregionen:** Falkenberg, Varberg.
28. **Göteborgsregionen:** Kungsbacka, Härryda, Partille, Öckerö, Stenungsund, Tjörn, Orust, Ale, Lerum, Vårgårda, Lilla Edet, Mark, Göteborg, Mölndal, Kungälv, Alingsås.
29. **Fyrstadsregionen:** Grästorp, Essunga, Färgelanda, Mellerud, Sotenäs, Munkedal, Lysekil, Uddevalla, Vänersborg, Trollhättan.
30. **Strömstad/Tanumregionen:** Tanum, Strömstad.
31. **Bengtsfors/Dals Ed-regionen:** Dals Ed, Bengtsfors.
32. **Boråsregionen:** Bollebygd, Tranemo, Svenljunga, Herrljunga, Borås, Ulricehamn.
33. **Lidköping/Götene/Vararegionen:** Vara, Götene, Lidköping.
34. **Skövde/Skararegionen:** Tibro, Skara, Skövde, Hjo, Tidaholm, Falköping, Karlsborg, Gullspång, Töreboda, Mariestad.
35. **Sunne/Torsbyregionen:** Torsby, Sunne.
36. **Karlstad/Kristinehamnregionen:** Kil, Hammarö, Forshaga, Grums, Karlstad, Munkfors, Kristinehamn.
37. **Årjängregionen:** Årjäng.
38. **Filipstad/Hälleforsregionen:** Filipstad, Hällefors.
39. **Hagforsregionen:** Hagfors.
40. **Arvika/Edaregionen:** Eda, Arvika.
41. **Säffle/Åmålregionen:** Åmål, Säffle.
42. **Örebroregionen:** Lekeberg, Hallsberg, Örebro, Kumla, Askersund, Laxå, Nora, Lindesberg.
43. **Karlskogaregionen:** Storfors, Degerfors, Karlskoga.
44. **Västeråsregionen:** Surahammar, Hallstahammar, Västerås, Sala.
45. **Fagerstaregionen:** Skinnskatteberg, Norberg, Fagersta.
46. **Köping/Arboga/Kungsörregionen:** Kungsör, Köping, Arboga.
47. **Vansbroregionen:** Vansbro.
48. **Malungregionen:** Malung.
49. **Mora/Orsa/Älvdalenregionen:** Orsa, Älvdalen, Mora.

50. **Falun/Borlångeregionen:** Gagnef, Leksand, Rättvik, Falun, Borlänge, Säter.
51. **Avesta/Hedemoraregionen:** Hedemora, Avesta.
52. **Ludvikaregionen:** Ljusnarsberg, Smedjebacken, Ludvika.
53. **Gävle/Sandvikenregionen:** Älvkarleby, Ockelbo, Hofors, Gävle, Sandviken.
54. **Ljusdalsregionen:** Ljusdal.
55. **Söderhamnsregionen:** Söderhamn.
56. **Bollnäs/Ovanåkerregionen:** Ovanåker, Bollnäs.
57. **Hudiksvall/Nordanstigregionen:** Nordanstig, Hudiksvall.
58. **Sundsvall/Härnösandregionen:** Ånge, Timrå, Härnösand, Sundsvall.
59. **Sollefteå/Kramforsregionen:** Kramfors, Sollefteå.
60. **Örnsköldsviksregionen:** Örnsköldsvik.
61. **Strömsundsregionen:** Strömsund.
62. **Åreregionen:** Åre.
63. **Härjedalenregionen:** Härjedalen.
64. **Östersundregionen:** Ragunda, Bräcke, Krokom, Berg, Östersund.
65. **Storumanregionen:** Storuman.
66. **Sorseleregionen:** Sorsele.
67. **Vilhelmina/Dorotea/Åseleregionen:** Dorotea, Vilhelmina, Åsele.
68. **Umeåregionen:** Nordmaling, Bjurholm, Vindeln, Robertsfors, Vännäs, Umeå.
69. **Lycksele/Malåregionen:** Malå, Lycksele.
70. **Skellefteå/Norsjöregionen:** Norsjö, Skellefteå.
71. **Arvidsjaurregionen:** Arvidsjaur.
72. **Arjeplogsregionen:** Arjeplog.
73. **Jokkmokksregionen:** Jokkmokk.
74. **Överkalixregionen:** Överkalix.
75. **Kalixregionen:** Kalix.
76. **Övertorneåregionen:** Övertorneå.
77. **Pajalaregionen:** Pajala.
78. **Gällivareregionen:** Gällivare.
79. **Luleå/Fyrkantenregionen:** Älvsbyn, Luleå, Piteå, Boden.
80. **Haparandaregionen:** Haparanda.
81. **Kirunaregionen:** Kiruna.

Figur A2. Regionfamiljer och ingående lokala arbetsmarknadsregioner (LA-regioner) enligt Nuteks indelning

1. Storstadsregioner

Stockholmsregionen, Malmöregionen, Göteborgsregionen.

2. Universitets- och högskoleregioner

Uppsalaregionen, Helsingborgsregionen, Linköpingsregionen, Örebro-regionen, Västeråsregionen, Umeåregionen, Jönköpingsregionen.

3. Regionala centra

Boråsregionen, Fyrstadsregionen, Skövde/Skararegionen, Karlstad/Kristinehamnsregionen, Sundsvall/Härnösandsregionen, Falun/Borlängeregionen, Växjöregionen, Halmstad/Laholm/Hylterregionen, Kristianstad/Hässlelehomsregionen, Kalmar/ Ölandregionen, Gävle/Sandviken regionen, Luleå/Fyrkantenregionen, Norrköpingsregionen, Eskilstunaregionen, Karlskrona/Ronneby, Östersundsregionen.

4. Sekundära centra

Falkenberg/Varbergregionen, Köping/Arboga/Kungsörregionen, Nässjöregionen, Gotlandregionen, Lidköping/Götene/Vararegionen, Simrishamn/Tomelillaregionen, Värnamo/Gnosjö/Gislavedregionen, Olofström/Karlshamnregionen, Strömstad/Tanumregionen, Nyköping/Oxelösundregionen, Tranås/Ydre/Anebyregionen, Arjeplogregionen, Skellefteå/Norsjöregionen, Karlskogaregionen, Älmhult/Osbyregionen, Avesta/Hedemoraregionen, Oskarshamnsregionen, Katrineholm/Flenregionen.

5. Småregioner, privat sysselsättning

Malungregionen, Örensköldsvik regionen, Markaryd/Ljungby regionen, Åre regionen, Ludvikaregionen, Fagerstaregionen, Hultsfred/Vimmerbyregionen, Härjedalenregionen, Årjäng regionen, Kiruna regionen, Jokkmokk regionen, Söderhamn regionen, Vansbro-regionen, Hagfors regionen, Bengtsfors/Dals-Ed-regionen, Filipstad/Hällefors regionen.

6. Småregioner, offentlig sysselsättning

Mora/Orsa/Älvdalenregionen, Västervikregionen, Hudiksvall/Nordanstigregionen, Säffle/Åmålregionen, Sollefteå/Kramforsregionen, Lycksele/Malåregionen, Arvidsjaurregionen, Sorsele-regionen, Bollnäs/Ovanåkerregionen, Arvika/Edaregionen, Överkalix-regionen, Sunne/Torsbyregionen, Kalixregionen, Storuman-regionen,

Ljusdalregionen, Gällivarregionen, Övertorneåregionen,
Vilhelmina/Dorotea/Åselregionen, Strömsundregionen, Pajala-
regionen, Haparandaregionen.

Tabell A1. Andelen sysselsatta män i 81 LA-regioner. År 2000

LA-region	Sverige	Norden	V. europa	S. europa	Ö. europa	N. amerika ^a	S. o. M. amerika	M. östern	Övriga Asien	Afrika	Totalt
1	87,4	72,8	72,1	62,4	62,6	61,7	67,4	58,3	60,7	59,0	70,3
2	84,5	73,9	71,8	62,6	59,2	61,4	63,7	51,6	54,5	51,8	69,5
3	87,2	75,0	74,6	62,0	65,7	64,5	65,3	43,6	56,0	38,3	74,2
4	85,2	66,1	81,7	64,1	80,0	82,6	60,0	45,4	64,8	37,1	71,5
5	81,3	64,1	73,3	58,2	64,0	56,2	54,8	37,5	61,8	43,6	63,9
6	81,7	68,8	68,8	67,6	66,2	58,9	62,6	53,0	64,4	44,3	71,0
7	83,7	69,8	72,0	51,5	59,3	65,5	58,2	45,3	53,5	45,4	67,2
8	91,9	82,5	85,6	85,7	82,8	67,6	89,7	75,2	86,0	65,2	86,0
9	88,4	75,9	76,1	74,8	74,2	70,2	74,4	56,8	74,6	72,0	77,2
10	87,8	73,0	77,2	70,9	81,4	55,9	78,9	67,1	71,8	70,9	80,9
11	85,6	77,9	75,7	78,6	87,0	69,6	40,0	64,7	75,0	69,0	80,9
12	89,4	77,8	78,7	78,0	73,7	91,3	71,4	70,8	76,2	85,7	84,1
13	90,0	80,1	72,0	76,5	82,4	87,5	75,0	57,7	81,9	65,5	83,2
14	86,4	72,8	68,4	67,9	69,2	63,6	63,9	51,1	78,0	56,3	74,7
15	86,5	66,7	54,7	60,3	73,7	37,5	65,5	40,8	73,3	50,0	74,7
16	84,0	72,6	62,0	65,6	67,0	55,0	64,3	45,0	67,5	45,9	74,5
17	87,2	78,1	65,3	79,5	88,2	58,3	66,7	69,3	59,0	–	80,3
18	81,7	72,0	64,6	64,0	64,0	60,0	71,4	52,2	70,0	44,7	74,0
19	83,6	64,0	67,9	59,3	54,9	56,8	63,4	44,4	60,0	40,8	75,7
20	83,9	81,0	88,3	67,1	66,5	68,8	46,2	38,9	68,4	64,7	76,7
21	83,1	68,2	70,2	56,3	43,1	51,7	52,1	45,9	30,5	–	70,3
22	84,8	69,8	65,4	58,3	63,3	77,8	77,8	–	40,0	–	77,2
23	83,5	60,9	69,3	52,2	59,5	53,6	73,7	36,3	51,6	47,8	64,8
24	85,2	72,8	65,6	54,8	65,9	60,0	54,0	44,2	63,3	59,8	72,3
25	82,3	60,9	63,2	51,6	55,6	45,0	55,0	34,9	46,4	38,8	59,6
26	83,1	72,2	65,3	58,9	65,3	53,7	57,8	44,3	64,4	50,7	70,0
27	87,3	70,4	66,7	50,9	64,0	60,5	65,6	45,6	62,2	36,7	72,4

^a Inklusive Oceanien

Tabell A1. Fortsättning

LA- regi- on	Sve- rige	Nor- den	V. euro- pa	S. euro- pa	Ö. euro- pa	N. ame- rika ^a	S. o. M. ame- rika	M. östern	Öv- riga Asien	Afri- ka	To- talt
28	85,6	69,3	68,7	59,3	61,9	56,1	60,5	46,2	59,2	44,5	66,4
29	84,9	69,7	63,7	56,2	66,5	46,9	65,7	44,4	55,4	49,7	70,8
30	80,5	38,8	66,7	77,0	52,9	–	80,6	56,3	–	80,0	63,2
31	79,7	66,1	53,3	61,7	–	55,6	62,5	71,4	–	83,3	72,7
32	87,6	71,0	74,0	65,8	71,1	71,9	71,6	–	54,8	56,6	73,8
33	89,5	69,7	73,7	67,4	78,4	65,2	70,2	48,9	74,0	65,3	80,4
34	85,9	73,9	71,7	66,7	63,8	62,4	53,1	53,1	–	65,6	76,3
35	81,6	57,3	62,2	65,5	60,0	–	81,3	64,0	–	41,7	75,0
36	81,5	69,9	73,0	52,0	59,4	60,2	61,4	44,4	44,7	48,9	70,8
37	77,9	32,2	44,0	73,3	33,3	–	–	38,1	–	–	54,5
38	77,7	68,0	62,5	55,6	64,3	63,6	–	40,5	75,0	6,7	69,6
39	80,5	63,9	47,6	43,8	44,4	–	–	58,3	–	–	72,5
40	79,9	43,2	56,1	52,5	66,7	30,0	57,1	44,7	55,6	39,1	62,0
41	84,6	67,1	63,9	49,4	53,8	58,8	60,0	54,5	–	55,6	75,0
42	84,5	72,6	75,7	58,6	63,8	54,8	62,2	45,9	60,7	39,5	68,9
43	85,0	74,2	77,2	53,7	76,9	57,9	60,9	46,9	55,3	47,2	73,6
44	84,6	76,1	74,1	64,6	66,3	53,9	55,4	42,4	65,6	48,1	69,8
45	83,8	75,0	78,6	70,0	20,0	87,5	60,0	62,9	61,9	66,7	76,7
46	82,4	72,7	67,6	59,5	69,8	48,1	–	45,0	52,9	51,3	72,3
47	79,7	82,4	76,9	60,0	–	66,7	–	71,4	–	66,7	78,7
48	79,2	66,2	27,3	85,7	–	60,0	–	63,2	–	–	74,4
49	80,3	68,3	60,0	46,5	63,6	71,4	68,8	53,7	–	40,0	74,6
50	80,6	77,0	74,4	62,9	70,0	53,2	46,3	48,2	61,6	46,3	73,3
51	81,9	74,1	66,0	71,2	53,3	71,4	66,7	58,8	92,3	42,3	76,0
52	81,4	69,5	76,3	63,9	74,2	55,9	77,5	51,6	77,8	70,8	74,7
53	83,0	75,5	72,0	60,8	55,8	66,5	63,3	49,1	61,7	–	72,9
54	81,8	66,7	68,8	57,9	66,7	33,3	–	78,6	58,8	40,0	77,1
55	82,8	67,6	70,0	62,5	61,5	54,5	–	45,8	77,8	69,2	74,7

^a Inklusive Oceanien

Tabell A1. Fortsättning

LA- regi- on	Sve- rige	Nor- den	V. euro- pa	S. euro- pa	Ö. euro- pa	N. ame- rika ^a	S. o. M. ame- rika	M. östern	Öv- riga Asien	Afri- ka	To- talt
56	83,4	78,4	71,4	72,9	42,9	55,6	–	48,3	63,6	55,0	77,6
57	80,5	77,3	70,3	65,9	55,6	45,5	35,3	–	–	62,2	74,7
58	82,6	74,0	65,8	52,2	58,3	65,2	64,3	48,3	50,7	49,2	73,6
59	81,6	62,0	66,7	41,8	46,7	69,2	68,8	57,4	60,0	63,6	74,5
60	83,9	74,8	80,4	60,0	40,0	58,3	65,4	33,0	–	51,9	77,4
61	77,5	54,9	37,5	62,5	–	–	–	78,6	–	71,4	73,0
62	81,8	66,0	56,0	66,7	–	55,6	–	55,6	–	80,0	76,2
63	80,1	78,2	66,7	60,0	–	–	–	72,7	–	–	78,4
64	81,4	68,3	59,6	58,3	69,2	48,9	56,1	51,6	72,7	51,5	74,7
65	81,6	57,7	72,7	–	–	–	–	–	–	–	75,9
66	82,4	81,8	–	–	–	–	–	–	–	–	80,0
67	77,8	66,7	61,5	62,5	–	–	–	–	9,1	–	72,7
68	80,0	70,2	59,9	57,6	53,1	51,7	60,0	62,5	47,3	45,2	68,1
69	85,6	69,7	87,5	52,4	–	–	61,5	44,3	75,0	61,5	76,0
70	84,2	72,7	70,5	50,0	60,0	64,7	–	42,2	69,8	57,0	76,6
71	78,2	50,0	77,8	–	–	–	–	45,9	–	–	76,2
72	75,9	66,7	46,2	–	–	–	–	70,0	–	–	70,8
73	77,0	53,1	42,9	65,0	–	–	–	–	–	–	70,0
74	78,0	39,0	–	–	–	–	–	–	–	–	70,0
75	75,1	53,6	–	57,1	63,6	–	–	52,4	–	60,0	65,9
76	69,1	50,5	–	–	–	–	–	–	–	–	57,2
77	64,4	59,4	–	–	66,7	–	–	–	–	–	61,9
78	78,5	72,1	90,9	60,0	–	–	57,1	55,6	80,0	77,8	76,1
79	79,5	68,3	62,6	52,6	52,1	48,4	56,4	42,9	54,3	46,5	71,1
80	69,8	38,1	–	57,1	–	–	–	–	–	–	43,0
81	76,8	72,6	73,3	45,5	–	30,0	69,2	61,5	41,7	59,1	72,8

^a Inklusive Oceanien

6. Ekonomisk position bland invandrares barn och intergenerationell rörlighet bland olika invandrargrupper

Mats Hammarstedt och Mårten Palme

Inledning

År 2004 är mer än en miljon individer, eller drygt 11 procent av totalbefolkningen, i Sverige födda i något annat land. Antalet individer födda i Sverige med minst en förälder född utomlands uppgår till drygt 800 000 individer, vilket innebär att antalet personer med utländsk bakgrund totalt uppgår till ungefär 1,8 miljoner, eller närmare 20 procent av totalbefolkningen.

Den stora andelen individer med invandrabakgrund i den svenska befolkningen och arbetskraften ger nya dimensioner till begreppet social rörlighet. I denna studie skall vi analysera intergenerationell inkomströrlighet bland personer med utländsk bakgrund. Vi skiljer mellan olika aspekter av detta begrepp. För det första studerar vi huruvida det finns skillnader i arbetsinkomster och socialbidragsberoende mellan barn till invandrare respektive infödda. För det andra studerar vi genomsnittlig inkomströrlighet mellan personer med och utan utländsk bakgrund. Lyckas barn till invandrare bättre än sina föräldrar? Vidare studerar vi genomsnittlig rörlighet *mellan* grupper med olika geografiskt ursprung; och, slutligen rörligheten *inom* de olika grupperna.

Inkomstsituationen bland personer med utländsk bakgrund i Sverige är relativt väl kartlagd. Olika studier har visat att 1950- och 1960-talens arbetskraftsinvandrare ofta rönte framgång på svensk arbetsmarknad och att deras inkomster låg väl i nivå med den infödda befolkningens inkomster (Wadensjö 1972; Ekberg 1983). Senare stu-

dier har dock visat att situationen ser betydligt besvärligare ut för senare års invandrare och att situationen för utomeuropeiska invandrare är speciellt svår (Gustafsson, Zamanian och Aguilar 1990; Edin och Åslund 2001; Hammarstedt 2001; Franzén 2003). Beträffande studier kring barn till invandrare visar dessa att arbetslösheten är högre och att inkomsterna lägre bland individer med utrikes födda föräldrar än bland barn till infödda (Österberg 2000; Vilhelmsson (2002). Andra studier visar att situationen ser särskilt bekymmersam ut för individer med föräldrar födda i utomeuropeiska länder (Ekberg och Rooth 2003; Behrenz och Hammarstedt 2002; Hammarstedt 2002; Lundh m.fl. 2002).

Tidigare forskning rörande intergenerationell rörlighet bland personer med och utan utländsk bakgrund har visat att skillnaderna i inkomster är mindre inom barn- än inom föräldragenerationen i USA (Borjas 1993). Detta gäller såväl när den invandrade föräldragenerationen hade högre inkomster än infödda som när den hade lägre inkomster än infödda. Forskning har också visat att den intergenerationella rörligheten bland totalbefolkningen i Sverige är hög jämfört med USA (Björklund och Jäntti 1997). Beträffande intergenerationell rörlighet bland personer med utländsk bakgrund i Sverige har framkommit att individer med utrikes födda föräldrar har högre sannolikhet att röra sig nedåt i inkomstfördelningen relativt föräldragenerationen och lägre sannolikhet att röra sig uppåt i inkomstfördelningen relativt föräldragenerationen än vad som är fallet inom den del av befolkningen som saknar utländsk bakgrund (Österberg 2000).

Denna undersökning är fortsättningsvis upplagd på följande sätt: I avsnitt 2 presenteras de data som studien är baserad på. I avsnitt 3 presenteras den ekonomiska positionen för olika grupper av invandrabarn och jämförbara grupper bland barn till infödda. För invandrare studeras arbetsinkomster jämfört med infödda tvillinggrupper för år 1975. För barn till invandrare presenteras arbetsinkomster och socialbidragsberoende jämfört med barn till infödda för år 1997. Vi studerar såväl söner som döttrar till invandrare och jämförbara grupper bland barn till infödda. I avsnitt 4 presenteras intergenerationell rörlighet *mellan* olika grupper av personer med utländsk bakgrund. I avsnitt 5 presenteras intergenerationell rörlighet *inom* olika grupper av invandrabarn. Avsnitt 6 presenterar tänkbara förklaringar till de resultat vi observerat medan sammanfattning och slutsatser presenteras i avsnitt 7.

Data

Vi använder data från Statistiska Centralbyrån. Data inkluderar uppgifter om *samtliga* utrikes födda män som var boende och sysselsatta i Sverige 1970. Dessa individer definieras i studien som *invandrare*. Vi har uppgifter om ålder, yrke (på SCB:s tresiffernivå vilket innebär 282 olika yrken) och bostadsort (på länsnivå) om männen från 1970 års folk- och bostadsräkning. Vidare har vi också uppgifter om arbetsinkomster för männen från 1975 års folk- och bostadsräkning. I begreppet arbetsinkomst ingår då inkomster från anställning och eget företagande. De utrikes födda som inkluderas i studien är i åldern 20–64 år 1975. De har således invandrat till Sverige under perioden 1911–1969. Till samtliga utrikes födda män har deras barn länkats. Vi har uppgifter om arbetsinkomster och socialbidragsberoende för barnen år 1997. Precis som för föräldragenerationen omfattar begreppet arbetsinkomst inkomster från anställning och från eget företag. De barn som inkluderas i studien är födda i Sverige och i åldern 20–64 år 1997.

Som *barn till invandrare* definieras individer födda i Sverige av utrikes födda fäder, oberoende av moderns födelseland. För att kunna jämföra arbetsinkomster och socialbidragsberoende mellan barn till invandrare och infödda har en jämförelsegrupp valts ut. Jämförelsegruppen har valts ut med hjälp av s.k. tvillingmetod. Med tvillingmetod menas att till varje utrikes född man valdes en infödd man med samma ålder, yrke och bostadsort år 1970. Till de infödda tvillingarna har sedan deras barn länkats.

I artikeln har vi delat in invandrarbarnen efter faderns födelseland. De regioner som används är: Finland, Övriga Norden, Jugoslavien, Grekland, Italien, Turkiet, Baltikum, Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Ungern, Polen, Västeuropa, Mellanöstern, Nordafrika,¹ Asien och Latinamerika. I denna studie jämförs de olika grupperna av invandrarbarn med den totala gruppen barn till infödda. De statistiska analyserna är baserade på differenser mellan de olika grupperna av invandrare och den totala gruppen infödda och differenser mellan de olika grupperna av barn till invandrare och den totala gruppen av barn

¹ För att skapa homogena grupper har invandrarbarn med fadern född i centrala eller södra Afrika uteslutits från analysen.

Tabell 1. Regionindelning och antal individer i respektive grupp

Nr	Faderns födelseregion	Antal söner t. inv.	Andel med infödd mor (%)	Antal söner t. infödda tvillingar	Antal döttrar t. inv.	Andel med infödd mor (%)	Antal döttrar t. infödda tvillingar
1	Finland	26 953	36,6	24 637	25 896	36,6	23 626
2	Övriga Norden	15 574	70,7	12 322	14 554	71,0	11 413
3	Jugoslavien	4 401	29,5	4 444	4 075	29,4	4 204
4	Grekland	1 099	30,5	1 109	1 021	31,7	1 057
5	Italien	1 544	66,0	1 360	1 390	69,7	1 200
6	Turkiet	455	34,1	416	407	32,2	379
7	Baltikum	4 676	52,5	3 650	4 529	59,9	3 417
8	Sovjetunionen	1 472	36,2	1 020	1 444	36,9	940
9	Tjeckoslovakien	1 106	41,0	1 234	1 070	42,3	1 172
10	Ungern	2 674	51,0	2 454	2 560	51,6	2 233
11	Polen	1 606	45,6	1 423	1 412	45,9	1 215
12	Västeuropa	13 921	70,4	11 471	12 957	70,6	10 874
13	Mellanöstern	260	55,4	173	218	56,0	185
14	Nordafrika	323	59,1	215	304	62,5	229
15	Asien	506	72,9	392	484	75,4	385
	Samtliga	76 805	51,9	68 493	72 525	52,1	62 674

till infödda. I Tabell 3 och Tabell 4 presenteras dock även differenser i arbetsinkomst och socialbidragsberoende mellan olika grupper av personer med utländsk bakgrund och respektive tvillinggrupper.

Av Tabell 1 framgår att antalet individer varierar mellan de olika grupperna. De invandrabarn som ingår i studien har till största delen fäder födda i länder i Europa. Detta förklaras naturligtvis av att merparten av de invandrare som bodde i Sverige 1970 invandrat från europeiska länder. Invandringen från utomeuropeiska länder började inte anta betydande proportioner förrän i mitten av 1970-talet.

Det framgår också att andelen vilka hade en infödd moder varierar mellan de olika regionerna. I vissa grupper uppgår andelen individer med infödd moder till över 70 procent. Detta är fallet i grupperna Övriga Norden, Västeuropa, Asien och Latinamerika. Även i andra grupper, såsom Italien, Baltikum, Ungern, Mellanöstern och Nordafrika, har majoriteten av invandrabarnen en infödd moder.

I andra grupper är andelen individer med en infödd moder avsevärt lägre. För grupperna Finland, Jugoslavien, Grekland och Turkiet uppgår andelen invandrabarn med en infödd moder till omkring, eller strax över, 30 procent. Det tycks alltså som om barn till föräldrar från typiska arbetskraftsinvandringsregioner, såsom Finland och Sydeuropa, i högre utsträckning än övriga invandrabarn har två utrikes födda föräldrar.

I Tabell 2 presenteras genomsnittlig ålder samt andel individer vilka hade en arbetsinkomst > 0 kronor år 1997 för invandrabarnen och deras jämförelsegrupper. Tabell 2 visar att de äldsta invandrabarnen är de vars föräldrar invandrat från Baltikum, Sovjetunionen och Polen. I dessa grupper ligger genomsnittsåldern på ca 40 år. I andra grupper är genomsnittsåldern väsentligt lägre. Detta gäller t ex dem som härrör från Jugoslavien, Grekland, Turkiet, Mellanöstern samt Nordafrika, i vilka den genomsnittliga åldern är lägre än 30 år. Den huvudsakliga förklaringen till de stora ålderskillnaderna är naturligtvis föräldragenerationens invandringstidpunkt. Det är ett faktum att invandrare från Baltikum, Polen och Sovjetunionen i stor utsträckning invandrade under 1940- och 1950-talet medan invandringen från framförallt Jugoslavien nådde sin höjdpunkt under andra halvan av 1960-talet.

Av Tabell 2 framgår vidare att andelen invandrabarn med arbetsinkomst > 0 kronor varierar mellan de olika grupperna. Om vi studerar män finner vi att andelen individer med arbetsinkomst > 0 ligger strax under 90 procent för flertalet av grupperna. Undantagen utgörs av dem som härrör från Grekland, Turkiet, Mellanöstern och Nordafrika. I de tre förstnämnda grupperna uppgår andelen till strax under 80 procent medan den i sistnämnda gruppen uppgår till strax över 80 procent. Det är även värt att notera att andelen vilka hade arbetsinkomst > 0 kronor är lägre i samtliga grupper av invandrarsöner än i deras jämförelsegrupper.

Tabell 2. Genomsnittlig ålder och andel individer med arbetsinkomst större än noll 1997 i olika grupper av invandrarbarn och jämförelsegrupper utan utländsk bakgrund

Nr	Genom- snittlig ålder bland söner t. inv.	Andel söner t. inv m. arb.ink. > 0	Genom- snittlig ålder bland söner i jfr.grp.	Andel söner m. arb.ink > 0 i jfr.grp.	Genom- snittlig ålder bland döttrar t. inv.	Andel döttrar t. inv m. arb.ink. > 0	Genom- snittlig ålder bland döttrar i jfr.grp.	Andel döttrar m. arb.- ink > 0 i jfr.grp.
1 Finland	31,2	87,8	33,5	91,1	31,2	86,3	33,7	88,9
2 Övriga Norden	36,8	88,6	38,0	91,0	36,9	86,5	38,1	89,5
3 Jugoslavien	27,1	83,3	31,7	90,7	27,1	81,6	31,8	88,0
4 Grekland	26,6	75,7	32,3	92,1	26,7	70,6	32,7	88,5
5 Italien	31,7	87,4	35,2	91,8	31,5	83,9	34,9	84,8
6 Turkiet	26,9	79,6	33,9	88,9	26,7	71,0	33,6	87,9
7 Baltikum	38,2	89,9	40,0	90,8	38,2	89,6	40,0	89,3
8 Sovjet- unionen	40,4	86,7	41,5	92,2	40,7	88,6	41,5	87,6
9 Tjecko- slovakien	34,4	88,5	36,0	93,4	31,3	89,0	36,2	88,6
10 Ungern	32,3	87,1	35,1	91,2	32,6	86,1	35,1	90,6
11 Polen	37,9	86,7	40,7	89,4	37,7	87,0	40,4	89,4
12 Västeuropa	34,8	90,0	36,1	91,4	34,8	87,9	36,3	89,8
13 Mellanöstern	26,0	79,6	29,7	91,3	26,4	82,6	29,6	85,9
14 Nordafrika	27,3	81,7	31,0	89,8	27,2	82,2	32,4	90,8
15 Asien	32,5	88,1	35,9	93,4	32,7	87,4	35,9	92,7
16 Latinamerika	31,7	88,9	34,0	89,0	30,6	88,7	33,9	91,7
Samtliga	33,5	87,9	35,4	91,2	33,5	86,3	35,5	89,2

Bland kvinnorna ser situationen likartad ut. Den lägsta andelen individer med arbetsinkomst > 0 kronor finner vi bland invandrardöttrar med fäder födda i Grekland och Turkiet. I dessa grupper uppgår andelen individer vilka hade arbetsinkomst > 0 kronor till drygt 70 procent. Avslutningsvis är det värt att notera att endast invandrardöttrar med fäder födda i Sovjetunionen och Baltikum uppvisar högre andel med arbetsinkomst än respektive jämförelsegrupp.

Ekonomisk position för olika grupper av invandrarbarn

Tabell 3 och Tabell 4 presenterar fyra mått på relativ ekonomisk position för invandrarbarn. Det första måttet – skillnaden i genomsnittlig logaritmerad arbetsinkomst för år 1997 mellan gruppen av invandrarbarn och *hela* gruppen av barn till infödda – visas i den andra kolumnen. Denna skillnad kan tolkas som den genomsnittliga procentuella skillnaden. Exempelvis skall $-0,082$ tolkas som att invandrarbarnen i genomsnitt har 8,2 procents lägre inkomster. Den första kolumnen i tabellerna visar motsvarande skillnad jämfört med barnen till den infödda "tvillinggruppen". Kolumn 6 visar skillnaden i genomsnittlig andel socialbidragstagare mellan invandrarbarnen och hela gruppen barn till infödda och kolumn 5 visar motsvarande resultat jämfört med "tvillinggruppen". Tabell 3 visar resultaten för män och Tabell 4 för kvinnor. Resultaten sammanfattas i Figur 1 för män och Figur 2 för kvinnor.

Beträffande män framkommer att båda utfallsmåtten för ekonomisk position – genomsnittlig arbetsinkomst och andelen socialbidragstagare – ger en förhållandevis entydig bild av den relativa framgången för de olika grupperna. Barn till invandrare från Västeuropa, Tjeckoslovakien, Latinamerika samt Baltikum klarar sig bäst: de har både en relativt hög arbetsinkomst och lågt socialbidragsberoende. Två av dessa grupper: de från Baltikum och Latinamerika, har t.o.m. högre genomsnittlig arbetsinkomst än den som gäller för hela jämförelsegruppen. För gruppen från Baltikum är resultatet kanske inte så överraskande: deras hemländer ligger både geografiskt och kulturellt nära Sverige. För latinamerikanerna är resultatet mer överraskande, men det bör understrykas att denna grupp är förhållandevis liten, bara 235 individer, och att en förhållandevis hög andel har en infödd mor.

Tabell 3. Skillnader i arbetsinkomst respektive socialbidragsberoende 1997 mellan invandrarsöner och två olika jämförelsegrupper med infödda föräldrar.

Nr	Faderns födelseregion	Skillnader i arbets- inkomst mellan invandrare och		Skillnader i arbets- inkomst mellan invandrabarn och barn till		Skillnader i social- bidragsberoende mellan invandrar- barn och barn till	
		infödda tvillingar 1975 (%) ^a	totala pop. infödda 1975 ^a (%)	resp. tvilling- grupp 1997 (%) ^b	totala popula- tionen infödda 1997 ^b	resp. tvilling- grupp 1997 (%) ^b	totala pop. infödda 1997 (%) ^b
1	Finland	-0,064	-0,116	-0,044	-0,053	0,024	0,025
2	Övriga Norden	-0,064	-0,066	-0,091	-0,078	0,024	0,023
3	Jugoslavien	-0,084	-0,175	-0,181	-0,177	0,033	0,031
4	Grekland	-0,107	-0,233	-0,376	-0,342	0,040	0,027
5	Italien	-0,104	-0,125	-0,163	-0,141	0,013	0,009
6	Turkiet	-0,275	-0,272	-0,268	-0,302	0,019	0,048
7	Baltikum	-0,054	0,057	-0,008	0,021	0,003	-0,009
8	Sovjetunionen	-0,068	-0,139	-0,050	-0,099	0,010	0,017
9	Tjeckoslovakien	-0,108	0,030	-0,084	-0,055	-0,001	-0,089
10	Ungern	-0,126	-0,079	-0,107	-0,125	0,042	0,030
11	Polen	-0,196	-0,125	-0,044	-0,114	0,018	0,015
12	Västeuropa	-0,066	0,020	-0,034	-0,019	0,003	-0,031
13	Mellanöstern	-0,226	-0,230	0,019	-0,089	0,016	0,062
14	Nordafrika	-0,373	-0,288	-0,533	-0,466	0,140	0,076
15	Asien	-0,214	0,067	-0,114	-0,076	0,016	-0,011
16	Latinamerika	-0,350	-0,108	0,062	0,035	-0,008	-0,006
Samtliga			-0,082		-0,066		0,018

Anmärkning: Samtliga differenser är standardiserade med avseende på ålder.

^a Siffrorna är beräknade utifrån de individer vilka hade arbetsinkomst > 0 1975.

^b Siffrorna är beräknade utifrån de individer vilka hade arbetsinkomst > 0 1997.

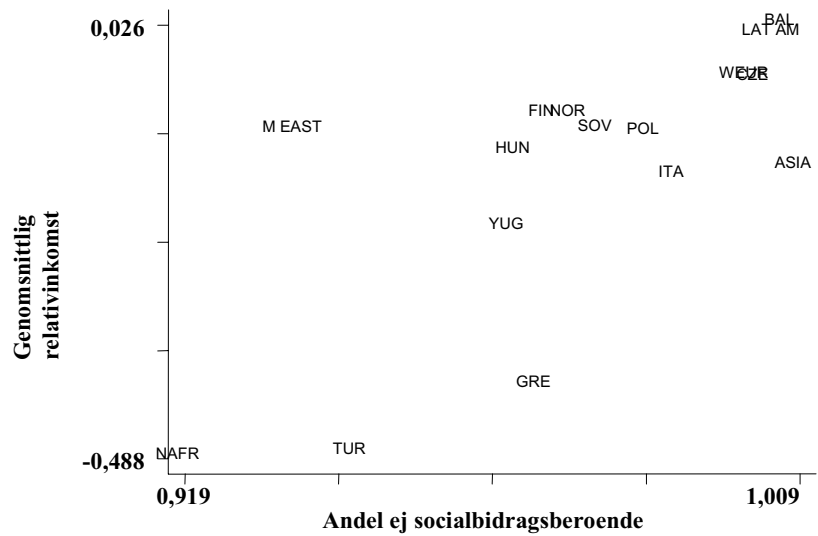
Resultaten visar också en relativt tydlig ”mellangrupp”. Denna utgörs av barn till invandrare från Danmark, Norge, Finland, Italien, forna Jugoslavien, Polen, forna Sovjetunionen utom Baltikum, samt Ungern. De som klarar sig sämst är de som härstammar från Grekland, Turkiet och Nordafrika. I denna grupp skiljer de från Nordafrika ut sig genom ett högt socialbidragsberoende. Den grekiska gruppen har ett förhållandevis lågt socialbidragsberoende. Att barn till invandrare från Grekland både har låga arbetsinkomster och lågt socialbidragsberoende är förvånande. En förklaring skulle kunna vara att man istället erhåller sin försörjning från andra delar av välfärdssystemet. En annan förklaring till att den grekiska gruppen har så låg arbetsinkomst, grundad på anekdotisk evidens, skulle kunna sökas i att en relativt stor del av denna grupp har säsongarbete i Grekland och således inte registrerar hela sin arbetsinkomst i Sverige.

Slutligen faller två grupper utanför det beskrivna mönstret. Dessa ”outliers” är invandrabarn från Mellanöstern respektive Asien. De från Mellanöstern har relativt högt socialbidragsberoende: 6,2 procent fler barn till invandrare från Mellanöstern mottog socialbidrag 1997 jämfört med hela jämförelsegruppen, medan deras arbetsinkomster är relativt höga. För de som härstammar från Asien gäller det omvända: de har ett lägre socialbidragsberoende jämfört med hela jämförelsegruppen medan de har en relativt låg arbetsinkomst.

Som vi beskrev i inledningen har den intergenerationella inkomstörligheten bland personer med utländsk bakgrund en rad olika komponenter. Den första komponenten är hur genomsnittsinkomsten rör sig i hela gruppen invandrabarn i förhållande till hela jämförelsegruppen. En sådan jämförelse visar att bland män hade invandrarna 8,2 procent lägre inkomster än jämförelsegruppen, medan invandrabarnen hade 6,6 procent lägre inkomster. Inkomsterna för de båda grupperna konvergerade således något över generationerna. Dock var konvergensen svag. Beträffande andelen socialbidragsberoende var denna 1,8 procentenheter högre bland invandrabarnen än bland barn till infödda.

Som framgår av Tabell 4 och Figur 2 ansluter sig resultaten för kvinnor ganska väl till den schematiska indelning av grupper som presenterades ovan för män. Av Tabell 4 framgår att inkomstskillnaden mellan invandrare och infödda uppgick till 8,0 procent. För döttrar till invandrare och deras jämförelsegrupper uppgår skillnaden i inkomster till 3,1 procent. Konvergensen över generationerna är alltså starkare bland kvinnor än bland män.

Figur 1. Relativ inkomst och andel ej socialbidragsberoende bland olika grupper av invandrarsöner 1997

Invandrardöttrar från Tjeckoslovakien, Latinamerika och Baltikum har högre inkomster än döttrar till infödda. De grupper som härrör från Västeuropa, Tjeckoslovakien och Baltikum uppvisar dessutom låg andel socialbidragsberoende. För Grekland och Nordafrika är inkomsterna lägre och socialbidragsberoendet högre än bland kvinnor med infödda föräldrar. Sett till hela gruppen invandrardöttrar var socialbidragsberoendet 1,2 procentenheter högre än bland döttrar till infödda.

Vid en jämförelse med män kan dock några skillnader noteras. Döttrar till invandrare från Mellanöstern klarar sig betydligt sämre än söner i samma grupp och kan klassificeras i den lägsta gruppen. Det omvända gäller för de som härstammar från Turkiet. I denna grupp har kvinnorna både en relativt högre arbetsinkomst och ett lägre socialbidragsberoende.

Tabell 4. Skillnader i arbetsinkomst respektive socialbidragsberoende 1997 mellan invandrardöttrar och två olika jämförelsegrupper med infödda föräldrar

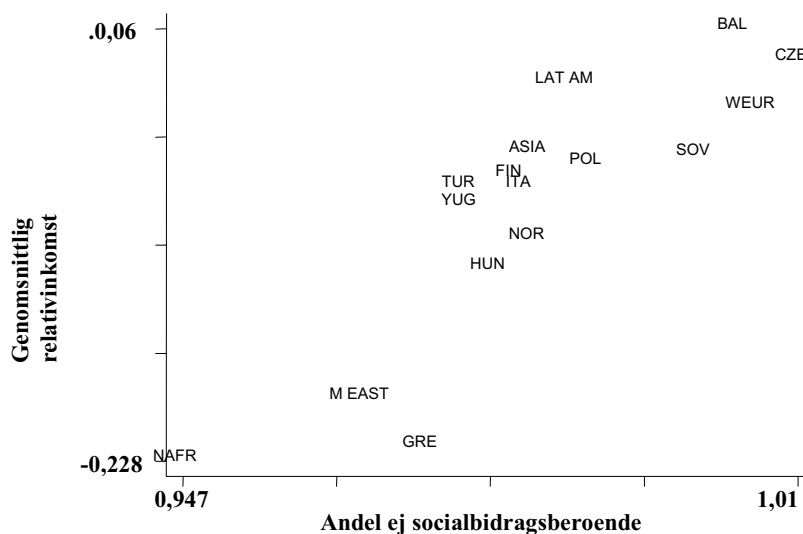
Nr	Faderns födelseregion	Skillnader i arbets- inkomst mellan invandrare och		Skillnader i arbets- inkomst mellan invandrarbarn och barn till		Skillnader i social- bidragsberoende mellan invandrar- barn och barn till	
		infödda tvillingar 1975 (%) ^a	totala pop. infödda 1975 (%)	resp. tvilling- grupp 1997 (%) ^b	totala pop. infödda 1997 (%) ^b	resp. tvilling- grupp 1997 (%) ^b	totala pop. infödda 1997 (%) ^b
1	Finland	-0,066	-0,118	-0,021	-0,033	0,014	0,019
2	Övriga Norden	-0,081	-0,083	-0,085	-0,076	0,020	0,017
3	Jugoslavien	-0,089	-0,166	-0,050	-0,053	0,021	0,024
4	Grekland	-0,077	-0,200	-0,184	-0,218	0,033	0,028
5	Italien	-0,057	-0,113	-0,008	-0,041	0,013	0,018
6	Turkiet	-0,228	-0,266	0,008	-0,041	-0,004	0,024
7	Baltikum	-0,025	0,062	0,030	0,067	0,001	-0,004
8	Sovjetunionen	-0,087	-0,111	-0,048	-0,019	0,005	0,000
9	Tjeckoslovakien	-0,126	0,022	0,087	0,046	0,012	-0,010
10	Ungern	-0,113	-0,080	-0,114	-0,097	0,025	0,021
11	Polen	-0,182	-0,115	0,022	-0,025	0,015	0,011
12	Västeuropa	-0,059	0,027	-0,005	0,013	-0,004	-0,006
13	Mellanöstern	-0,380	-0,297	-0,047	-0,185	0,001	0,034
14	Nordafrika	-0,384	-0,313	-0,174	-0,228	0,022	0,053
15	Asien	-0,214	0,099	-0,172	-0,017	0,034	0,017
Samtliga			-0,080		-0,031		0,012

Anmärkning: Samtliga differenser är standardiserade med avseende på ålder.

^a Siffrorna avser fäder är beräknade utifrån de individer vilka hade arbetsinkomst > 0 1975.

^b Siffrorna är beräknade utifrån de individer vilka hade arbetsinkomst > 0 1997.

Figur 2. Relativ inkomst och andel ej socialbidragsberoende bland olika grupper av invandrardöttrar 1997

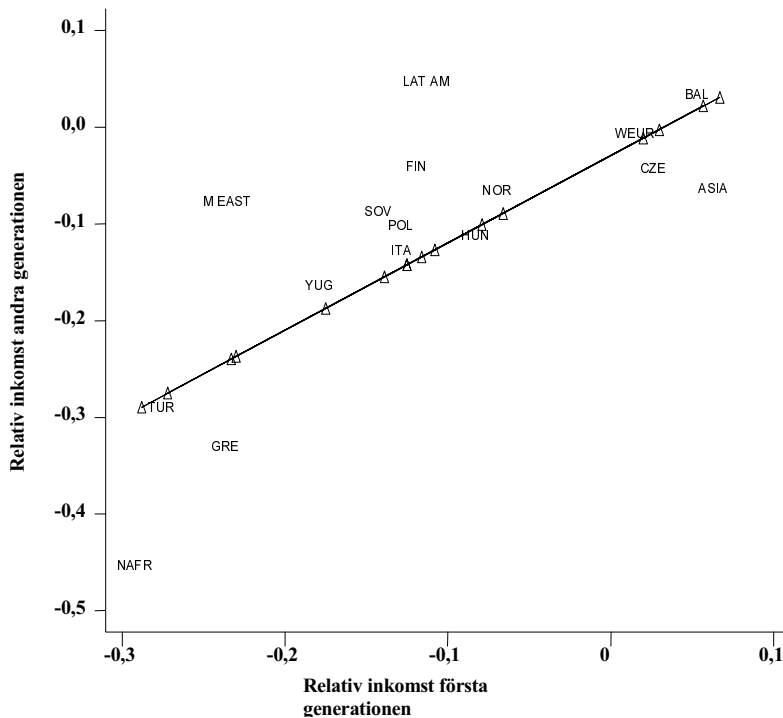

Intergenerationell rörlighet mellan invandrargrupper

Vi har hittills kunnat konstatera att inkomsterna bland personer med och utan utländsk bakgrund tycks konvergera över generationerna för såväl män som kvinnor. Konvergensen visade sig vara starkare för kvinnor än för män. Den andra aspekten av intergenerationell inkomströrlighet som vi lyfte fram i Inledningen är hur rörligheten varierar mellan personer som härrör från olika länder. I Figur 3 och Figur 4 plottas den procentuella avvikelsen från jämförelsegruppen bland invandrarna själva mot motsvarande avvikelse bland deras barn för män respektive kvinnor.² I figuren har vi också lagt in regressionslinjer från en skattning av en linjär modell där avvikelsen i genomsnittsinkomst för invandrare har använts som oberoende variabel och avvikelsen bland barnen använts som beroende variabel. Resultaten från dessa regressioner presenteras i Tabell 5 och Tabell 6.

² Observera att den statistiska analysen i samtliga fall är baserade på skillnader mellan respektive grupp av personer med utländsk bakgrund och den totala gruppen av personer utan sådan bakgrund.

Figur 3. Avvikelser i arbetsinkomster relativt jämförelsegrupper för första och andra generationen (män)

Beträffande män framgår av Tabell 5 att konstanten i regressions-ekvationen skattas till cirka $-0,03$. Vidare framgår av resultaten att skattningen av lutningskoefficienten ligger nära 0,9 och att t-värdena, som anges inom parentes under koefficientskattningarna, visar att skattningen är statistiskt signifikant skild från noll.³

Skulle lutningskoefficienten i en sådan modell vara noll, skulle den genomsnittliga inkomsten i den första generationen inte spela någon roll för hur det går i den andra generationen. Om lutningskoefficienten är lika med ett behåller var och en av grupperna sin relativa position från den tidigare generationen. Om skattningen ligger mellan noll och ett, sker "regression towards the mean" eller "galtonisk regression". Detta innebär att en grupp som ligger över den genomsnittliga inkomsten i den invandrade föräldragenerationen tenderar att ligga

³ Lutningskoefficienten är dock inte signifikant skild från 1.

Tabell 5. Resultat från skattning av linjära regressionsmodeller med andra generationens arbetsinkomst som beroende variabel och första generationens arbetsinkomst som oberoende variabel (män, t-värden inom parentes)

Variabel	Estimat
Konstant	-0,030 (-0,906)
Första generationens relativa inkomst	0,903 (4,337)
	$R^2 = 0,573$
	$N = 16$

över genomsnittet även bland invandrabarnen. Samtidigt har gruppen en större sannolikhet att ha en lägre snarare än en högre relativinkomst jämfört med föräldragenerationen. Om koefficienten är större än ett divergerar den genomsnittliga inkomsten över generationerna.

Skattningen av lutningskoefficienten som ligger mycket nära 0,9 tyder på en mycket ringa inkomströrlighet mellan grupperna. Denna punktskattning ligger betydligt högre än motsvarande skattning för USA kring 0,45 (Borjas 1993).⁴ Gruppens ekonomiska framgångar i den generation som själv invandrat förefaller således ha stor betydelse för dess genomsnittliga framgång i nästa generation.

Tabell 6 och Figur 4 visar motsvarande skattningar för kvinnorna i urvalet. Punktskattningen för lutningskoefficienten uppgår i detta fall till 0,56. Denna koefficient ligger således i närhet av den koefficient som skattats för män i USA (Borjas 1993).⁵ Lutningskoefficienten för kvinnor är således avsevärt lägre än för män. Detta skall tolkas som att inkomströrligheten mellan döttrar och deras fäder är högre än mellan söner och deras fäder. Det betyder således att den ekonomiska fördelen i den invandrade generationen har en mindre betydelse för framgången på arbetsmarknaden i nästa generation bland kvinnor än bland män.

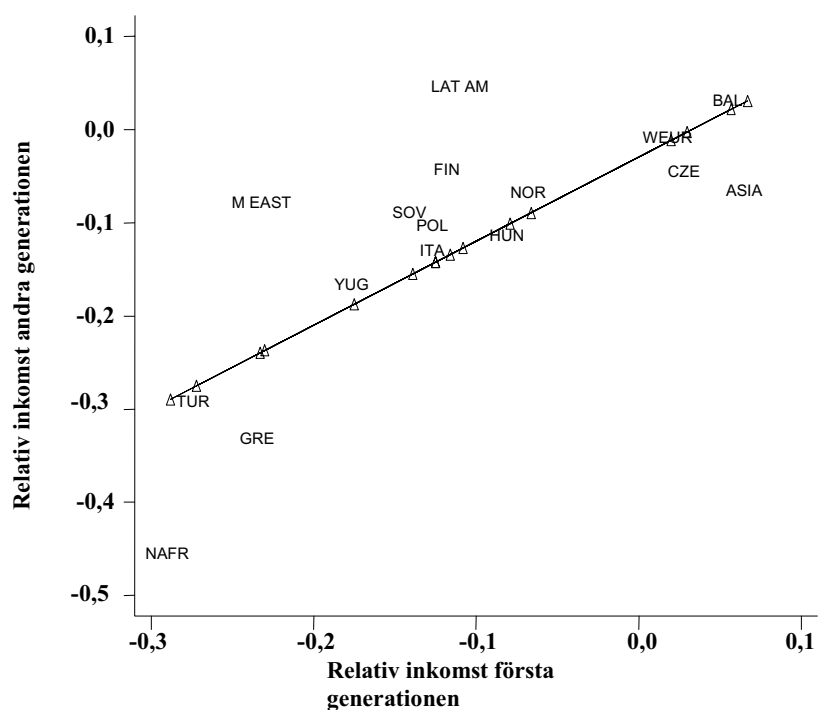
⁴ Tyvärr är precisionen i skattningarna så låg att vi inte kan dra slutsatsen att skattningen för Sverige är statistiskt signifikant högre än skattningen för USA.

⁵ Borjas studie var dock begränsad till män.

Tabell 6. Resultat från skattning av linjära regressionsmodeller med andra generationens arbetsinkomst som beroende variabel och första generationens arbetsinkomst som oberoende variabel (kvinnor, t-värden inom parentes)

Variabel	Estimat
Konstant	0,003 (0,891)
Första generationens relativa inkomst	0,557 (4,792)
	$R^2 = 0,621$ $N = 16$

Figur 4. Avvikelser i arbetsinkomster relativt jämförelsegrupper för första och andra generationen (kvinnor)

Intergenerationell inkomströrlighet inom invandrargrupper

Den tredje komponenten av den intergenerationella inkomströrligheten för invandrare motsvaras av rörligheten inom gruppen. Denna komponent kan skattas, och tolkas, på motsvarande sätt som i föregående avsnitt. För att kontrollera för inkomstskillnader relaterade till ålder inkluderar vi polynom i ålder, för både invandrarna och deras barn, i den modell vi skattar. Vi använder den modell för att skatta den intergenerationella elasticiteten för inkomströrlighet som föreslås av Solon (1992).

Resultaten redovisas i Tabell 7 och Tabell 8. Den första kolumnen visar skattningen av elasticiteten för den intergenerationella inkomströrligheten inom olika grupper. Standardfelen för skattningarna anges inom parentes under varje koefficient. Skattningarna kan tolkas som den andel av en relativ inkomstfördel i den invandrade generationen som i genomsnitt kvarstår i nästa generation. Kolumn 2 anger motsvarande skattningar för respektive "tvillinggrupp". Slutligen anges rangen för sambandet ifråga om arbetsinkomst mellan generationerna i den tredje respektive den fjärde kolumnen.

Beträffande män är det mest slående resultatet som redovisas i Tabell 7 den stora, och i de flesta fall statistiskt signifikanta, skillnaden mellan olika grupper av invandrare. För den latinamerikanska, tjeckiska och turkiska gruppen är elasticiteten större än 0,2. Detta innebär således att mer än 20 procent av en relativ inkomstfördel i den första generationen kvarstår i nästa generation inom dessa grupper. För andra grupper, t ex Nordafrika och Grekland är den skattade elasticiteten insignifikant skild från 0. Detta innebär att inom dessa grupper överförs ingen inkomstfördel i första generationen till nästa generation. Resultatet är exceptionellt för studier av intergenerationell inkomströrlighet.

I Tabell 8 presenteras motsvarande regressionskoefficienter för kvinnor och deras fäder. Av tabellen framgår att den intergenerationella rörligheten inom grupperna genomgående är högre bland kvinnor än bland män. Lägst rörlighet finner vi för gruppen som härstammar från Polen. För denna grupp uppgår elasticiteten till 0,16, d.v.s. 16 procent av en inkomstfördel i första generationen kvarstår i nästa generation. För grupperna Grekland, Västeuropa, Övriga Norden och Finland ligger elasticiteten runt 0,10.

Tabell 7. Mått på intergenerationell inkomströrlighet för män bland grupper från olika länder (standardfel inom parentes).

Faderns födelseregion	Barn till invandrare med in- komst > 0	Jämförelse- grupper med in- komst > 0	Ranking barn till invandrare	Ranking jämförelse- grupper
1. Finland	0,115 (0,013)	0,167 (0,014)	9	9
2. Övriga Norden	0,114 (0,014)	0,146 (0,015)	10	14
3. Jugoslavien	0,131 (0,035)	0,110 (0,034)	7	12
4. Grekland	0,007 (0,077)	0,173 (0,053)	15	6
5. Italien	0,051 (0,058)	0,052 (0,044)	13	16
6. Turkiet	0,200 (0,119)	0,171 (0,105)	3	8
7. Baltikum	0,151 (0,028)	0,111 (0,027)	5	15
8. Sovjetunionen	0,178 (0,047)	0,141 (0,048)	4	12
9. Tjeckoslovakien	0,240 (0,057)	0,121 (0,044)	1	13
10. Ungern	0,122 (0,039)	0,179 (0,039)	8	4
11. Polen	0,107 (0,047)	0,160 (0,050)	11	10
12. Västeuropa	0,149 (0,116)	0,176 (0,017)	6	5
13. Mellanöstern	0,009 (0,121)	0,238 (0,264)	14	1
14. Nordafrika	-0,017 (0,191)	0,172 (0,187)	16	7
15. Asien	0,060 (0,094)	0,188 (0,089)	12	3
16. Latinamerika	0,224 (0,082)	0,235 (0,138)	2	2
Samtliga	0,139 (0,007)	0,155 (0,007)		

Tabell 8. Mått på intergenerationell inkomströrlighet för kvinnor bland grupper från olika länder (standardfel inom parentes)

Faderns födelseregion	Barn till invandrare med in- komst > 0	Jämförelse- grupper med in- komst > 0	Ranking barn till invandrare	Ranking jämförelse- grupper
1. Finland	0,085 (0,015)	0,126 (0,017)	5	8
2. Övriga Norden	0,096 (0,016)	0,149 (0,017)	4	5
3. Jugoslavien	0,077 (0,043)	0,185 (0,041)	7	3
4. Grekland	0,109 (0,094)	0,184 (0,083)	2	4
5. Italien	-0,008 (0,067)	0,017 (0,067)	13	16
6. Turkiet	0,023 (0,089)	0,098 (0,119)	11	11
7. Baltikum	0,067 (0,032)	0,091 (0,033)	9	13
8. Sovjetunionen	0,075 (0,050)	0,092 (0,061)	8	12
9. Tjeckoslovakien	0,065 (0,065)	0,128 (0,058)	10	7
10. Ungern	-0,050 (0,044)	0,151 (0,046)	14	5
11. Polen	0,164 (0,054)	0,062 (0,055)	1	14
12. Västeuropa	0,099 (0,017)	0,125 (0,020)	3	9
13. Mellanöstern	-0,045 (0,135)	0,461 (0,243)	15	1
14. Nordafrika	0,079 (0,107)	0,109 (0,154)	6	10
15. Asien	0,015 (0,091)	0,290 (0,094)	12	2
16. Latinamerika	-0,066 (0,120)	0,040 (0,186)	16	15
Samtliga	0,090 (0,008)	0,132 (0,009)		

Beträffande kvinnor är det också ett faktum att ett flertal av grupperna uppvisar elasticiteter som är insignifikant skilda från noll. Detta gäller t.ex. grupperna Tjeckoslovakien, Turkiet, Asien, Italien, Ungern, Mellanöstern och Latinamerika. Inom dessa grupper gäller således att inkomstfördelar i första generationen ej överförs till nästa generation. Resultaten för kvinnor avviker således från de resultat som presenterades för män då de två grupper som uppvisade högst elasticiteter inom grupperna bland män, d.v.s. Tjeckoslovakien och Latinamerika, tillhör de grupper där elasticiteten inom gruppen är lägst bland kvinnor.

Vad förklarar skillnaderna i relativ inkomst mellan grupper från olika länder?

Låt oss testa två hypoteser för varför vi observerar så stora genomsnittliga inkomstskillnader mellan olika grupper av invandrabarn. Enligt den första hypotesen uppkommer skillnaderna av att olika grupper har med sig olika mängd humankapital från sina hemländer vilket i sin tur överförs mellan generationerna. För att mäta skillnader i humankapital mellan olika ursprungsländer använder vi BNP per capita.

Den andra hypotesen utgår ifrån överföringen av humankapital mellan generationerna. I en berömd teoretisk modell föreslagen av Becker och Tomes (1986) observerar vi korrelation mellan föräldrar och barns inkomster på grund av att humankapital överförs mellan generationer. Om en större mängd humankapital överförs inom vissa grupper – t.ex. för att individerna i gruppen har preferenser för att ”investera mer i sina barn” – kommer vi att kunna observera olika intergenerationell korrelation och olika inkomstnivåer mellan olika grupper.

I Tabell 9 redovisas resultaten från fem olika specifika regressionsmodeller där gruppernas relativa inkomster använts som beroende variabel. Det framgår att vi får stöd för de hypoteser vi avsåg att testa. Det mest intressanta resultatet är att trots att vi kontrollerar för den genomsnittliga utbildningsnivån inom grupperna ger BNP per capita i ursprungslandet och måttet på intergenerationell inkomströrlighet en ytterligare signifikant effekt på inkomstnivån. Modell (5) som presenteras i Tabell 9 visar dock att precisionen är för låg för att även inkludera första generationens inkomster i modellen.

Tabell 9. Resultat från skattningar av linjära regressionsmodeller med invandrarsonsers arbetsinkomster som beroende variabel (t-värden inom parentes)

	(1) ^b	(2)	(3)	(4)	(5)
Konstant	-0,263 (-3,38)	-0,357 (-5,65)	-0,238 (4,41)	-0,269 (-5,76)	-0,137 (-1,73)
BNP per capita ^a	0,806 (1,75)	0,745 (2,21)			
Genomsnittlig utbildningsnivå		0,136 (2,21)		0,115 (2,64)	0,037 (0,67)
Intergenerationell korrelation		0,803 (1,89)	0,940 (2,38)	0,882 (2,67)	0,555 (1,62)
Första generationens inkomst					0,620 (1,98)
R^2	0,277	0,734	0,289	0,538	0,651
N	10	10	16	16	16

^a Uppgifter om BNP per capita för år 1970.

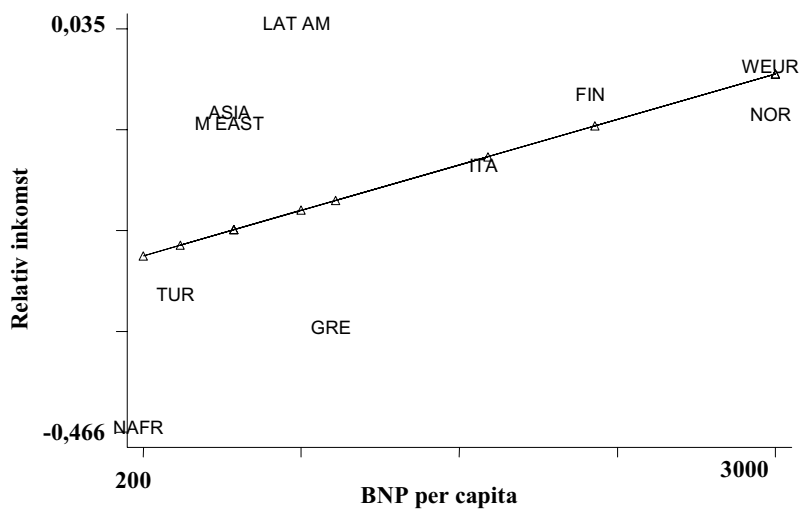
^b I denna specifikation är Jugoslavien, Baltikum, Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Ungern och Polen utelämnade då uppgifter om BNP saknades för dessa länder.

I figur 5 har vi plottat BNP per capita och genomsnittlig relativ inkomst för män. I figur 6 gör vi motsvarande för måttet på intergenerationell rörlighet och genomsnittlig relativ inkomst. I båda figurerna har vi dessutom lagt in regressionslinjer från skattningar av motsvarande regressionsmodeller. Även av figurerna framgår att data ger stöd åt våra hypoteser.

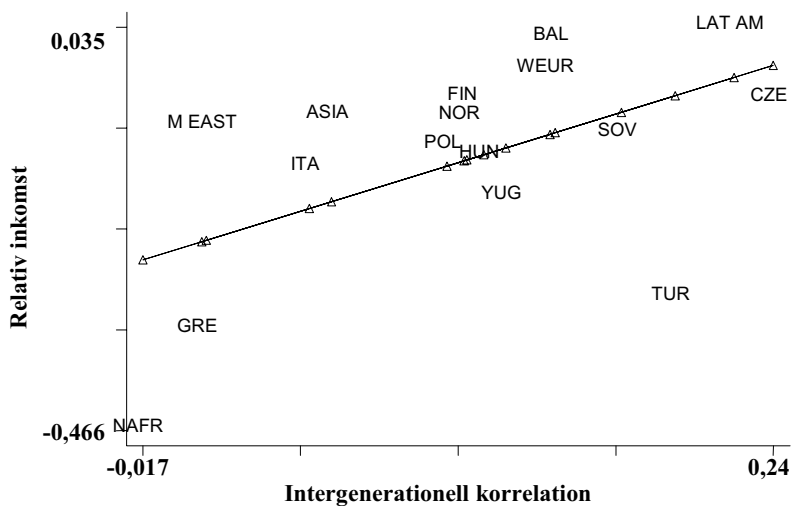
I Tabell 10 och Figur 7 presenteras motsvarande skattningar och regressionslinjer för kvinnor. Det framgår att BNP i fädernas ursprungsland har en positiv inverkan på döttrarnas inkomstnivå i Sverige. Dock är koefficienterna i för kvinnor lägre än vad de är för män.

För kvinnor gäller, till skillnad från män, att den intergenerationella korrelationen inte påvisar någon statistiskt signifikant inverkan på inkomsten bland barnen. P.g.a. detta presenteras denna regressionslinje ej i figur. I modell (5) inkluderas såväl genomsnittlig utbildningsnivå för de olika grupperna som intergenerationell korrelation och den invandrade generationens relativa inkomst.

Figur 5. Relativinkomster hos olika grupper av invandrarsöner och BNP 1970

Figur 6. Relativinkomster hos olika grupper av invandrarsöner och intergenerationell rörlighet

Tabell 10. Resultat från skattningar av linjära regressionsmodeller med invandrardöttrars arbetsinkomster som beroende variabel (t-värden inom parentes)

	(1) ^b	(2)	(3)	(4)	(5)
Konstant	-0,130 (-2,63)	-0,644 (-0,66)	-0,005 (-1,91)	-1,113 (-1,36)	0,529 (0,78)
BNP per capita ^a	0,369 (1,26)	0,648 (2,09)			
Genomsnittlig utbildningsnivå		0,042 (0,53)		0,009 (1,30)	-0,004 (-0,78)
Intergenerationell korrelation		-0,806 (1,50)	0,001 (0,03)	0,007 (0,19)	0,000 (0,01)
Första generationens inkomst					0,623 (4,18)
R ²	0,166	0,464	0,000	0,115	0,640
N	10	10	16	16	16

^a Uppgifter om BNP per capita för år 1970.

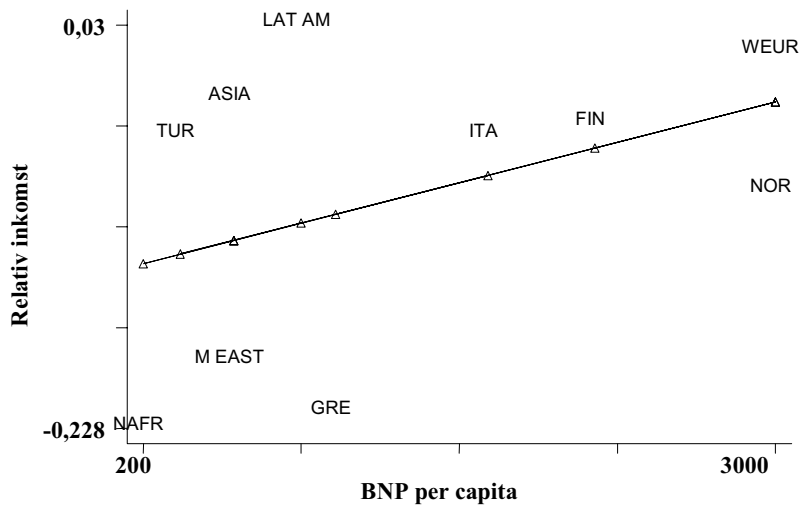
^b I denna specifikation är Jugoslavien, Baltikum, Sovjetunionen, Tjeckoslovakien, Ungern och Polen utelämnade då uppgifter om BNP saknades för dessa länder.

Resultaten visar dock att endast den senare har en statistiskt signifikant inverkan på inkomsten bland de invandrades döttrar. Tabell 10 visar således att hypotesen om överföring av humankapital mellan generationerna inte har något statistiskt signifikant stöd bland kvinnor och deras fäder.

Sammanfattning och slutsatser

I denna artikel har vi analyserat olika aspekter av intergenerationell inkomströrlighet bland invandrare i Sverige. Som ett första mått på intergenerationell rörlighet studerades inkomströrlighet mellan hela gruppen av personer med och utan utländsk bakgrund. Resultaten visar att barn till invandrare har lägre inkomster och högre andel socialbidragsberoende än barn till infödda. Detta gäller såväl män som kvinnor. Resultaten har också visat att skillnaden i inkomster i relation till jämförelsegruppen är något mindre bland invandrarbarn än bland

Figur 7. Relativinkomster hos invandrades döttrar och BNP 1970

dem som själva invandrat. Konvergensen över generationerna visade sig vara starkare bland kvinnor än bland män.

I kapitlet har också framkommit några grupper vilka klarar sig bra och några grupper vilka klarar sig dåligt. För såväl män som kvinnor gäller att de som härrör från Västeuropa, Tjeckoslovakien, Latinamerika samt Baltikum klarar sig bäst. De som klarar sig sämst bland såväl män som kvinnor är de som härrör från Nordafrika och Grekland. De övriga utgör en tydlig mellangrupp.

Som ett andra mått på intergenerationell rörlighet studerades den intergenerationella rörligheten mellan grupper som härrör från olika länder. Resultaten visade på låg intergenerationell rörlighet mellan olika grupper, d.v.s. de med högst relativinkomster i den invandrade generationen tenderar att ha de högsta relativinkomsterna även i nästa generation. Dock sker "regression towards the mean" i den meningen att skillnaderna mellan grupperna är mindre i andra generationen än i första generationen. Denna effekt är mer påtaglig för kvinnor än för män.

Ett tredje mått på intergenerationell rörlighet är den intergenerationella rörligheten inom olika grupper. Här skiljer sig resultaten åt mellan män och kvinnor. För såväl män som kvinnor visar dock resultaten på stor heterogenitet i den intergenerationella rörligheten. För män gäller att i det bland dem som härrör från Latinamerika,

Tjeckoslovakien och Turkiet finns en relativt stor andel av relativa inkomstfördelar i föräldragenerationen kvar i nästa generation. I andra grupper, såsom dem som härrör från Nordafrika, Grekland och Mellanöstern, finns inga relativa inkomstfördelar från föräldragenerationen kvar i barngenerationen.

Beträffande kvinnor är inkomströrligheten inom grupperna generellt sett högre än bland män. För kvinnor finns en relativt stor andel av relativa inkomstfördelar i första generationen kvar i nästa generation bland dem som härrör från Polen, Grekland och Västeuropa. För kvinnor gäller vidare att inga relativa inkomstfördelar i första generationen överfördes till nästa generation bland dem som härrör från Tjeckoslovakien och Latinamerika, d.v.s. i de grupper där den största relativa inkomstfördelen överfördes bland männen. Liksom för män visar dock resultaten att inga relativa inkomstfördelar överförs bland dem som härrör från Mellanöstern.

Beträffande dessa olika mått på intergenerationell rörlighet kan alltså konstateras att Tjeckoslovakien, Latinamerika, Nordafrika och Grekland skiljer ut sig. Barn till fäder invandrade från Tjeckoslovakien och Latinamerika klarar sig bra jämfört med barn till infödda bland såväl män som kvinnor. Beträffande Grekland och Nordafrika är situationen den omvända. Barnen klarar sig i dessa fall sämre än barn till infödda. Vad gäller intergenerationell rörlighet inom grupperna skiljer sig tre av dem åt vid en jämförelse mellan kvinnor och män. För Tjeckoslovakien och Latinamerika är den intergenerationella rörligheten låg bland män men hög bland kvinnor. För Grekland är rörligheten hög bland män men relativt sett låg bland kvinnor.

Det kan även konstateras att en del av olikheten i inkomstnivå mellan grupperna kan förklaras av olika grad av överföring av human kapital mellan generationerna. För män gäller att såväl BNP-nivån i invandrarnas ursprungsländer som den intergenerationella rörligheten inom grupperna har en statistiskt signifikant betydelse för de relativa inkomsterna i nästa generation. För kvinnor kan konstateras att BNP-nivån, men inte den intergenerationella rörligheten inom grupperna, har statistiskt signifikant betydelse för inkomsterna i nästa generation.

Det bör slutligen påpekas att denna studie är baserad på barn till invandrare vilka var boende och sysselsatta i Sverige år 1970. Barnen till invandrare som kommit till Sverige efter 1970 ingår således ej i studien. Olika studier har visat att framförallt senare års invandrare med utomeuropeisk bakgrund ofta har hög arbetslöshet och låga inkomster (se Hammarstedt, 2001; Edin och Åslund, 2001). Mot bakgrund av att studien visat på relativt låg intergenerationell rörlighet

mellan såväl personer med och utan utländsk bakgrund som mellan grupper från olika länder finns en uppenbar risk att barnen till de utomeuropeiska invandrare som kommit till Sverige under de senaste årtiondena i hög grad kommer att ärva sina föräldrars dåliga inkomstposition. Resultaten i studien understryker därför betydelsen av en lyckad integration av dem som själva invandrat.

Referenser

- Becker, Gary S. och Nigel Tomes. 1986. "Human capital and the rise and fall of families." *Journal of Labor Economics* 4:1–39.
- Behrenz, Lars och Mats Hammarstedt. 2002. "Arbetsinkomster bland andra generationens invandrare – en intergenerationell studie." *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 8:81–93.
- Björklund, Anders och Markus Jäntti. 1997. "Intergenerational income mobility in Sweden compared to the United States." *American Economic Review* 87:1009–1018.
- Borjas, George J. 1993. "The intergenerational mobility of immigrants." *Journal of Labor Economics* 11:113–134.
- Edin, Per-Anders och Olof Åslund. 2001. "Invandrare på 1990-talets arbetsmarknad." i Åke Bergmark och Olof Bäckman. red. *Ofärd i välfärden*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Ekberg, Jan. 1997. "Hur är arbetsmarknaden för den andra generationens invandrare?" *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 3:5–16.
- Ekberg, Jan och Dan-Olof Rooth. 2003. "Unemployment and earnings for second generation immigrants. Parent composition and ethnic disparities." *Journal of Population Economics* 6:787–814.
- Franzén, Eva. 2003. *I välfärdsstatens väntrum. Studier av invandrades socialbidragstagande*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete. Göteborgs universitet.
- Gustafsson, Björn, Max Zamanian och Renato Aguilar. 1990. *Invandring och försörjning*. Göteborg: Daidalos.
- Hammarstedt, Mats. 2001. *Making a living in a new country*. Växjö: Nationalekonomiska institutionen, Växjö universitet.
- Hammarstedt, Mats. 2002. "Hur försörjer sig andra generationens invandrare." *Ekonomisk Debatt* 30:417–426.
- Lundh Christer, Li Bennich-Björkman, Rolf Ohlsson, Peder J. Pedersen och Dan-Olof Rooth. 2002. *Arbete? Var god dröj! Välfärdspolitiska rådets rapport*. Stockholm: SNS-förlag.
- Solon, Gary. 1992. "Intergenerational income mobility in the United States." *American Economic Review* 82:393–408.

- Wadensjö, Eskil. 1972. *Immigration och samhällsekonomi*. Lund: Nationalekonomiska institutionen. Lunds universitet.
- Vilhelmsson, Roger. 2002. *Ethnic differences in the Swedish youth labour market*. Stockholm: Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet.
- Österberg, Torun. 2000. *Economic perspectives on immigrants and intergenerational transmissions*. Göteborg: Nationalekonomiska institutionen. Göteborgs universitet.

7. Kan diskriminering förklara skillnader i position på arbetsmarknaden mellan invandrare och infödda?*

Carl le Grand, Ryszard Szulkin och Jan Ekberg

Inledning

En av de mest genomgripande förändringar som skett i det svenska samhället under de senaste decennierna är den kraftigt ökade andelen invånare som är födda utomlands. Allt sedan andra världskriget har Sverige varit ett invandringsland, d.v.s. antalet individer som flyttar till Sverige är större än det antal individer som utvandrar (Ekberg och Gustafsson 1995). Karaktären på den invandring som skett till Sverige har varierat starkt under senare decennier. Beroende på situationen i omvärlden och på den svenska arbetsmarknaden, har flyttningsströmmarna ibland dominerats av arbetskraftsinvandring och ibland av flyktinginvandring. Invandrarnas nationella sammansättning har också förändrats. År 1980 var 54 procent av alla utrikes födda boende i Sverige födda i Norden, medan motsvarande andel år 2000 endast var 28 procent. I stället har andelen födda utanför Europa ökat från 15 procent 1980 till 39 procent 2000 (SCB 2002).

Mot denna bakgrund är det en väsentlig uppgift för samhällsvetenskaperna att studera hur invandringen och dess förändrade sammansättning har påverkat det svenska samhället och hur situationen för invandrare och deras barn skiljer sig från infödda svenskar. Det finns numera en hel del forskning på området men fortfarande är vår kunskap om invandrares situation i många avseenden bristfällig. Detta gäller inte minst deras situation på den svenska arbetsmarknaden. Vi vet exempelvis betydligt mindre om de skillnader i arbetsmarknads-

* Vi vill tacka Anders Björklund, Ann-Zofie Duvander, Mia Hultin, Michael Tåhlin och Eskil Wadensjö för värdefulla kommentarer på en tidigare version.

relaterade utfall som finns mellan personer med och utan invandrarbakgrund än om motsvarande skillnader mellan infödda kvinnor och män.

Empirisk forskning som sökt kartlägga etnicitetens betydelse på den svenska arbetsmarknaden har i huvudsak varit inriktad på sysselsättning, arbetslöshet och årsinkomster bland personer som själva invandrat. Resultat från denna forskning visar att de som kommit till Sverige under 1950-, 60- och 70-talen har uppnått ungefär samma sysselsättningsgrad, yrkesrörlighet och inkomstutveckling som den infödda befolkningen (Ekberg 1994; Ekberg och Gustafsson 1995). För de invandrargrupper som kommit till Sverige senare är dock arbetsmarknadsläget betydligt sämre (Ekberg och Hammarstedt 2002). Dessutom visade Andersson (2000a, b) på tydlig etnisk differentiering av årsinkomster i storstadsområden. Vad gäller situationen för nästföljande generation – de som är födda i Sverige men barn till invandrare – konstaterar Ekberg (1997) sammanfattningsvis att de som är födda före 1970 är väl integrerade på den svenska arbetsmarknaden. För dem som är födda efter 1970 är emellertid läget mindre entydigt. Individer med europeisk bakgrund har en relativt god situation. Österberg (2000) fann att den intergenerationella inkomströrligheten bland dessa är ungefär som för infödda. Däremot har speciellt barn till invandrare med utomeuropeisk härkomst lägre sysselsättning, högre arbetslöshet och lägre årsarbetsinkomster (Vilhelmsson 2002; Rooth och Ekberg 2003).

Vi vet alltså en del om sysselsättning, arbetslöshet och årsinkomster för personer med invandrarbakgrund, men vår kunskap är mycket begränsad vad gäller systematiska skillnader i löneutvecklings- och karriärmöjligheter mellan personer med och utan invandrarbakgrund. Ett undantag är Wadensjö (1994) som bl.a. redovisar resultat om löneskillnader för anställda som är födda i Sverige respektive i utlandet (se även Wadensjö 1992 för en analys av högutbildade invandrades lönesituation). På grundval av bearbetningar av Levnadsnivåundersökningarna 1974, 1981 och 1991 drar författaren slutsatsen att år 1974 hade personer födda utomlands i stort sett samma timlöner som personer födda i Sverige. Därefter har emellertid invandrarernas, speciellt männens, relativlöner försämrats. Vidare fann Wadensjö att de observerade löneskillnaderna inte kan förklaras med att invandrare har sämre observerade kvalifikationer än infödd arbetskraft.

En orsak till att invandrarskapets betydelse för lönerna på den svenska arbetsmarknaden är ett relativt utforskat område, är rimligtvis bristen på lämpliga data. De datamaterial som finns tillgängliga för forskning innehåller normalt mellan två och tre tusen anställda indivi-

der av vilka omkring tio procent klassificeras som invandrare (andelen varierar beroende på hur invandrare definieras). Antalet individer med invandrarbakgrund i dessa datamaterial är således för litet för att möjliggöra nedbrytningar av denna kategori efter typ av invandrarland, invandningsperiod m.m. I denna uppsats har vi emellertid använt ett datamaterial som omfattar betydligt fler anställda, nämligen Statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar (AKU), som från och med 1992 innehåller frågor om löner för det specialurval individer som intervjuas i januari – mars varje år. Genom en hopslagning av AKU för åren 1992, 1993, 1994 och 1995 erhåller vi information om tillräckligt många personer med invandrarbakgrund för att kunna genomföra mer detaljerade analyser av denna heterogena grupp. Vår studie är en av de första där AKU:s lönedata används i forskningssammanhang.¹ Detta motiverar att större delen av uppsatsen ägnas löneskillnader mellan etniska grupper.

Det finns två syften med detta kapitel. Det ena är att analysera löneskillnader mellan infödda och personer födda utomlands.² För det första undersöker vi om det finns en generell löneskillnad mellan de personer som är födda i Sverige och dem som är födda utomlands när hänsyn tagits till konventionella mått på individernas humankapital. För det andra studeras betydelsen av den tid som individen tillbringat i Sverige för lönegapet mellan infödd och invandrad arbetskraft. För det tredje analyseras ursprungsregionens betydelse för invandrarnas relativlöner i Sverige. Slutligen genomförs en analys av löneskillnader mellan personer födda i Sverige, personer som invandrat i tillräckligt ung ålder för att kunna genomgå stora delar av sin skolutbildning i landet, samt övriga invandrare. Analyserna avser att ge ett första, preliminärt svar på frågan om det förekommer etniskt grundad differentiering av lönesättningen på den svenska arbetsmarknaden och i så fall i vilken omfattning detta sker. Det andra syftet är att undersöka om det förekommer etnisk grundad differentiering av sysselsättningsnivå och yrkestillhörighet på den svenska arbetsmarknaden. I sistnämnda fall görs enbart en sammanfattning av resultaten från några svenska studier.

Teoretisk bakgrund

Enligt en vanlig uppfattning är ett av de viktigaste kännetecknen hos det moderna samhället att "tillskrivna" egenskaper (ascribed characteristics) tenderar att minska i betydelse medan betydelsen av

¹ En annan studie som använt AKU:s lönedata är Edin och Holmlund (1998).

² Dessa avsnitt är grundade på leGrand och Szulkin (1999).

“förvärvade” egenskaper (achieved characteristics) ökar. Förespråkare för ett sådant synsätt menar att individens utbildning, arbetslivserfarenhet och begåvning spelar (eller åtminstone bör spela) en allt mer avgörande roll för hennes tillgång till eftertraktade positioner och belöningar i arbetslivet. Social bakgrund, kön och etnicitet spelar däremot, eller bör spela, en allt mindre roll i de processer som styr fördelningen av knappa resurser till individer och grupper av individer i samhället. Enligt detta perspektiv beror ojämlik fördelning av samhällets resurser på ”[...] what individuals can do, and not [on] who they are” (Erikson och Goldthorpe 1992:6).

Enligt humankapitalteorin, som är en mycket inflytelserik forskningstradition inom arbetsmarknadsekonomin, har de förvärvade egenskaperna ett avgörande inflytande för individens position på arbetsmarknaden. Inom ramen för denna ansats hänförs skillnader i arbetsmarknadsrelaterade utfall mellan olika individer till det faktum att människor investerar olika mycket i utbildning och yrkesfärdigheter (Becker 1964 och Mincer 1974). Grundpostulatet inom humankapitalteorin är att lönen är en funktion av individens produktivitet. Personer som utvecklar sin kompetens genom skolutbildning eller genom upplärning i arbetet antas höja sin produktiva förmåga och därmed öka både sina chanser att få arbete och att erhålla högre lön. I konventionella empiriska analyser som baseras på humankapitalteorin betraktas skolutbildning och antal år i arbetskraften som mått på det generella humankapital en individ besitter. Antal år hos samma arbetsgivare, eller senioritet, betraktas som en indikator på det företagsspecifika humankapitalet, det vill säga den kompetens som endast är användbar i det företag där det förvärvats.³

I analyser av skillnader i löner och sysselsättningsgrad mellan individer med och utan invandrarbakgrund framstår, vid sidan av generellt och företagsspecifikt humankapital, även en annan form av humankapital som väsentlig. Tidigare studier utförda på amerikanska data tyder nämligen på att invandrarnas ofördelaktiga lönesituation är störst i början av deras yrkesaktiva liv i det nya landet (LaLonde och Topel 1993). Om den utbildning som invandraren förvärvat i sitt hemland endast har begränsad internationell överförbarhet försvårar detta också invandrarens möjlighet att få ett arbete. I samband med att immigranterna får allt mer arbetslivserfarenhet i det nya landet och kompletterar sin tidigare utbildning med humankapital specifikt för

³ Denna tolkning som gör gällande att senioritetsrelaterade löneskillnader beror på det företagsspecifika humankapital anställda förvärvat under den tid de arbetar hos samma arbetsgivare, har dock kritiserats under senare år. En alternativ tolkning till sambandet mellan lön och anställningsår utgår från sök- och matchning teorier (se Abraham och Farber 1987 och Altonji och Shakotko 1987).

invandringslandet tenderar lönegap, yrkesposition och sysselsättningsgrad gentemot infödd arbetskraft med samma utbildning och arbetslivsposition att krympa. Vistelsetiden i landet kan således ses som ett mått på det "nationsspecifika" humankapital som invandrarna förvärvar genom att lära sig språket, knyta nya kontakter och gradvis anpassa sig till den nya sociala omgivningen. I enlighet med humankapitalteorin bör eventuella skillnader i lön, yrkestillhörighet och sysselsättningsgrad mellan personer med och utan invandrarbakgrund kunna förklaras med skillnader i ackumulerade färdigheter som höjer individens produktiva förmåga. För invandrarnas del torde den tid som de tillbringat i landet till väsentlig del påverka uppbyggnaden av dessa färdigheter. Genom deltagande i arbetsliv och utbildningssystem i invandrarlandet utbildningssystem skaffar sig invandrare den kunskap och de erfarenheter rörande det nya landet som förmodligen är av stor vikt för assimileringprocessen, d.v.s. den process genom vilken den etniska bakgrundens betydelse reduceras och individuella egenskaper får en mer framträdande roll.⁴

Alternativa perspektiv till humankapitalteorin utgår ofta ifrån att skillnader i arbetsmarknadsposition inte enbart är en funktion av skillnader i individernas produktiva förmåga. De systematiska skillnader i position på arbetsmarknaden mellan personer med och utan invandrarbakgrund som kvarstår när hänsyn tagits till individernas humankapital, tolkas enligt dessa perspektiv åtminstone delvis som ett resultat av diskrimineringsprocesser. Utgångspunkten för många diskriminerings teorier är antagandet att fördelning av belöningar är en process där konfliktfyllda intressen manifesteras och att resurssvaga grupper tenderar att utestängas från rättfärdiga belöningar (Pfeffer 1989; Tomaskovic-Devey 1993). Enligt diskrimineringsperspektivet har tillskrivna egenskaper, såsom etnicitet och kön, fortsatt att vara av central betydelse för skillnader mellan individers villkor i arbetslivet, exempelvis vad gäller lön och karriärmöjligheter.

I litteraturen om arbetsmarknadsdiskriminering kan man i grova drag urskilja två typer av diskriminering. Den första diskriminerings-typen har sitt ursprung i att vissa arbetsgivare och beslutsfattare inom arbetsorganisationer handlar utifrån sina personliga preferenser och är därmed benägna att diskriminera individer av en viss etnisk härkomst. En sådan *preferensbaserad diskriminering* kan, om den delas av tillräckligt många beslutsfattare, resultera i att personer med invandrarbakgrund betalas lägre löner eller får mindre kvalificerade arbetsupp-

⁴ En alternativ tolkning till invandrades förbättrade situation i arbetslivet då vistelsetiden ökar, är att individer med tiden lär sig undvika beteenden som ökar fördomar och diskriminering mot dem, utan att de för den skull höjer sin produktivitet i strikt bemärkelse.

gifter eller inte får något arbete alls än andra lika produktiva individer.⁵ Diskrimineringsmekanismerna behöver dock inte nödvändigtvis vara grundade i motvilja mot invandrare och vissa etniska grupper. Den andra huvudtypen av diskriminering som diskuteras i litteraturen är *teorin om statistisk diskriminering*, enligt vilken olikheter i belöningar som bygger på tillskrivna karakteristika hos individer, kan vara ett resultat av ekonomiskt rationella beslut som fattas av arbetsgivare som agerar på en konkurrerande marknad (se exempelvis Phelps 1972). Arbetsgivarens beslut om vem som skall rekryteras eller befordras samt hur produktivitet och prestationer skall utvärderas och belönas, baseras enligt denna teori på bristfällig information om de anställdas arbetsförmåga och arbetsinsatser. Arbetsgivare saknar således ofta förutsättningar för att bedöma varje enskild individs produktivitet och/eller lämplighet som anställd. Däremot kan arbetsgivare, enligt teorins antaganden, på ett mer rättvisande sätt bedöma den *genomsnittliga* produktiviteten och lämpligheten hos grupper av anställda, som exempelvis män och kvinnor samt personer med och utan invandrabakgrund. I avsaknad av direkta mått på individernas produktivitet kan en generellt högre sjukfrånvaro, högre personalomsättning, eller sämre förmåga att anpassa sig till arbetsgrupper som i huvudsak består av inhemsk arbetskraft, betraktas som indikatorer på att invandrare över lag har en sämre prestationsförmåga.

Problem med ofullständig information kan vara särskilt tydliga när arbetsgivare bedömer värdet av den utbildning som individerna genomgått. I samband med beslut om rekrytering, lönesättning eller befordran kan meritvärdet hos examina från andra länder vara relativt lågt. Invandrarnas utbildning, om den skett utomlands, kan antas vara en svagare signal på deras produktiva förmåga än motsvarande utbildning hos den inhemska arbetskraften. Arbetsgivare kan därför behandla personer med en likvärdig utbildning olika, beroende på var utbildningen genomgåts, vilket kan förväntas leda till skillnader i arbetsbelöningar mellan personer med och utan invandrabakgrund även när hänsyn tagits till utbildningsnivån.

I den mån invandrad arbetskraft som grupp verkligen uppvisar mer av de egenskaper som arbetsgivare betraktar som icke önskvärda, skulle man alltså kunna hävda att statistisk diskriminering utgör en ekonomiskt rationell strategi. Det är dock viktigt att poängtera att statistisk diskriminering givetvis drabbar många individer i den diskrimi-

⁵ Becker (1957) kallar motviljan mot personer med vissa tillskrivna egenskaper för "taste for discrimination". I sin ursprungliga formulering, som han dock senare har modifierat, menar Becker att denna "smak för diskriminering" knappast kan överleva i långa loppet om det råder hög grad av konkurrens på marknaden, vilket kanske kan förklara varför många ekonomer som utgår från att en konkurrerande marknad existerar, har stor motvilja mot att tolka empiriska resultat i termer av diskriminering.

nerade gruppen orättvist, eftersom arbetsgivarnas bedömningar baseras på typiska egenskaper hos den sociala kategori individen tillhör och inte på hennes individuella egenskaper. Även om arbetsrelaterade egenskaper genomsnittligt sett skiljer sig åt mellan två sociala grupper, finns det normalt en stor variation inom grupperna. Med andra ord överlappar de arbetsrelaterade egenskaperna hos personer med och utan invandrabakgrund varandra i hög grad, även om genomsnittsvärdena för grupperna kan skilja sig åt. Att arbetsgivarrepresentanter använder sig av en relativt lätt igenkännbar tillskriven karaktäristik som invandrarskap då de fattar beslut om anställningar, kan dock ses som ekonomiskt effektivt, eftersom det ofta är både kostsamt och svårt för arbetsgivaren att införskaffa rättvisande information om varje individs potentiella produktivitet.⁶

Diskrimineringstendenser i arbetslivet kan således antas göra sig gällande framförallt i samband med de processer genom vilka individer fördelas på olika arbeten samt vid bedömning av anställdas arbetsinsatser. Detta innebär att konsekvensen av att arbetsgivare diskriminerar utlandsfödd arbetskraft bör visa sig i att invandrare (a) har sämre chanser att överhuvudtaget få ett arbete, (b) tenderar att inneha mindre attraktiva positioner, i de fall de erhåller ett arbete, samt (c) missgynnas då lönerna bestäms. Det är givetvis en mycket omfattande uppgift att analysera den relativa styrkan i assimilering- respektive diskrimineringsprocesserna på den svenska arbetsmarknaden. Ett visst bidrag till en sådan analys bör vi kunna lämna.

Löner

Den empiriska redovisningen startar med en kort beskrivning av den selektion som kan antas ske genom att en relativt låg andel invandrare har en anställning. Därefter ger vi en övergripande bild av hur anställda med invandrabakgrund i genomsnitt skiljer sig från infödda anställda i fråga om lön per timme samt i fråga om vissa indikatorer

⁶ Ovanstående resonemang utgår från att arbetsgivaren verkligen har en någorlunda korrekt bild av hur grupperns genomsnittliga egenskaper skiljer sig åt. Detta är dock inte alltid fallet. Såsom bl.a. England (1992) föreslår, kan det därför vara lämpligt att urskilja en tredje form av diskriminering, som vi kallar *fördomsbaserad diskriminering* (Paula England använder begreppet "error discrimination"), för de fall då arbetsgivaren agerar utifrån uppenbart felaktiga och fördomsfulla föreställningar om invandrades eller etniska grupperns egenskaper och produktivitet. Många ekonomer anser inte att distinktionen mellan korrekta och felaktiga uppfattningar av genomsnittsskillnader mellan grupper är av intresse, eftersom rationella aktörer lär sig av sina misstag. Därför antas arbetsgivare i långa loppet korrigeras sina felaktiga föreställningar så att de allt mer blir i enlighet med gruppernas faktiska genomsnittliga produktivitet.

på kvalifikation. Löneanalyserna genomförs sedan i fyra steg. I den första analysen försöker vi ta hänsyn till de potentiella skillnader som råder mellan anställda som är födda i Sverige och utomlands vad gäller individuella kvalifikationer. Nettolöneskillnader mellan invandrare och infödda estimeras för kvinnor och män separat. Resultaten från denna analys ger en indikation på om det överhuvudtaget finns löneskillnader mellan de studerade kategorierna som inte kan förklaras utifrån skillnader i kvalifikationer. I det andra steget undersöks hur lönegapet mellan infödd och invandrad arbetskraft påverkas av den tid som individen tillbringat i Sverige. Som redan nämnts kan ett resultat som visar att löneskillnader mellan svensk- och utlandsfödda minskar när hänsyn tagits till den tid som invandrarna vistats i Sverige tolkas som en indikation på att assimileringprocesser reducerar invandrarernas relativa underläge på arbetsmarknaden.

I en tredje analys studeras i vilken mån relativlönerna varierar mellan invandrare från olika länder. Datamaterialet är för litet för att ge möjligheter att studera invandringsländerna separat. Vi har därför gjort en uppdelning i tre grupper av länder – (i) Norden och Väst-europa samt utomeuropeiska industriländer, (ii) övriga Europa, (iii) övriga världen förutom industriländerna. Ett resultat som tyder på att invandrare med liknande individuella egenskaper belönas olika beroende på varifrån de kommer, kan tyda på förekomst av diskrimineringstendenser som riktas mot vissa etniska grupper.

I den fjärde och sista analysen studeras löneskillnaderna mellan infödda anställda, utlandsfödda anställda som genomgått stora delar av sin skolutbildning i Sverige, och övriga invandrare.⁷ Om vi i denna analys finner systematiska löneskillnader mellan invandrare som gått i svensk skola och infödda är detta, enligt vår mening, en tydlig indikation på assimileringssvårigheter i det svenska samhället. Ett sådant resultat kan tolkas på åtminstone två olika sätt, beroende på om skillnaderna mellan de studerade grupperna uppstår *innan* eller *efter* inträdet på arbetsmarknaden. I det första fallet kan skillnader mellan individer med och utan invandrabakgrund som genomgått skolutbildning i landet, bero på att invandrare tenderar att lämna skolsystemet utan tillräckliga färdigheter i svenska språket och andra ämnen som är viktiga för framtida arbetsmarknadskarriärer. Den debatt om skolans problem i invandratäta områden som förs i massmedia tyder på att en del skillnader mellan de analyserade grupper kan etableras redan innan de träder ut på arbetsmarknaden. Enligt den andra tolkningen behandlas individer av utländsk härkomst på den svenska arbetsmarknaden sämre än jämförbara individer med svensk

⁷ De kategorier som undersöks i den tredje och fjärde analysen är tämligen små, vilket gör att en uppdelning efter kön inte är möjlig att göra.

bakgrund. I det senare fallet återspeglar eventuella löneskillnader i vår analys diskrimineringstendenser bland arbetsgivare och andra beslutsfattare med ansvar för personalfrågor.

Data och variabler

De empiriska analyserna grundas på datamaterial från Arbetskraftsundersökningarna (AKU) 1992, 1993, 1994 och 1995. AKU är en månatlig intervjuundersökning, som utförs av Statistiska centralbyrån och som omfattar ett urval av alla i Sverige folkbokförda personer i åldern 16–64 år. Syftet med Arbetskraftsundersökningarna är att beskriva aktuella förhållanden och förändringar på arbetsmarknaden. Vid sidan av de ordinarie undersökningarna genomförs tilläggsundersökningar där speciella frågor ställs utöver de ordinarie frågorna. Sedan 1992 har AKU ställt frågor om löner under perioden januari till mars i de så kallade “februariundersökningarna” (se SCB:s hemsida på internet). Varje individ intervjuas här två gånger med ett års intervall i en rullande panel. Det är dessa specialundersökningar som vi har använt.

Genom en sammanslagning av AKU från fyra år erhålls ett datamaterial på totalt ca 45 000 individer. Av dessa hade drygt 21 000 vid intervjutillfället en anställning och arbetade åtminstone 10 timmar per vecka. Det är dessa personer som ingår i de nedan presenterade löneanalyserna. Av det totala materialet är ca 5 000 personer födda utomlands och av dessa ingår 1 650 i löneanalyserna (se nedan för ytterligare information om denna selektion).

Variabelbeskrivningar

Timlön: Vi beskriver här lönevariabelns konstruktion relativt ingående, eftersom AKU:s löneuppgifter nästan aldrig tidigare använts i forskningssammanhang. Lön mäts i AKU genom tre frågor: Först ställs frågan om storleken på den nuvarande lönen före skatt för den ordinarie arbetstid som respondenten svarat att hon arbetar. Respondenten uppmanas räkna även “penningmässiga tillägg som t.ex. den rörliga delen vid ackordsarbete, skifttillägg, bonus, provision, dricks, OB-tillägg, jour- och beredskapstillägg.”

Därefter följer frågan för vilken tidsperiod svaret gäller. Svarsalternativen är “per månad”, “i veckan”, “per 2-veckorsperiod”, “i timmen” och “annan period”. Till sist ställs en kontrollfråga som lyder: ”Din lön som ‘yrket enligt tidigare svar’ hos ‘arbetsgivare

enligt svar är alltså ‘*det lönebelopp som angivits*’ i ‘*tidsperioden som uppgivits*’?

På basis av dessa uppgifter har vi beräknat timlönen före skatt som:

- (a) Den angivna löneuppgiften för dem som svarat att de har timlön;
- (b) Löneuppgiften dividerad med den ordinarie veckoarbetstid för de respondenter som angivit att de har veckolön;
- (c) Löneuppgiften dividerad med två gånger veckoarbetstiden för dem som svarat att de har tvåveckorslön;
- (d) (Löneuppgiften/4.345) dividerad med veckoarbetstid för dem som angivit att de har månadslön.

De få som svarat att lönen gäller “annan period” har vi kodat som bortfall. För att öka lönevariabelns tillförlitlighet har vi därefter specialgranskat individer för vilka det finns löneuppgifter för två år i följd och för vilka lönen skiljer sig mycket starkt åt. I en hel del fall fann vi kodningsfel som korrigerades, t.ex. en 25-årig kvinnlig kontorist som utan att ha bytt jobb tjänade 85 kr i timmen år 1 och 860 kr i timmen år 2. Det senare året har då korrigerats till 86 kr i timmen. I vissa fall kunde vi emellertid inte hitta källan till felet, t.ex. en 18-årig kvinna med 9-årig utbildning som angavs tjäna 1800 kr i timmen. Dessa personer (som var mycket få) togs bort från analyserna. Vidare undersökningar visade att en hel del personer som arbetade få timmar per vecka hade, vad som föreföll, orimliga timlöner. Eftersom våra löneanalyser kan påverkas av ett litet antal sk “outliers” (d.v.s. personer med ovanligt höga eller låga löner i förhållande till utbildning, ålder och erfarenhet), valde vi att enbart analysera personer som arbetade minst 10 timmar per vecka och som tjänade minst 32 kr i timmen (motsvarande ca 5500 kr per månad för en heltidstjänst).

Invandrare definieras som personer födda utomlands. En uppdelning har gjorts i följande tre grupper av *invandrarländer*: (1) *Norden, Västeuropa och industriländer utanför Europa* (Danmark, Finland, Island, Norge, Benelux-länderna, Frankrike, Irland, Schweiz, Tyskland, Österrike, Australien, Kanada, Japan, Nya Zeeland, USA); (2) *Övriga Europa*; (3) *Övriga världen* (förutom de industriländer som ingår i grupp 1).

Vistelsetid i Sverige mäts med följande tre dummyvariabler (som antar värdet 1 eller 0): Om invandraren vistats i Sverige 1–10 år, 11–20 år, respektive mer än 20 år. Jämförelsegruppen (som får värdet 0 på alla tre variablerna) är infödda personer.

Kontrollvariabler

Utbildningsår har skapats på basis av uppgift om utbildningsnivå – från mindre än 9 års utbildning (kodat som 8 år) till forskarutbildning (kodat som 18 år).

Potentiell arbetslivserfarenhet. En brist i AKU-data är att det inte finns tillförlitliga uppgifter om hur många år den anställde har förvärvat arbetat.⁸ Vi mäter den potentiella arbetslivserfarenheten som: (ålder – 6 – antal utbildningsår).

Anställningsår är det antal år individen varit anställd hos samma arbetsgivare. Eftersom svaren är kategoriindelade har mittvärdet i årsintervallet använts (t.ex. svaret 5–6 år har kodats som 5.5 år) och den högsta, öppna kategorin ”mer än 15 år” har kodats som 17.5 år.⁹

I de nedan redovisade löneanalyserna har, enligt gängse praxis, kvadrerade termer för erfarenhet och anställningsår inkluderats, för att på så sätt ta hänsyn till att de positiva löneeffekterna av dessa två variabler minskar över tid. Eftersom vi slagit samman AKU 1992–1995 har vi till sist även inkluderat dummyvariabler för åren 1993, 1994 och 1995 som kontrollvariabler. På så sätt försöker vi ta hänsyn till de löneförändringar som skett mellan dessa fyra år.

Resultat

Som ovan nämnts, har tidigare forskning visat att svårigheter vid inträde till och etablering på arbetsmarknaden utgör betydande problem för arbetskraft med invandrarbakgrund. Vi inleder därför den empiriska genomgången med en presentation av skillnader mellan personer födda i Sverige och utomlands vad gäller sysselsättningsstatus och sannolikheten att ingå i löneanalyserna. Därefter beskrivs hur anställda kvinnor och män, med och utan invandrarbakgrund, skiljer sig åt vad gäller de variabler som ingår i löneanalyserna.

⁸ AKU innefattar en uppgift om vilket år den anställde började arbeta, men dels innehåller denna variabel stort bortfall, dels är den kategoriuppdelad så att de som arbetat 11 år eller längre ingår i samma grupp. Dessutom är variabeln behäftad med en del mätfel. Preliminära analyser visade att variabeln hade mycket lågt förklaringsvärde för lön, utöver potentiell erfarenhet. Vi valde därför att enbart använda ”potentiell erfarenhet” i våra analyser.

⁹ Vi testade med andra värden på denna öppna kategori, men resultaten visade sig vara relativt okänsliga för sådana förändringar.

Tabell 1. Sysselsättnings- och urvalssannolikheter efter invandrarbakgrund, vistelsetid i Sverige och svensk skolgång (procent av hela gruppen)

	Ej syssel- satta	Syssel- satta	Före- tagare/ med- hjälpare	An- ställda	Ingår i löne- analy- serna	N
Alla 16–65 år	25.1	74.9	7.5	67.4	52.6	40 417
Infödda	23.7	76.3	7.6	68.8	54.1	36 290
Utlandsfödda	37.6	62.4	6.9	55.6	40.1	4 114
Norden/Västeuropa	26.3	73.7	6.1	67.7	51.7	2 079
Övriga Europa	37.1	62.9	8.6	54.3	38.7	858
Övriga världen	57.4	42.6	6.8	35.9	21.5	1 168
Vistelsetid	56.1	43.9	5.1	38.8	23.8	1 239
1–10 år						
11–20 år	35.4	64.6	8.5	56.1	38.0	991
Mer än 20 år	26.5	73.5	7.2	66.3	51.9	1 884
Gått i svensk skola (låg/mellanstadium)	45.6	54.4	4.0	50.4	36.5	653
Ej gått i svensk skola	36.0	64.0	7.4	56.6	40.6	3 474

Resultaten som visas i Tabell 1 tyder på att det finns starka selektionsmekanismer som hindrar vissa invandrargrupper från att etablera sig på den svenska arbetsmarknaden. Resultaten är i enlighet med den översikt som Björklund m.fl. (1998: Kapitel 3) ger av invandrades svårighet att få tillträde till arbetsmarknaden. Tabellen visar att en klart lägre andel invandrare än infödda är sysselsatta (62 jämfört med 76 procent). Villkoret att vara anställd på minst 10 timmar per vecka (och därmed ingå i löneanalyserna) uppfylls av 40 procent av invandrarna och 54 procent av de infödda. Vidare är andelen sysselsatta särskilt låg bland invandrare från icke europeiska länder och/eller bland dem som har kort vistelsetid i Sverige. Endast något mer än en femtedel av de utomeuropeiska invandrarna och något färre än en fjärdedel av de invandrare som vistats i Sverige i mindre än 11 år finns med i löneanalyserna. Slutligen har invandrare som genomgått svensk grundskola något lägre sannolikhet att ingå i löneanalyserna än övriga utlandsfödda, vilket torde kunna förklaras med att de invandrare som

Tabell 2. Variabelbeskrivning uppdelat efter kön och invandrarskap (medelvärden där inget annat anges)

	Infödda		Invandrare	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Timlön i kronor	96.76	78.59	90.14	77.51
Utbildningstid, antal år	11.59	11.56	11.57	11.74
Potentiell arbetslivserfarenhet	23.62	23.99	25.47	25.29
Anställningsår nuv. arbetsgivare	10.26	10.20	10.16	9.80
Invandrare:				
Andel som bott mer än tio år i Sverige			79.6	84.3
Andel som gått i svensk skola			13.5	15.2
Ursprungsregion:				
Väst/Nordeuropa + utomeurop. i-länder			58.5	69.8
Övriga Europa			20.9	19.4
Övriga delar av världen			20.5	10.7
Antal personer (%)	9 471 (44.5)	10 154 (47.7)	755 (3.5)	895 (4.2)

gått i svensk skola i genomsnitt är betydligt yngre än de som inte gjort det.¹⁰

Av Tabell 2 framgår att anställda som är födda i Sverige endast marginellt skiljer sig från anställda som är utlandsfödda vad gäller genomsnittligt antal år i formell utbildning samt anställningstid hos nuvarande arbetsgivare. Invandrare har däremot något längre potentiell arbetslivserfarenhet vilket återspeglar deras något högre genomsnittsålder. Slutsatsen är att skillnaderna mellan invandrare och infödda i fråga om humankapitalindikatorerna är små. Av tabellen framgår vidare att cirka 80 procent av de utlandsfödda männen och 85 procent av de utlandsfödda kvinnorna bott i Sverige längre än tio år samt att omkring 14 procent av invandrarna har gått i svensk

¹⁰ En uppdelning efter kön visar att – med undantag för utomeuropeiska invandrare – sannolikheten att ingå i löneanalyserna är större för kvinnor än för män. Huvudorsaken till detta är att en större andel män än kvinnor är egna företagare och därmed inte kategoriseras som löneanställda. Utomeuropeiska kvinnor skiljer sig från andra grupper genom att endast 32 procent är anställda och endast 18 procent finns med löneanalyserna. Motsvarande andelar för utomeuropeiska män är något högre – 39 respektive 25 procent.

grundskola. Slutligen är flertalet invandrare i vårt urval födda i Nord- eller Västeuropa (det dominerande landet i denna grupp är förstås Finland). Andelen invandrare med födelseort i övriga europeiska länder eller i andra världsdelar uppgår till 41 procent för männen och 30 procent för kvinnorna.

Observerade och standardiserade löneskillnader mellan invandrade och infödda anställda

Det första steget i löneanalyserna är att jämföra skillnader i observerad genomsnittslön mellan anställda som är födda i Sverige och utomlands. Som framgår av första raden i Tabell 3 nedan, tjänar manliga anställda med invandrarbakgrund 6.5 procent mindre per timme än infödda manliga anställda, medan motsvarande skillnad för kvinnliga invandrare endast är 1.4 procent. Dessa löneskillnader som baseras på AKU 1992–1995 är klart mindre än de som Wadensjö (1994: Tabell 1 och 2) rapporterar på basis av Levnadsnivåundersökningen (LNU) 1991 – 10.8 för män och 5.9 för kvinnor.

En möjlig orsak till att LNU 1991 uppvisar mycket större löneskillnader mellan invandrare och infödda än AKU 1992–95 är den kraftiga ökningen av arbetslösheten under 1990-talet. Denna ökning kan ha medfört att många resurssvaga invandrare som 1991 hade arbete, om än med låg lön, senare blev arbetslösa. För de invandrare som kommit till Sverige efter 1991 har det försämrade arbetsmarknadsläget inneburit speciellt stora svårigheter att etablera sig i arbetslivet, vilket kan medföra att det endast är relativt välutbildade invandrare, vars kunskaper efterfrågas av arbetsgivarna, som överhuvudtaget kan erhålla en anställning.¹¹

Denna förklaring är spekulativ, men erhåller ändå visst stöd av de ovan redovisade resultaten i Tabell 1 som visar på att sannolikheten för vissa invandrargrupper att inneha en anställning är relativt liten. Vår tolkning av dessa resultat är att enbart vissa grupper invandrare lyckats behålla sina arbeten eller lyckats slå sig fram och få en anställ-

¹¹ En vanlig förklaring till invandrarnas ökade arbetslöshet och minskade sysselsättningsintensitet är att det skett omfattande organisationsförändringar i arbetslivet under senare år vilket inneburit att kraven ökat på "kulturspecifik" kompetens och att språklig och kommunikativ förmåga samt kännedom om det svenska samhället blivit allt viktigare. Argumenten sammanfattas i Björklund m.fl. (1998: Kapitel 4). En annan tolkning av dessa resultat är att invandrarnas arbetslöshet är så hög eftersom den svenska arbetsmarknaden inte haft nog löneflexibilitet under 1990-talskrisens efterfrågechock. Detta innebär med andra ord ett antagande om att invandrarnas löner ligger på en alltför hög nivå.

Tabell 3. Genomsnittliga skillnader i timlön mellan utlands- och infödda kvinnor och män 1992–1995 (logaritmiska värden)

	Män	Kvinnor
Skillnader i observerad genomsnittslön	-0.0654**	-0.0144
Korrigerade löneskillnader (samma koefficienter) ^a	-0.0860**	-0.0337**
Korrigerade löneskillnader (inföddas koefficienter) ^b	+0.0215**	+0.0200**

Anmärkning: * Signifikant på 0,05-nivån; ** signifikant på 0,01-nivån

^a Löneskillnad efter Invandrarbakgrund mäts med en dummyvariabel. Den fullständiga modellen redovisas i Tabell A1 i appendix.

^b Den skattade skillnaden om invandrarna fick samma avkastning på humankapital-variablerna som infödda (d.v.s. inföddas koefficienter sätts in i invandrarernas lönekvationer). Se Tabell A2 i appendix.

ning på den av massarbetslöshet präglade svenska arbetsmarknaden under 1990-talet. Om arbetskraftsefterfrågan hade varit högre, så att en större andel invandrare hade haft en anställning, skulle troligtvis de genomsnittliga löneskillnaderna mellan invandrare och infödda varit större än de vi nedan redovisar. Den bedömning vi med andra ord gör, är att de löneskillnader vi presenterar i denna artikel, underskattar de löneskillnader som skulle finnas om även ej sysselsatta personers (hypotetiska) löner hade ingått.¹²

På den andra raden i Tabell 3 presenteras de löneskillnader mellan personer födda i Sverige och utomlands som framkommer då vi tar hänsyn till konventionella indikatorer på individernas humankapital. Analyserna genomförs separat för män och kvinnor (de fullständiga resultaten för lönemodellerna visas i Tabell A1, kolumn 1 och 2, i appendix).¹³ Vi ser för det första att det som väntat finns statistiskt

¹² I ekonomiska löneanalyser, speciellt rörande löneskillnader mellan kvinnor och män, brukar man försöka beakta sådana selektionseffekter genom Heckmans s.k. 'two-step procedure'. Vi har här inte använt denna metod eftersom vi fann det svårt att formulera en övertygande modell för hur denna selektion går till. Detta utgör dock en naturlig utveckling av vår forskning i framtiden.

¹³ Som redan nämnts består AKU:s urval av så kallade rullande paneler, d.v.s. samma individer intervjuas vid två mättillfällen. Denna samplingsprocedur kan skapa problem med ömsesidigt beroende observationer. Ett standardsätt att hantera denna typ av problem är att använda regressionsanalys baserad på klusterdata. Denna metod estimerar också robusta standardfel, vilket minskar heteroscedasticitetsproblemen (White 1980). I resultatredovisningen från regressionsanalyserna presenteras både det totala antalet individuella observationer och det totala antalet oberoende kluster. Som kontroll av våra resultat baserade på klusterdata skattade vi även de fyra modellerna i Tabell A1 (appendix) med endast en (den senaste) observation för varje individ. Koefficienter och standardfel för dessa modeller visade sig vara nästan identiska med

säkerställda skillnader mellan invandrades och inföddas löner. För det andra är löneskillnaderna mellan svensk- och utlandsfödda större då vi konstanthåller för humankapital än då enbart observerade medelvärden jämförs. För män är nettolöneskillnaden, konstanthållet för utbildning, potentiell erfarenhet och arbetsgivarsenioritet, 8.6 procent. För kvinnor är skillnaden mindre – infödda kvinnor tjänar i genomsnitt 3.4 procent mer än kvinnor som har motsvarande humankapital, men som är födda utomlands.

På rad 3 i Tabell 3 visas de beräknade skillnaderna i genomsnittslön som framkommer då vi gör "tankeexperimentet" att utlandsfödda kvinnor och män erhåller samma löneavkastning på utbildning, erfarenhet och anställningsår som infödda kvinnor och män. Mer specifikt har vi först skattat separata lönemodeller för invandrade och infödda kvinnor och män (resultaten visas i Tabell A2 i appendix). Därefter har vi använt de skattade koefficienterna för infödda män och satt in dessa i ekvationen för utlandsfödda män och beräknat den förväntade lönen för den senare gruppen. Samma förfarande har använts för kvinnor. Som framgår av Tabell A2 i appendix har speciellt utlandsfödda män sämre "ekonomisk avkastning" på sin utbildning och arbetslivserfarenhet än infödda män. Enligt våra beräkningar skulle genomsnittslönen för invandrade män öka med ca 8.7 procent om de hade samma löneavkastning på sin utbildning och erfarenhet som infödda män. För kvinnor är det bara för utbildningsår som det finns statistiskt säkerställda skillnader i lönekoeficienten mellan invandrare och infödda. Den beräknade löneökningen för utlandsfödda kvinnor om de fick samma löneavkastning på utbildning och erfarenhet som infödda kvinnor är 3.4 procent. Detta innebär, vilket framgår av rad 3 i Tabell 3, att utlandsfödda anställda skulle ha en genomsnittslön som ligger omkring 2 procent *över* de inföddas, om de fick samma lön efter utbildning, potentiell erfarenhet och anställningstid i företaget som infödda personer. Det är främst invandrararnas längre potentiella erfarenhet som förklarar deras högre förväntade lön.

Sammanfattningsvis kan vi av resultaten i Tabell 3 dra slutsatsen att löneskillnaderna mellan invandrare och infödda ökar betydligt, då vi tar hänsyn till de skillnader som föreligger i individuella egenskaper relaterade till humankapital, såsom vi här mäter dem. Våra analyser så här långt är till stor del en replikation av de analyser som Wadensjö utfört på basis av andra data (LNU 1991) och substantiellt sett är resultaten desamma med undantag för att löneskillnaderna enligt AKU är mindre än de som framkommer på basis av LNU 1991.

de som framkom då vi använder flera observationer per individ. Detta stärker vår tillförsikt att dubbla observationer per individ inte snedvrider skattningarna.

Vistelsetiden

I den teoretiska genomgången ovan diskuterades begreppet "nations-specifikt humankapital" och vistelsetiden i Sverige föreslogs som en indikator på detta. Modell 1 och 2 i Tabell 4 visar hur invandrarnas relativlöner varierar efter vistelsetid i Sverige (i Tabell A1, kolumn 3 och 4 redovisas de fullständiga resultaten). För män (modell 1) tenderar visserligen lönenivån för utlandsfödda anställda som förväntat stiga något med den tid som de tillbringat i Sverige, men denna positiva utveckling sker i en mycket långsam takt. Den genomsnittliga löneskillnaden mellan utlandsfödda personer som bott i Sverige mellan ett och tio år och infödda svenskar (som utgör referenskategori i analyserna) är omkring 14 procent. För manliga invandrare som varit i landet mellan elva och tjugo år är motsvarande skillnad ca 12 procent. Manliga invandrare tycks alltså erhålla mycket lägre löner än infödda svenskar under de första 20 åren de vistas i Sverige, även då vi tar hänsyn till eventuella skillnader i utbildningsnivå och arbetslivserfarenhet. För invandrare som varit i Sverige mer än 20 år reduceras dock löneskillnaderna gentemot de infödda kraftigt. Manliga invandrare i denna kategori tjänar cirka fem procent mindre än infödda med motsvarande värden på humankapitalvariablerna.

Modell 2 visar resultaten för motsvarande analys av kvinnliga anställda. Liksom i de tidigare analyserna ser vi att löneskillnaderna mellan kvinnliga anställda med och utan invandrarbakgrund är klart mindre än motsvarande skillnader för manliga anställda. För kvinnor finns också ett tydligare mönster av minskande löneskillnader efter vistelsetid i Sverige. Lönegapet mellan kvinnliga invandrare som vistats i landet 10 år eller mindre och infödda kvinnor är nästan nio procent. För personer med mellan 11 och 20 års vistelsetid minskar skillnaden till fem procent. För invandrarkvinnor med lång vistelsetid i landet (mer än 20 år) finns inga statistiskt säkerställda löneskillnader i jämförelse med infödda kvinnor.

Det bör påpekas att den metod som används här för att skatta utvecklingen över tid av invandrarnas arbetsmarknadskarriärer är inte helt oproblematisk. Vistelsetiden i landet är inte enbart ett mått på ackumulation av det "nations-specifika" humankapitalet. Dels kan olika invandringsvågor som kommer från olika länder skilja sig åt vad gäller assimileringspotential, dels kan arbetsmarknadsläget variera över tid vilket påverkar mottagarlandets assimileringspotential. Detta medför att tolkningen av lönekoeficienten för vistelsetid i landet är

Tabell 4. Regressionsanalys av (logaritmen av) timlön 1992–1995: Betydelsen av vistelsetid i Sverige och typ av ursprungsland (t-värden anges inom parentes)

	1 Män	2 Kvinnor	3 Män	4 Kvinnor
Vistelsetid i Sverige				
1–10 år i Sverige	-0.141 (5.0)**	-0.087 (3.9)**		
11–20 år i Sverige	-0.119 (4.5)**	-0.051 (3.4)**		
Mer än 20 år i Sverige	-0.054 (3.4)**	-0.013 (1.3)		
Ursprungsland				
Nord- och Västeuropa, i-länder			-0.018 (1,2)	-0.019 (2.1)*
Syd- och Östeuropa			-0.141 (4,5)**	-0.057 (2.8)**
Övriga världen			-0.221 (9.3)**	-0.089 (3.6)**

Anmärkning: * Signifikant på 0,05-nivån; ** signifikant på 0,01-nivån. OLS regression med 'robust standard error' (Huber White sandwich estimator of variance). De fullständiga resultaten redovisas i Tabell A1 (vistelsetid) och A3 (ursprungsland).

behäftad med vissa svårigheter. I ett senare avsnitt utvecklar vi vår analys genom att undersöka löneeffekten av vistelsetid och ursprungsregion tillsammans. Vi återkommer till problemet med att studera assimileringstendenserna på arbetsmarknaden även i samband med slutdiskussionen.

Ursprungsregionen

I analysens nästa steg studeras huruvida personer med invandrarbakgrund belönas olika beroende på var de kommer ifrån. Som nämnts gör vi en uppdelning av invandrarland i tre grupper. Resultaten i modell 3 och 4 i Tabell 4 visar att ursprungsregionen är av mycket stor betydelse för arbetsbelöningarnas nivå på den svenska arbetsmarknaden. Anställda som är födda i Nord- och Västeuropa eller i något utomeuropeiskt industriland, har ungefär samma genomsnittslöner som infödda anställda. Detta gäller både för män och för kvinnor. Anställda som är födda i syd- och östeuropeiska länder har

Tabell 5. Regressionsanalys av (logaritmen av) timlön 1992–1995: Betydelsen av vistelsetid i Sverige efter typ av ursprungsland (t-värden anges inom parentes)

	1 Nord/Väst	2 Övriga Europa	3 Övriga världen
1–10 år i Sverige	–0.033 (1.3)	–0.138 (3.2)**	–0.193 (7.5)**
11–20 år i Sverige	–0.009 (0.5)	–0.149 (4.6)**	–0.156 (5.6)**
Mer än 20 år i Sverige	–0.021 (2.2)*	–0.067 (2.7)**	–0.138 (3.4)**

Anmärkning: * Signifikant på 0,05-nivån; ** signifikant på 0,01-nivån. OLS regression med 'robust standard error' (Huber White sandwich estimator of variance). De fullständiga resultaten redovisas i Tabell A3, modellerna 3–5 i appendix.

emellertid betydligt lägre genomsnittslöner än de som är infödda. Syd- och östeuropeiska män tjänar omkring 14 procent mindre än infödd arbetskraft med liknande humankapital, medan motsvarande siffra för Syd- och östeuropeiska kvinnor är nästan 6 procent. Den största löneskillnaden gentemot infödda uppvisar dock de anställda som är födda i övriga utomeuropeiska länder. Män från dessa länder tjänar i genomsnitt ungefär 22 procent mindre än infödda män med motsvarande utbildningsnivå och erfarenhet. Kvinnor från utomeuropeiska länder tjänar nästan 9 procent mindre än infödda kvinnor.

Vistelsetidens betydelse för olika invandrargrupper

Av resultaten i Tabell 4 har framgått att såväl vistelsetiden i Sverige som ursprungsregionen är av stor betydelse för invandrades relativlöner. Vi gick därför ett steg vidare och undersökte om löneeffekten av vistelsetiden i Sverige varierar mellan olika invandrargrupper. Resultaten av dessa analyser redovisas i Tabell 5. I modell 1 studeras betydelsen av det antal år som personer från Nord- och Västeuropa samt från utomeuropeiska industriländer har tillbringat i Sverige (referenskategori i samtliga tre modeller är personer födda i Sverige. Inga övriga invandrare ingår alltså i denna lönemodell).¹⁴ Som framgår är löneskillnaderna mellan invandrare

¹⁴ Bastalen i dessa analyser är små, vilket medför att det inte är möjligt att skatta separata modeller för kvinnor och män. Könsskillnader fångas därför upp enbart genom en dummyvariabel för kön. I övrigt ingår i samtliga modeller de kontrollvariabler som använts i de tidigare löneanalyserna.

Tabell 6. Regressionsanalys av (logaritmen av) timlön 1992–1995. Betydelsen av svensk skolgång efter kön (t-värden anges inom parentes)

	1 Män	2 Kvinnor
Genomgått svensk grundskola	-0.006 (0.2)	0.014 (0.8)
Ej genomgått svensk grundskola	-0.098 (7.3)**	-0.043 (4.8)**

Anmärkning: * Signifikant på 0,05-nivån; ** signifikant på 0,01-nivån. OLS regression med 'robust standard error' (Huber White sandwich estimator of variance). De fullständiga resultaten redovisas i Tabell A4 i appendix.

från dessa länder och infödda marginella, oavsett hur lång tid som individerna vistats i landet.¹⁵ Ett annorlunda mönster framträder då invandrare från Syd- och Östeuropa analyseras (modell 2). I det här fallet sker en minskning över tid av löneskillnaderna gentemot infödda anställda. Löneskillnaden är nästan 14 procent för de individer som bott i Sverige 10 år eller mindre, men bara knappt sju procent för de anställda som varit i Sverige mer än 20 år. I modell 3 skattas slutligen samma löneekvation med invandrare födda utanför Europa. Löneskillnaderna mellan denna grupp invandrare och infödda är mycket stora oavsett vistelsetiden. Även om skillnaderna reduceras något över tid, kvarstår ett lönegap på nästan 14 procent mellan invandrare från utomeuropeiska länder som vistats i Sverige mer än 20 år och infödda med motsvarande humankapital.

Skolgång i Sverige

I den sista analysen (Tabell 6) studeras löneskillnader mellan personer födda i Sverige, personer som invandrat i tillräckligt ung ålder för att kunna genomgå stora delar av sin skolutbildning i Sverige (som kommit när de var 12 år eller yngre) och övriga invandrare. Enligt resultaten har de respondenter som invandrat till Sverige i relativt unga år ungefär samma lönenivåer som infödda. Detta gäller för såväl män

¹⁵ Löneskillnaden gentemot infödda tycks vara något större för de individer som vistats i landet längst (mer än 20 år) än för de med kortare vistelsetid. Detta resultat kan enligt vår mening bero på, dels att sammansättningen på denna grupp av invandrare varierar efter invandringsår, dels på att mätfelen (slumpmässigt) varierar efter invandringsår. Trots den variation som estimaten uppvisar, ändras dock inte den generella slutsatsen, nämligen att löneskillnaden gentemot infödd arbetskraft för denna grupp invandrare är marginell.

som kvinnor. För övriga personer som är födda utomlands framträder det tidigare presenterade resultatet att löneavståndet mellan utlandsfödda och infödda män är större än för invandrade och infödda kvinnor. Dessa resultat ger en grund för att dra den optimistiska – men preliminära – slutsatsen att det faktum att en person är född utomlands inte utgör något hinder för lönekarriären i Sverige, under förutsättning att individen haft liknande förutsättningar som infödd arbetskraft att genom skolgång i barn- och ungdomen skaffa sig ”Sverige-specifikt” humankapital.

Sysselsättning och arbetslöshet

Det framgick ovan att skillnader i arbetsmarknadsposition mellan infödda och invandrare också kan visa sig i skillnader i arbetslöshet och sysselsättningsgrad. En sammanfattning av ett stort antal svenska studier beträffande orsaker till den högre arbetslösheten och den lägre sysselsättningsgraden bland invandrare finns i Arai, Regner och Schröder (2000). En kunskapsöversikt finns också i de los Reyes och Wingborg (2002). En slutsats är att traditionella humankapitalvariabler och vistelsetid i Sverige inte kan förklara nämnda skillnader mellan invandrare och infödda. Vistelsetiden har dock positiv påverkan på så sätt att med längre vistelsetid förbättras sysselsättningsläget vilket får tolkas så att efterhand förvärvas kompetens som förbättrar möjligheterna på arbetsmarknaden. Även efter mycket lång vistelsetid i Sverige kvarstår dock för vissa invandrargrupper ett sämre arbetsmarknadsläge än för infödda i samma ålder och med samma observerat humankapital. För 1980-talets invandrare skedde den huvudsakliga arbetsmarknadsintegrationen under de första 5 åren efter invandrings-tillfället därefter bromsades processen upp. Sysselsättningsgraden bland 1980-talets invandrare var fortfarande låg i slutet av 1990-talet (Edin och Åslund 2001; Ekberg 2002). Nekby (2003) fann invandrargrupper som ännu efter 20 års vistelse i Sverige hade väsentligt lägre sysselsättningsgrad än infödda.

Andra förklaringar som givits till invandrarnas försämrade arbetsmarknadsintegration, är att strukturella förändringar i svensk ekonomi med övergång från industrisamhället till det postindustriella tjänstesamhället har medfört ändrade kompetenskrav på arbetskraften vilket försvårat arbetsmarknadsinträdet för nyanlända invandrare. I tjänstesamhället är kraven högre på information och kommunikation på arbetsplatsen. För att klara kraven behövs en kompetens som är specifik för invandrarlandet. För framförallt invandrare med kort vistelsetid i landet kan sådana krav vara svåra att nå upp till. Även om denna för-

klaring erhåller visst stöd (Scott 1999; Bevelander 2000 samt Bevelander och Lundh i denna volym) är den inte uttömmande även om vi konstanthåller också för humankapitalvariabler. Exempelvis finns det numera utomeuropeiska grupper med relativt lång vistelsetid i Sverige men som har en sämre position på arbetsmarknaden än senare anlända grupper från Sveriges närområde. Denna slutsats gäller även om vi konstanthåller för observerat humankapital.

Arai, Regner och Schröder (2000) utförde en studie där man frågade såväl personer födda i Sverige som personer födda i utlandet om de anser att hudfärg, hårfärg eller namn har betydelse när det gäller chanserna att få ett arbete. Det framkom att drygt 70 procent av de intervjuade ansåg att hudfärg, hårfärg eller namn hade betydelse för detta. Andelen var ungefär densamma för personer födda i Sverige som för personer födda utomlands. Det finns en viss skillnad i uppfattningen om utländsk bakgrund påverkar benägenheten att söka utannonserat arbete. Drygt 55 procent bland infödda anser att utrikes födda personer ej söker utannonserat arbete på grund av sin bakgrund. Bland utrikes födda är motsvarande andel cirka 46 procent. Sammanfattningsvis visar undersökningen att det finns en utbredd uppfattning både bland infödda och bland utrikes födda att faktorer som hudfärg, hårfärg och namn påverkar möjligheterna att få ett arbete. I den mån som dessa uppfattningar också speglar vad som faktiskt sker på arbetsmarknaden föreligger diskriminering.

Låt oss betrakta några nya undersökningar som tillkommit under senare år och som belyst frågan om i vilken omfattning invandrare utsätts för diskriminering. Arai och Vilhelmsson (2002) jämförde risken för arbetslöshet för invandrare och infödda under perioden 1992-1995 bland de som var anställda 1991. I undersökningen tillfördes nya variabler utöver vad som funnits i tidigare studier. Risken var högre för invandrare och speciellt gäller detta för invandrare från utomeuropeiska länder. Skillnaderna kan inte förklaras av olikheter i demografisk sammansättning, humankapital variabler, arbetsmarknadserfarenhet, näringsgrenstillhörighet eller senioritetsregler (sist in först ut). Även vid samma senioritet i arbetet hade invandrare större arbetslöshetsrisk än infödda. Detta antyder att företag och fack avviker från senioritetsreglerna till inföddas fördel. Avvikelsen är speciell stor mellan infödda och invandrare från utomeuropeiska länder.

Såväl barn till invandrare som adoptivbarn är i detta sammanhang av särskilt intresse. Den förstnämnda gruppen är född i Sverige och flertalet i den sistnämnda kom till Sverige i mycket tidig ålder. De har således förvärvat det svenska språket och annat Sverige specifikt humankapital under lika eller nästan lika lång tid som infödda med båda föräldrarna födda i Sverige. I samma åldersklasser och vid

samma utbildningsnivå bör de tre grupperna således ha samma arbetslöshetsnivå och sysselsättningsgrad. Studier visar dock på att så inte är fallet (Månsson och Ekberg 2001; Rooth 2002; Rooth och Ekberg 2003). Flera grupper av invandrar- och adoptivbarn har lägre sysselsättningsgrad än jämförbara grupper utan utländsk bakgrund. Speciellt gäller detta invandrar- och adoptivbarn med utomeuropeisk bakgrund. Att just individer med utomeuropeisk bakgrund har en svag ställning på arbetsmarknaden kan ha flera orsaker. En möjlighet är att diskriminering på etnisk och rasmässig grund kan fortgå över generationer. När det gäller barn till invandrare från utomeuropeiska länder är det sannolikt också av betydelse att föräldragenerationen har integrerats dåligt på arbetsmarknaden. Detta innebär en brist på nätverk som kan vara av betydelse för barnens möjligheter att komma ut på arbetsmarknaden. Dessutom kan föräldrarnas förvärvssituation påverka barnens aspirationer. En sådan förklaring är dock inte tillämplig på barn som vuxit upp med infödda adoptivföräldrar.

Yrkestillhörighet

Ytterligare en sida av invandrades position på arbetsmarknaden är i vilken utsträckning de befinner sig i yrken som motsvarar deras utbildningsnivå. Vi vet genom flera studier att många högutbildade invandrare har haft svårt att ta sig in på arbetsmarknaden och att många anser sig bli utsatt för diskriminering. (Wingborg 1998; Lange 2000; Helgesson 2000). Men vilka yrken får högutbildade invandrare som lyckas ta sig in på arbetsmarknaden? I en nyligen publicerad undersökning framgick att endast 40 procent av utrikes födda akademiker (definierade som födda utanför EU/EES, som invandrat under perioden 1991–1997 och som var födda 1955 till 1974) hade ett kvalificerat arbete medan 90 procent av infödda akademiker hade ett sådant yrke (Berggren och Omarsson 2002). Procenttalen är dock beräknade på samtliga akademiker i respektive grupp d.v.s. här ingår också arbetslösa och studerande. Eftersom de båda sistnämnda grupperna är relativt stora bland utrikes födda akademiker är skillnaden i procenttal mindre mellan förvärvsarbetande. Bland förvärvsarbetande utrikes födda akademiker hade 63 procent ett kvalificerat arbete. Motsvarande andel för infödda akademiker var 96 procent.

Studien är grundad på enkäter med relativt låg svarsfrekvens (64 procent av de utrikes födda akademiker och 76 procent av inrikes födda akademiker svarade). De svarande gör själva en bedömning om han/hon har ett kvalificerat arbete. Det kan finnas kulturella skillnader i vad som skall anses vara ett kvalificerat arbete. Vidare omfattar stu-

dien enbart akademiker som invandrat under en viss period och som kommer från länder utanför EU/EES området.

Det finns således flera skäl till att göra liknande studier som omfattar fler grupper av invandrare och med hjälp av data som innehåller en "objektiv" yrkesklassificering. Genom sådana data kan skillnader elimineras i subjektiv uppfattning om vad som skall anses vara ett kvalificerat arbete. Genom att flera grupper studeras framkommer också heterogeniteten inom invandrargruppen. Några sådana studier presenteras nedan.

Yrkesmässig segregering mellan två befolkningsgrupper föreligger om dessa är olika fördelade över yrken i större utsträckning än vad som kan motiveras med hänsyn till slumpen. Segregering innebär endast att skillnader föreligger och behöver inte betyda förekomst av diskriminering. Även om diskriminering skulle förekomma mot den ena gruppen kan skillnader i utbildningsnivå och ålder mellan grupperna vara än viktigare förklaringar.

När det gäller orsaker till yrkesmässig segregering (även vid samma formella utbildningsnivå) finns två grundläggande ansatser. Den ena utgår från arbetsmarknadens utbudssida. En viktig fråga när det gäller invandrare är i vilken utsträckning utbildning och arbetslivserfarenhet som förvärvats i hemlandet är internationellt överförbar. Av betydelse kan också vara att olika grupper har olika beteenden på arbetsmarknaden. Exempelvis kan män och kvinnor ha olika arbetsfördelning i hemmet vilket ger olikheter i arbetsutbudet på arbetsmarknaden. Detta ger olikheter i arbetslivserfarenhet mellan könen med påföljd att de tenderar att hamna på olika delar av arbetsmarknaden. På motsvarande sätt kan en invandrare planera för framtida återutvandring vilket kan ge ett annat beteende på arbetsmarknaden jämfört med infödda. Dessutom kan värdet av att komplettera med en svensk utbildning framstå som tveksamt vid en planerad återutvandring.

Den andra ansatsen utgår från arbetsmarknadens efterfrågesida. Man betonar då ofta att arbetsgivare kan diskriminera en befolkningsgrupp, exempelvis invandrare, och/eller att det finns traditioner eller institutionella förhållanden som gör att dessa hamnar på andra delar av arbetsmarknaden än den övriga befolkningen. Exempelvis kontrollerar ofta arbetsgivare den internutbildning i företaget som kan leda till bättre betalda yrken. Skulle benägenheten vara låg att välja invandrare till sådan utbildning, kommer detta att bidra till skillnader i yrkestillhörighet mellan invandrare och infödda. Låg benägenhet att erbjuda invandrare internutbildning kan bero på diskriminering men också på om arbetsgivare förväntar sig att invandraren skall återutvandra. Vid snar återutvandring kan inte företaget tillgodogöra sig avkastningen av

internutbildningen liksom inte heller företaget kan göra för infödda med hög rörlighet på arbetsmarknaden.

Man kan ha hypotesen att invandrare och infödda befinner sig på olika delar av arbetsmarknaden. På utbudssidan har vi frågan i vilken utsträckning den utbildning och den arbetslivserfarenhet som förvärvats i hemlandet är internationellt överförbar. Ju lägre överförbarheten är desto större är sannolikheten att det sker en yrkesmässig rörlighet neråt jämfört med den yrkesposition man hade i hemlandet. Efterhand som invandrare förvärvar de kunskaper och färdigheter som är specifika för invandringslandet ökar chanserna för yrkesmässig rörlighet uppåt och att därmed börjar närma sig den yrkestillhörighet som gäller för infödda på samma utbildningsnivå. En rimlig hypotes är därför att invandrare med lång vistelsetid i landet har en yrkestillhörighet som ligger närmare inföddas än invandrare med kort vistelsetid. Hur pass mycket närmare man kommer beror sedan också på omständigheter som diskriminering och förväntad återutvandring.

Ekberg (1991) undersökte i vilken utsträckning förvärvsarbete invandrare med akademisk utbildning befann sig inom tillverknings- och servicearbeten d.v.s. i yrken som i huvudsak kan anses vara arbetaryrken. Undersökningen är grundad på AKU-data. Det är visserligen inte frågan om registerdata men det är urval som är någorlunda stora och med en yrkesklassificering som bestäms i AKU. Det framkom mycket stora skillnader dels mellan infödda och invandrare men också mellan olika invandrargrupper. Infödda akademiker befann sig i mycket liten utsträckning i arbetaryrken. Speciellt gällde detta infödda kvinnor bland vilka endast några procent av förvärvsarbete akademiker befann sig i sådana yrken. Bland invandrare födda utom Europa var emellertid andelen i arbetaryrken så pass hög som drygt 25 procent bland männen och 17 procent bland kvinnorna. Däremot hade invandrare födda i Västeuropa ungefär samma andelstal som infödda akademiker.

Ekberg (1994) studerade förändringar i invandrares yrkestillhörighet över tiden med hjälp av longitudinellt registerdata. Studien omfattade sysselsatta invandrare som anlänt före 1970. Dessa följdes för perioden 1970–1990. Till varje delgrupp invandrare fanns också en infödd jämförelsegrupp (s.k. infödd tvillinggrupp). Den infödda jämförelsegruppen hade samma ålders och könssammansättning samt 1970 samma yrkestillhörighet, utbildningsnivå och bosättning (på län). Den yngste förvärvsarbete var 16 år 1970 och därmed 36 år 1990. Vanligtvis sker en yrkesmässig rörlighet uppåt under ett livsförlopp d.v.s. att man avancerar uppåt i yrkeshierarkin. Frågan var om den yrkesmässiga (socioekonomiska) rörligheten mellan en invandrargrupp och motsvarande infödda tvillinggrupp skilde sig åt.

Betraktar vi hela gruppen utrikes födda var skillnaderna ganska små gentemot den infödda tvillinggruppen. Det fanns dock en tendens att den yrkesmässiga (socioekonomiska) rörligheten uppåt var något långsammare bland utrikes födda. Mellan olika invandrargrupper fanns stora skillnader. Invandrare från Grekland, Jugoslavien och män födda i Finland hade långsammare rörlighet uppåt än respektive infödda tvillinggrupp. Det är dock osäkert om detta kan tolkas som uttryck för diskriminering. De nämnda grupperna bestod i huvudsak av arbetskraftsinvandrare. Bland just arbetskraftsinvandrare planerar många att förr eller senare återvända hem. Även om de som nu studerades inte återutvandrade innebär planer på detta sannolikt att många inte anser att det är lönande att genomgå en svensk utbildning för att göra yrkeskarriär i Sverige. Utbildningen har kanske inte heller ett större värde i hemlandet. Vill man uppnå ett sparkapital inför en återutvandring sker detta kanske snabbare genom att man stannar kvar i ingångsyret i Sverige men förvärvar goda årsinkomster genom långa årsarbetstider.

Sammanfattning och slutsatser

Syfte med detta kapitel var att ge ett preliminärt svar på frågan om det förekommer etnisk grundad differentiering av lönesättning, sysselsättningsgrad och yrkestillhörighet på den svenska arbetsmarknaden. När det gäller frågan om lönediskriminering sammanfattas analysen i punkterna 1–4 nedan. När det gäller frågan om sysselsättningsgrad och yrkestillhörighet sammanfattas analysen i punkterna 5–6 nedan.

1. Genomsnittslönen för män födda i Sverige är högre än genomsnittslönen för män födda utomlands. Motsvarande skillnad för kvinnor är mindre. Löneskillnaderna mellan invandrare och infödda ökar då hänsyn tagits till skillnader mellan grupperna vad gäller individuella egenskaper relaterade till humankapital. Våra skattningar tyder på att om personer födda utomlands fick samma avkastning för sin utbildning, potentiell arbetslivserfarenhet och anställningstid på företaget som personer födda i Sverige skulle invandrarernas genomsnittslöner vara något högre än de inföddas. Således tycks lönegapet mellan invandrare och infödda inte kunna förklaras av skillnader i individernas produktivitetsrelaterade egenskaper, vilka enligt humankapitaltraditionen utgör den främsta orsaken till skillnader i belöningar på arbetsmarknaden.
2. Det "Sverige-specifika" humankapital som invandrarerna förvärvar genom vistelsen i landet tycks inverka positivt på deras relativlöner. Resultaten tyder på att assimileringprocesser på den svenska

arbetsmarknaden tenderar att reducera invandrarnas relativa underläge gentemot den infödda arbetskraften. Denna process tycks dock i högre grad gälla kvinnor än män. Lönegapet mellan invandrarkvinnor och infödda kvinnor minskar avsevärt när hänsyn tagits till den tid som de förra vistats i Sverige. För invandrade män tycks assimileringprocesserna däremot möta betydligt svårare hinder. Manliga invandrare som vistats i Sverige mer än 20 år har fortfarande betydligt lägre löner än infödda män med likvärdig utbildningsnivå och generell erfarenhet. Denna skillnad mellan manliga och kvinnliga invandrare tyder på att den dubbla nackdelen i lönehänseende av att vara både invandrare och kvinna med tiden reduceras till enbart nackdelen med att vara kvinna. För invandrade män tycks däremot den enda nackdelen – att vara invandrare – att kvarstå.

3. Våra resultat visar att invandrare inte är en homogen grupp vad gäller situationen på den svenska arbetsmarknaden. När invandrarna delas in efter ursprungsregion visar det sig att personer, som flyttat till Sverige från Nord- och Västeuropa eller från något utomeuropeiskt industriland, har ungefär samma lönenivåer som jämförbara infödda. Andra grupper av invandrare – speciellt män från utomeuropeiska länder – erhåller däremot mycket låga löner när de överhuvudtaget har ett arbete och löneskillnaderna mellan dem och de infödda tycks reduceras över tid i mycket långsam takt. Det generella mönstret tycks vara att ju större skillnad i fråga om ursprungslandets ekonomiska nivå jämfört med Sverige, desto sämre är invandrerens lönemässiga situation.
4. Till sist finner vi att utlandsfödda personer som invandrat till Sverige i unga år och som gått i svensk skola har ungefär samma lönenivåer som infödda personer. Antalet individer i urvalet som genomgått delar av sin skolutbildning i Sverige är tyvärr för litet för att möjliggöra uppdelning efter invandringsregion. Vi kan därför inte undersöka betydelsen av ursprungsland och svensk utbildning tillsammans.

På basis av dessa resultat drar vi slutsatsen att det tycks förekomma relativt stor etniskt grundad lönedifferentiering på den svenska arbetsmarknaden och att detta i högre grad gäller för män än för kvinnor. Det är värt att återigen påpeka att skillnaden i genomsnittslön mellan anställda som är födda i Sverige och utomlands enligt Arbetskraftsundersökningarna 1992–1995 är mindre, både för kvinnor och män, i jämförelse med Wadensjös studie som baseras på Levnadsnivåundersökningen från 1991. En möjlig förklaring till denna skillnad är att den kraftigt ökade arbetslösheten efter 1991 medfört att det främst är relativt resursstarka invandrare som innehar ett arbete under perioden 1992–1995, medan resurssvaga invandrare är arbetslösa eller

befinner sig utanför arbetskraften. Det är enligt vår mening rimligt att anta att om de invandrare som i dag inte har ett arbete fick ett jobb, skulle deras löner vara relativt låga. Vår slutsats är alltså att de löneskillnader som presenteras i denna artikel, underskattar de löneskillnader som skulle finnas, om även ej sysselsatta personers (hypotetiska) löner hade ingått.

5. Även när det gäller sysselsättningsstatus föreligger en etnisk differentiering som inte kan förklaras med bakomliggande observerade humankapitalvariabler. Invandrare från Norden och Västeuropa har en sysselsättnings- och arbetslöshetsnivå som ligger ganska nära vad som gäller för den infödda befolkningen. Invandrare från framförallt utom Europa har väsentligt lägre sysselsättningsgrad och väsentligt högre arbetslöshet. Detta gäller även för utomeuropéer med lång vistelsetid i Sverige. Även barn till invandrare med utomeuropeisk bakgrund har en sämre sysselsättningsstatus trots att de är födda. En intressant resultat som bör poängteras, är att det även finns en etnisk differentiering i övergång från sysselsättning till arbetslöshet. Arai och Vilhelmsson (2002) jämförde risken för arbetslöshet under perioden 1992–1995 bland de som var anställda 1991. Även vid konstanthållande för ett stort antal variabler var arbetslöshetsrisken högre för utrikes födda och speciellt gäller detta de som är födda i länder utanför Europa. Resultatet gäller även vid samma senioritet vilket antyder att fack och arbetsgivare avviker från senioritetsreglerna och speciellt till nackdel för invandrare från utomeuropeiska länder.
6. Ytterligare en sida av invandrades position på arbetsmarknaden är om sysselsatta invandrare befinner sig i yrken som motsvarar deras utbildningsnivå. Studier visar att även här finns en etnisk differentiering. Sysselsatta invandrarakademiker från Norden och Västeuropa har en liknande yrkestillhörighet som infödda akademiker. Detta gäller oberoende av deras vistelsetid i Sverige. För invandrare från Sydeuropa och från utom Europa är bilden en annan. Speciellt de med kort vistelsetid i Sverige har i betydligt mindre utsträckning ett kvalificerat yrke än övriga akademikergrupper. Med längre vistelsetid närmar man sig dock efterhand de inföddas yrkessammansättning. Vi vet inte om skillnaderna beror på diskriminering eller på att överförbarheten till Sverige av akademisk utbildning varierar mellan olika länder.

Frågan om den etniska differentieringen av löner, sysselsättningsnivå eller yrkestillhörighet beror på olika former av diskriminerande behandling av invandrarna på den svenska arbetsmarknaden är givetvis svår att besvara. Vissa av resultaten kan emellertid tolkas i enlighet med teorin om statistisk diskriminering. Det faktum att personer födda utomlands erhåller lägre avkastning för sin utbildning, har högre

arbetslöshet och befinner sig i yrken som inte motsvarar deras utbildningsnivå än de som är födda i Sverige, kan bero på att arbetsgivarna uppfattar den utbildning som skett utomlands som en osäker indikation på individernas kvalifikationer. I brist på tillförlitlig information om meritvärdet hos utländska examina och betyg kan vissa arbetsgivare utestänga individer som innehar dessa examina från positioner som annars innehas av personer med motsvarande svensk utbildning. Denna osäkerhet inför det relativa värdet av examina som tagits i främmande länder behöver inte nödvändigtvis innebära att arbetsgivare agerar på grundval av negativa preferenser mot invandrare. Vissa av våra resultat tyder på att preferensbaserad etnisk diskriminering inte är den viktigaste mekanismen som ligger bakom de observerade löneskillnaderna. Att invandrare som genomgått stora delar av sin skolutbildning i Sverige, erhåller ungefär samma löner som infödd arbetskraft, kan tolkas som ett belägg för att preferensbaserad diskriminering är av mindre betydelse på den svenska arbetsmarknaden. Å andra sidan finns andra resultat som ger en mörkare bild.

Det finns stora etniska skillnader i sysselsättningsläge och yrkestillhörighet. Sysselsättningsläget för invandrare från utomeuropeiska länder är betydligt sämre än för europeiska invandrare och för infödda. Sysselsatta akademiker från dessa länder befinner sig också i mindre utsträckning än andra invandrarakademiker och infödda akademiker i kvalificerade yrken. De hinder som utomeuropeiska invandrare möter på den svenska arbetsmarknaden verkar dessutom vara av mer eller mindre permanent natur. Assimileringsprocessen för denna grupp tycks ske i mycket långsam takt. En förbättring tycks dock ske av yrkessammansättningen efter lång vistelsetid i Sverige. Det bör emellertid observeras att slutsatsen är grundad på tvärsnittsdata. Det går inte att utesluta att ett av hindren för framgång i arbetslivet för utomeuropeiska invandrare är arbetsgivarnas fördomar. Dessutom visar studier att den bristande framgången även återfinns hos barn till invandrare med utomeuropeisk bakgrund.

Referenser

- Abraham, Katherine G. och Henry S. Farber. 1987. "Job duration, seniority, and earnings." *American Economic Review* 77:278–297.
- Altonji, Joseph G. och Robert A. Shaktotko. 1987. "Do wages rise with job seniority?" *Review of Economic Studies* 54:437–459.
- Andersson, Roger. 2000a. "Etnisk och socioekonomisk segregation i Sverige 1990–1998." i Johan Fritzell. red. *Välfärdens förutsättningar. Arbetsmarknad, demografi och segregation. Antologi från*

- Kommittén Valfärdsbokslut*. SOU 2000:37. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Andersson, Roger. 2000b. "Segregerande urbanisering? Geografisk rörlighet i Sveriges storstadsregioner." i Sven Hjelmkog. red. *Hemort Sverige*. Norrköping: Integrationsverket.
- Arai Mahmood, Håkan Regner och Lena Schröder. 1999 *Är arbetsmarknaden öppen för alla?* Bilaga 6 till Långtidsutredningen 99. Stockholm: Fritzes.
- Arai, Mahmood och Roger Vilhelmsson. 2002. "Unemployment-risk differentials between immigrant and native workers in Sweden." i Roger Vilhelmsson. *Wages and unemployment of immigrants and natives in Sweden*. Stockholm: Swedish Institute for Social Research.
- Becker, Garry S. 1957. *The economics of discrimination*. Chicago: University of Chicago Press.
- Becker, Garry S. 1964. *Human capital*. New York: Columbia University Press.
- Bevelander, Pieter. 2000. *Immigrant employment integration and structural change in Sweden 1970–1995*. Lund: Lund University Press.
- Björklund, Anders, Per-Gunnar Edebalk, Rolf Ohlsson och Lars Söderström. 1998. *Välfärdsolitik i kristid – håller arbetslinjen? Välfärdsolitiska rådets rapport 1998*. Stockholm: SNS Förlag.
- Borjas, George J. 1994. "The economics of immigration." *Journal of Economic Literature* XXXII:1667–1717.
- De los Reyes, Paulina och Mats Wingborg. 2002. *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapsöversikt*. Norrköping: Integrationsverket.
- Edin, Per-Anders och Bertil Holmlund. 1998. *The Swedish youth labor market in boom and depression*. Uppsala: Department of Economics, Uppsala University.
- Edin, Per-Anders och Olof Åslund. 2001. "Invandrarna på 1990-talets arbetsmarknad." i Åke Bergmark och Olof Bäckman. red. *Ofärd i välfärden*. Kommitten Valfärdsbokslut. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Ekberg, Jan. 1991. *Vad hände sedan? En studie av utrikes födda på arbetsmarknaden*. Växjö: Högskolan i Växjö.
- Ekberg, Jan. 1994. "Economic progress among immigrants in Sweden." *Scandinavian Journal of Social Welfare* 3:148–157.
- Ekberg, Jan. 1997. "Hur är arbetsmarknaden för den andra generationens invandrare?" *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 3:5–16.
- Ekberg, Jan. 2002. "Finns det plats för invandrare på arbetsmarknaden?" i *Hela Folket i arbete? Arbetsforum 2002 – en mötesplats*

- för forskare och praktiker. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS).
- Ekberg, Jan och Björn Gustafsson. 1995. *Invandrare på arbetsmarknaden*. Stockholm: SNS förlag.
- Ekberg, Jan och Mats Hammarstedt. 2002. "20 år av allt sämre arbetsmarknadsintegrering för invandrare." *Ekonomisk Debatt* 30: 343–353.
- England, Paula. 1992. *Comparable worth: Theories and evidence*. New York: Aldine De Gruyter.
- Erikson, Robert och John Goldthorpe. 1992. *The constant flux. A study of class mobility in industrial societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Helgesson, Linda. 2000. *Högutbildad men diskvalificerad – Några invandrades röster om den svenska arbetsmarknaden och vägen dit*. Umeå: Umeå universitet.
- Lange, Anders. 2000. *Diskriminering, integration och etniska relationer*. Norrköping: Integrationsverket.
- LaLonde, Robert J. och Robert H. Topel. 1993. "The assimilation of immigrants in the U.S. labor market." i George J. Borjas och Robert B. Freeman. red. *Immigration and the work force: Economic consequences for the United States and source areas*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mincer, Jacob. 1974. *Schooling, experience and earnings*. New York: Columbia University Press.
- Månsson, Jonas och Jan Ekberg. 2003. *Second-generation immigrants on the Swedish labour market*. Växjö: Växjö University.
- Nekby, Lena 2003. *How long does it take to integrate? Employment convergence of immigrants and natives in Sweden*. Stockholm: Stiftelsen Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning (FIEF).
- Phelps, Edmund S. 1972. "A statistical theory of racism and sexism." *American Economic Review* 62:659–661.
- Pfeffer, Jeffrey. 1989. "A political perspective on careers: Interests, networks, and environments." i Michael B. Arthur, Douglas T. Hall och Barbara S. Lawrence. red. *Handbook of career theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rooth, Dan-Olof 2002. "Adopted children in the labour market-discrimination or unobserved characteristics?" *International Migration Quarterly Review* 40:71–98.
- Rooth, Dan-Olof och Jan Ekberg. 2003. "Unemployment and earnings for second generation immigrants in Sweden-ethnic background and parent composition." *Journal of Population Economics* 16:787–814.

- SCB. 2002. *Statistisk Årsbok*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Scott, Kirk. 1999. *The immigrant experience: Changing employment and income patterns in Sweden, 1970–1993*. Lund: Lund University Press.
- Tomaskovic-Devey, Donald. 1993. *Gender and racial inequality at work: the sources and consequences of job segregation*. Ithaca: ILR Press.
- Wadensjö, Eskil. 1992. "Earnings of immigrants with higher education in Sweden." Paper presented at the fourth EALE Conference in Warwick, September 3–6, 1992.
- Wadensjö Eskil. 1994. "The earnings of immigrants in Sweden." Paper presented at the Sixth EALE Conference in Warsaw, September 22–25, 1994.
- White, Halbert. 1980. "A heteroskedasticity-consistent covariance matrix estimator and a direct test for heteroskedasticity." *Econometrica* 48:817–830.
- Vilhelmsson, Roger. 2002. "Ethnic differences in the Swedish youth labor market." i Roger Vilhelmsson. *Wages and unemployment of immigrants and natives in Sweden*. Stockholm: Swedish Institute for Social Research.
- Wingborg, Mats. 1998. *Somaliska och irakiska kvinnor på svensk arbetsmarknad*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- Österberg, Torun. 2000. *Economic perspectives on immigrants and intergenerational transmissions*. Göteborg: Nationalekonomiska institutionen, Handelshögsk.

Appendix

Tabell A1. Regressionsanalys av (logaritmen av) timlön 1992–1995. Betydelsen av invandrarbakgrund och vistelsetid i Sverige efter kön (t-värden anges inom parentes)

	1 Män	2 Kvinnor	3 Män	4 Kvinnor
Invandrare	-0,0860 (6,8)**	-0,0337 (4,1)**		
1–10 år i Sverige			-0,1411 (5,0)**	-0,0869 (3,9)**
11–20 år i Sverige			-0,1190 (4,5)**	-0,0510 (3,4)**
Mer än 20 år i Sverige			-0,0538 (3,4)**	-0,0131 (1,3)
Utbildningsår	0,0589 (39,7)**	0,0448 (42,1)**	0,0590 (39,8)**	0,0448 (42,2)**
Potentiell arbetslivserfarenhet	0,0239 (21,5)**	0,0148 (19,8)**	0,0239 (21,5)**	0,0148 (19,7)**
(Arbetslivserfarenhet) ² /100	-0,0288 (13,3)**	-0,0203 (14,2)**	-0,0290 (13,3)**	-0,0203 (14,2)**
Anställningsår	0,0151 (6,1)**	0,0049 (2,9)**	0,0150 (6,1)**	0,0048 (2,9)**
(Anställningsår) ² /100	-0,0685 (5,7)**	-0,0097 (1,2)	-0,0688 (5,8)**	-0,0094 (1,2)
Intercept	3,3169 (125,4)**	3,4956 (190,8)**	3,4030 (145,7)**	3,5309 (219,1)**
R ²	0,330	0,313	0,332	0,315
Antal individer	10 226	11 049	10 226	11 049
Antal oberoende kluster	6 580	7 021	6 580	7 021

Anmärkning: * Signifikant på 0,05-nivån. ** signifikant på 0,01-nivån. OLS regression med s.k. 'robust standard error' (Huber White sandwich estimator of variance). Vid sidan av de i tabellen redovisade oberoende variablerna ingår också dummyvariabler som indikerar om intervjuerna skett 1993, 1994 eller 1995.

Tabell A2. Regressionsanalys av (logaritmen av) timlön 1992–1995. Separata modeller efter kön och invandrarbakgrund (t-värden anges inom parentes)

	1 Infödda män	2 Utlands- födda män	3 Infödda kvinnor	4 Utlands- födda kvinnor
Utbildningsår	0,0603 ^a (39,5)**	0,0428 (7,5)**	0,0458 ^b (41,2)**	0,0358 (10,1)**
Potentiell arbetslivserfarenhet	0,0249 ^a (21,7)**	0,0083 (1,8)	0,0152 (19,7)**	0,0096 (3,1)**
(Arbetslivserfarenhet) ² /100	-0,0303 ^a (13,4)**	-0,0081 (1,0)	-0,0207 (14,1)**	-0,0134 (2,2)*
Anställningsår nuv. arbetsgivare	0,0145 (5,7)**	0,0251 (2,5)*	0,0044 (2,6)*	0,0097 (1,6)
(Anställningsår) ² /100	-0,0691 (5,6)**	-0,0768 (1,6)	-0,0088 (1,1)	-0,0177 (0,6)
Justerat Intercept	4,5242 (1409,5)**	4,4504 (370,8)**	4,3407 (1997,4)**	4,3145 (539,3)**
R^2	0,342	0,204	0,323	0,229
Antal individer	9 471	755	10 154	895
Antal oberoende kluster	6 071	509	6 432	589

Anmärkning: * Signifikant på 0,05-nivån; ** signifikant på 0,01-nivån.

^a Koefficienten för infödda män är signifikant skild från koefficienten för utlandsfödda män på 5% nivån.

^b Koefficienten för infödda kvinnor är signifikant skild från koefficienten för utlandsfödda kvinnor på 5% nivån.

I övrigt se anmärkning till Tabell A1.

Tabell A3. Regressionsanalys av (logaritmen av) timlön 1992–1995. Betydelsen av ursprungsregion och vistelsetid i Sverige efter kön respektive region (t-värden anges inom parentes)

	1 Män	2 Kvinnor	3 Nord/ Väst	4 Övriga Europa	5 Övriga världen
Nord- o Västeuropa, i-länder	-0,0175 (1,2)	-0,0187 (2,1)*			
Syd- och Östeuropa	-0,1412 (4,5)**	-0,0573 (2,8)**			
Övriga världen	-0,2211 (9,3)**	-0,0888 (3,6)**			
1–10 år i Sverige			-0,0334 (1,3)	-0,1382 (3,2)**	-0,1928 (7,5)**
11–20 år i Sverige			-0,0092 (0,5)	-0,1493 (4,6)**	-0,1559 (5,6)**
Mer än 20 år i Sverige			-0,0208 (2,2)*	-0,0670 (2,7)**	-0,1376 (3,4)**
Utbildningsår	0,0591 (40,1)**	0,0448 (42,2)**	0,0530 (56,4)**	0,0532 (55,1)**	0,0531 (55,3)**
Potentiell arbetslivs- erfarenhet	0,0241 (21,7)**	0,0148 (19,8)**	0,0196 (29,2)**	0,0197 (28,8)**	0,0195 (28,5)**
(Arbetslivs- erfarenhet) ² /100	-0,0294 (13,6)**	-0,0203 (14,2)**	-0,0249 (19,2)**	-0,0251 (18,9)**	-0,0247 (18,6)**
Anställningsår	0,0148 (6,0)**	0,0049 (2,9)**	0,0094 (6,3)**	0,0086 (5,6)**	0,0092 (6,1)**
(Anställningsår) ² /100	-0,0681 (5,7)**	-0,0097 (1,2)	-0,0380 (5,4)**	-0,0336 (4,6)**	-0,0369 (5,1)**
Kvinna			-0,1831 (48,4)**	-0,1813 (46,9)**	-0,1807 (46,8)**
Intercept	3,4017 (146,5)**	3,5293 (219,6)**	3,5461 (246,4)**	3,5422 (239,4)**	3,5438 (240,8)**
R ²	0,336	0,314	0,392	0,392	0,395
Antal individer	10 226	11 049	20 690	19 957	19 876
Ant. oberoende kluster	6 580	7 021	13 196	12 726	12 684

Anmärkning: Se anmärkning till tabell A1.

Tabell A4. Regressionsanalys av (logaritmen av) timlön 1992–1995. Betydelsen av svensk skolgång efter kön (t-värden anges inom parentes)

	1 Män	2 Kvinnor
Genomgått svensk grundskola	–0,0055 (0,2)	0,0144 (0,8)
Ej genomgått svensk grundskola	–0,0988 (7,3)**	–0,0426 (4,8)**
Utbildningsår	0,0590 (39,8)**	0,0449 (42,3)**
Potentiell arbetslivserfarenhet	0,0240 (21,7)**	0,0150 (19,9)**
(Arbetslivserfarenhet) ² /100	–0,0290 (13,4)**	–0,0204 (14,3)**
Anställningsår nuv. arbetsgivare	0,0152 (6,1)**	0,0050 (3,0)**
(Anställningsår) ² /100	–0,0691 (5,8)**	–0,0103 (1,3)
Intercept	3,3986 (145,6)**	3,5255 (219,0)**
R^2	0,331	0,314
Antal individer	10 226	11 049
Antal oberoende kluster	6 580	7 021

Anmärkning: Se anmärkning till tabell A1.

8. Bemanningsföretag: ett sätt för invandrare att nå den reguljära arbetsmarknaden?

*Pernilla Andersson och Eskil Wadensjö**

Introduktion. Bemanningsföretag – en återvändsgränd eller en väg in på arbetsmarknaden för invandrare?

Invandrare, speciellt de som kommer från icke-europeiska länder, har en mer osäker situation på den svenska arbetsmarknaden än vad infödda har. Deras arbetskraftsdeltagande är lägre och arbetslösheten högre. Invandrare är överrepresenterade bland egenföretagare och bland de som har olika typer av tillfälliga anställningar. En speciell form av tillfällig anställning är att arbeta i ett bemanningsföretag

Syftet med studien är att undersöka vilka grupper som främst arbetar i bemanningsföretag samt att studera flödena till och från bemanningsbranschen. Vi fokuserar framförallt på skillnader mellan infödda och invandrare och mellan olika grupper av invandrare. Vidare är syftet att identifiera mönster i flödena för att på så sätt avgöra om invandras och inföddas flödesmönster skiljer sig åt. Utgångspunkten för vår studie är frågan om anställning i ett bemanningsföretag kan fungera som ett sätt för invandrare att få en anställning i en annan bransch.

Vi använder ett datamaterial som omfattar alla individer mellan 16 och 64 år bosatta i Sverige 1999. I denna population identifieras de

* Institutet för social forskning, Stockholms universitet, 106 91 Stockholm. E-mail adresser: Pernilla.Andersson@sofi.su.se, Eskil.Wadensjo@sofi.su.se. Vi vill tacka för de synpunkter vi fått på tidigare versioner vid seminarier vid Växjö universitet och Institutet för social forskning vid Stockholms universitet, vid ESPE:s konferens i New York i juni 2003 samt vid IFAU. Artikeln utgör en del av ett projekt som erhållit ekonomiskt stöd från IFAU.

individer som var sysselsatta i ett bemanningsföretag under året. Vi har information om deras sysselsättning även under åren 1998 och 2000 och om vilka som var sysselsatta i bemanningsbranschen år 2000. För samtliga individer har vi information om ålder, kön, civilstånd, födelseland, föräldrarnas födelseland, utbildning, bostadsort, inkomst m.m.

I det andra avsnittet av kapitlet redogör vi för tidigare forskning om bemanningsbranschen. Forskningen är inte omfattande vilket till stor del beror på brist på lämplig data över de individer som arbetar i bemanningsbranschen. I det tredje avsnittet ger vi en mer detaljerad beskrivning av de data vi använt.

I det fjärde avsnittet studerar vi de faktorer som påverkar anställning i bemanningsföretag. Vi finner att unga, kvinnor, de bosatta i storstäder och personer med utländsk bakgrund (såväl invandrare som deras barn) är överrepresenterade i bemanningsbranschen jämfört med alla sysselsatta. Vid en uppdelning av invandrare efter ursprungsland framgår att invandrare från Afrika, Asien och Sydamerika är starkt överrepresenterade i sektorn. Invandrare från länder som ligger geografiskt nära Sverige är inte överrepresenterade jämfört med infödda.

I det femte avsnittet jämför vi individkaraktistika för invandrare anställda i bemanningsföretag med infödda i samma bransch. Invandrare är i genomsnitt något äldre än infödda, de är i större utsträckning gifta och överrepresentationen av kvinnor är mindre i invandrargruppen. Invandrare är både överrepresenterade i gruppen med kortast utbildning och i gruppen med längst utbildning. Invandrare är i större utsträckning bosatta i storstadsområdena än vad infödda är. Vid en jämförelse mellan infödda och invandrare bland alla sysselsatta oavsett bransch återfinns samma typ av skillnader. De största skillnaderna i individkaraktistika återfinns när olika grupper av invandrare jämförs med varandra.

I det sjätte avsnittet studerar vi rörlighetsmönstret för anställda i bemanningsbranschen 1999. Rörligheten mellan olika sysselsättningsstatus (anställd i ett bemanningsföretag, anställd i en annan bransch, studerande, arbetslös och annat sysselsättningsstatus) för åren 1998 och 2000 studeras. Invandras och inföddas rörlighetsmönster skiljer sig åt i olika avseenden. I en multinomial logitmodell undersöker vi sannolikheten för att ha olika rörlighetsmönster. Ett resultat är att invandrare i större utsträckning än infödda lämnar bemanningsbranschen för en anställning i en annan bransch. Även faktorer som ålder, kön, bostadsort och utbildning påverkar flödena.

I det sjunde avsnittet jämförs grupper med olika typer av rörlighetsmönster. En första grupp består av de individer som var anställda i

ett bemanningsföretag under alla tre åren. En andra grupp utgörs av dem som var arbetslösa under 1998, anställda i bemanningsbranschen 1999 och anställda i en annan bransch 2000, vilket kan tolkas som att en anställning i ett bemanningsföretag fungerar som en språngbräda ut på den reguljära arbetsmarknaden. Invandrare är överrepresenterade i den andra gruppen, Vi undersöker i detta avsnitt också inkomstutvecklingen för dessa båda grupper.

Slutligen summeras i det sista avsnittet de viktigaste resultaten och slutsatserna.

Forskning om bemanningsföretag

Bemanningsföretagens historia är lång, men fram till 1990-talet var det få forskare som visade branschen något egentligt intresse. I Sverige och i vissa andra europeiska länder kan detta förklaras med att privat uthyrning av personal blev lagligt först under detta decennium. En annan förklaring torde vara bristen på data lämpad för att undersöka just denna bransch, ett kvarstående problem. Under de senaste åren har intresset för branschen vuxit och ett antal studier har publicerats, framförallt i USA. Nedan ges en kort översikt över forskningen om en av de frågor som behandlats: Varför finns det en marknad för bemanningsföretag?

Varför är det så att vissa arbetstagare hyrs in från bemanningsföretag istället för att företag själva rekryterar personal för reguljära anställningar? Faktorer på såväl efterfråge- som utbudssidan kan ha betydelse. I litteraturen på området framförs ett antal olika svar.¹

En första förklaring är att bemanningsföretagen kombinerar ihop många deltids- och delårsarbeten till fasta heltidsarbeten. Det finns t.ex. företag som behöver hjälp med vissa arbetsuppgifter några timmar i veckan eller på heltid under några veckor. Många personer vill arbeta mer än så. I princip skulle en person själv kunna kombinera ihop många deltids- och delårsanställningar till en heltidsanställning, men det kräver mycket tid och kan innebära nackdelar vad gäller olika former av sidoförmåner, t.ex. försäkringar som är betingade av att en viss minsta veckoarbetstid hos en arbetsgivare. Bemanningsföretaget står för kombinerandet av olika deltider till heltid (eller längre deltid).

En andra förklaring är att det är kostsamt att anställa och rekrytera. Det finns en engångskostnad för annonsering, urval, utbildning m.m. Vid långa anställningar kan kostnaden vara mindre viktig, medan den

¹ För en analys, se Houseman (1997).

vid kortare anställningar kan vara prohibitiv. Och det finns behov av kortare anställningar, t.ex. vid oväntade variationer i efterfrågan, vid säsongvariationer, vid ordinarie personals frånvaro och vid vakanser under tillsättning av mer långvariga anställningar. Vid anlitan­de av ett bemanningsföretag står detta företag för merparten av rekryteringskostnaderna men kan slå ut dem på flera olika uthyrningar. En annan fördel för det hyrande företaget är att det ofta går snabbare att få tag i en person via ett personaluthyrningsföretag än via egen rekrytering.

En tredje förklaring är att personaluthyrningsföretaget kan vara bättre på att hitta anställda med rätt kompetens, kanske i synnerhet jämfört med småföretag. I sådana fall kan en anställning via personaluthyrningsföretag också tjäna som en provanställning.

De andra och tredje förklaringarna bygger på två typer av osäkerhet. Den andra förklaringen avser osäkerhet vad gäller omfattningen och varaktigheten av efterfrågan på arbetskraft, medan den tredje avser osäkerhet vad gäller arbetsutbudets kvalitet.²

En fjärde förklaring bygger på att lagar och avtal gör det kostsamt för företagen att säga upp personer vid olika typer av förändringar och därmed att förändra personalstyrkan. Det är lättare att förändra omfattningen av inhyrningen. Personaluthyrningsföretaget kan, om ett företag inte längre vill hyra en person, hyra ut personen till ett annat företag. Ökad anställningstrygghet enligt lag eller avtal kan alltså leda till ökad efterfrågan på personaluthyrningsföretagens tjänster.³

I USA har också en femte förklaring varit en viktig del av debatten, nämligen att företagen genom att hyra personal kan få lägre personalkostnader då lönerna och framför allt vissa försäkringskostnader som sjukförsäkring kan bli lägre.⁴ I Sverige är avtalsstrukturen en annan än i USA. Därför har detta argument troligen mindre relevans här.

Inom forskningen finns en diskussion om hur de olika förklaringarna kan kopplas till expansionen av personaluthyrningsföretagen. Speciellt gäller det rättstillämpningen och lagstiftningen. I USA har anställningstryggheten efterhand stärkts främst genom beslut i domstolar på delstatsnivå. Dessa förändringar har skett vid olika tillfällen i olika delstater och det är därför möjligt att studera effekterna. Skärpningen verkar ha haft den väntade effekten – en ökad efterfrågan på inhyrd arbetskraft. På samma sätt verkar en högre facklig organisa-

² Se Milner och Pinker (2000) för en teoretisk analys av de båda förklaringsmodellerna.

³ Se Autor (2000) och Miles (2000) för studier av vilken betydelse skärpningen av reglerna för anställningstrygghet har haft för utvecklingen av personaluthyrningen i USA.

⁴ Se t.ex. Golden (1996) för en undersökning, som ger stöd åt denna hypotes.

tionsgrad vara kopplad till en större marknadsandel för personaluthyrningsföretagen. Det kan dock inte förklara utvecklingen över tiden, då organisationsgraden i USA har minskat kraftigt under de senaste decennierna.

Den första av de fem förklaringarna som ges ovan är att matchningen på arbetsmarknaden förenklas med bemanningsföretagen (en kombinerad utbuds- och efterfrågeförklaring). De andra fyra förklaringarna utgår från efterfrågesidan: arbetsgivaren kan minska sina kostnader genom att använda bemanningsföretag. Det kan också finnas förklaringar på utbudssidan till bemanningsföretagens etablering och expansion. Vissa människor föredrar att vara anställda i ett bemanningsföretag framför att ha en mer traditionell anställning, då det kan ge en större flexibilitet med avseende på antalet arbetstimmar och göra det lättare att byta arbetsuppgifter och arbetsplats. För andra kan en anställning i ett bemanningsföretag fungera som ett sätt att söka arbete. Den som blir uthyrd till en arbetsgivare ges en möjlighet att konkret visa upp sig och göra intryck på arbetsgivaren. Det kan jämföras med en situation där den arbetssökande ska övertyga en arbetsgivare att anställa henne eller honom genom en intervju. För personer som har mindre arbetslivserfarenhet på den svenska arbetsmarknaden på grund av ålder, frånvaro från arbetsmarknaden eller genom att inte ha bott i Sverige under så lång tid, kan en period som inhyrd vara ett effektivare sätt att få en anställning än ett traditionellt ansökningsförfarande.

Som nämndes inledningsvis är syftet med studien dels att beskriva de grupper som arbetar i bemanningsföretag, dels att analysera flödena till och från branschen. Fokus ligger på jämförelsen mellan invandrare och infödda. Våra huvudhypoteser är att invandrare i större utsträckning än infödda arbetar i bemanningsbranschen och att de, givet att de arbetar i ett bemanningsföretag, oftare har kommit till bemanningsbranschen från arbetslöshet för att lämna den för en anställning i en annan bransch. Vi tror att det för många, och kanske främst för invandrare, kan vara så att en anställning i ett bemanningsföretag är ett sätt att söka ett fast traditionellt arbete.

Data

Studien syftar till att med hjälp av ett unikt datamaterial bl.a. studera flödena till och från bemanningsbranschen för att på så sätt kartlägga skillnader och likheter mellan invandrare och infödda och mellan olika grupper av invandrare. Genom att kombinera en individs syssel-

sättningsstatus under 1998 med dennes status år 2000 får vi en möjlighet att urskilja ett mönster. Det visar sig att skillnaderna är tydliga mellan infödda och invandrare, i synnerhet mellan infödda och vissa invandrargrupper.

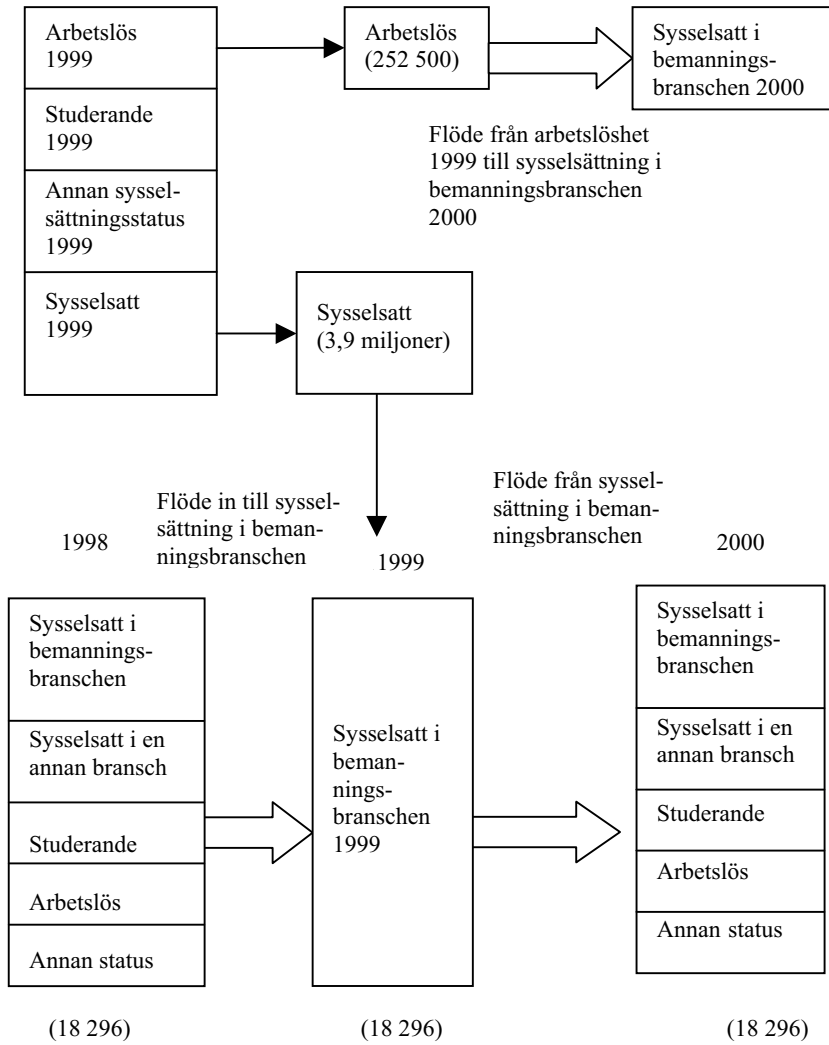
Vår huvudpopulation består av alla individer mellan 16 och 64 år bosatta i Sverige i december 1999. Informationen om dessa individer är hämtad från SCB:s Registerbaserade Arbetsmarknadsstatistik, RAMS, ett register baserat på administrativt material. Genom RAMS har vi information om en individs ålder, kön, civilstånd, födelseland, föräldrarnas födelseland, utbildning, bostadsregion, inkomst, sysselsättningsstatus m.m. för ca 5 miljoner individer.

Från denna stora population identifieras, med hjälp av SCB:s definitioner, gruppen av individer som var sysselsatta respektive arbetslösa i november 1999. Det är gruppen av alla sysselsatta som vi framförallt fokuserar på i det följande. För att undersöka hur vanligt det är att individer som är arbetslösa faktiskt börjar arbeta i ett bemanningsföretag har vi utgått från gruppen arbetslösa.

För att identifiera undersökningsgruppen, de som 1999 arbetade i ett bemanningsföretag, har vi låtit Statistiska Centralbyrån matcha företag, som finns i ett register över bemanningsföretag verksamma under 1999, mot sysselsatta individer i RAMS.⁵ På detta sätt kan de individer urskiljas som i november 1999 var sysselsatta i ett bemanningsföretag. Populationen består av 18 296 individer. Av dessa är 15 847 personer födda i Sverige och 2 449 personer födda i ett annat land. För att kunna studera flödena till och från bemanningsbranschen har vi för denna population information om sysselsättningsstatus och inkomster för åren 1998 och 2000.

⁵ Klassificeringen av företag som bemanningsföretag började med ett register från Statistiska Centralbyrån med namn och adresser till företag i en industri där många företag är bemanningsföretag även om de flesta företag inte var det. Ytterligare bemanningsföretag återfanns i tidningsannonser, på telefonkatalogens gula sidor och från SPUR:s medlemsregister. Under våren 2000 kontaktades företagen per telefon för att avgöra vilka företag som verkligen var verksamma i bemanningsbranschen under 1999.

Figur 1. Sysselsättning och flöden till och från bemanningsbranschen

Som tidigare nämnts är vi också intresserade av att undersöka flödet från arbetslöshet till anställning i bemanningsföretag. För att kunna göra det har vi dels använt gruppen av alla arbetslösa 1999, dels gruppen av de individer som var sysselsatta i ett bemanningsföretag år 2000. Figur 1 visar de studerade populationerna och flödena.

I datamaterialet kan vi inte urskilja vilka arbetsuppgifter en anställd på ett bemanningsföretag har. Det medför att vi inte kan avgöra vem som hyrs ut till kundföretag och vem som arbetar som

administrativ personal på bemanningsföretagen. Den andra kategorin utgör troligen bara en mindre del av den totala populationen.

Som nämndes tidigare använder vi årsdata som baseras på administrativt material. Fördelen med detta är att vi har mycket information om varje individ. Ett problem är definitionen av sysselsättningsstatus. För att kunna använda informationen måste de olika grupperna vara ömsesidigt uteslutande. Vi har information om en individ varit sysselsatt vid en viss tidpunkt (november 1999) och i vilken typ av företag. Vi vet också om en individ varit registrerad som studerande under höstterminen eller haft arbetslöshetsersättning någon gång under året. Problemet ligger i att en individ kan ha gjort flera saker under ett år, t.ex. både varit registrerad som studerande och haft ersättning från a-kassan. För att hantera problemet har vi med den tillgängliga informationen definierat olika sysselsättningsgrupper. En detaljerad beskrivning ges i Appendix. Dessa definitioner har applicerats på panelen för det första och det sista året. Genom att kombinera en individs sysselsättningsstatus för dessa två år har vi definierat olika rörlighetsmönster.

Blockpilarna i figur 1 indikerar vilka flöden vi är intresserade av och har skattat regressioner för sannolikheten att följa. Med hjälp av panelen undersöks sannolikheten att ha olika sysselsättningsstatus 1998 och 2000, givet att en individ 1999 arbetade i ett bemanningsföretag. Eftersom det finns fem olika sysselsättningsstatus för respektive år skattar vi dessa sannolikheter med multinomial logit. Det ger oss möjlighet att jämföra sannolikheten att ha varit arbetslös 1998 med t.ex. sannolikheten att vara anställd i en annan bransch. Motsvarande tolkning gäller även för analysen av utflödet. Vi har också med samma skattningsmetod undersökt sannolikheten att ha olika kombinationer av sysselsättningsstatus 1998 och 2000, d.v.s. sannolikheten att ha ett visst rörelsemönster jämfört med ett annat. Två typer av ”vägar” är av speciellt intresse. Vägen från arbetslöshet 1998 till anställning i en annan industri 2000 fångar de individer som möjligen använt en anställning i ett bemanningsföretag som en väg ut från arbetslöshet in på den reguljära arbetsmarknaden. Den andra gruppen består av individer som arbetade i bemanningsbranschen under alla tre åren. Huruvida denna stabilitet är självvald eller ej är en fråga som kvarstår att svara på.

Vi antar att det innebär något positivt att följa vägen från arbetslöshet via bemanningsföretag till anställning i en annan bransch. För att undersöka om så är fallet undersöks gruppens inkomstutveckling.

Tabell 1. Deskriptiv statistik för 1999

Variabler	Anställda i bemanningsföretag	Alla sysselsatta
Kvinna	60,0	47,8
Medelålder (år)	34,8	41,1
Åldersgrupper		
16–20	7,4	3,1
21–25	20,3	8,0
26–30	16,6	11,4
31–35	14,6	13,3
36–40	10,5	12,2
41–45	8,7	12,4
46–50	8,4	12,8
51–55	7,9	13,8
56–60	4,5	9,4
61–65	1,2	3,6
Född i Sverige	86,7	90,5
Född i ett annat land		
Norden	3,0	3,4
EU12 ^a	1,0	1,0
Övriga länder i Europa	2,6	2,0
Afrika	0,9	0,4
Nordamerika	0,3	0,2
Sydamerika	1,2	0,5
Asien	4,0	1,9
Oceanien	0,0	0,0
Sovjetunionen	0,2	0,1
Totalt	13,4	9,7
Född i Sverige, båda föräldrarna födda i ett annat land	4,5	3,0
Född i Sverige, en av föräldrarna är född i ett annat land	11,2	10,1

^a EU12 är de femton EU-länderna med undantag för Sverige, Danmark och Finland (de båda senare ingår i gruppen Norden).

Tabell 1. Fortsättning

Variabler	Anställda i bemanningsföretag	Alla sysselsatta
Invandringsår (% av dem som invandrat)		
1936–1965	6,7	14,2
1966–1972	12,8	17,1
1973–1985	31,2	28,6
1986–1993	35,3	25,3
1994–1999	14,0	14,8
Högsta uppnådda utbildning		
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	4,1	7,5
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	14,3	12,4
Gymnasial utbildning högst 2 år	25,4	31,9
Gymnasial utbildning längre än 2 år	29,8	18,0
Eftergymnasial utbildning kortare än 2 år	16,2	15,5
Eftergymnasial utbildning 3 år och längre	9,9	13,6
Forskarutbildning	0,1	0,9
Boende i storstad 1999	58,7	34,3
Stockholm	43,0	20,2
Göteborg	11,6	8,6
Malmö	4,1	5,5
Civilstånd		
Gift	27,3	47,8
Ogift	60,9	40,4
Skild	11,2	10,6
Antal observationer	18 269	898 991

Det görs både för årslöneinkomsterna och för bruttoinkomsterna från anställning inklusive inkomstöverföringar relaterade till anställning.^{6 7}

⁶ De transfereringar vi lagt till årsinkomsten är ersättning från arbetslöshetskassan och ersättning från försäkringskassan, t.ex. ersättning vid föräldraledighet eller sjukskrivning.

⁷ Årsinkomsten är den summerade deklarerade inkomsten en individ har haft under ett år. För anställda i bemanningsföretag innebär detta att vi inte vet hur stor del av den totala inkomsten som erhållits för anställning i ett bemanningsföretag. Utfallsvariabeln bör därför tolkas som inkomst för anställda i bemanningsbranschen snarare än inkomst från en anställning i ett bemanningsföretag.

Invandrarrepresentation bland anställda i bemanningsföretag

I detta avsnitt studerar vi faktorer som påverkar att en individ är anställd i ett bemanningsföretag. Vi gör detta först genom att presentera deskriptiv statistik över anställda i bemanningsföretag och jämföra den med uppgifter för alla sysselsatta. Se tabell 1. Av tabellen framgår att vissa grupper är starkt överrepresenterade bland anställda i bemanningsbranschen. Kvinnor är tydligt överrepresenterade och anställda i bemanningsföretag är i genomsnitt yngre än alla sysselsatta. Genomsnittsåldern är 34,8 år, respektive 41,1 år. De som arbetar i ett bemanningsföretag är i större utsträckning ogifta, vilket troligen är starkt kopplat till åldersskillnaderna mellan grupperna. Branschen är starkt överrepresenterad i storstäder, framförallt i Stockholm, och, vilket är av speciellt intresse för denna studie, invandrare är överrepresenterade i bemanningsbranschen. Andelen invandrare är 13,4 procent jämfört med 9,7 procent bland alla sysselsatta. Även barn till invandrare är överrepresenterade, såväl de vars båda föräldrar är födda i ett annat land som de vilka har en förälder född i ett annat land och en i Sverige. Om invandrarna grupperas efter ursprungsregion finner vi att de som är födda i länder geografiskt nära Sverige inte är överrepresenterade. Däremot är invandrare från Afrika, Sydamerika och Asien starkt överrepresenterade i bemanningsbranschen.

Då invandrare är överrepresenterade i storstäder och i genomsnitt är yngre än infödda, skulle den generella överrepresentationen av invandrare kunna förklaras av dessa skillnader. Vi går därför vidare med analysen genom att skatta en probitregression just för sannolikheten att arbeta i ett bemanningsföretag. Tabell 2 visar estimaten från tre modeller. För att hantera heterogeniteten inom gruppen invandrare inkluderar vi dummyvariabler avseende ursprungsregion och invandringstidpunkt.

Modell 1 visar att personer med utländsk bakgrund är överrepresenterade i bemanningsbranschen även när hänsyn tas till karakteristika som ålder, kön och utbildning. Detta gäller både för invandrare och barn till invandrare. Effekten är dock större för dem som själva invandrat. Resultaten för de övriga variablerna som inkluderats i regressionen, ålder, kön, utbildning, bostadsort och civilstånd, går i samma riktning som i den deskriptiva statistiken i tabell 1.

I modell 2 introduceras variabler som representerar olika ursprungsregioner. Det visar sig att de som är födda i de nordiska länderna, andra EU-länder och Oceanien inte är överrepresenterade i

Tabell 2. Marginaleffekter för sannolikheten att arbeta i bemanningsbranschen 1999 (probitmodeller, standardfel inom parentes)

Variabler	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Kvinna	0,0015 (0,00007)**	0,0015 (0,00007)**	0,0015 (0,00007)**
Födelseland			
Sverige	referens	referens	referens
Född i ett annat land än Sverige	0,0011 (0,00010)**	–	–
Norden	–	–0,0001 (0,00015)	–
EU12	–	0,0005 (0,00030)	–
Övriga Europa	–	0,0016 (0,00024)**	–
Afrika	–	0,0016 (0,00043)**	–
Nordamerika	–	0,0019 (0,00070)**	–
Sydamerika	–	0,0017 (0,00039)**	–
Asien	–	0,0027 (0,00025)**	–
Oceanien	–	–0,0025 (0,00069)	–
Sovjet	–	0,0054 (0,0018)**	–
Född i Sverige med föräldrar födda i ett annat land	0,0008 (0,00016)**	0,0008 (0,00016)**	0,0008 (0,00016)**
Född i Sverige och en av föräldrarna är född i ett annat land	0,0006 (0,00010)**	0,0006 (0,00010)**	0,0006 (0,00010)**
Invandringsår			
1936–1965	–	–	–0,0000 (0,00028)
1966–1972	–	–	0,0008 (0,00025)**
1973–1985	–	–	0,0009 (0,00017)**
1986–1993	–	–	0,0025 (0,00022)**
1994–1999	–	–	0,0008 (0,00025)**
Högsta uppnådda utbildning			
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	–0,0002 (0,00014)	–0,0002 (0,00014)	–0,0002 (0,00014)
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	–0,0003 (0,00008)**	–0,0003 (0,00008)**	–0,0003 (0,00008)**

Tabell 2. Fortsättning

Variabler	Modell 1	Modell 2	Modell 3
Gymnasial utbildning högst 2 år	-0,0009 (0,00007)**	-0,0009 (0,00007)**	-0,0009 (0,00007)**
Gymnasial utb. längre än 2 år	referens	referens	referens
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	-0,0007 (0,00008)**	-0,0007 (0,00008)**	-0,0007 (0,00008)**
Eftergymnasial utbildning 3 år och längre	-0,0015 (0,00007)**	-0,0015 (0,00007)**	-0,0015 (0,00007)**
Forskarutbildning	-0,0031 (0,00009)**	-0,0031 (0,00009)**	-0,0032 (0,00009)**
Boende i storstad			
Stockholm	0,0054 (0,00011)**	0,0054 (0,00011)**	0,0054 (0,00011)**
Göteborg	0,0027 (0,00015)**	0,0027 (0,00015)**	0,0027 (0,00015)**
Malmö	0,0003 (0,00013)*	0,0003 (0,00013)*	0,0003 (0,00013)*
Åldersgrupper			
16–20 år	0,0047 (0,00032)**	0,0045 (0,00032)**	0,0046 (0,00032)**
21–25 år	0,0053 (0,00026)**	0,0051 (0,00026)**	0,0052 (0,00026)**
26–30 år	0,0023 (0,00017)**	0,0022 (0,00017)**	0,0022 (0,00017)**
31–35 år	0,0013 (0,00014)**	0,0013 (0,00014)**	0,0013 (0,00014)**
36–40 år	0,0005 (0,00013)**	0,0005 (0,00013)**	0,0005 (3,99)**
41–45 år	referens	referens	referens
46–50 år	-0,0001 (0,00012)	-0,0001 (0,00012)	-0,0001 (0,00013)
51–55 år	-0,0006 (0,00011)**	-0,0005 (0,00011)**	-0,0005 (0,00011)**
56–60 år	-0,0010 (0,00011)**	-0,0010 (0,00011)**	-0,0010 (0,00012)**
61–65 år	-0,0018 (0,00013)**	-0,0017 (0,00013)**	-0,0017 (0,00014)**
Civilstånd			
Gift	-0,0018 (0,00010)**	-0,0020 (0,00010)**	-0,0019 (0,00010)**
Gift kvinna	0,0008 (0,00013)**	0,0008 (0,00013)**	0,0008 (0,00013)**
Skild	-0,0001 (0,00015)	-0,0001 (0,00015)	-0,0001 (0,00015)
Skild kvinna	0,0009 (0,00022)**	0,0009 (0,00022)**	0,0009 (0,00022)**
Antal observationer	3 862 798	3 862 798	3 854 343

Anmärkning: * = signifikant på 0,05-nivån, ** = signifikant på 0,01-nivån;

bemanningsbranschen. De som är födda i Afrika, Syd- och Nordamerika och speciellt i Asien är däremot överrepresenterade. Effekterna är signifikanta men små. Att vi får små effekter beror på att de anställda i bemanningsbranschen utgör en mycket liten del av alla sysselsatta. I modell 3 kontrollerar vi för invandringstidpunkt och finner att invandrare som kom till Sverige 1966 eller senare är överrepresenterade. Den starkaste överrepresentationen finns för invandrare som kom till Sverige mellan åren 1986 och 1993.

Sammanfattningsvis visar analysen att bland samtliga sysselsatta är invandrare oftare än infödda anställda i ett bemanningsföretag. Vi har alltså funnit stöd för den första hypotesen.

Vad karakteriserar invandrare som är anställda i bemanningsbranschen?

I föregående avsnitt fann vi att invandrare var överrepresenterade i bemanningsbranschen. I detta avsnitt studerar vi vad som är karaktäristiskt för invandrare som arbetar i branschen. En jämförelse görs sedan dels mellan invandrare och infödda anställda i bemanningsbranschen (se tabell 3), dels mellan invandrare i bemanningsbranschen och invandrare sysselsatta i alla andra branscher. Vi gör också en jämförelse mellan olika grupper av invandrare. Vi delar upp invandrare i fyra olika grupper efter födelseland. Den första gruppen består av de individer som är födda i något av de nordiska länderna förutom Sverige. Den andra gruppen utgörs av de som är födda i ett land inom EU, Nordamerika eller Oceanien. I den tredje gruppen ingår de individer som är födda i ett europeiskt land som inte är med i EU eller är födda i Sovjetunionen. Den sista gruppen består av de som är födda i Afrika, Asien eller Sydamerika. Vi kallar grupperna för "Nord", "Väst", "Öst" och "Syd". Se tabell 4.

Andelen kvinnor av de anställda i bemanningsföretagen är större bland infödda (61,1 procent) än bland invandrare (53,5 procent). Invandrade kvinnor är dock, jämfört med deras andel av alla sysselsatta invandrare (48,6 procent), överrepresenterade i bemanningsbranschen. Andelen kvinnor bland de bemanningsföretagsanställda skiljer sig åt mellan invandrare från olika regioner. Bland de som är födda i något av de nordiska länderna är andelen kvinnor närmare 73 procent medan endast 42 procent av invandrarna från Afrika, Asien och Sydamerika är kvinnor.

Tabell 3. Deskriptiv statistik för invandrare och infödda anställda i bemanningsföretag och för sysselsatta invandrare 1999 (procent)

Variabler	Anställda i bemanningsbranschen		Alla sysselsatta invandrare
	Infödd	Invandrare	
Kvinna	61,1	53,5	48,6
Medelålder (år)	34,5	36,4	41,8
Åldersgrupper			
16–20	7,9	4,4	1,8
21–25	20,9	16,2	5,9
26–30	16,8	14,9	9,8
31–35	14,4	15,9	13,7
36–40	10,1	12,7	14,9
41–45	8,3	11,5	14,8
46–50	8,0	10,8	14,0
51–55	7,9	7,8	12,7
56–60	4,6	4,3	8,7
61–65	1,1	1,5	3,6
Högsta uppnådda utbildning			
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	3,3	6,5	11,0
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	11,0	10,2	13,4
Gymnasial utbildning högst 2 år	26,5	24,6	25,8
Gymnasial utbildning längre än 2 år	31,7	28,4	18,2
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	13,5	14,7	13,2
Eftergymnasial utbildning 3 år och längre	13,7	14,5	14,2
Forskarutbildning	0,0	0,3	1,6
Boende i storstad			
Stockholm	42,2	48,1	36,3
Göteborg	11,4	12,6	10,3
Malmö	4,2	3,2	8,3
Civilstånd			
Gift	25,3	41,0	55,2
Ogift	63,7	42,3	27,1
Skild	10,5	15,7	16,3
Sysselsättningsstatus 1998			
Bemanningsföretag	39,7	34,3	
Sysselsatt i en annan industri	36,7	30,0	
Studerande	11,4	15,9	
Arbetslös	5,6	8,9	
Annan status	6,5	10,8	

Tabell 3. Fortsättning

Variabler	Anställda i bemanningsbranschen		Alla sysselsatta invandrare
	Infödd	Invand-rare	
Sysselsättningsstatus 2000			
Bemanningsföretag	42,6	38,1	
Sysselsatt i en annan industri	48,7	52,4	
Studerande	5,6	2,7	
Arbetslös	1,7	2,6	
Annan status	3,7	4,1	
Född i Sverige med föräldrar födda i ett annat land	5,2		
Född i Sverige och en av föräldrarna är född i ett annat land	7,8		
Född i ett annat land			
Norden		23,0	35,7
EU12 ^a		7,7	10,6
Övriga Europa		20,0	21,1
Afrika		6,7	4,6
Nordamerika		2,6	2,3
Sydamerika		8,8	5,5
Asien		29,9	19,3
Oceanien		0,1	0,3
Sovjet		1,2	0,6
Invandringsår			
1945–1965		6,6	14,6
1966–1972		12,6	17,5
1973–1985		30,9	29,3
1986–1993		34,9	25,8
1994–1999		13,8	12,7
Antal observationer	15 847	2 449	379 631

^a EU12 är de femton EU-länderna med undantag för Sverige, Danmark och Finland (de båda senare ingår i gruppen Norden).

Tabell 4. Deskriptiv statistik för invandrare från olika regioner 1999 (procent)

Variabler	Nord	Väst	Öst	Syd
Kvinna	72,6	54,7	56,2	42,2
Medelålder (år)	42,8	37,9	36,6	32,8
Åldersgrupper				
16–20	0,4	0,8	5,0	7,1
21–25	5,5	13,4	14,5	23,1
26–30	7,5	15,7	15,1	18,5
31–35	15,3	20,9	13,5	16,1
36–40	12,2	13,0	15,3	11,7
41–45	13,3	8,3	13,9	10,1
46–50	19,9	9,0	11,4	6,3
51–55	16,3	9,0	5,8	4,1
56–60	6,9	8,3	4,4	2,0
61–65	2,7	1,6	1,1	1,0
Högsta uppnådda utbildning				
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	9,4	4,3	4,6	8,5
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	13,8	13,0	8,3	16,6
Gymnasial utbildning högst 2 år	33,4	20,1	19,1	17,8
Gymnasial utbildning längre än 2 år	16,9	25,2	32,4	31,1
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	14,9	18,5	16,8	15,5
Eftergymnasial utbildning 3 år och längre	11,0	15,8	17,8	9,0
Forskarutbildning	0,0	1,2	0,4	0,3
Boende i storstad				
Stockholm	50,1	45,3	44,6	49,5
Göteborg	8,5	14,2	12,4	14,3
Malmö	3,6	5,9	5,4	1,3
Civilstånd				
Gift	37,3	42,9	49,6	38,2
Ogift	41,7	43,3	33,0	49,6
Skild	18,7	13,0	17,2	11,9

Tabell 4. Fortsättning

Variabler	Nord	Väst	Öst	Syd
Sysselsättningsstatus 1998				
Bemanningsföretag	47,4	37,0	29,8	28,1
Sysselsatt i en annan industri	28,8	31,5	27,0	29,5
Studerande	12,3	9,8	7,4	20
Arbetslös	11,5	12,2	20,8	10,6
Annan status	5,7	9,5	15,0	11,8
Sysselsättningsstatus 2000				
Bemanningsföretag	47,6	44,0	34,0	33,9
Sysselsatt i en annan industri	45,5	47,6	57,1	54,9
Studerande	0,7	2,4	2,2	3,6
Arbetslös	2,1	2,8	2,9	3,1
Annan status	4,1	3,2	3,8	4,5
Född i ett annat land				
Norden	100,0	–	–	–
EU12 ^a	–	74,0	–	–
Övriga Europa	–	–	94,4	–
Afrika	–	–	–	14,8
Nordamerika	–	25,2	–	–
Sydamerika	–	–	–	19,4
Asien	–	–	–	65,8
Oceanien	–	0,8	–	–
Sovjet	–	–	5,6	–
Invandringsår				
1945–1965	21,6	11,6	2,3	0,2
1966–1972	30,0	13,8	9,8	5,0
1973–1985	25,8	33,1	20,3	37,9
1986–1993	11,5	20,9	38,6	48,1
1994–1999	9,2	19,7	27,4	8,5
Antal observationer	563	254	518	1 113

^a EU12 är de femton EU-länderna med undantag för Sverige, Danmark och Finland (de båda senare ingår i gruppen Norden).

Invandrare i bemanningsbranschen är i genomsnitt något äldre än infödda sysselsatta inom samma bransch. Det finns färre invandrare i de två yngsta kohorterna. Jämfört med alla sysselsatta invandrare är de anställda i bemanningsbranschen något yngre, men skillnaden är mindre än motsvarande skillnad för infödda. Invandrare från "Nord" har högst medelålder (42,8 år) och invandrare från "Syd" lägst medelålder (32,8 år). Skillnaderna i civilståndsfördelning är anmärkningsvärda. Invandrare i bemanningsbranschen är mindre ofta ogifta än infödda i samma bransch. Bara en del av denna skillnad kan förklaras av att invandrare är något äldre. Skillnaderna mellan olika invandrargrupper är stora och inte relaterade till genomsnittsåldern i gruppen.

Skillnaden i utbildningsnivå mellan invandrare och infödda är små. Invandrarna är något överrepresenterade bland dem med kortast utbildning. En jämförelse mellan de olika invandrargrupperna visar att denna överrepresentation främst gäller för de som är födda i Norden och i Afrika, Asien eller Sydamerika.

Invandrare i bemanningsbranschen är överrepresenterade i de tre stora städerna (Stockholm, Göteborg och Malmö) både jämfört med infödda anställda i branschen och jämfört med alla sysselsatta invandrare.

Individer födda i Asien utgör den största invandringsgruppen bland anställda i bemanningsföretag. Nästan en tredjedel av invandrarna tillhör denna grupp. De är också överrepresenterade jämfört med deras andel av alla sysselsatta invandrare. Å andra sidan är de som är födda i Norden underrepresenterade i bemanningsbranschen jämfört med deras andel av alla sysselsatta invandrare.

Rörlighet på arbetsmarknaden för de som är anställda på ett bemanningsföretag

Det finns en debatt om huruvida bemanningsföretag fungerar som en väg in på den reguljära arbetsmarknaden. Varför förväntar vi oss att invandrare oftare än infödda kommer att använda en anställning i ett bemanningsföretag som en väg in på den reguljära arbetsmarknaden?

En förklaring skulle kunna vara att invandrare möter någon form av diskriminering. Arbetsgivare kan vid nyanställningar uppleva sig ha större svårigheter att avgöra en invandrades än en infödds kapacitet, vilket kan leda till statistisk diskriminering. Om å andra sidan en individ hyrs ut av ett bemanningsföretag gör bemanningsföretaget bedömningen av individens kapacitet och tar därmed risken för felbedöm-

Tabell 5. Flöden mellan 1998 och 2000 för anställda i bemanningsföretag 1999 (procent)

Alla		2000					
1998	Bemanningsföretag	Anställd i en annan bransch	Arbetslös	Studerande	Annan status	Summa	
Bemanningsföretag	21,8	14,7	0,3	0,7	1,5	39,0	
Anställd i en annan bransch	12,6	20,6	0,7	1,0	0,9	35,8	
Arbetslös	2,2	3,1	0,4	0,1	0,2	6,0	
Studerande	3,2	7,1	0,2	1,0	0,6	12,1	
Annan status	2,3	3,8	0,2	0,3	0,5	7,1	
Summa	42,1	49,3	1,8	3,1	3,7	100,0	
Antal observationer: 18 296							
Infödda		2000					
1998	Bemanningsföretag	Anställd i en annan bransch	Arbetslös	Studerande	Annan status	Summa	
Bemanningsföretag	22,3	14,9	0,3	0,8	1,4	39,7	
Anställd i en annan bransch	13,1	20,8	0,7	1,1	1,0	36,7	
Arbetslös	2,1	2,8	0,4	0,1	0,2	5,6	
Studerande	3,0	6,8	0,2	0,9	0,6	11,5	
Annan status	2,2	3,4	0,1	0,3	0,5	6,5	
Summa	42,7	48,7	1,7	3,2	3,7	100,0	
Antal observationer: 15 847							
Invandrare		2000					
1998	Bemanningsföretag	Anställd i en annan bransch	Arbetslös	Studerande	Annan status	Summa	
Bemanningsföretag	18,5	13,3	0,4	0,5	1,7	34,4	
Anställd i en annan bransch	9,1	19,1	0,8	0,3	0,7	30,0	
Arbetslös	3,2	4,8	0,6	0,1	0,2	8,9	
Studerande	4,3	9,1	0,2	1,6	0,7	15,9	
Annan status	3,1	6,1	0,6	0,2	0,8	10,8	
Summa	38,2	52,4	2,6	2,7	4,1	100,0	
Antal observationer: 2 449							

Tabell 6. Flöden mellan 1998 och 2000 för olika invandrargrupper för anställda i bemanningsföretag 1999 (procent)

Nord		2000				
1998	Bemanningsföretag	Anställd i en annan bransch	Arbetslös	Studerande	Annan status	Summa
Bemanningsföretag	29,7	16,9	0,3	0,3	2,3	49,5
Anställd i en annan bransch	12,6	18,1	1,2	0,4	0,9	33,2
Arbetslös	2,5	3,6	0,3	0,0	0,2	6,6
Studerande	1,2	3,4	0,0	0,0	0,4	5,0
Annan status	1,6	3,6	0,2	0,0	0,3	5,7
Summa	47,6	45,6	2,0	0,7	4,1	100,0
Antal observationer: 563						
Väst		2000				
1998	Bemanningsföretag	Anställd i en annan bransch	Arbetslös	Studerande	Annan status	Summa
Bemanningsföretag	23,6	11,0	0,0	0,4	2,0	37,0
Anställd i en annan bransch	10,6	18,9	1,2	0,4	0,4	31,5
Arbetslös	2,7	5,9	0,8	0,0	0,4	9,8
Studerande	4,3	6,7	0,0	1,2	0,0	12,2
Annan status	2,8	5,1	0,4	0,8	0,4	9,5
Summa	44,0	47,6	2,4	2,8	3,2	100,0
Antal observationer: 254						
Öst		2000				
1998	Bemanningsföretag	Anställd i en annan bransch	Arbetslös	Studerande	Annan status	Summa
Bemanningsföretag	11,8	14,5	0,4	0,6	2,5	29,8
Anställd i en annan bransch	8,3	17,9	0,2	0,2	0,4	27,0
Arbetslös	3,1	3,9	0,4	0,0	0,0	7,4
Studerande	6,0	12,3	0,6	1,9	0,0	20,8
Annan status	4,8	8,5	0,6	0,2	0,9	15,0
Summa	34,0	57,1	2,2	2,9	3,8	100,0
Antal observationer: 518						

Tabell 6. Fortsättning

Syd	2000					
	Beman- nings- företag	Anställd i en annan bransch	Arbets- lös	Stude- rande	Annan status	Sum- ma
1998						
Bemanningsföretag	14,7	11,6	0,4	0,4	0,9	28,0
Anställd i en annan bransch	7,3	20,1	0,8	0,4	0,9	29,5
Arbetslös	3,7	5,7	0,8	0,2	0,3	10,7
Studerande	5,1	11,1	0,2	2,3	1,3	20,0
Annan status	3,0	6,5	0,9	0,3	1,1	11,8
Summa	33,8	55,0	3,1	3,6	4,5	100,0

Antal observationer: 1 113

ning. Ett bemanningsföretag kan ha en komparativ fördel i bedömningen av arbetssökande jämfört med andra arbetsgivare. En invandrare kan på detta sätt få möjlighet att visa sina kunskaper och produktivitet och i vissa fall få en fast anställning på det företag som hyrt personen i fråga. Om invandrare är medvetna om förekomsten av statistisk diskriminering kan de se en anställning i ett bemanningsföretag som en väg in på den reguljära arbetsmarknaden.

I följande avsnitt presenterar vi först flödesmatriser mellan 1998 och 2000 för att illustrera hur grupper rör sig mellan olika sysselsättningar. Ett andra steg är att skatta en probitmodell för att studera de faktorer som påverkar benägenheten att lämna arbetslöshet under 1999 för anställning i ett bemanningsföretag år 2000. Vi fortsätter sedan med att skatta en multinomial logitmodell där sannolikheten för att tillhöra de olika sysselsättningsgrupperna skattas. Detta görs för både 1998 och 2000. Vi fokuserar framförallt på födelseland medan vi kontrollerar för ålder, kön, civilstånd, utbildning och bostadsort.

Till att börja med ser vi på flödena till och från bemanningsbranschen för hela gruppen invandrare och jämför med flödena för de infödda. Se tabell 5. Mönstret för de två grupperna är liknande medan storleken på flödena skiljer sig åt. Som vi nämnde tidigare är det dels gruppen som går från arbetslöshet 1998 till en anställning i en annan industri 2000, dels de som stannar i bemanningsbranschen alla tre åren som vi är mest intresserade av. För infödda utgör dessa grupper 2,8 procent respektive 22,3 procent. För invandrare är andelarna 4,8

Tabell 7. Marginaleffekter för sannolikheten att arbeta i ett bemanningsföretag år 2000 för individer som var arbetslösa 1999 (standardfel inom parentes)

Variabler	
Kvinna	-0,0007 (0,0002)***
Födelseregion	
Sverige, föräldrarna infödda	referens
Nord	-0,0007 (0,0005)
Väst	0,0014 (0,0010)
Öst	-0,0005 (0,0005)
Syd	-0,0002 (0,0003)
Sverige, minst en invandrad förälder	0,0020 (0,0007)***
Åldersgrupper	
16-20	0,0057 (0,0020)***
21-25	0,0026 (0,0007)***
26-30	0,0009 (0,0005)*
31-35	0,0007 (0,0005)
36-40	-0,0002 (0,0004)
41-45	referens
46-50	-0,0001 (0,0005)
51-55	-0,0008 (0,0004)*
56-60	-0,0026 (0,0003)***
61-65	-0,0045 (0,0002)***
Högsta uppnådda utbildning	
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	-0,0022 (0,00047)***
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	-0,0010 (0,0003)***
Gymnasial utbildning högst 2 år	-0,0070 (0,0003)**
Gymnasial utbildning längre än 2 år	0,0005 (0,0004)
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	referens
Eftergymnasial utbildning 3 år och längre	-0,0005 (0,0005)
Forskarutbildning	-0,0002 (0,0019)
Civilstånd	
Ogift	referens
Gift	-0,0003 (0,0003)
Skild	-0,0002 (0,0003)
Boende i storstad	
Stockholm	0,0052 (0,0006)***
Göteborg	0,0024 (0,0005)***
Malmö	0,0001 (0,0005)
Antal observationer	251 752

Anmärkning: *** signifikant på 0,01-nivån, ** signifikant på 0,05-nivån, * signifikant på 0,10-nivån. Nord: De nordiska länderna. Öst: Europa (ej EU och Norden) och Sovjetunionen. Väst: EU, Nordamerika och Oceanien. Syd: Afrika, Asien och Sydamerika.

respektive 18,5 procent. Det är alltså något vanligare bland invandrare än bland infödda att följa vägen från arbetslöshet till anställning i en annan bransch.

Vi fortsätter nu med en jämförelse mellan de olika invandrargrupperna. Se tabell 6. Det finns större skillnader mellan olika grupper av invandrare än mellan invandrare och infödda. Bland invandrare från ”Öst” och ”Syd” finner vi samma typ av mönster, medan invandrare från ”Nord” och ”Väst” har ett mönster som liknar det hos infödda. Som vi tidigare visat, är invandrare från de två första grupperna överrepresenterade i bemanningsbranschen jämfört med samtliga sysselsatta. Andelen anställda i bemanningsbranschen 1998 är högre för de som är födda i ”Öst” och ”Syd” än vad den är för de två andra invandrargrupperna. Så är också fallet år 2000. Det är betydligt vanligare för invandrare från de två första grupperna att komma in i bemanningsbranschen från att ha varit studerande 1998. År 1998 har också många invandrare från ”Syd” varit utanför arbetskraften (annan status). Dessa skillnader är inte förvånande. Invandrare från ”Syd” och ”Öst” har ofta kommit till Sverige som flyktingar och har i genomsnitt varit bosatta i Sverige under kortare tid än övriga invandrare.

Gruppen arbetslösa som börjar arbeta i ett bemanningsföretag är av särskilt stort intresse. En hypotes är att arbetslösa invandrare oftare än arbetslösa infödda börjar arbeta i ett bemanningsföretag. Resultaten som presenteras i tabell 7 ger inte stöd åt denna hypotes. För att ytterligare undersöka frågan använder vi populationen som består av alla individer som var arbetslösa under 1999 och skattar sannolikheten för dessa individer att arbeta i ett bemanningsföretag år 2000. Vi finner att arbetslösa invandrare inte har signifikant högre sannolikhet att göra det än arbetslösa infödda när hänsyn tas till i ålder, kön, utbildning m.m.

Det är något förvånande att invandrarbarn som var arbetslösa 1999 har signifikant högre sannolikhet att börja arbeta i ett bemanningsföretag än personer utan utländsk bakgrund. Ett annat resultat är att arbetslösa kvinnor i mindre utsträckning än arbetslösa män börjar arbeta i bemanningsbranschen. Unga arbetslösa är mer benägna än äldre arbetslösa att börja arbeta i ett bemanningsföretag, och arbetslösa boende i Stockholm och i Göteborg blir oftare anställda i bemanningsföretag än arbetslösa i resten av landet.

I ett tredje steg skattar vi en multinomial logit för sannolikheten att ha olika sysselsättningsstatus 1998. Se tabell 8. Som jämförelsegrupp i regressionen använder vi anställning i bemanningsbranschen. Resultaten är konsistenta med de tidigare redovisade. Invandrare från ”Syd” och ”Öst” anställda i ett bemanningsföretag 1999 har en signifikant

Tabell 8. Multinomial logit för sannolikheten att ha en viss sysselsättningsstatus 1998 för individer som var anställda i ett bemanningsföretag 1999 (jämförelsegrupp = bemanningsföretag. Standardfel inom parentes)

Variabler	Anställd i en annan bransch	Studering	Arbetslös	Annan status
Kvinna	0,0593 (0,375)	-0,1128 (0,0568)**	-0,4931 (0,0681)***	-0,4618 (0,0652)***
Födelseregion				
Sverige, föräldrarna infödda	referens	referens	referens	referens
Nord	-0,0810 (0,0981)	0,0054 (0,2125)	0,1520 (0,1819)	0,3881 (0,1954)**
Väst	0,0568 (0,1555)	0,7220 (0,2275)***	0,7171 (0,2326)***	0,8102 (0,2393)***
Öst	0,0935 (0,1203)	1,5217 (0,1455)***	0,6833 (0,1894)***	1,4680 (0,1523)***
Syd	0,1384 (0,0837)*	1,0804 (0,1042)***	0,9472 (0,1195)***	0,8968 (0,1168)***
Sverige, minst en invandrad förälder	0,0804 (0,0866)	0,0079 (0,1312)	0,1323 (0,1655)	0,4201 (0,1334)***
Åldersgrupper				
16-20	1,5379 (0,1228)***	4,4043 (0,1734)***	-41,6738 (2,59e+08)	2,9552 (0,1857)***
21-25	0,7039 (0,0776)***	2,1471 (0,1447)***	0,2702 (0,1470)*	1,6963 (0,1533)***
26-30	0,4045 (0,0763)***	1,3959 (0,1414)***	0,5628 (0,1337)***	0,8743 (0,1540)***
31-35	0,0857 (0,0716)	0,5638 (0,1461)***	0,2458 (0,1320)*	0,3340 (0,1563)**
36-40	0,0349 (0,0763)	0,3865 (0,1566)**	0,4209 (0,1349)***	0,2639 (0,1657)
41-45	referens	referens	referens	referens
46-50	-0,1398* (0,0796)	-0,6754 (0,2035)***	-0,0237 (0,1493)	-0,0487 (0,1791)
51-55	-0,0847 (0,0811)	-1,2308 (0,2652)***	0,0415 (0,1531)	-0,4812 (0,2093)**
56-60	-0,3789 (0,0975)***	-3,7874 (1,0103)***	-0,7174 (0,2182)***	-0,6743 (0,2572)***
61-65	-0,5016 (0,1624)***	-41,4089 (2,77e+08)	-2,9738 (1,0110)***	-1,2113 (0,5291)**

Tabell 8. Fortsättning

Variabler	Anställd i en annan bransch	Studera nde	Arbetslös	Annan status
Högsta uppnådda utbildning				
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	-0,2709 (0,0604)***	0,2366 (0,0894)***	0,0871 (0,1060)	0,1800 (0,0921)*
Gymnasial utbildning högst 2 år	-0,0564 (0,0516)	0,3106 (0,0924)***	0,1136 (0,0932)	-0,1636 (0,0976)*
Gymnasial utbildning längre än 2 år	referens	referens	referens	referens
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	0,1793 (0,0581)***	1,5410 (0,0821)***	-0,2247 (0,1199)*	-0,0027 (0,1074)
Eftergymnasial utbildning 3 år och längre	-0,0523 (0,0659)	0,54431 (0,1160)***	-0,5032 (0,1398)***	-0,3275 (0,1384)**
Forskarutbildning	-0,7040 (0,8222)	1,2736 (1,1221)	0,6794 (0,8627)	1,3334 (0,7494)*
Civilstånd				
Ogift	referens	referens	referens	referens
Gift	0,0088 (0,0461)	-0,2170 (0,0869)**	-0,1034 (0,0848)	0,1418 (0,0939)
Skild	0,1459 (0,0613)**	0,0674 (0,1293)	-0,0043 (0,1141)	0,1563 (0,1345)
Boende i storstad				
Stockholm	-0,0209 (0,0396)	-0,1193 (0,0612)*	-0,4001 (0,7049)***	0,0397 (0,0708)
Göteborg	0,3573 (0,0591)***	0,2363 (0,0901)***	-0,0860 (0,1127)	0,3279 (0,1031)***
Malmö	0,0355 (0,0931)	0,1793 (0,1333)	0,0742 (0,1666)	0,2033 (0,1624)
Konstant	-0,3628 (0,0783)***	-2,9200 (0,1531)***	-1,6365 (0,1428)***	-2,4430 (0,1594)***
Antal observationer 18 297				

Anmärkning: *** signifikant på 0,01-nivån, ** signifikant på 0,05-nivån, * signifikant på 0,10-nivån. Nord: De nordiska länderna. Öst: Europa (ej EU och Norden) och Sovjetunionen. Väst: EU, Nordamerika och Oceanien. Syd: Afrika, Asien och Sydamerika.

Tabell 9. Multinomial logit för sannolikheten att ha haft en viss sysselsättningsstatus 2000 för individer som var anställda i ett bemanningsföretag 1999. Standardfel inom parentes. Jämförelsegrupp: Anställd i en annan bransch

Variabler	Bemanningsföretag	Studerande	Arbetslös	Annan status
Kvinna	0,0222 (0,0348)	0,0945 (0,0917)	-0,3868 (0,1178)***	-0,0736 (0,0843)
Födelseregion				
Sverige, föräldrarna infödda	referens	referens	referens	referens
Nord	-0,0651 (0,0934)	-0,6331 (0,5119)	0,2558 (0,3105)	0,1155 (0,2274)
Väst	-0,0047 (0,1384)	0,2248 (0,400)	0,2699 (0,4336)	-0,0916 (0,3722)
Öst	-0,3915 (0,1019)***	-0,0355 (0,2769)	0,0879 (0,3227)	-0,1012 (0,2409)
Syd	-0,2194 (0,0724)***	0,0108 (0,1755)	0,4226 (0,1968)**	0,0683 (0,1600)
Sverige, minst en invandrad förälder	-0,0635 (0,0807)	0,0741 (0,1874)	-0,1775 (0,2927)	0,3215 (0,1665)*
Åldersgrupp				
16-20	-0,7051 (0,0966)***	1,6655 (0,3001)***	-0,5807 (0,3583)	0,7146 (0,2178)***
21-25	-0,6818 (0,0736)***	1,3925 (0,2785)***	-0,2800 (0,2671)	-0,0267 (0,1979)
26-30	-0,4327 (0,0700)***	0,8012 (0,2787)***	0,3812 (0,2425)	-0,1020 (0,1973)
31-35	-0,1914 (0,0683)***	0,1478 (0,2990)	-0,1108 (0,2602)	0,0646 (0,1926)
36-40	-0,0610 (0,0725)	0,1505 (0,3196)	0,0861 (0,2678)	0,2222 (0,1996)
41-45	referens	referens	referens	referens
46-50	0,1564 (0,0766)**	-1,324 (0,5593)**	-0,0819 (0,3064)	0,0212 (0,2222)
51-55	0,2127 (0,0793)***	-0,5720 (0,4560)	0,3013 (0,2930)	0,2454 (0,2190)
56-60	0,2914 (0,0976)***	-29,6377 (1102491)	1,2989 (0,2946)***	1,0725 (0,2194)**
61-65	0,4532 (0,1715)***	-29,5172 (2235510)	1,7204 (0,4288)***	1,4427 (0,3075)***

Tabell 9. Fortsättning

Variabler	Bemannings- företag	Studerande	Arbetslös	Annan status
Högsta utbildning				
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	0,1022 (0,0974)	-1,3378 (1,0182)	0,0921 (0,3054)	0,6409 (0,2009)***
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	0,0617 (0,0550)	-0,2917 (0,1462)**	0,6960 (0,1737)***	0,6142 (0,1159)***
Gymnasial utbildning högst 2 år	-0,0816 (0,0488)*	-0,0866 (0,1459)	0,4763 (0,1648)***	0,1191 (0,1260)
Gymnasial utbildning längre än 2 år	referens	referens	referens	referens
Eftergymnasial utbildning mindre än 3 år	-0,05717 (0,0535)	0,2025 (0,1267)	-0,2512 (0,2191)	-0,2590 (0,1530)*
Eftergymnasial utbildning 3 år e. mer	-0,0025 (0,0626)	-0,9815 (0,2876)***	-0,6245 (0,3133)**	-0,2302 (0,1879)
Forskarutbildning	-0,4111 (0,5608)	-29,7304 (7785723)	-30,7243 (6691697)	-31,2355 (7162836)
Civilstånd				
Ogift	referens	referens	referens	referens
Gift	-0,0165 (0,0439)	-0,1470 (0,1682)	-0,0159 (0,1530)	-0,0380 (0,1166)
Skild	-0,1670 (0,0595)***	0,2780 (0,2314)	-0,0924 (0,2021)	0,1816 (0,1415)
Boende i storstad				
Stockholm	-0,5584 (0,0369)***	-0,1813 (0,0987)*	-0,9920 (0,1361)***	-0,3133 (0,0904)***
Göteborg	0,0667 (0,0540)	0,1926 (0,1388)	-0,5223 (0,1995)***	0,0164 (0,1345)
Malmö	0,0704 (0,0843)	-0,0239 (0,2314)	0,1534 (0,2587)	0,0342 (0,2162)
Sysselsättn. 1998				
Bemanningsföretag	referens	referens	referens	referens
Sysselsatt i en annan bransch	-0,8081 (0,0377)***	-0,3633 (0,1179)	0,7687 (0,1664)***	-0,7565 (0,1033)***

Tabell 9. Fortsättning

Variabler	Bemannings- företag	Studerande	Arbetslös	Annan status
Arbetslös	-0,8701 (0,0614)***	0,2331 (0,1302)*	0,6238 (0,2435)***	-0,2026 (0,1377)
Annan status	-0,6394 (0,0701)***	-0,1998 (0,1730)	1,2684 (0,2255)***	0,3482 (0,1345)***
Konstant	0,8319 (0,0764)***	-3,3704 (0,2947)***	-3,7431 (0,2920)***	-2,4712 (0,2036)***

Anmärkning: Antal observationer 18 296.

högre sannolikhet att ha varit studerande, arbetslösa eller haft en annan sysselsättningsstatus jämfört med infödda. Vi finner samma resultat för de yngsta ålderskohorterna. Individer som tillhör dessa grupper inträder oftare på den svenska arbetsmarknaden för första gången. Relativt många invandrare tycks använda en anställning i ett bemanningsföretag som en väg in på den reguljära arbetsmarknaden.

Detta resultat tillsammans med det som presenterades i tabell 7 ger oss en viktig insikt. Givet att en individ var arbetslös 1999 finns det ingen skillnad mellan invandrare och infödda beträffande sannolikheten att år 2000 arbeta i ett bemanningsföretag. Men givet att en individ arbetade i ett bemanningsföretag 1999 är det högre sannolikhet att invandrare från vissa regioner var arbetslösa ett år tidigare än vad fallet är för infödda.

När vi studerar utflödet från bemanningsbranschen används anställda i en annan bransch som jämförelsegrupp eftersom det är den största gruppen. Se tabell 9. Resultaten av denna regression är inte lika anmärkningsvärda som de för inflödet till bemanningsbranschen. Ett resultat är att invandrare från "Öst" och "Syd" jämfört med infödda har en mindre sannolikhet att vara anställda i ett bemanningsföretag år 2000 än att vara anställd i en annan bransch. Med andra ord, invandrare har högre sannolikhet att lämna bemanningsbranschen för en anställning i en annan bransch. Detta ger oss visst stöd för att invandrare, i alla fall de som kommer från vissa regioner, använder en anställning i ett bemanningsföretag som ett sätt att komma in på den reguljära arbetsmarknaden. Vi finner också att invandrare från regionen "Syd" jämfört med infödda har högre sannolikhet att vara arbetslösa 2000 jämfört med att arbeta i ett bemanningsföretag även detta år.

Skillnader mellan grupper med olika rörlighetsmönster

I detta avsnitt undersöks individkaraktistika hos två grupper: 1) de som arbetat i bemanningsbranschen under alla tre åren och 2) de som var arbetslösa 1998, arbetade i bemanningsbranschen 1999 och år 2000 var anställda i en annan bransch. Vi skattar också sannolikheten för att tillhöra en av dessa grupper. Slutligen studeras inkomstutvecklingen för de två grupperna.

Vi har valt att analysera vägar som är valda så att de kan antas representera olika skäl till varför en individ beslutar sig för att arbeta inom bemanningsbranschen. De individer som är sysselsatta inom ett bemanningsföretag alla tre åren representerar de som har en anställning i branschen på en mer permanent basis. Se tabell 10. Det kan vara så att dessa individerna föredrar denna form av anställning framför en mer traditionell anställningsform men också att det finns brist på alternativ till arbete i ett bemanningsföretag. Den andra gruppen, de som var arbetslösa 1998, anställda i bemanningsbranschen 1999 och sysselsatta i en annan bransch 2000, representerar en grupp som kan betraktas som de som mest troligt använder en anställning i ett bemanningsföretag som en väg in på den reguljära arbetsmarknaden. Se tabell 11.

När man jämför invandrare och infödda som arbetade i bemanningsbranschen under alla tre år är det mest uppenbara resultatet att det inte finns några tydliga skillnader mellan de två grupperna. I genomsnitt är de ungefär lika gamla, andelen kvinnor densamma och utbildningsnivån också ungefär densamma. Notera att nästan 40 procent av invandrarna i denna grupp är födda i något av de nordiska länderna. Vi vet att denna grupp är lik de infödda på arbetsmarknaden. Merparten av de nordiska invandrarna kom till Sverige mellan 1973 och 1985, medan bara 4,6 procent kom under den andra hälften av 1990-talet.

Bland de som var arbetslösa 1998 och sysselsatta i en annan industri år 2000, är andelen kvinnor 50 procent bland de infödda medan motsvarande siffra för invandrare bara är 38 procent. Se tabell 11. De infödda är något yngre än invandrarna och andelen individer över 45 år är större bland invandrare än bland infödda. Över hälften av invandrarna som har detta rörelsemönster är födda i ett av de länder som tillhör "Syd"-gruppen, d.v.s. de är födda i Afrika, Asien eller Sydamerika. Beträffande invandringsår ser vi att hela 65,3 procent kom till Sverige efter 1986, vilket ger en indikation om att det främst

Tabell 10. Deskriptiv statistik för de individer som arbetade i bemanningsbranschen under samtliga tre år 1998, 1999 och 2000 (procent)

Variabler	Alla	Infödda	Invand- rare
Kvinna	60,6	60,7	59,2
Medelålder (år)	40,7	40,5	42,3
Åldersgrupper			
16–20	1,0	1,1	0,4
21–25	8,9	9,3	6,0
26–30	12,0	12,1	10,8
31–35	15,6	16,1	11,2
36–40	12,6	12,3	14,6
41–45	12,0	11,4	16,3
46–50	13,6	13,5	14,6
51–55	12,9	12,9	12,8
56–60	8,8	8,5	10,4
61–65	2,6	2,5	2,9
Högsta uppnådda utbildning			
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	8,2	7,7	11,9
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	15,6	15,8	13,9
Gymnasial utbildning högst 2 år	31,0	31,7	24,9
Gymnasial utbildning längre än 2 år	20,3	19,8	23,6
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	12,9	13,1	11,5
Eftergymnasial utbildning 3 år och längre	11,6	11,5	13,0
Forskarutbildning	0,1	0,1	0,2
Boende i storstad			
Stockholm	33,7	33,7	33,7
Göteborg	10,9	10,5	15,2
Malmö	4,4	4,5	4,1
Civilstånd			
Gift	35,5	33,7	49,9
Ogift	49,4	52,0	28,7
Skild	13,8	13,1	20,0

Tabell 10. Fortsättning

Variabler	Alla	Infödda	Invand- rare
Född i Sverige med föräldrar födda i ett annat land	3,4	3,8	
Född i Sverige och en av föräldrarna är född i ett annat land	12,1	13,6	
Födelseland			
Norden	4,2		36,9
EU12 ^a	1,2		10,6
Övriga Europa	1,5		12,8
Nordamerika	0,3		2,6
Sydamerika	0,8		6,8
Afrika	0,6		4,8
Asien	2,7		23,8
Oceanien	0,0		0,0
Sovjet	0,0		0,7
Invandringsår			
1945–1965			10,8
1966–1972			19,9
1973–1985			33,6
1986–1993			29,8
1994–1999			4,6
Antal observationer	3 984	3 531	453

^a EU12 är de femton EU-länderna med undantag för Sverige, Danmark och Finland (de båda senare ingår i gruppen Norden).

Tabell 11. Deskriptiv statistik för de individer som var arbetslösa 1998, anställda i bemanningsbranschen 1999 och anställda i en annan bransch 2000 (procent)

Variabler	Alla	Infödda	Invand- rare
Kvinna	47,2	49,7	38,1
Medelålder (år)	35,1	34,4	37,5
Åldersgrupper			
16–20	0,0	0,0	0,0
21–25	16,9	18,9	9,3
26–30	22,0	23,8	15,2
31–35	20,2	20,0	21,2
36–40	14,2	12,4	21,2
41–45	8,9	8,8	9,3
46–50	7,6	6,7	11,0
51–55	7,3	6,3	11,0
56–60	2,7	2,9	1,7
61–65	0,2	0,2	0,0
Högsta uppnådda utbildning			
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	2,3	1,3	5,9
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	13,1	13,9	10,2
Gymnasial utbildning högst 2 år	34,3	35,7	28,8
Gymnasial utbildning längre än 2 år	27,8	29,0	22,9
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	13,8	12,8	17,8
Eftergymnasial utbildning 3 år och längre	8,3	7,2	12,7
Forskarutbildning	0,3	0,0	1,7
Boende i storstad	50,6	55,3	57,6
Stockholm	37,6	39,5	48,3
Göteborg	9,1	11,6	5,1
Malmö	3,9	4,2	4,2
Civilstånd			
Gift	28,2	22,9	48,3
Ogift	59,7	66,5	33,9

Tabell 11. Fortsättning

Variabler	Alla	Infödda	Invand- rare
Skild	11,5	9,9	17,8
Född i Sverige med föräldrar födda i ett annat land	4,8	6,1	
Född i Sverige och en av föräldrarna är född i ett annat land	9,8	12,4	
Födelseland			
Norden	3,5		16,9
EU12	1,9		9,3
Övriga Europa	3,2		15,2
Nordamerika	0,7		3,4
Afrika	1,8		8,5
Sydamerika	2,3		11,0
Asien	7,1		33,9
Oceanien	0,0		0,0
Sovjet	0,4		1,7
Invandringsår			
1945–65			5,1
1966–1972			6,8
1973–1985			22,0
1986–1993			53,4
1994–1999			11,9
Antal observationer	563	445	118

Tabell 12. Multinomial logit för sannolikheten att ha olika rörlighetsmönster för individer som var anställda i bemanningsbranschen 1999. Standardfel i parentes. Jämförelsegrupp: Alla andra möjliga vägar

Variabler	Anställd i ett bemanningsföretag 1998 och 2000	Arbetslös 1998 och anställd i en annan bransch 2000
Kvinna	-0,0385 (0.0403)	-0,5594 (0,0902)***
Födelseregion		
Sverige, föräldrarna infödda	referens	referens
Nord	-0,0006 (0.0986)	0,2925 (0,2380)
Väst	-0,0873 (0.1566)	0,6546 (0,2783)**
Öst	-0,9151 (0.1420)***	0,1069 (0,2390)
Syd	-0,4250 (0.0923)***	0,5807 (0,1464)***
Sverige, minst en invandrad förälder	-0,1818 (0.1014)*	0,1694 (0,2051)
Åldersgrupper		
16–20	-2,7572 (0.1719)***	-29,5892 (313177,8)
21–25	-1,4281 (0.0869)***	-0,5274 (0,1979)***
26–30	-0,8019 (0.0784)***	0,1638 (0,1804)
31–35	-0,3290 (0.0735)***	0,2787 (0,1769)
36–40	-0,1540 (0.0770)*	0,2840 (0,1863)
41–45	referens	referens
46–50	0,2428 (0.0783)***	0,0061 (0,2143)
51–55	0,2084 (0.0807)**	0,0564 (0,2195)
56–60	0,4505 (0.0944)***	-0,2929 (0,3060)
61–65	0,6252 (0.1525)***	-1,6542 (1,0186)
Högsta uppnådda utbildning		
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	0,2580 (0.0953)***	-0,6541 (0,3095)**
Förgymnasial utbildning 9 (10) år	0,1111 (0.0652)*	-0,2400 (0,1496)
Gymnasial utbildning högst 2 år	0,0133 (0.5660)	0,0332 (0,1200)
Gymnasial utbildning längre än 2 år	referens	referens

Tabell 12. Fortsättning

Variabler	Anställd i ett bemanningsföretag 1998 och 2000	Arbetslös 1998 och anställd i en annan bransch 2000
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	-0,2696 (0.0657)**	-0,4070 (0,1454)***
Eftergymnasial utbildning 3 år och längre	0,0851 (0.0715)	-0,3989 (0,1771)**
Forskarutbildning	0,5526 (0.5975)	1,3994 (0,8319)*
Civiltillstånd		
Ogift	referens	referens
Gift	-0,0435 (0,4788)	-0,0112 (0,1131)
Skild	-0,2393 (0,0636)***	0,0208 (0,1541)
Boende i storstad		
Stockholm	-0,4537 (0,0434)***	-0,3938 (0,0972)***
Göteborg	-0,2301 (0,0631)***	-0,4769 (0,1569)***
Malmö	-0,0179 (0,0958)	-0,1488 (0,2297)
Konstant	-0,4660 (0,0815)***	-2,5031 (0,1934)***

Anmärkning: Antalet observationer är 18 296.

handlar om flyktinginvandring. I den stabila gruppen är andelen 34,3 procent.

En slutsats av analysen är att invandrare från "Syd" i större utsträckning tillhör den rörliga gruppen än den stabila. Möjligt är att de i större utsträckning använder anställning i bemanningsbranschen som en väg ut ur arbetslöshet och in i en anställning i en annan bransch. Invandrare från "Syd" är, som vi tidigare visat, överrepresenterade i bemanningsbranschen jämfört med alla sysselsatta.

Sannolikheten att följa dessa två vägar jämförs med sannolikheten att följa alla andra möjliga vägar. Detta skattas i en multinomial logit. Se tabell 12. Resultaten är konsistenta med de tidigare redovisade resultaten. Invandrare från "Syd" och också de från "Väst" har högre sannolikhet än infödda att följa vägen från arbetslöshet via bemanningsbranschen till anställning i en annan bransch, jämfört med alla andra vägar. Å andra sidan är invandrare från "Syd" och också de från "Öst" underrepresenterade i den stabila gruppen.

Tabell 13. Årslöneinkomster för de som arbetade i bemanningsbranschen 1999

Grupp	Antal obser- vatio- ner	År	Medel	St.av- vikelse	Min.	Max.	Median
Alla	18 173	1998	123 260	105 716	0	1 095 072	108 723
		1999	156 164	94 773	180	980 191	147 936
		2000	189 120	108 800	0	1 173 500	185 618
Infödda	15 741	1998	127 467	107 150	0	1 095 072	115 760
		1999	158 189	96 608	180	980 191	149 265
		2000	190 540	110 416	0	1 173 500	185 706
Invandrare	2 432	1998	96 027	91 366	0	552 144	75 285
		1999	143 057	80 704	187	712 131	136 789
		2000	179 929	97 221	0	805 666	184 532
Anställd i ett be- manningsföretag 1998, 1999 och 2000. Alla	3 943	1998	175 153	102 648	3 386	945 000	162 800
		1999	193 913	101 186	198	952 000	176 726
		2000	203 808	117 017	174	995 763	183 215
Arbetslös 1998 och anställd i en annan bransch 2000. Alla	561	1998	23 521	32 545	0	192 501	11 317
		1999	107 643	51 302	4 942	309 697	104 068
		2000	201 696	71 051	5 458	423 042	202 867
Anställd i ett be- manningsföretag 1998, 1999 och 2000. Infödda	3 493	1998	177 681	103 872	3 386	945 000	163 827
		1999	195 557	103 086	198	952 000	176 569
		2000	205 268	118 949	174	995 763	182 909
Arbetslös 1998 och anställd i en annan bransch 2000. Infödda	444	1998	24 708	33 961	0	192 501	12 054
		1999	106 443	49 364	15 431	309 697	103 715
		2000	198 336	69 744	5 458	423 042	199 169
Anställd i ett be- manningsföretag 1998, 1999 och 2000. Invandrare	450	1998	155 524	90 317	12 257	552 144	151 774
		1999	181 152	84 016	6 268	597 962	178 551
		2000	192 474	100 160	4 565	733 368	186 236
Arbetslös 1998 och anställd i en annan bransch 2000. Invandrare	117	1998	19 015	26 131	0	128 107	8 233
		1999	112 195	58 084	4 942	304 530	108 662
		2000	214 447	74 748	12 793	368 560	219 827

Tabell 14. Bruttoinkomster (årslöneinkomst och anställningsrelaterade transfereringar) för de individer som var anställda i bemanningsföretag 1999

Grupp	Antal obser- vatio- ner	År	Medel	St.av- vikelse	Min.	Max.	Median
Alla	18 173	1998	135 954	102 471	0	1 095 072	131 438
		1999	168 477	90 599	800	980 191	161 585
		2000	201 915	101 767	0	1 173 500	193 745
Infödda	15 741	1998	139 846	103 832	0	1 095 072	136 607
		1999	170 107	92 554	800	980 191	162 259
		2000	202 944	103 687	0	1 173 500	193 681
Invandrare	2 432	1998	110 768	89 184	0	552 144	96 831
		1999	157 928	75 920	9 463	712 131	157 024
		2000	195 259	88 061	0	805 666	194 294
Anställd i ett be- manningsföretag 1998, 1999 och 2000. Alla	3 943	1998	184 956	98 223	10 191	945 000	167 361
		1999	203 940	95 244	800	952 000	181 095
		2000	217 478	108 733	6 004	995 763	190 687
Arbetslös 1998 och anställd i en annan bransch 2000. Alla	561	1998	75 788	44 282	1 200	219 801	71 565
		1999	139 287	45 688	39 486	309 930	140 184
		2000	216 702	60 295	15 334	423 042	211 328
Anställd i ett be- manningsföretag 1998, 1999 och 2000. Infödda	3 493	1998	187 055	99 564	10 191	945 000	167 861
		1999	205 317	97 313	800	952 000	181 039
		2000	218 856	110 736	6 004	995 763	190 687
Arbetslös 1998 och anställd i en annan bransch 2000. Infödda	444	1998	77 086	45 310	1 200	219 801	73 293
		1999	138 399	43 131	39 486	309 697	140 187
		2000	213 401	59 235	56 116	423 042	208 414
Anställd i ett be- manningsföretag 1998, 1999 och 2000. Invandrare	450	1998	168 340	85 421	12 657	552 144	164 110
		1999	193 249	76 578	23 400	597 962	181 511
		2000	206 784	91 113	30 000	733 368	190 911
Arbetslös 1998 och anställd i en annan bransch 2000. Invandrare	117	1998	70 864	39 941	4 300	177 300	67 142
		1999	142 659	54 390	47 040	309 930	139 734
		2000	229 229	62 849	15 334	376 793	225 882

Från regressionerna ser vi att kvinnor har en lägre sannolikhet att följa vägen från arbetslöshet till anställning i en annan bransch än vad män har. Det är inte heller mer sannolikt för kvinnor än för män att tillhöra den stabila gruppen. Kvinnor har alltså en högre sannolikhet än män att tillhöra någon av de andra 23 möjliga vägarna.

Vi har indirekt antagit att det innebär något positivt att gå från arbetslöshet, via en anställning i ett bemanningsföretag, till en anställning i en annan bransch. För att studera om så verkligen är fallet ser vi på inkomstutvecklingen över de tre åren. Se tabell 13 och 14. Eftersom vi inte kan avgöra vilka individer av de som var anställda i ett bemanningsföretag 1999 som hyrs ut, har vi exkluderat individer med en årlig inkomst som överstiger 1 miljon kronor och dem som under 1999 inte haft någon inkomst från anställning. De utan inkomst från anställning är alla egenföretagare och har istället inkomst från aktiv näringsverksamhet. De som har en årsinkomst över 1 miljon kronor exkluderas med motiveringen att de troligen inte är uthyrningspersonal utan högre chefer på bemanningsföretagen. De två restriktionerna innebär att omkring 100 individer utesluts.

Generellt ökar inkomsterna från 1998 till år 2000. Ökningen är mycket markant under båda åren för den grupp som var arbetslösa 1998, anställda i bemanningsbranschen 1999 och sysselsatta i en annan bransch 1999. Invandrare som tillhör denna grupp har en något bättre inkomstutveckling än infödda i samma grupp. Såväl 1999 som 2000 har invandrare i denna grupp i genomsnitt högre inkomster än infödda i samma grupp. Samma mönster återfinns när inkomstöverföringar läggs till löneinkomsten. Beträffande den stabila gruppen är ökningen mellan 1999 och 2000 ungefär densamma för invandrare och infödda, men infödda har i genomsnitt högre inkomster än invandrarna.

Slutsats/Diskussion

En individ kan vara ny på den svenska arbetsmarknaden både på grund av ungdom och genom invandring. De som är nya på den svenska arbetsmarknaden, ungdomar och invandrare, är överrepresenterade i bemanningsbranschen. Det är troligt att de oftare använder denna form av anställning som en väg från olika sysselsättningsstatus, och speciellt från arbetslöshet, till en anställning i en annan bransch. Invandrare och ungdomar är också de som oftast lämnar bemanningsbranschen för en anställning i en annan bransch. Svaret på frågan om huruvida denna anställningsform kan fungera som ett sätt att komma

in på den reguljära arbetsmarknaden för grupper som generellt har en svårare situation på den svenska arbetsmarknaden är både ja och nej. Arbetslösa invandrare har inte en större benägenhet att börja arbeta i bemanningsföretag än arbetslösa infödda, men då invandrare oftare är arbetslösa är det relativt sett fler invandrare som kommer från arbetslöshet till bemanningsbranschen. De arbetslösa invandrare som får en anställning i ett bemanningsföretag, tycks ha relativt goda förutsättningar för att lämna branschen för en anställning i en annan bransch.

I avsnitt två presenterade vi ett antal förklaringar till varför vissa grupper är överrepresenterade i bemanningsbranschen. Förklaringarna baseras både på att vissa grupper föredrar den typ av anställning som bemanningsföretag kan erbjuda och att vissa grupper har få andra alternativ och att de väljer att arbeta i bemanningsbranschen på grund av brist på alternativ. Denna studie ger störst stöd åt den andra förklaringen. De grupper som är överrepresenterade är framförallt de som har en relativt svag position på arbetsmarknaden.

Referenser

- Affärsvärlden. 2001. "Hyrvärk." *Konsultguiden*.
- Andersson, Pernilla och Eskil Wadensjö. 2002. "Vem arbetar i bemanningsbranschen?" *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 8:257–271.
- Autor, David H. 2000. "Outsourcing at will: Unjust dismissal doctrine and the growth of temporary help employment." Working paper. Cambridge, Mass.: MIT och NBER.
- Friberg, Kent, Åsa Olli och Eskil Wadensjö. 1999. *Privat förmedling av arbete i Sverige*. Stockholm: Institutet för social forskning, Stockholms universitet.
- Fridén, Lennart, Ylva Hedén och Eskil Wadensjö. 2000. "Personaluthyrningsföretag – en bro till arbetsmarknaden?" Bilaga 2 till Mångfaldsprojektet. Stockholm: Näringsdep.
- Golden, Lonnie. 1996. "The expansion of temporary help employment in the U.S., 1982–1992: A test of alternative explanations." *Applied Economics* 28:1127–1141.
- Houseman, Susan N. 1997. "Temporary, part-time, and contract employment in the United States: A report on the W.E. Upjohn Institute's employer survey on flexible staffing policies." Kalamazoo, MI: W.E. Upjohn Institut.
- ILO. 1997. *Private employment agencies convention*. Convention no. C181. The Hague: Kluwer.

- Kunda, Gideon, Stephen R. Barley, och James Evans. 2002. "Why do contractors contract? The experiences of highly skilled technical professionals in a contingent labor market." *Industrial and Labor Relations Review* 55:234–261.
- Miles, Thomas J. 2000. "Common law exceptions to employment at will and U.S. labor markets." *The Journal of Law, Economics & Organization* 16:74–101.
- Milner, Joseph M. och Edieal J. Pinker. 2000. "Contingent labor contracting under demand and supply uncertainty." The Bradley Policy Research Center Working Paper No. CIS 97–07 (revised June 2000). Rochester, NY: University of Rochester.
- SCB. 1999. *Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik*. Stockholm: Statistiska Centralbyrån (SCB); Örebro: Publikationstjänsten, SCB.
- Storrie, Donald. 2002. "Temporary agency work in the European union." Consolidated Report. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

Appendix

Definitioner av sysselsättningsstatus

En individ definieras som anställd i ett bemanningsföretag under 1998 och/eller 2000 om han/hon

- Var registrerad som sysselsatt på ett bemanningsföretag i november det aktuella året.

En individ definieras som anställd i en annan industri under 1998 och/eller 2000 om han/hon

- Var registrerad som sysselsatt i november respektive år, och
- Inte har blivit kodad som anställd i ett bemanningsföretag respektive år

En individ definieras som studerande under 1998 och/eller 2000 om han/hon

- Varit registrerad som studerande under höstterminen respektive år, och
- Inte har blivit kodad som anställd i ett bemanningsföretag respektive år, och
- Inte har blivit kodad som anställd i en annan bransch respektive år.

En individ definieras som arbetslös 1998 och/eller 2000 om han/hon

- Inte har blivit kodad som anställd i ett bemanningsföretag, anställd i en annan bransch eller som studerande respektive år, och
- Har haft ersättning från arbetslöshetskassan respektive år.

En individ definieras som att han/hon har en annan sysselsättningsstatus under 1998 och /eller 2000 om hon/han

- Inte har blivit kodad som anställd i ett bemanningsföretag, anställd i en annan bransch, studerande eller arbetslös respektive år.

9. Platsförmedling för arbetslösa invandrare – utvärdering av ett försök med samverkan mellan bemanningsföretag och arbetsförmedling

*Lars Behrenz, Lennart Delander, Jonas Månsson,
Erik Nyberg**

Försöksprojekt i Södertälje, jämförelseprojekt i Malmö

På uppdrag av regeringen initierade Arbetsmarknadsstyrelsen och Länsarbetsnämnden i Stockholms län under våren 2000 ett projekt där ett medelstillskott användes för samverkan mellan arbetsförmedlingen och ett bemanningsföretag i fråga om platsförmedlingsinsatser för arbetslösa med invandrarbakgrund.

Efter anbudsgivning startade vad som kom att kallas Pilotprojektet i september 2000 som ett samarbetsprojekt mellan Arbetsförmedlingen i Södertälje och dåvarande Olsten Personalkraft AB. Detta företag köptes under projektperioden upp av Adecco AB som gick in som ny avtalspartner och fullföljde projektet som pågick under 12 månader med ytterligare sex månader för resultatuppföljning. Uppföljningsperioden i Södertälje slutade vid utgången av februari 2002.

Samtidigt som försöksverksamheten i Södertälje initierades, gav Arbetsmarknadsstyrelsen i uppdrag åt Länsarbetsnämnden i Skåne län

* Författarna vill tacka Anders Wellman, Ams, för utomordentlig hjälp vid skapandet av datafiler för utvärderingen samt Eskil Wadensjö och seminariedeltagare vid IFAU och CAFO för värdefulla kommentarer. Artikeln, som tidigare har publicerats i Arbetsmarknad & Arbetsliv bygger på en utvärdering som författarna har utfört på uppdrag av Arbetsmarknadsstyrelsen.

att medverka i ett jämförelseprojekt till Pilotprojektet. Länsarbetsnämnden fick då ett medelstillskott att användas till förstärkt reguljär förmedlingsverksamhet för arbetslösa med invandrabakgrund. Länsarbetsnämnden lokaliserade sin medverkan till Arbetsförmedlingen Södra Promenaden i Malmö. Även jämförelseprojektet i Malmö pågick under 12 månader med en uppföljningsperiod på ytterligare sex månader. Eftersom man startade något senare än i Södertälje slutade uppföljningsperioden i Malmö den sista april 2002.

Målgrupper och projektgrupper

Målgrupp för Pilotprojektet i Södertälje och för jämförelseprojektet i Malmö var arbetslösa invandrare (även personer som fått svenskt medborgarskap tillhörde målgruppen), inskrivna vid arbetsförmedlingen i Södertälje respektive vid Arbetsförmedlingen Södra Promenaden i Malmö, med en sammanhängande arbetslöshetstid på 12 månader eller mer. Pilotprojektet riktade sig till invandrare bosatta i områdena Hovsjö, Ronna, Geneta och Fornhöjden i Södertälje kommun. Detta är områden som präglas av en stark segregation; arbetslösheten där är högre och andelen sysselsatta lägre än i Södertälje i övrigt. Jämförelseprojektet i Malmö riktade sig till invandrare bosatta i Rosengård, en stadsdel som domineras av invandrare och som har en betydligt högre arbetslöshet och en lägre andel sysselsatta än vad som gäller för Malmö i dess helhet.

Från målgruppen skulle på var och en av de båda orterna väljas en grupp av projektdeltagare på 100 personer. Om det var svårt att finna tillräckligt många deltagare som uppfyllde arbetslöshetskriteriet, fick även sökande med kortare arbetslöshetstid ingå i projektgruppen. Detta blev också fallet och ca 70 procent av projektdeltagarna i Södertälje och ca 65 procent av dem i Malmö hade en kortare sammanhängande arbetslöshetstid än ett år när de skrevs in i projektet. I Södertälje hämtades projektdeltagarna från de angivna områdena och i Malmö va ca 90 procent av projektdeltagarna bosatta i Rosengård medan resten kom från andra invandratäta områden i Malmö.

Val av projektdeltagare

Under september och oktober 2000 anordnade Olsten och arbetsförmedlingen i Södertälje informationsträffar för större grupper av potentiella projektdeltagare. Man informerade då om det aktuella

samarbetsprojektet mellan Olsten och arbetsförmedlingen och gjorde klart att för arbetssökande var deltagande i projektet frivilligt. Personal från Olsten beskrev bemanningsbranschen, det egna företaget, villkoren för anställning vid Olsten och uthyrning till andra företag m.m.

Inledningsvis fick man ihop en grupp på 123 personer som var intresserade av att delta i projektet. Tämmligen snabbt föll en hel del ifrån av skiftande anledningar som: flyttning, påbörjat studier, graviditet m.m. Vid slutet av 2000 fanns det 97 personer inskrivna i projektet och, bortsett från fyra av dessa för vilka det saknas sökidentitet i Arbetsmarknadsverkets databas över arbetssökande, Händel¹, är det resultatet av den gruppens arbetssökande som ligger till grund för de effektskattningar som redovisas i *avsnitt 3*. För personerna i projektgruppen fungerade bemanningsföretaget i huvudsak som ett substitut för arbetsförmedlingen – projektdeltagarna var dock förstås fortsatt inskrivna vid förmedlingen och i de fall då t.ex. åtgärdsplacering aktualiserades, hade man kontakt med handläggare där.

I november 2000 kallades personer ur målgruppen i Malmö till informationsmöten om projektet och den utökade service som man genom resursförstärkningen skulle kunna erbjuda. Ca 200 potentiella projektdeltagare deltog i dessa möten och efter enskilda intervjuer med dessa bildades en projektgrupp som ursprungligen bestod av 105 arbetssökande. Även i Malmö var projektdeltagande frivilligt. Några få av de ursprungliga deltagarna lämnade sedermera projektet (flyttade från Malmö, lämnade arbetskraften, m.m.) varför den grupp som man arbetade med i projektet kom att bestå av 100 personer. För tre av dessa saknas sökidentitet i Händel varför datauttagen för Malmöprojektet gäller 97 personer.

Metoder i projektverksamheterna

Projektdeltagarna i Södertälje grupperades efter Olstens indelning av yrkesområden och man träffades i grupperna en timme varannan vecka fram till början av sommaren 2001. Därefter träffades de som då fanns kvar i projektet, sammanslagna till en grupp, en gång i veckan fram till projektperiodens slut den 31 augusti 2001. Detta

¹ Denna databas innehåller information om samtliga personer som registrerats vid arbetsförmedlingen sedan augusti 1991. Uppgifterna hämtas från det datasystem som arbetsförmedlarna använder i det dagliga arbetet innebärande att det för varje arbetssökande finns dels personuppgifter som kön, ålder, arbetsutbud, sökt yrke m.m., dels uppgifter om resultatet av arbetssökandet.

inslag i projektverksamheten kan liknas vid metoden med jobbsökargrupper.

I februari 2001 började man göra företagsbesök där projektdeltagare presenterades. Totalt kom det att röra sig om ca två företagsbesök per månad fram till projektperiodens slut. Vid några tillfällen gjorde arbetsgivare besök hos Olsten för att få en presentation av projektet och projektdeltagare.

Förutom sådan direkt bearbetning av arbetsgivare använde man sig på Olsten av platslistor, tidningarnas platsannonser och företagets interna jobbinformation som instrument i letandet efter vakanser som kunde lämpa sig för projektdeltagare att söka.

Jobbsökargrupper, arbetsgivarkontakter och extensivt sökande efter information om lediga jobb tillhör medelsarsenalen vid reguljärt platsförmedlingsarbete. Dock kan man ju ha den hypotesen att bemanningsföretag har bättre och mer upparbetade kontakter med arbetsgivare än arbetsförmedlingen, och att traditionella platsförmedlingsaktiviteter vid ett bemanningsföretag av den anledningen kan öka möjligheterna till jobb även för personer som har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Detta var ett av de antaganden som man ville pröva med Pilotprojektet. I Riksrevisionsverkets rapport *Effektivare arbetsförmedling* (2001) anförs kritik mot arbetsförmedlingens företagsinriktade arbete – bristerna därvidlag får, menar man, negativa konsekvenser inte minst för möjligheterna att förmedla arbete till arbetssökande som behöver särskilt stöd.

Bakom projektets tillkomst låg emellertid också en önskan att undersöka om ett bemanningsföretags unika kompetens att marknadsföra personer via den egna uthyrningsverksamheten kan förbättra chanserna för invandrare att få och behålla reguljär anställning. I en av expertbilagorna till Arbetsmarknadspolitiska kommitténs betänkande Aktiv arbetsmarknadspolitik sägs det: ”Flera företag (bemanningsföretag, *vår anm.*) hävdar att arbete inom uthyrningsbranschen väsentligt ökar möjligheterna att få ett fast arbete. [...] Kundföretaget kan ’prova på’ den uthyrda personen och se dess kompetens.” (Kvarfordt 1996:18) Även Olsten framhävde i sitt anbud till Länsarbetsnämnden betydelsen av att kunna anställa och matcha ut personer via uthyrningsverksamheten.

Under början av projektperioden i Malmö genomfördes individuella djupintervjuer och kartläggningssamtal med var och en av de arbetssökande som blev inskrivna i projektet. Därefter genomfördes det kontinuerliga jobbsökaraktiviteter i grupp. Man använde sig också av gruppaktiviteter i form av vägledningsgrupper. Man hade fortlöpande individuella uppföljningssamtal med projektdeltagarna

åtminstone fram tills dess att de hade erhållit anställning. I en del fall följde man upp projektdeltagare även efter det att de fått arbete, det gällde då främst personer som fått deltidsanställningar, tillfälliga anställningar eller jobb med någon form av anställningsstöd.

Under arbetet med de arbetssökande använde man de arbetsmarknadspolitiska instrument och de resurser som finns tillgängliga på en arbetsförmedling och utnyttjade förmedlingsorganisationens kapacitet vad gäller arbetsgivarkontakter, tillgång till utbildningsvägar och, förstås, till information om lediga platser och allmänt om arbetsmarknaden. Projektdeltagare placerades i utbildningar som var inriktade på att täcka kända behov hos arbetsgivare. Inom ramen för aktivitetsgarantin slöts samverkansavtal med en arbetsgivare om utbildning av projektdeltagare i det egna företaget. Man kunde också anknyta till det integrationsarbete som bedrivs inom Malmö kommun i syfte att få en sammansättning av kommunens personal som bättre avspeglar befolkningssammansättningen.

Rent allmänt kan sägas att man vid jämförelseprojektet i Malmö arbetade med traditionell individuell platsförmedling och vägledning, men att resurstillskottet gav möjlighet till en betydligt djupare och mera kontinuerlig kontakt med varje enskild arbetssökande i projektet än vad som är fallet vid det gängse förmedlingsarbetet. Man lade stor vikt vid att ge projektdeltagarna stöd och service för att intensifiera och effektivisera deras egna arbetssökande.

Utvärderingens uppläggning

En effektutvärdering kräver en jämförelse mellan alternativa förlopp där de studerade förloppen förknippas med var sitt bestämt handlingsalternativ. I utvärderingen av Pilotprojektets effekter finns det två jämförelsealternativ. Det ena representeras förstås av projektet i Malmö medan det andra jämförelsealternativet är avsett att svara mot ”gängse förmedlingsinsatser utan något speciellt resurstillskott” och representeras av information om arbetslösa invandrare registrerade vid arbetsförmedlingskontor i Göteborg.

Denna uppläggning ger underlag för skattningar av effekter av Pilotprojektet i Södertälje på basis av jämförelser dels med reguljär förmedlingsverksamhet *med* resursförstärkning som i Malmö, dels med reguljär förmedlingsverksamhet *utan* resursförstärkning som i Göteborg.

Både i Södertälje och i Malmö var man naturligtvis medveten om att man deltog i en försöksverksamhet som skulle bli föremål för

utvärdering, och det kan ha inneburit att man arbetade hårdare än under normala förhållanden. De medarbetare som deltog i verksamheten har säkert valts med stor omsorg och det kan inte uteslutas att det riktades extra uppmärksamhet, utöver vad som följer av själva försöket, på deltagarna i Pilotprojektet och jämförelseprojektet. Detta innebär att försökssituationen som sådan kan ha haft en direkt inverkan på projektens resultat för de arbetssökande. Om så har varit fallet, har denna s.k. Hawthorneeffekt framför allt inneburit en snedvridning av skattade effekter av Pilotprojektet vid jämförelsen med resultat för arbetslösa invandrare i Göteborg – en snedvridning innebärande en överskattning av effekter som skulle erhållas under mera normala förhållanden.

Till projektgrupperna i Södertälje och Malmö skapades jämförelsegrupper dels i Södertälje, Malmö och Göteborg för en föreperiod som började 18 månader före försöket i Södertälje och som sträckte sig fram till dagen innan försöksstarten där, dels i Göteborg för en efterperiod som svarade mot projekt- och uppföljningsperioden på sammanlagt 18 månader. Strategin för effektskattningarna var att jämföra förändringar i Södertälje från före- till efterperioden vad gäller dels hur snabbt arbetssökande fått arbete, dels sannolikheten att vara i arbete vid slutet av respektive period (resultatvariabler) med motsvarande förändringar i Malmö och i Göteborg. Tillvägagångssättet kan ses som en variant av vad som i utvärderingslitteraturen går under benämningen ”difference-in-difference metoden” (se t.ex. Angrist och Krueger 1999:1296 ff).

I det här fallet skattades inverkan på de båda nämnda resultatvariablerna av en uppsättning förklaringsvariabler bestående av (a) individuella karaktäristika för arbetssökande som ålder, kön, ursprungligt medborgarskap, utbildning m.m., (b) uppgift om i vilket område (Södertälje, Malmö eller Göteborg) och i vilken period (före- eller efterperioden) de hörde hemma, samt (c) uppgift om kombinationen mellan områdes- och periodtillhörighet. Med hjälp av den sistnämnda variabeln skattades effekten på de båda resultatvariablerna av att ha varit registrerad vid arbetsförmedlingen i Södertälje under efterperioden, d.v.s. av att ha tillhört Pilotprojektet, när man ”kontrollerar för” inverkan från övriga i analysen ingående förklaringsvariabler.

Vid bildandet av jämförelsegrupper, lika stora som projektgruppen i Södertälje, utgick vi från en urvalsram hämtad från Händel. Den bestod av sådana arbetslösa i Göteborg under före- och efterperioden samt i Södertälje och Malmö under föreperioden som hade utländskt medborgarskap eller som, enligt notering i Händel, hade varit utländska medborgare men fått svenskt medborgarskap. Projektdeltagarna i

Södertälje respektive Malmö ordnades efter storleken på en variabel som speglar individernas tidigare arbetslösheterfarenhet nämligen *Summerad tid i arbetslöshet under en fyraårsperiod före projektstarten* och delades därefter in i tio lika stora grupper. På detta sätt erhöles övre och undre klassgränser samt antalet individer i respektive tiondel av de båda projektgrupperna. Klassgränserna för variabeln *Summerad arbetslöshetstid* åsattes urvalsramarna för jämförelsegrupperna varefter det drogs ett obundet slumpmässigt urval inom respektive intervall. Därmed erhöles fördelningar i jämförelsegrupperna avseende variabeln *Summerad arbetslöshetstid* som svarade mot fördelningen i projektgrupperna.

Upplägget innebar att invandrare registrerade som arbetslösa i början av föreperioden vid arbetsförmedlingen i Södertälje (grupp 1), vid arbetsförmedlingskontoret Södra Promenaden i Malmö (grupp 2) samt vid förmedlingskontor i Göteborg och ingående i jämförelsegruppen där (grupp 3) följdes upp i Arbetsmarknadsverkets databas *Händel* under föreperioden, och att invandrare registrerade som arbetslösa i början av efterperioden vid arbetsförmedlingen i Södertälje och ingående i Pilotprojektet (grupp 4), vid arbetsförmedlingskontoret Södra Promenaden i Malmö och ingående i jämförelseprojektet (grupp 5) samt vid förmedlingskontor i Göteborg och ingående i jämförelsegruppen där (grupp 6) följdes upp i *Händel* under efterperioden.

De effektskattningar som redovisas i *avsnitt 3* baseras på jämförelser avseende *skillnader* mellan Södertälje och Malmö samt mellan Södertälje och Göteborg i *förändringar* från före- till efterperioden för arbetslösa invandrare vad gäller dels takten i utströmningen från arbetslöshet, dels sannolikheten att ha arbete vid slutet av respektive period. Jämförelserna mellan Södertälje och Malmö baseras på grupperna 1, 2, 4 och 5 och jämförelserna mellan Södertälje och Göteborg på grupperna 1, 3, 4 och 6. *Tabell 1* ger en översikt över de grupper som effektskattningarna baseras på.

Tabell 1. Grupper som utvärderingen baseras på

<i>Försöksområde: Södertälje</i>	
Period 1 (Före försöksstart) 18 månader Slumpmässigt urval invandrare registrerade som arbetslösa vid arbetsförmedlingen i Södertälje vid början av period 1 (grupp 1) följdes upp i Häandel under period 1.	Period 2 (Efter försöksstart) 18 månader Invandrare registrerade som arbetslösa vid arbetsförmedlingen i Södertälje vid början av period 2 och <i>ingående i Pilot projektet</i> (grupp 4) följdes upp i Häandel under period 2.
<i>Jämförelseområden: Malmö respektive Göteborg</i>	
Period 1 (Före försöksstart) 18 månader Slumpmässigt urval invandrare som vid början av period 1 var registrerade som arbetslösa vid (a) arbetsförmedlingskontoret Södra Promenaden i Malmö (grupp 2) respektive vid (b) förmedlingskontor i Göteborg (grupp 3) följdes upp i Häandel under period 1.	Period 2 (Efter försöksstart) 18 månader Invandrare som vid början av period 2 var registrerade som arbetslösa vid arbetsförmedlingskontoret Södra Promenaden i Malmö och <i>ingående i Jämförelseprojektet</i> (grupp 5) samt ett slumpmässigt urval invandrare som vid början av period 2 var registrerade som arbetslösa vid förmedlingskontor i Göteborg (grupp 6) följdes upp i Häandel under period 2.

Resultat av effektskattningar

Som bakgrundsinformation till effektskattningarna visas i *Tabell 2* status för arbetssökande i grupperna i Södertälje, Malmö och Göteborg vad gäller anställning vid slutet av före- respektive efterperioden. Jämförelser mellan andelen anställda i de olika grupperna vid slutet av efterperioden och vid slutet av föreperioden dels totalt sett, d.v.s. inklusive anställningar med arbetsmarknadspolitiskt stöd, dels vad gäller endast anställningar utan arbetsmarknadspolitiskt stöd ger följande resultat:

Tabell 2. Anställningar vid slutet av föreperioden i jämförelsegrupperna i Södertälje, Malmö och Göteborg samt vid slutet av efterperioden i Pilotprojektet i Södertälje, i jämförelseprojektet i Malmö samt i jämförelsegruppen i Göteborg

	Vid slutet av föreperioden		Vid slutet av efterperioden	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Anställningar utan arbetsmarknadspolitisk stöd i gruppen i				
Södertälje	40	43,5	35	37,6
Malmö	22	22,7	37	38,1
Göteborg	19	20,4	20	21,5
Anställningar med löne- subvention i gruppen i				
Södertälje	0	0,0	14	15,1
Malmö	2	2,1	21	21,7
Göteborg	2	2,2	8	8,6
Anställningar totalt i gruppen i				
Södertälje	40	43,5	49	52,7
Malmö	24	24,7	58	59,8
Göteborg	21	22,5	28	30,1
Ej erhållit anställning i gruppen i				
Södertälje	52	56,5	44	47,3
Malmö	73	75,3	39	40,2
Göteborg	72	77,5	65	69,9

Anställningar totalt

Södertälje $[(52,7 : 43,5) - 1] \times 100 \% = + 21,1 \%$

Malmö $[(59,8 : 24,7) - 1] \times 100 \% = +142,1 \%$

Göteborg $[(30,1 : 22,5) - 1] \times 100 \% = + 33,8 \%$

Anställningar utan arbetsmarknadspolitiskt stöd

Södertälje $[(37,6 : 43,5) - 1] \times 100 \% = - 13,6 \%$

Malmö $[(38,1 : 22,7) - 1] \times 100 \% = + 67,8 \%$

Göteborg $[(21,5 : 20,4) - 1] \times 100 \% = + 5,4 \%$

I Malmö var både antalet anställningar utan arbetsmarknads-politiskt stöd och antalet anställningar med sådant stöd avsevärt högre vid slutet av efterperioden än om utvecklingen från slutet av före-perioden hade varit densamma som i Göteborg. I Södertälje var det däremot endast anställningar som inkluderar arbetsmarknadspolitiskt stöd (lönebidrag eller någon form av vad som benämns anställnings-stöd) som ökade mera från slutet av föreperioden till slutet av efter-perioden än om utvecklingen hade varit densamma som i Göteborg.

De effektskattningar vi nu närmast ska redogöra för avser dels Pilotprojektets eventuella effekt på tiden fram till första avaktualise-ring från arbetsförmedlingens register på grund av erhållen anställ-ning, dels på sannolikheten att ha en anställning vid slutet av uppfölj-ningsperioden.

Effekt på utströmningen från arbetslöshet

Pilotförsökets effekt på sannolikheten för arbetssökande invandrare att vid en tidpunkt t lämna kategorin arbetslösa och därmed på takten i utströmningen från arbetslöshet eller, med ett kortare uttryck, på ”avgångsintensiteten” har skattats genom en jämförelse mellan avgångsintensiteten för grupperna i Södertälje och Malmö respektive Södertälje och Göteborg före och efter projektstarten.²

De observationsförlopp för enskilda sökande som ligger till grund för analyserna avser tiden från respektive periods början och fram till första händelse antingen i form sådan anställning som innebär avak-tualisering från arbetsförmedlingen³ eller i form av sådan anställning

² För skattningarna har vi använt oss av Cox regressionsmodell av formen:

$$h(t, X_i) = h_0(t) \exp(\sum \beta_i X_i) \quad (i = 1, \dots, n)$$

där $X_1 = 1$ i efterperioden och $= 0$ i föreperioden och $X_2 = 1$ för arbetssökande i Södertälje och $= 0$ för arbetssökande i Malmö respektive Göteborg. Vi har alltså kontrollerat för tidseffekter med perioddummin X_1 och för skillnader mellan de tre arbetsmarknaderna med områdesdummin X_2 . Den från utvärderingssynpunkt intressanta variabeln är interaktionen mellan perioddummin och områdesdummin där $X_3 = X_1 \times X_2 = 1$ indikerar observationer efter försöksstarten för arbetssökande i Södertälje, d.v.s. deltagare i Pilotprojektet, medan $X_3 = 0$ för övriga observationer. Koefficienten framför interaktionsvariabeln, β_3 i ekvationen ovan, ger därmed en skattning av effekten av deltagande i Pilotprojektet på takten i utströmningen från arbetslöshet.

³ Tillsvidareanställning, tidsbegränsad anställning eller fortsatt arbete hos samma arbetsgivare (anställningar vid Samhall förekom inte i någon av de grupper som ingick i utvärderingen).

som innebär att den sökande kvarstår vid arbetsförmedlingen men byter sökandekategori.⁴

Ur analysynpunkt är, för en del individer, den första ”händelsen” efter periodens början helt enkelt den att observationsperioden upphör. Detta är censurerade observationer – observationer avseende sökande som har kvarstått som arbetslösa under hela den aktuella perioden. För dessa saknas därför information om såväl tidpunkten för avgång från kategorin arbetslösa som avgångsorsak. Även om de censurerade observationerna således är ofullständiga, har vi ändå kunnat utnyttja informationen om dem i Händel fram till den tidpunkt då vi förlorar dem ur sikte.

Skattningar av effekter på avgångsintensiteter avser arbetssökande som avaktualiserats från arbetsförmedlingen med någon av de avaktualiseringsorsaker som svarar mot definitionen av begreppet *Fått arbete* inom Arbetsmarknadsverkets statistik (Arbetsmarknadsstyrelsen 2002). Vid skattningarna behandlades andra avaktualiseringsorsaker samt placeringar i arbetsmarknadspolitisk åtgärd på samma sätt som censurerade observationer (Yamaguchi 1991:171).

Resultaten av skattningar med Cox regressionsmodell visas i *Tabell 3*. I kolumnerna med beteckningen Koefficient, visas erhållna värden på regressionskoefficienterna (och motsvarande standardfel) och i de båda andra kolumnerna visas e upphöjt till erhållna regressionskoefficienter.

$e^{\text{Koeff.}} = 1$ innebär att variabeln inte har någon effekt på avgångsintensiteten, utströmningen från kategorin arbetslösa, (regressionskoefficienten = 0), medan $e^{\text{Koeff.}} < 1$ och $e^{\text{Koeff.}} > 1$ innebär att variabeln har en sänkande (regressionskoefficienten < 0) respektive höjande (regressionskoefficienten > 0) inverkan. Om värdet av en förklaringsvariabel ökas med en enhet (som t.ex. när man går från jämförelsegruppen i Malmö eller Göteborg under efterperioden = 0 till Pilotprojektgruppen i Södertälje under efterperioden = 1) ändras avgångsintensiteten med $(e^{\text{Koeff.}} - 1) \times 100 \%$.

Vid den skattning där projektet i Södertälje jämfördes med det i Malmö erhöles en lägre avgångsintensitet, en lägre takt i utström-

⁴ Hit hör anställning med någon form av lönesubvention, tillfällig anställning, anställning med kortare arbetstid än önskat samt anställning då man önskar kvarstå vid förmedlingen som ombytessökande.

Tabell 3. Resultat av Cox-regressioner avseende avgångsorsaken Erhållet arbete

	Skattning baserad på jämförelse mellan deltagare i Pilotprojektet och de ltagare i jämförelseprojektet i Malmö					
	jämförelseprojektet i Malmö			jämförelsegruppen i Göteborg		
	Koefficient	Standardfel	e ^{Koeff.}	Koefficient	Standardfel	e ^{Koeff.}
Period	0,422	0,325	1,524	0,217	0,435	1,243
Område	0,761**	0,295	2,141	1,038	0,341	2,824
Period × Område	-0,525	0,411	0,592	-0,241	0,477	0,786
Ålder	-0,044	0,075	0,957	-0,075	0,080	0,928
Ålder ²	0,000	0,001	1,000	0,001	0,001	1,001
Kön	-0,476**	0,220	0,621	-0,289	0,216	0,749
Ursprungligt medborgarskap i land i:						
Östra Europa	0,034	0,299	1,035	-0,354	0,338	0,702
Asien, Afrika, Latinamerika	-0,119	0,305	0,888	-0,316	0,297	0,729
Okänt ^a	0,175	0,344	1,191	-0,096	0,354	0,908
Svenskt medborgarskap erhållet	0,067	0,220	1,069	-0,171	0,258	0,843
Utbildning						
Gymnasium	0,243	0,234	1,275	0,110	0,253	1,116
Högskola < 2 år	0,443	0,627	1,558	-0,565	0,745	0,568
Högskola > 2 år	0,268	0,341	1,307	0,373	0,352	1,452
Arbetshandikapp	-13,281	234,219	0,000	-13,160	297,252	0,000
Utbildning i sökt yrke	-0,131	0,220	0,877	-0,079	0,245	0,924
Accepterar såväl hel- som deltid	-1,488**	0,663	0,226	0,179	1,031	1,196
Interregionalt sökande	0,569**	0,261	1,815	0,182	0,316	1,200
Erfarenhet i sökt yrke						
Någon erfarenhet i sökt yrke	-0,199	0,246	0,820	0,074	0,291	1,076
God erfarenhet i sökt yrke	0,398	0,303	1,489	0,663*	0,341	1,942
Ersättning från A-kassa	0,369	0,296	1,446	0,474	0,321	1,607
Antal inskrivningsdagar ^b	0,000	0,000	1,000	0,000	0,000	1,000
Antal arbetslöshetsperioder ^b	-0,008	0,048	0,992	-0,015	0,056	0,985
Antal arbetslöshetsdagar ^b	0,000	0,001	1,000	0,000	0,000	1,000
-2 Log Likelihood	1236,8			1058,7		

Anmärkning: * Signifikant på 0,10-procentsnivån; signifikant på 0,05-nivån.

^a Ingen uppgift i Händel om ursprungligt medborgarskap för personer som efter att ha blivit svenska medborgare har bytt till utländskt medborgarskap.

^b Under en fyraårsperiod före början av före- respektive efterperioden.

Period × Område = 1 för arbetssökande i Södertälje under efterperioden (deltagare i Pilotprojektet). Period × Område = 0 för övriga.

ningen från arbetslöshet för deltagare i Pilotprojektet. Regressionskoefficienten för interaktionsvariabeln Period \times Område i *Tabell 3*, den koefficient som indikerar effekten på avgångsintensiteten av Pilotprojektet, är lika med $-0,525$. Den skattningen är emellertid inte statistiskt säkerställd. Den är signifikant först på 20-procentsnivån. (När uttrycket statistiskt signifikant eller statistiskt säkerställt används i fortsättningen avses effekter som är signifikanta på nivån 10 procent eller lägre.)

Även vid den skattning av effekten på utströmningen från arbetslöshet som bygger på en jämförelse mellan Pilotprojektet och arbetslösa invandrare i Göteborg erhöles en lägre avgångsintensitet för deltagare i Pilotprojektet. Den skattade interaktionskoefficienten är i detfallet lika med $-0,241$. Inte heller den skattningen är statistiskt signifikant.

Vi har gjort en motsvarande skattning där arbetssökande invandrare i Malmö jämförs med invandrare i Göteborg⁵ (redovisas ej i tabell) och där erhöles en signifikant positiv effekt av att tillhöra projektgruppen i Malmö på avgångsintensiteten. Den skattade koefficienten för interaktionsvariabeln är $0,973$ och standardfelet $0,574$ vilket innebär att koefficienten är signifikant på 10-procentsnivån.

”Difference-in-difference metoden” är känslig för skillnader mellan försöksområde och jämförelseområde vad gäller utvecklingen från föreperioden till efterperioden i avseenden som är av betydelse för resultatet av arbetssökandet. Särskilt betydelsefullt i det här avseendet är förstås utvecklingen vad gäller läget på arbetsmarknaden mätt till exempel med relationen mellan antalet arbetslösa (U) och antalet vakanser (V), den s.k. UV-kvoten. För att undersöka hur det förhåller sig i det här avseendet har vi tagit fram UV-kvoter för före- och efterperioden i Södertälje, Malmö och Göteborg. Mellan de båda perioderna har arbetsmarknadsläget förbättrats, UV-kvoterna har sjunkit i alla tre områdena men inte lika mycket. I Södertälje har UV-kvoten sjunkit med 35 procent från före- till efterperioden, i Malmö med 12 procent och i Göteborg med 24 procent. Det förhållandet att UV-kvoten har sjunkit relativt sett mer i Södertälje än i Malmö innebär att det kan föreligga en positiv snedvridning av skattade effekter av Pilotprojektet vid en jämförelse med Malmöprojektet.

⁵ Från urvalsramen av invandrare i Göteborg drogs slumpmässiga urval för före- och efterperioden med en fördelning på summerad arbetslöshetstid under en fyraårsperiod som överensstämde med den för projektdeltagarna i Malmö.

Tabell 4. Probitskattningar av sannolikheten att vara i arbete vid uppföljningsperiodens slut.

	Skattning baserad på jämförelse mellan deltagare i Pilotprojektet och deltagare i:			
	jämförelseprojektet i Malmö		jämförelsegruppen i Göteborg	
	Koefficient	e ^{Koeff.}	Koefficient	e ^{Koeff.}
Konstant	-0,744		-1,928	
Period	0,133	0,047	0,052	0,016
Område	0,685**	0,241**	0,764**	0,238**
Period × Område	-0,616**	-0,216**	-0,334	-0,104
Ålder	-0,006	-0,002	0,017	0,005
Ålder ²	0,000	0,000	-0,000	-0,000
Kön	-0,071	-0,025	-0,038	-0,012
Ursprungligt medborgarskap i land i:				
Östra Europa	0,020	0,007	-0,378	-0,117
Asien, Afrika, Latinamerika	0,129	0,046	-0,173	-0,054
Okänt ^a	0,204	0,072	-0,132	-0,041
Svenskt medborgarskap erhållet	0,012	0,004	-0,115	-0,036
Utbildning				
Gymnasium	0,101	0,036	-0,056	-0,017
Högskola < 2 år	0,219	0,077	-0,533	-0,165
Högskola > 2 år	0,021	0,007	0,091	0,028
Utbildning i sökt yrke	0,184	0,064	0,254	0,079
Accepterar såväl hel- som deltid	-0,444	-0,156	0,405	0,126
Interregionalt sökande	0,483**	0,170**	0,259	0,080
Erfarenhet i sökt yrke				
Någon erfarenhet i sökt yrke	0,016	0,006	0,095	0,029
God erfarenhet i sökt yrke	0,220	0,077	0,489*	0,152*
Ersättning från A-kassa	0,337*	0,118*	0,354*	0,110*
Antal inskrivningsdagar ^b	0,000	0,000	0,000	0,000
Antal arbetslöshetsperioder ^b	0,010	0,004	-0,012	-0,004
Antal arbetslöshetsdagar ^b	-0,001	0,000	0,000	0,000
Log. Likelihood	-230,6		-195,9	

Anmärkning: * Signifikant på 0,10-procentsnivån; signifikant på 0,05-nivån.

Period × Område = 1 för arbetssökande i Södertälje under efterperioden (deltagare i Pilotprojektet). Period × Område = 0 för övriga

Sammanfattningsvis har vi inte kunnat visa att den resursförstärkning som i Södertälje utnyttjades för samverkan mellan arbetsförmedling och bemanningsföretag har lett till en snabbare utströmning från arbetslöshet för de invandrare som deltog i projektet. Detta gäller både vid en jämförelse med reguljär arbetsförmedlingsverksamhet med resursförstärkning som i Malmö och med reguljär arbetsförmedlingsverksamhet utan resursförstärkning som i Göteborg.

Effekt på sannolikheten att vara i arbete vid utgången av uppföljningsperioden

Vad vi har undersökt med hjälp av Cox-regressionerna är Pilotförsökets effekt på tiden fram till den *första händelsen* efter projektperiodens början i form av att projektdeltagare lämnar kategorin arbetslösa för att tillträda en anställning. Som ett komplement till den analysen har vi även undersökt om Pilotförsöket har haft effekt på sannolikheten att ha en anställning *vid slutet av uppföljningsperioden*.⁶

I Tabell 4 redovisas resultaten av skattningar baserade på jämförelse mellan arbetssökande vid Södertäljekontoret och arbetssökande vid arbetsförmedlingskontoret Södra Promenaden i Malmö i det ena fallet och arbetssökande vid arbetsförmedlingskontor i Göteborg i det andra.

Siffrorna i kolumnen Marginaleffekt kan (under vissa förutsättningar) tolkas så här: Marginaleffekt $\times 100 =$ Skillnaden, mätt i procentenheter, mellan sannolikheten för en deltagare i Pilotprojektet att vara i arbete vid uppföljningsperiodens slut jämfört med motsvarande sannolikhet för en deltagare i Malmöprojektet respektive i jämförelsegruppen i Göteborg. Denna tolkning ger, bl a för den från utvärderingssynpunkt intressanta variabel Period \times Område, inte ett helt korrekt resultat varför vi för just den variabeln har räknat ut korrigerade marginaleffekter.⁷ Den *korrigerade* marginaleffekten vid jämförelsen

⁶ Skattningar av effekten på sannolikheten att en arbetssökande befann sig i arbete (enligt Arbetsmarknadsverkets definition på begreppet *Fått arbete*) vid utgången av uppföljningsperioden har gjorts med hjälp av en s.k. probitmodell:

$$P(A = 1) = \Phi(\alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \dots + \beta_k X_k + u)$$

X_1 och X_2 står liksom i Cox-regressionerna för period respektive geografiskt område och $X_3 = X_1 \times X_2$. De skattade värdena på β används för att beräkna s.k. marginaleffekter (se t.ex. Greene [1997, kap. 19]) på den beroende variabeln, sannolikheten att vara i arbete, $P(A = 1)$. Om till exempel marginaleffekten beräknad på basis av skattat värde på β_3 blir lika med 0,10 innebär det att sannolikheten att vara i arbete vid uppföljningsperiodens slut uppskattas öka med 10 procentenheter om värdet på X_3 ökar med en enhet – när vi går från jämförelsegruppstillhörighet 0 till Pilotgruppstillhörighet 1 medan alla andra i analysen ingående variabler, som kan påverka sannolikheten att vara i arbete, hålls konstanta. Om marginaleffekten som svarar mot β_i är negativ, ska det tolkas som att sannolikheten att vara i arbete vid den aktuella periodens slut minskar när X_i ökar med en enhet.

⁷ De i tabellerna redovisade skattningarna av marginaleffekter är baserade på förklaringsvariablernas medelvärden. I de fall då dessa är dikotoma, och det gäller ju många i vår skattningsmodell, är detta teoretiskt sett inte korrekt. Av erfarenhet vet man dock att de fel som erhålls ofta inte är särskilt stora. Sådana skattningar är [...] *surprisingly accurate*” enligt Greene (1997:878). Vi har ändå korrigerat beräkningen

mellan Södertälje och Malmö är lika med $-0,196$ (den okorrigerade marginaleffekten är $-0,216$ i *Tabell 4*) med standardfelet $0,081$ vilket innebär att effekten är statistiskt signifikant. Innebörden är att sannolikheten för en deltagare i Pilotprojektet att befinna sig i arbete vid utgången av uppföljningsperioden är nästan 20 procentenheter lägre än för en deltagare i Malmöprojektet. Vid jämförelsen mellan Södertälje och Göteborg är den korrigerade marginaleffekten lika med $-0,097$ (okorrigerad marginaleffekt är $-0,104$ i *Tabell 4*) med ett standardfel som är så pass stort som $0,088$ vilket betyder att den skattade effekten inte är signifikant.

Avslutande kommentar

Sammantaget ger effektskattningarna inga indikationer på att satsningen i Södertälje på samverkan mellan ett bemanningsföretag och arbetsförmedlingen har gett ett bättre resultat för arbetslösa invandrare än de förstärkta reguljära arbetsförmedlingsinsatserna i Malmö. Utvärderingsresultaten tyder snarare på att det är de senare som har fått påtagligt positiva effekter på arbetslösa invandrades möjligheter att få arbete. Vi avslutar med några reflexioner kring tänkbara förklaringar till det utfallet av projekten.

I sitt anbud till Länsarbetsnämnden betonade Olsten vikten av att kunna "anställa och matcha ut personer via vår egen uthyrningsverksamhet." Flera bemanningsföretag har i annat sammanhang (Kvarfordt 1996) hävdad att just arbete inom uthyrningsbranschen ökar möjligheterna för arbetssökande att få fast arbete. Detta gäller, menar man, även personer som inte har så lätt att finna anställning eftersom kundföretagen får tillfälle att pröva de uthyrda personerna och se deras kompetens. Uppenbarligen har emellertid verkligheten i det här avseendet inte svarat mot förväntningarna. Anställning som konsult (som termen lyder) i den egna uthyrningsverksamheten kom i själva verket att spela en blygsam roll i Pilotprojektet. Under projektperioden anställdes endast fem av projektdeltagarna i Olsten/Adeccos uthyrningsverksamhet. Ingen av dessa hade, enligt projektets interna uppföljning, fått anställning hos annan arbetsgivare vid projektperiodens slut. Vid möten där representanter för bemanningsföretaget deltog, har man på frågan om tänkbara förklaringar till detta uppgett att de allra flesta av projektdeltagarna helt enkelt inte platsade och inte heller var

av den, när det gäller utvärderingen av Pilotprojektet, intressanta marginaleffekten, d.v.s. den som svarar mot koefficienten för interaktionsvariabeln Period \times Område.

villiga att gå in i uthyrningsverksamheten. De var, uppgav man, inte beredda att acceptera och skulle i många fall inte heller klara av de krav på rörlighet både mellan arbetsuppgifter och arbetsplatser och ofta även geografiskt, som ställs av arbete inom uthyrningsbranschen.

Om detta är en i huvudsak korrekt beskrivning, är det bara att konstatera att det i försöken att skaffa jobb åt projektdeltagarna inte fanns förutsättningar att dra fördel av det som är bemanningsföretags unika kompetens. Den kompetensen kunde således inte bidra till att öka möjligheterna för arbetslösa invandrare att få arbete och har därmed inte heller kunnat ge upphov till någon effekt i form av en snabbare utströmning från arbetslöshet jämfört med reguljär arbetsförmedling med resursförstärkning som i Malmö eller ens jämfört med reguljär arbetsförmedling utan resursförstärkning som i Göteborg. Om man ser till de metoder som användes i arbetet med de arbetssökande i Pilotprojektet kan verksamheten i allt väsentligt beskrivas som traditionellt platsförmedlingsarbete.

Finns det då någon annan omständighet än tillgången till uthyrningsverksamhet som talar för att bemanningsföretag skulle kunna överträffa arbetsförmedlingen när det gäller att hjälpa arbetslösa invandrare att få arbete? Ja, vi har redan tidigare nämnt att ett skäl till att genomföra en sådan försöksverksamhet som Pilotprojektet var det antagandet att bemanningsföretag har bättre och mer upparbetade kontakter med arbetsgivare, och den hypotesen att bemanningsföretag av den anledningen kan lyckas bättre än arbetsförmedlingen med att förmedla jobb även åt arbetssökande som har svårt att få anställning. Utvärderingens resultat kan inte i sig tolkas som att antagandet om bemanningsföretags bättre arbetsgivarkontakter är fel. (Hur det förhåller sig i det avseendet har vi inget underlag för att bedöma.) Men goda arbetsgivarkontakter är endast en nödvändig, inte en tillräcklig förutsättning för framgång i arbetet med att hjälpa svårplacerade arbetssökande till jobb.

Vår hypotes är att utvärderingens resultat kan förklaras med att arbetets organisation, arbetsmetoderna, personalens utbildning och verksamhetens inriktning vid den offentliga arbetsförmedlingen på ett helt annat sätt än vid ett bemanningsföretag tar sikte på insatser både för arbetsgivare med lediga platser och för svårplacerade arbetssökande (och förstås för arbetssökande som kanske mest behöver hjälp med att effektivisera sitt eget sökande). Enligt Olstens anbud till Länsarbetsnämnden är företagets affärsidé att "[...] vid varje tidpunkt och i alla situationer, erbjuda sina uppdragsgivare rätt bemanningslösning." Att under projektperioden inpassa åtgärder för arbetslösa invandrare i en miljö som styrs av detta koncept kan inte ha varit så

alldeles enkelt. Det vore inte heller särskilt överraskande om man från tid till annan har upplevt konflikter mellan målet att skaffa jobb åt projektdeltagare och företagets affärsidé.

Sett mot den här bakgrunden, och eftersom verksamheten i Pilotprojektet präglades av i stort sett samma traditionella förmedlingsmetoder som användes vid jämförelseprojektet i Malmö, har bemanningsföretagets möjliga ”konkurrensfördel” egentligen endast varit en eventuell överlägsenhet vad gäller arbetsgivarkontakter. Om man har haft ett försteg framför arbetsförmedlingskontoret i Malmö i det avseendet, har det inte varit nog för att kunna konkurrera framgångsrikt med jämförelseprojektet. Det har inte varit tillräckligt för att uppväga arbetsförmedlingens försteg vad gäller erfarenhet av och rutiner för platsförmedlings- och vägledningsinsatser för arbetslösa med svårigheter ta sig in på arbetsmarknaden. Därmed är inte sagt att inte arbetsförmedlingen kan behöva utveckla och stärka insatserna för invandrare som har svårt att få jobb.

Referenser

- Angrist, Joshua D. och Alan B. Krueger. 1999. ”Empirical strategies in labor economics.” i Orley Ashenfelter och David Card. *Handbook of labor economics*. Amsterdam: Elsevier.
- Arbetsmarknadsstyrelsen. 2002. *Definitioner inom AMV:s statistik – historik över ett urval av våra begrepp*. Rapport från Ams Utredningsenhet. Stockholm: Arbetsmarknadsstyrelsen.
- Greene, William H. 1997. *Econometric analysis*. Upper Saddle River: Prentice-Hall.
- Kvarfordt, Eva 1996. ”Personaluthyrning och icke-offentlig arbetsförmedling. Uppföljning av 1993 års lagstiftningsändringar.” i SOU 1996:34, *Aktiv arbetsmarknadspolitik*. Expertbilaga. Stockholm: Fritzes.
- Riksrevisionsverket. 2001. *Effektivare arbetsförmedling*. Stockholm: RRV.
- Yamaguchi, Kazuo. 1991. *Event History Analysis*. Newbury Park, Cal.: Sage Publications.

10 Systemfel i politiken

Jan Ekberg

Inledning

Full sysselsättning och jämn inkomstfördelning har varit centrala mål för den ekonomiska politiken. Målen omfattar både invandrare och infödda. Dessutom finns en integrationspolitisk målsättning som säger att invandrare (även flyktingar) skall ha samma möjligheter på arbetsmarknaden som infödda. Tolkningen av detta är att invandrare, åtminstone efter en tids vistelse i Sverige, skall ha ungefär samma sysselsättningsgrad och därigenom ungefär samma inkomststandard som infödda. Det sk jämlikhetsmålet som formulerades redan av 1975 års riksdag ligger i linje med den integrationspolitiska målsättningen. Denna har sedan återkommit i ett stort antal måldokument. Exempelvis har Regeringen givit Integrationsverket i uppdrag att tillsammans med regionala myndigheter verka för integration av flyktingar. En viktig del i integrationsarbetet är att verka för integration på arbetsmarknaden.

Trots alla måldokument kan vi konstatera att invandrarnas position på svensk arbetsmarknad har försämrats gradvis under de senaste 20 åren (Ekberg och Hammarstedt 2002). Därmed har en allt större del av invandrarnas försörjning skett genom det offentliga transfereringssystemet. En viss förbättring har dock skett under de senaste åren men fortfarande är arbetslösheten mycket högre och sysselsättningsgraden mycket lägre för invandrare än för infödda. Stora skillnader finns mellan olika invandrargrupper. Det har framlagts flera förklaringar till den uppkomna situationen. En är att svensk ekonomi genomgått förändringar med övergång från varuproduktion till tjänsteproduktion. Detta skulle öka kraven på "Sverige-specifika" kunskaper som exempelvis goda kunskaper i svenska språket för att framgångsrikt kunna konkurrera på arbetsmarknaden. En annan förklaring är att diskriminering av invandrare på arbetsmarknaden skulle ha ökat. Diskriminering

på rasmässig och etnisk grund kan ha ökat i takt med att en allt större del av invandrabefolkningen har utomeuropeisk bakgrund. Det finns numera en hel del studier på dessa områden.

En tredje typ av förklaring är att det kan finnas systemfel i politiken. Systemfelen kan bestå i att myndigheter använder medel eller skapar regelverk som oavsiktligt försvarar för invandrare på arbetsmarknaden och som kan bidra till att ovan nämnda målsättningar inte nås. Man kan också se detta som en slags strukturell diskriminering. Syftet med detta kapitel är att ge två exempel på systemfel. Det ena är vad som brukar kallas "Hela Sverige Strategin" för utplacering av flyktingar. Det andra är ett exempel på hur arbetsmarknadspolitiska medel har använts för invandrare.

Hela Sverige-strategin och regionala arbetsmarknader

Mycket tyder på att integrationsprocessen under 1980-talet fick en större betoning på social integration och mindre på arbetsmarknadsintegration. Ansvaret för flyktingmottagandet flyttades 1985 från AMS till Statens Invandrarverk. Så länge AMS hade ansvaret gällde arbetslinjen. När invandrarverket tog över blev tonvikten en annan. I den praktiska politiken betonades då mer flyktingarnas sociala integrering i Sverige (i de politiska dokumenten kvarstod dock arbetslinjen). Det förefaller sannolikt att omläggningen fördröjde tiden från ankomst till Sverige och den första kontakten med arbetsmarknaden med åtföljande negativa konsekvenser. Rooth (1999) visade att snabb kontakt med arbetsmarknaden har positiva effekter även för den långsiktiga framgången på denna. Ett annat uttryck för distansering från arbetsmarknaden var införandet av Hela Sverige-Strategin vilken tillkom vid mitten av 1980-talet och var i bruk fram till mitten av 1990-talet. Syftet med strategin var att sprida ut flyktingar över landet. Genom att undvika geografisk koncentration förväntades att förvärv av svensk kunskaper skulle underlättas vilket senare skulle underlätta inträdet på arbetsmarknaden. Praktiken blev dock annorlunda. Flyktingar fördelades ofta ut till olika kommuner mer efter var bostäder fanns och mindre efter var sysselsättningsmöjligheter fanns.

En utplaceringsstrategi behöver dock inte vara något negativt. Det behöver inte heller vara något negativt med koncentration som skapar etniska enklaver. Inom etniska enklaver har inträdet på arbetsmarkna-

den underlättats (Edin, Fredriksson och Åslund 2003). Det negativa med Hela Sverige-strategin var dess praktiska utformning.

Tillgången på bostäder är sannolikt fortfarande starkt styrande för utplacering av de flyktingar som passerar genom flyktingförläggningar. Visserligen kan man senare flytta till en kommun med bättre möjligheter till arbete. Detta sker dock inte för alla och när det sker är det kanske först efter flera år vilket gör att individen förlorat kompetens och därmed attraktivitet på arbetsmarknaden. Av Edin, Fredriksson och Åslund (2000) framgår att både arbetsinkomst och sysselsättning bland flyktingar blivit lägre genom Hela Sverige-strategin.

Det finns stora regionala skillnader i flyktingars arbetsmarknadsintegrering. En longitudinell studie av bosniers sysselsättningsutveckling i olika regioner har genomförts av Ekberg och Ohlson (2000). Studien omfattar bosnier som anlände 1993 och 1994 (folkbokfördes dessa år). Bosnierna är den i särklass största flyktinggruppen under 1990-talet. Antalet individer uppgick till nästan 48 000 fördelade på knappt 21 000 år 1993 och knappt 26 000 år 1994. Gruppen fördelades ut till cirka 250 av landets 289 kommuner. Många av kommunerna finns i Norrlands inland och i Bergslagen d.v.s. i kommuner med svag arbetsmarknad. I övrigt kan nämnas att regioner som redan från början tog emot ganska stora grupper av bosnier är Stockholm, Göteborg och Malmö samt det s.k. småföretagsdistriktet, d.v.s. Gnosjö, Gislaved, Vaggeryd och Värnamo.

Vid observation 1997 och 1999 framkom mycket stora regionala skillnader i arbetsmarknadsläge för bosnierna. Detta visas av tabell 1. Det fanns kommuner 1997 där mer än 80 procent av de bosniska männen i åldern 20–59 år hade förvärvsarbete men det fanns också kommuner där andelen endast var 10–15 procent. Mycket hög andel sysselsatta bland bosnierna föreligger i Gnosjö, Gislaved, Vaggeryd och Värnamoområdet. Redan 1997 var sysselsättningsnivån bland bosniska män i detta område högre än för genomsnittet bland infödda män i riket. Mycket låg andel sysselsatta bland bosnier finns i Malmö-Landskrona-Helsingborgsområdet, i Norrköping, i Blekinge och i flera kommuner i Bergslagen samt i Norrlands inland. Mellan dessa båda extremer finns en hel skala av sysselsättningsnivåer i olika kommuner. Riksgenomsnittet i sysselsättningsgrad för bosniska män i åldern 20–59 år låg på drygt 30 procent år 1997 och på drygt 58 procent år 1999. Förvånande är att sysselsättningsnivån bland bosniska män i Stockholm inte är mycket högre än riksgenomsnittet, trots att Stockholmsregionen haft en förhållandevis god arbetsmarknad under hela 1990-talet.

Tabell 1. Andel förvärvsarbetande i procent i ålder 20–59 år bland bosnier invandrade 1993 och 1994

Kommuner	1997			1999		
	Män	Kvinnor	Båda könen	Män	Kvinnor	Båda könen
Bosnier i: Gnosjö	85,0	59,2	72,4	94,8	85,3	90,2
Gislaved	73,7	51,6	63,4	87,9	74,6	81,6
Vaggeryd	88,7	51,6	70,2	94,4	92,5	93,5
Värnamo	71,6	47,3	59,9	88,9	78,8	84,2
Genomsnitt för Småföretagsdistriktet	76,8	51,5	64,7	90,3	80,2	85,7 ^a
Stockholm	34,9	20,9	28,3	61,6	53,6	57,8
Göteborg	19,7	12,8	16,4	44,7	34,5	39,8
Malmö	14,4	8,6	11,4	36,7	28,0	32,4
Bosnier i riket	30,1	17,2	23,8	58,5	45,6	52,2
Infödda i riket	77,6	74,2	75,8	80,4	77,0	78,6

^a Även den infödda befolkningen i småföretagsdistriktet har hög sysselsättningsgrad jämfört med infödda i riket. I åldern 20–59 år var i småföretagsdistriktet andelen förvärvsarbetande cirka 90 procent för infödda män och cirka 80 procent för infödda kvinnor.

Källa: SCB. Sysselsättningsregistret. Specialbearbetning för 1997 och 1999.

Mellan 1997 och 1999 har det skett en viss allmän förbättring av bosniernas sysselsättningsläge. De stora regionala skillnaderna kvarstår dock. De regioner som hade den högsta sysselsättningsgraden bland bosnier 1997 har också detta 1999. I småföretagsdistriktet hade de en sysselsättningsgrad på över 90 procent för männen och över 80 procent för kvinnorna. Dessa tal ligger i närheten av de maximalt möjliga. Arbetslösheten torde vara näst intill obefintlig. De som inte förvärvsarbetar är troligen inte arbetslösa utan studerande eller hemarbetande. På motsvarande sätt gäller att de regioner som 1997 hade den lägsta sysselsättningsgraden har detta också 1999. Det är förvånansvärt att bosnier integrerats så dåligt i västra Skåne. I skrivande stund finns inga uppgifter för 2001 tillgängliga. Sannolikt består de stora regionala skillnaderna.

De regionala skillnader som uppkommit i de bosniska flyktingarnas arbetsmarknadsintegrering förklaras delvis av skillnader i allmänt

arbetsmarknadsläge och av skillnader i näringslivsstruktur mellan olika regioner. En regressionsberäkning visar att högt allmänt efterfrågetryck på arbetsmarknaden och stor industrisektor har en gynnsam effekt på möjligheten till arbete. Residualanalys visar dock att detta är endast en del av förklaringen. I småföretagsdistriktet är det faktiska sysselsättningsläget för bosnier väsentligt bättre än vad som kan förväntas från regressionen. Ytterligare förklaringar kan vara skillnader i lokalt mottagande av flyktingar och i samarbetet mellan lokala myndigheter och lokalt näringsliv för att få ut flyktingar på arbetsmarknaden liksom regionala skillnader i arbetsmarknadens funktionssätt. Alla flyktingar kan naturligtvis inte flytta till småföretagsdistriktet men det förefaller ändå högst sannolikt att en annorlunda geografisk fördelning av de bosniska flyktingarna tillsammans med att kommuner som varit framgångsrika i integrationsarbetet kunnat sprida sina erfarenheter till andra kommuner skulle ha ökat möjligheterna till egenförsörjning bland bosnierna.

Arbetsmarknadspolitik

Arbetsmarknadspolitikens uppgifter

En viktig uppgift för arbetsmarknadspolitikerna är att förebygga segregering och permanent utslagning av människor från arbetslivet. Särskild hänsyn skall tas till svaga grupper. Enligt Regeringens proposition 1995/1996:222 skall sådana grupper speciellt prioriteras till arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Exempel som nämns är ungdomar och utomnordiska medborgare.

Ännu så länge finns det endast ett fåtal studier av invandrare i arbetsmarknadspolitikerna. Det finns dock några undersökningar som tar sikte på i vilken mån prioritering förekommer. Prioriteringsmålet som använts är om gruppens andel av åtgärder är minst lika stor som dess andel av de arbetslösa. Innebörden av att ”särskild hänsyn skall tas till svaga grupper” är att grupper med speciellt hög arbetslöshet skall få del av de arbetsmarknadspolitiska insatserna i större utsträckning än deras andel av de arbetslösa.

Enligt en undersökning av Riksdagens Revisorer (1996) var utomnordiska medborgare inte speciellt prioriterade i arbetsmarknadsåtgärder. Deras andel i dessa åtgärder var ungefär densamma som deras andel av arbetslösa. Senare studier av AMS (1996, 1997, 1998

och 1999) visade att utomnordiska medborgare hade något högre andel i åtgärder än deras andel av de arbetslösa. Undersökningarna säger dock ingenting om olika grupper av utomnordiska medborgare eller om medborgare i övriga nordiska länder eller om invandrare som förvärvat svenskt medborgarskap (naturaliserade invandrare). Arbetsmarknadsläget varierar starkt mellan olika invandrargrupper.

I själva verket utgör utomnordiska medborgare endast cirka 35 procent av samtliga utrikes födda boende i Sverige. Nämnade studier är således i hög grad koncentrerade på utomnordiska invandrare som anlant relativt sent, d.v.s. på de som ännu har kvar sitt utländska medborgarskap.

Syftet i det följande är att redovisa några resultat från en studie av utrikes födda i arbetsmarknadspolitiken. Redovisningen är hämtad från Ekberg och Rooth (2000 och 2001) och avseende åren 1995 och 1998. Undersökningen är grundad på en sambearbetning mellan AMS Händeldatabas och RTB-registret (registret över totalbefolkningen). Genom sambearbetningen erhålls uppgifter både om utländska medborgare och om naturaliserade invandrare. Dessutom har kompletterande uppgifter inhämtats från AKU. I undersökningen granskas bl.a. i vilken mån prioriteringar inom arbetsmarknadspolitiken varierar mellan olika grupper av invandrare, inkluderande även naturaliserade invandrare. Dessutom har vi utökat analysen från tidigare studier och kontrollerat för ett antal individuella egenskaper.

Arbetslös eller i åtgärd

I tabell 2 har prioriteringsindex och oddskvoter beräknats dels för invandrade före 1993 dels för invandrade därefter. Prioriteringsindex för en grupp är gruppens andel av samtliga i åtgärder dividerat med gruppens andel av samtliga öppet arbetslösa. För infödda normeras detta värde till talet 1. Om index är större än 1 för en invandrargrupp är kvoten mellan gruppens andel av samtliga i åtgärder och gruppens andel av samtliga öppet arbetslösa högre än motsvarande kvot för infödda. Om index är mindre än 1 för en invandrargrupp är motsvarande kvot mindre än för infödda. Oddset är sannolikheten att vara i åtgärd dividerat med sannolikheten att vara arbetslös. Oddskvoten är kvoten mellan oddset för invandrare och oddset för infödda. Till grund för beräkning av oddskvoten har skattats en logitmodell med de förklarande variablerna kön, ålder, utbildning och inskrivningstid. Jämförelsekategori är infödda i åldern 30–39 år med gymnasieutbildning och inskrivningstid mer än 12 månader.

Hög arbetslöshetsgrad i en befolkningsgrupp kan antas innebära att gruppens andel av samtliga arbetslösa är hög relativt gruppens storlek. Detta visas av att år 1998 var den öppna arbetslösheten för hela gruppen utrikes födda 14.9 procent mot 5.6 procent i hela befolkningen. De utrikes föddas andel av hela befolkningen i åldern 16–64 år var 11.6 procent och deras andel av arbetskraften var 9.5 procent men deras andel av samtliga arbetslösa var 25.3 procent. Om en grupp med svag ställning på arbetsmarknaden är prioriterad till arbetsmarknadspolitisk åtgärd bör värdet på respektive mått överstiga talet 1. Prioriteringen innebär rimligen också att ju svagare gruppen är (mätt i arbetslöshet) desto mer över värdet 1 bör man ligga.

I tabellen visas också den öppna arbetslösheten år 1998 för respektive grupp. Det framgår att den öppna arbetslösheten är högre för samtliga invandrargrupper jämfört med infödda. För varje invandrargrupp gäller också att dess andel av samtliga arbetslösa i Sverige är relativt hög d.v.s. högre eller i flera fall mycket högre än deras respektive andel av befolkningen i åldern 16–64 år eller deras andel av arbetskraften. Speciellt hög är arbetslösheten bland invandrare från Mellersta Östern och bland invandrare som anlät efter 1992 från Sydeuropa. I sistnämnda fall består gruppen väsentligen av flyktingar från Bosnien. Bosniengruppen utgjorde 1998 endast 0.6 procent av befolkningen i åldern 16–64 år och endast 0.4 procent av arbetskraften men stod för 2.5 procent av samtliga öppna arbetslösa. Om speciellt svaga grupper skall prioriteras bör index och oddskvot vara högre än 1 för samtliga invandrargrupper och väsentligt högre än 1 för de med mycket hög arbetslöshet.

Det framgår dock att värdena är starkt varierande mellan olika invandrargrupper. För de nordiska invandrarna (med endast något högre arbetslöshetsgrad jämfört med infödda) gäller genomgående mindre än 1 vilket tyder på att nordiska invandrare är missgynnade relativt infödda. I övrigt finns det en tydlig tendens att index och oddskvot är klart högre än 1 för invandrare som anlät sent d.v.s. efter 1992. Speciellt är index högt år 1995 för sent anlända invandrare från Sydeuropa. Det förelåg då uppenbarligen massiva arbetsmarknadspolitiska insatser för de bosnier som då anlät. Insatserna för denna grupp minskade dock snabbt fram till 1998. Mer förvånande är dock att insatserna är på så pass låg nivå för invandrare från Sydeuropa och Mellersta Östern och som anlät före 1993. Trots en öppen arbetslöshet på drygt 9 procent respektive drygt 35 procent 1998 så låg index under 1 i båda fallen. För den sydeuropeiska gruppen var priorite-

Tabell 2. Prioriteringsindex och oddskvot

Ursprung	1995: Priorite- rings- index	Odds- kvot	1998: Priorite- rings- index	Odds- kvot	Arbets- löshet (%) år 1998 ^a
Infödda	1,00	1,00	1,00	1,00	5,6
Samtliga utrikes födda					
Invandrat –1992	1,00	1,01	0,85	0,92*	13,2
Invandrat 1993–	1,88	1,86*	1,10	1,23*	22,6
Därav: Födda i Norden					
Invandrat –1992	0,84	0,89*	0,81	0,90*	6,3 ^b
Invandrat 1993–	0,59	0,73*	0,63	0,79*	6,3 ^b
Födda i övriga Europa					
Utom Sydeuropa					
Invandrat –1992	1,00	1,03	0,84	0,87*	8,0
Invandrat 1993–	1,65	1,75*	1,07	1,21*	18,4
Födda i Sydeuropa					
Invandrat –1992	0,83	0,87*	0,70	0,78*	9,4
Invandrat 1993–	2,26	2,12*	1,22	1,30*	24,8
Födda utom Europa					
Invandrat –1992	1,10	1,08*	0,88	0,96*	22,8
Invandrat 1993–	1,63	1,66*	1,03	1,22*	28,9
Födda i Mellan Östern					
Invandrat –1992	1,07	1,04*	0,82	0,91*	35,5
Invandrat 1993–	1,50	1,48*	1,04	1,19*	43,0
Samtliga naturaliserade					
Invandrat –1992 ^c	0,94	0,96*	0,88	0,92*	8,7

Anmärkning: * Signifikant på 0,05-nivån.

^a Arbetslöshetsgraden har erhållits genom en specialbearbetning av AKU. För sydeuropeerna blev dock avgränsningen av gruppen inte exakt densamma i AKU som i sökanderegistret. Det sistnämnda registret har använts för att beräkna arbetslöshetsgraden för sydeuropeerna. Detta har ingen betydelse för slutsatserna. Kontroller visade att de båda måtten har god överensstämmelse. Arbetslöshetsgraden definieras som i AKU d.v.s. som antalet öppet arbetslösa dividerat med antalet i arbetskraften.

^b Nordiska invandrare som kommit efter 1993 är en liten grupp. Arbetslöshetsgraden anges därför för hela gruppen sammantagit.

^c Antalet invandrare anlända efter 1992 och som hunnit naturaliserats torde vara få. Speciellt är detta fallet 1995. Normalt kan utomnordiska invandrare erhålla svenskt medborgarskap tidigast efter 5 års vistelse i Sverige. För invandrare från nordiska länder är gränsen 2 år. Den sistnämnda gruppen har dock varit liten under 1990-talet. Flertalet av de som 1995 och 1998 hade svenskt medborgarskap torde istället vara hemvändande infödda personer eller invandrare som tidigare vistats i Sverige och då fått svenskt medborgarskap men som sedan flyttat från Sverige och sedan åter flyttat hit. Dessa har således haft svenskt medborgarskap redan vid invandringstillfället. Därför visas inga uppgifter för de som invandrat efter 1992 och hade svenskt medborgarskap 1995 respektive 1998.

Källa: Ekberg och Rooth (2001), Specialbearbetning av AKU 1998

ringsindex så lågt som 0,7. Även för den naturaliserade gruppen i sin helhet ligger värdet under 1. Det finns en genomgående tendens att talen är väsentligt lägre för de som anlänt före 1993 och i många fall till och med klart under värdet 1 även i fall med mycket hög öppen arbetslöshet. Det finns uppenbarligen mycket stora skillnader i hur olika invandrargrupper får del av arbetsmarknadspolitiska åtgärder trots hög arbetslöshet i grupperna. Det förefaller som nyanlända grupper anses som speciellt svaga medan grupper med längre vistelsetid men med kvarstående lika hög arbetslöshet inte anses som svaga.

Sammanfattning

Det finns ett stort antal måldokument i Sverige som säger att invandrare (även flyktingar) skall ha samma möjligheter på arbetsmarknaden som infödda. Detta får bl.a. tolkas som att invandrare, åtminstone efter en tid i Sverige, skall ha ungefär samma sysselsättningsgrad och därmed ungefär samma inkomststandard som den infödda befolkningen. Trots måldokumenterna har invandrarnas situation på arbetsmarknaden alltmer försämrats sedan mer än 20 år tillbaks även om en svag förbättring skett under de allra senaste åren. I detta kapitel har vi redovisat två exempel på medel som använts i integrations och arbetsmarknadspolitiken som delvis kan ha bidragit till den uppkomna utvecklingen. De båda redovisade fallen kan ses som exempel på systemfel i politiken.

Det ena exemplet avser den s.k. Hela Sverige strategin. Forskning visar att denna strategi har medverkat till att både arbetsinkomst och sysselsättningsgrad blivit lägre för flyktingar. Vi har också visat att de regionala variationerna i flyktingars sysselsättningsgrad numera är mycket stora. De regionala skillnaderna i flyktingars möjligheter att få arbete har inte beaktats i utformningen av Hela Sverige strategin.

Det andra exemplet avser utformningen av arbetsmarknadspolitiken gentemot invandrare. Ett viktigt syfte med arbetsmarknadspolitiken är att underlätta individers inträde på arbetsmarknaden. I samband med att invandrarnas situation på arbetsmarknaden försämrades under 1990-talet har antalet invandrare som är inkrivna vid arbetsförmedlingarna ökat i relation till infödda. En arbetsmarknadspolitisk målsättning är att grupper med hög arbetslöshet skall få del av de arbetsmarknadspolitiska insatserna minst i proportion till deras andel av samtliga arbetslösa. Vi har dock funnit flera exempel på invandrargrupper med mycket hög arbetslöshet men som i relativt liten utsträckning befinner sig i arbetsmarknadspolitiska insatser. Vi vet

inte vad detta beror på. Händer det att resurserna för insatserna tidvis *omfördelas inom* invandrargruppen? Kan det vara så att när behov uppkommer att rikta arbetsmarknadspolitiska insatser till nyanlända invandrare uppfattas inte längre invandrare med längre vistelsetid i landet som en svag grupp trots kvardröjande hög arbetslöshet?

Referenser

- AMS. 1996. *Arbetsmarknaden för utomnordiska medborgare*. Solna: Utredningsenheten, Arbetsmarknadsstyr.
- AMS. 1997. *Arbetsmarknaden för utomnordiska medborgare*. Stockholm: Utredningsenheten, Arbetsmarknadsstyr.
- AMS. 1998. *Arbetsmarknaden för invandrare*. Stockholm: AMS Utredningsenhet.
- AMS. 1999. *Arbetsmarknaden för invandrare*. Stockholm: Utredningsenheten, Arbetsmarknadsstyrelsen.
- Edin, Per-Anders, Peter Fredriksson och Olof Åslund. 2000. "Settlement policies and the economic success of immigrants." i Olof Åslund. *Health immigration and settlement policies*. Uppsala: Nationalekonomiska institutionen, Univ.
- Edin, Per-Anders, Peter Fredriksson och Olof Åslund. 2003. "Economic enclaves and the economic success of immigrants – Evidence from a natural experiment." *Quarterly Journal of Economics* 118:329–357.
- Ekberg, Jan och Mats Hammarstedt. 2002. "20 år med allt sämre arbetsmarknadsintegrering för invandrare." *Ekonomisk Debatt* 30:343–353.
- Ekberg, Jan och Mikael Ohlson. 2000. "Flyktingars arbetsmarknad är inte alltid nattsvart." *Ekonomisk Debatt* 28:431–439.
- Ekberg, Jan och Dan-Olof Rooth. 2000. *Arbetsmarknadspolitik för invandrare*. Rapport till Riksdagens revisorer. Även i Working Paper Series nr 6. School of Management and Economics. Växjö: Växjö universitet.
- Ekberg, Jan och Dan-Olof Rooth. 2001. "Är invandrare oprioriterade inom arbetsmarknadspolitiken?" *Ekonomisk Debatt* 29:285–291.
- Riksdagens revisorer. 1996. *Effekter av arbetsmarknadsutbildningen*. 1995/1996:10. Stockholm: Riksdagens revisorer.
- Rooth, Dan-Olof. 1999. "Refugee immigrants in Sweden. Educational investments and labour market integration." Lund: Nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet.

Regeringens proposition 1995/1996:222. *Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000.*

Författarpresentation

Pernilla Andersson är doktorand i nationalekonomi vid Institutet för social forskning (SOFI) vid Stockholms universitet. Hennes forskning är bl.a. inriktad på rekryteringsföretagens betydelse för invandrades möjligheter att komma in på arbetsmarknaden.

Lars Behrenz är fil.dr och universitetslektor i nationalekonomi vid Växjö universitet där han är verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO). I sin forskning är han inriktad på utvärdering av arbetsmarknadspolitisk och arbetsgivares rekryteringsbeteende. Under senare år har han också bedrivit forskning om situationen för personer med invandrade föräldrar på arbetsmarknaden.

Pieter Bevelander är fil.dr i ekonomisk historia och universitetslektor i internationell migration och etniska relationer vid Högskolan i Malmö. I sin avhandling och även i sin fortsatta forskning har han främst varit inriktad på frågor kring invandrades integration på arbetsmarknaden.

Lennart Delander är fil.lic. och tidigare universitetslektor i nationalekonomi vid Växjö universitet där han är verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO). I sin forskning har han i första hand ägnat sig åt utvärdering av arbetsmarknadspolitisk. En del av utvärderingarna avser också insatser för invandrare.

Jan Ekberg är professor i nationalekonomi vid Växjö universitet där han är verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO). I sin forskning har han främst studerat invandringens nationalekonomiska effekter och invandrades långsiktiga karriärförlopp på svensk arbetsmarknad. Under senare år har han också studerat arbetsmarknadssituationen för dem som har invandrade föräldrar.

Eva Franzén är fil.dr i socialt arbete och verksam vid Socialstyrelsen. I sin forskning är hon inriktad på fattigdoms och försörjningsfrågor. Hennes avhandling behandlar bl.a. invandrades socialbidragstagande.

Carl leGrand är professor i sociologi vid Stockholms universitet. I sin forskning är han inriktad på hur social skiktning och ojämnlighet skapas i arbetslivet. Hur påverkar sociala strukturer på arbetsmarknaden individernas möjligheter och begränsningar i deras arbete. Han har bl.a. studerat sambandet mellan genusstruktur, arbetslivsstruktur och arbetsmarknadsdiskriminering.

Björn Gustafsson är professor i socialt arbete vid Göteborgs universitet och är också knuten till Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit (IZA) Bonn. I sin forskning är han inriktad på fördelnings- och fattighetsfrågor i Sverige och i andra länder. Detta är också frågor som återkommer i hans invandrarforskning.

Mats Hammarstedt är fil.dr och universitetslektor i nationalekonomi vid Växjö universitet där han är verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO). Hans avhandling behandlade invandrares arbetsmarknad och invandrares deltagande i det svenska socialförsäkringssystemet. Under senare tid har han också intresserat sig för försörjningssituationen bland dem vars föräldrar invandrat.

Christer Lundh är professor i ekonomisk historia vid Lunds universitet. Hans forskning har främst omfattat arbetsmarknads- och arbetslivsfrågor samt befolkningsekonomi. Han har också medverkat i flera forskningsprojekt som behandlat olika aspekter av invandrares arbetsmarknadsintegration.

Jonas Månsson är fil.dr och universitetslektor i nationalekonomi vid Växjö universitet där han är verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO). Hans avhandling behandlade effektivitetsfrågor. Han har också medverkat i projekt kring utvärdering av insatser för att underlätta invandrares inträde på arbetsmarknaden.

Erik Nyberg är fil.kand. med huvudinriktning nationalekonomi vid Växjö universitet där han är verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO). I sin forskning är han inriktad på utvärdering av arbetsmarknadspolitik.

Mårten Palme är professor i nationalekonomi vid Växjö universitet där han är verksam vid Centrum för arbetsmarknadspolitisk forskning (CAFO). Hans forskningsområden är utvärdering av sociala experiment inklusive socialförsäkringar, arbetsmarknad och internationell

migration. För närvarande arbetar han med ett projekt om intergenerationell inkomströrlighet i olika invandrargrupper.

Ryszard Szulkin är professor i sociologi vid Stockholms universitet. Hans forskningsområde är hur social skiktning och ojämlikhet skapas på arbetsmarknaden. Aktuella forskningsområden är frågor om etniska skillnader och könsskillnader på den svenska arbetsmarknaden samt hur etnisk segregation i skolan påverkar elevernas skolprestationer.

Eskil Wadensjö är professor i arbetsmarknadspolitik vid Institutet för social forskning (SOFI) vid Stockholms universitet. Hans forskning har förutom ekonomiska aspekter på invandring bl.a. behandlat socialförsäkringarna samt arbetsmarknaden för olika demografiska grupper som kvinnor, ungdomar, äldre och personer med funktionshinder.

Jinghai Zheng är ekonomie dr och forskare vid nationalekonomiska institutionen vid Göteborgs universitet. Hans ena forskningsområde är produktivitet och effektivitet inom tillverkningsindustrin. Hans andra forskningsområde är frågor kring invandrares situation på arbetsmarknaden.

Torun Österberg är ekonomie dr i nationalekonomi och innehar en tjänst som forskarassistent i demografi vid institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet. Hennes avhandling behandlade intergenerationell inkomströrlighet bland invandrare jämfört med infödda. För närvarande bedriver hon forskning kring invandrare i förtidspensionssystemet.

Statens offentliga utredningar 2004

Kronologisk förteckning

1. Ett nationellt program om person-
säkerhet. Ju.
2. Vem tjänar på att arbeta? Bilaga 14 till
Långtidsutredningen 2003/04. Fi.
3. Tvång och förändring. Rättssäkerhet,
vårdens innehåll och eftervård.
+ Bilagor. S.
4. Förnybara fordonsbränslen.
Nationellt mål för 2005 och hur
tillgängligheten av dessa bränslen kan
ökas. M.
5. Från klassificering till urval. En
översyn av Totalförsvarets pliktverk.
Fö.
6. Översyn av personuppgiftslagen. Ju.
7. Ledningsrätt. Ju.
8. Folkbildning och lärande med ITK-
stöd – en antologi om flexibelt lärande
i folkhögskolor och studieförbund. U.
9. Bokpriskommissionens fjärde del-
rapport. Det skall vara billigt att köpa
böcker och tidskrifter IV. Ku.
10. Rätten till skadestånd enligt
konkurrenslagen. N.
11. Sveriges ekonomi – utsikter till 2020.
Bilaga 1–2 till Långtidsutredningen
2003/04. Fi.
12. Patientskadelagen och läkemedels-
försäkringen – en översyn. S.
13. Samhällets insatser mot hiv/STI
– att möta förändring. S.
14. Det ofullständiga pusslet. Behovet
av att utveckla den ekonomiska
styrningen och samordningen när det
gäller länsstyrelserna. Fi.
15. Tolkförmedling. Kvalitet registrering
tillsyn. Ju.
16. Digital Radio. Ku.
17. Turistfrämjande för ökad tillväxt. N.
18. Brottsförebyggande kunskaps-
utveckling. Ju.
19. Långtidsutredningen 2003/04. Fi.
20. Genetik, integritet och etik. S.
21. Egenförsörjning eller bidrags-
försörjning? Invandrarna, arbets-
marknaden och välfärdsstaten. Ju.

Statens offentliga utredningar 2004

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Ett nationellt program om personsäkerhet. [1]
Översyn av personuppgiftslagen. [6]
Ledningsrätt. [7]
Tolkförmedling. Kvalitet registrering tillsyn. [15]
Brottsförebyggande kunskapsutveckling. [18]
Egenförsörjning eller bidragsförsörjning? Invandrarna, arbetsmarknaden och välfärdsstaten. [21]

Försvarsdepartementet

- Från klassificering till urval. En översyn av Totalförsvarets pliktverk. [5]

Socialdepartementet

- Tvång och förändring. Rättssäkerhet, vårdens innehåll och eftervård. + Bilagor. [3]
Patientskadelagen och läkemedelsförsäkringen – en översyn. [12]
Samhällets insatser mot hiv/STI – att möta förändring. [13]
Genetik, integritet och etik. [20]

Finansdepartementet

- Vem tjänar på att arbeta? Bilaga 14 till Långtidsutredningen 2003/04. [2]
Sveriges ekonomi – utsikter till 2020. Bilaga 1–2 till Långtidsutredningen 2003/04. [11]
Det ofullständiga pusslet. Behovet av att utveckla den ekonomiska styrningen och samordningen när det gäller länsstyrelserna. [14]
Långtidsutredningen 2003/04.

Utbildningsdepartementet

- Folkbildning och lärande med ITK-stöd – en antologi om flexibelt lärande i folkhögskolor och studieförbund. [8]

Kulturdepartementet

- Bokpriskommissionens fjärde delrapport. Det skall vara billigt att köpa böcker och tidskrifter IV. [9]
Digital Radio. [16]

Miljödepartementet

- Förnybara fordonsbränslen. Nationellt mål för 2005 och hur tillgängligheten av dessa bränslen kan ökas. [4]

Näringsdepartementet

- Rätten till skadestånd enligt konkurrenslagen. [10]
Turistfrämjande för ökad tillväxt. [17]